

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

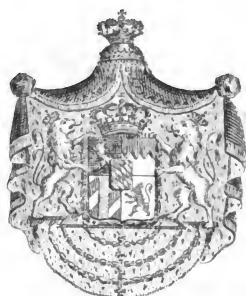
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A. or. 2133

**BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.**

<36614199210011

<36614199210011

Bayer. Staatsbibliothek

ՅՈՒ. ԶՆՆԻՍԻ ԻՐԱՏԵՐԻ
ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ

D. JOHANNIS OZNIENSIS

Opera

**ՏԵԼՈՆ
Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ո Ւ
Ի ՄԵՍՏԵՍԻՐԻ**

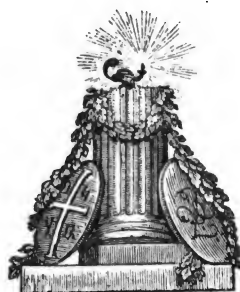
ԱԻԶՆԵՑԻՈՅ

ՄԵՏԵՆԵԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ԼԱՅԻՆ ԲԱՐԱՌ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ

**ՏՆ. Կ. ՄԿՐՏՉԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱԻԳԵՐԵԱՆ
ԱԹՈՌԱԿԱԼԻ ՈՒԽՑԻ ՄԻԹԱՐԵԱՆՑ**

**Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՎԱԶԱՐՈՒ
—
ՅԱՄԻ 1834 ՌՄԶԳ**

DOMINI
JOHANNIS PHILOSOPHI
OZNIENSIS
ARMENTORUM CATHOLICI
OPERA

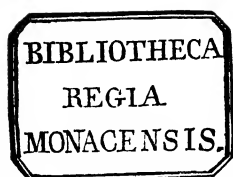
PER
R. P. Johannem Bapt. Aucher
VIC. GEN. AC DOCT. CONGREG. MECHIT.
EX ARMENTO LATINE REDDITA

VENETIIS
Typis PP. Mechitaristarum
IN INSULA S. LAZARI

—
MDCCCXXXIV.

PRAEFATIO INTERPRETIS

JOHANNIS Philosophi Ozniensis Armeniorum Catholicici¹ Opera Latinis sacrae eruditionis amatoribus exhibiturus, muneris omnino mei esse arbitror, ut de Auctore ejusque Operibus pauca praemittam. Ortum duxit Johannes noster ex piis nobilibusque parentibus ann. circiter 668. in Tascir, quae majoris Armeniae est provincia, in oppido *Ozun*, unde *Ozniensis* cognomentum accepit. Sacris profanisque disciplinis fuit imbutus ab illustri praeclaroque viro Theodoro Chertenio (h. e. cilicium intus induente), quem in scriptis suis ipse laudibus effert; adeoque philosophicarum rerum scientiâ pollebat, ut unus inter omnes Armeniorum Catholicos *Philosophi* nuncupationem promeruerit. Ad Patriarchalem Armeniae cathedram anno 718. evectus, illico haereticos omnes

¹ *Catholicus* tamquam proprio nomine nuncupatur penes Armenios summus totius Armeniae Patriarcha; teste eruditissimo Guil. Tyrio, qui lib. 15. de bello sacro, cap. 18. scribit: «*Maximus Armeniorum Pontifex,*

» immo omnium Episcoporum
» Cappadociae, Mediae, et Persidis, et utriusque Armeniae princeps *Catholicus* dicitur. » Eodem sensu *Patriarcha Generalis* aliquando a Latinis vocitatur.

in regionibus sibi commissis diversantes verbo et calamo profligare coepit; ut gregem suum in sanâ orthodoxâque doctrinâ confirmaret. Virtutibus sanctâque vitâ adeo effulsit, ut vivens non suis tantum, sed et Infidelibus ipsis admirationi esset, Ejus sane doctrinam illibatam collaudant fulgidissima illa totius Armeniae luminaria Gregorius Vegajasèr seu Martyrophilus, Nerses Clajensis, Gregorius Dghà, ac Nerses Lambronensis, quorum testimonia longum esset hoc loci referre.

Ex iis autem, quae scripsit, nobis ea dumtaxât, quae in hoc volumine edituri sumus, supersunt: Oratio scilicet Synodalis, Sermo contra Paulicianos, Oratio contra Phantasticos, et Commentaria quaedam in Horas Canonicas una cum memoriâ Libri Canonum. Haec proculdubio habent auctorem Johannem Philosophum: in cunctis siquidem Mss. *Johannis Philosophi*, aut *Johannis Ozniensis Armeniorum Catholici*, aut *Johannis Philosophi Ozniensis* nuncupationem praesefereunt. Sunt praeterea duo quoque Sermones; alter elucidans ritum Consecrationis Ecclesiae, Pauegyricus alter de Ecclesiâ nuncupatus; qui etsi in Mss. titulo careant, ob stylum tamen plenissimamque consonantiam cum caeteris ejus scriptis omnino sunt eidem Johanni nostro adscribendi. De hisce omnibus Ozniensis operibus singillatim aliquid vel breviter nos dicere oportet.

Orationem Synodalem habuit Johannes anno 719. in nationali Episcoporum conventu, quem in urbe Tvin, ubi Catholicus tunc temporis degebat, ipse-

met ad Ecclesiae disciplinam instaurandam congregavit. Istud in eâ praecipue notandum est, quod unus inter cunctos Armeniacae Ecclesiae Patres de extremae unctionis Sacramento sermonem expresse habet; invictissimum sane contra heterodoxos argumentum, qui hac de causâ dumtaxat, ut nobis videtur, nunquam eximia Ozniensis opera typis demandarunt. Contra quosdam praeterea, orthodoxos quidem, at nostrorum rituum inscientes Theologos in hac Oratione loquitur Johannes etiam de Unctione cum oleo Catechumenorum in Baptismo adhibendâ. Canones tandem in eâ Synodo prolati, illico post Orationem subduntur. Codicem vero unicum, quem penes nos habemus, ab invidâ aut infideli manu fuisse mutilatum ex eo patet, quod pagina ibi deest ubi additionem in Trisagio *qui crucifixus est pro nobis* defendit Auctor, validis proculdubio in medium adductis rationum momentis, ut ex praemisso argumentorum indice, nec non ex relativis Can. 19. et 20. colligere est. Duo super triginta sunt hujus Concilii Canones, quorum ultimus viam quodammodo parat ad subsequentem contra Paulicianos Sermonem.

In hoc Sermone praeterquam quod execrabiles haereticos Paulicianos jugulat Philosophus noster, novam quoque Occidentalibus praebet de haereticis notitiam: longe enim hi distant ab iis, quos ex historiâ novimus, Paulicianis. Praecipua namque istorum dogmata haec erant: Solem adorare; ex Unigeniti cujusdam pueruli sanguine farinae triticeae

commisto sacrum quemdam cibum, veluti Eucharistiae umbram, conficere; Sectae suae caput eum eligere, super cujus brachia expiraverit puer ille unigenitus, eis circulo insistentibus, hinc inde projectus; et alia hujusmodi plurima, quae animus horret meminisse. Sermonem hunc atque praecedentem Orationem Synodalem anno transacto publici juris fecimus; ut Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Jacobo Cardinali Monico Venetiarum Patriarchae sacram Purpuram solemniter suscipienti exiguum quoddam devotionis nostrae pignus exhiberemus.

Tertium porro Philosophi Ozniensis opus est invictissima quaedam contra Phantasticos Oratio, in qua universos de Verbi divini Incarnatione haeretice loquentes prosternere conatur, contra eosdem dimicans undequaque. Dogma praesertim de duabus in Christo naturis validissimis argumentis defendit; adeo ut ad cognoscendam orthodoxam Auctoris fidem satis sit hanc Orationem vel leviter percurrere. Eam anno 1816. latine redditam typis mandavimus notis ubique adjectis, ut doctrinam hujusce Patris cum sanctorum Graecae ac Latinae Ecclesiae Patrum doctrinam ad amussim convenire ostenderemus. Verum adnotationes illas in hac editione vix necessarias arbitrati sumus.

Hisce expositis, istud non est praetermittendum de Codice, qui tria recensita Ozniensis opuscula continet; quod ejus dimidium, Oratio scilicet Synodalis ac Sermo adversus Paulicianos, penes nos in

Bibliotheca nostrâ asservatur ; reliquum autem, Orationem nempe contra Phantasticos, Parisiis extat in Regali Bibliotheca. Unum dumtaxat Codicem aliquando fuisse ex duabus hisce partibus constantem , ex nostrâ nempe et Parisiensi , ne in dubium quidem revocari potest. Idem namque est in utrâque bombycinae chartae color subobscurus; ipsissimus est linearum cujuscumque paginae numerus : eadem omnino est characterum forma ab unâ eâdemque manu prolatorum ; si figuram utriusque conseras, eandem et quoad foliorum longitudinem , et quoad latitudinem invenes ; quid amplius ? noster Codex initium esse libri palam ostendit; Parisiensis incipit: *Նորին Յովհաննու իմաստասիրի կաթողիկոսի Հայոց Մ. Զնեցւոյ* : h. e. *Ejusdem Johannis Philosophi, Armeniorum Catholici, Ozniensis*; qui incipiendi modus ala quaedam opuscula proculdubio praemittenda fuisse demonstrat, haud enim diceretur *ejusdem*, nisi alia quaedam ipsius Auctoris opera praecessissent. Parisiensi Codice iterum atque iterum fideliter exscripto Bibliothecam nostram ultimis hisce temporibus exornavimus.

Aliud Ozniensis opus est Commentarium in Horas Canonicas hoc ordine dispositum. Prius loquitur de officio Matutino, ac de Oratione, quae ad solis ortum fit; procedit deinde sermonem instituens de Tertiâ, Sextâ, et Nonâ: de diâ Dominicâ, quae *Prima-Sabbati* nuncupatur, postea disserit.

Praeterea fragmenta quaedam ex aliis sacrorum Armeniacae Ecclesiae rituum interpretibus ; quippe

quae Johannis nostri nomen praeseferunt , huc illuc reperta addidimus, ne quid ex indubiis Ozniensis operibus publicâ luce privaretur. Pro coronide tandem duos superius commemoratos de Ecclesiâ sermones amatoribus Sacrae eruditionis exhibitos voluimus.

Verum ad recensita opera interpretanda gradum faciamus.

ՅՈՎԱՆՆՈՒ ՓԻՐԱՏՄԱՐԻ

ՕԶՆԵՑԻՈՅ

ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ORATIO SYNODALIS

ՅԼՆԿ ԳՐՈՅՍ

Լ. **Պ**արմաւելի վամս իւր ըստ առաջնութեան կենցաղին
 ուսումնասիրութեան մասնագիտական և փօխերութեան .
 և յազափս քչ առ նա խնամակալութեն , և առա-
 քապարգև ուղիւն շնորհաց Հոգւոյն սորա . և ընդ
 այր ուրուս յեռն պարարաստեաց քծ նմա այնպիսի
 զգաստութեմ մեռանդ 'ի յարուեստասիրութեան : Լա-
 վէ զխորհրդ հասնեալ ապա այնոքիւս քաւ զինքն
 'ի հարգ խանայութեմ և առաջնորդութեմ : Լա-
 վէ որպէս ծամանակաց հոլովութեան զանապանս գոր-
 ծեաց , գեղեցիկ պարահմանցն պարտաւանդութեմ .
 յառաջնութեան առաքինութեան մեծութեմ , և յերկրոր-
 դութեան պարտութեան առաքութեմ : **Օ** քնի որոյ յորդո-
 ըական բան առ այս առաքինութեմ . և երբ անդ
 յեռնարկել հնարէր վնամնութեմ քն չարչարանայն ,
 և վարդապետութեան արարչագործ քեանութեմ :

Բ. **Լ**իքնաստանութեմ զնոցանէ , որք այլայլեալեւ և ոչ
 փոխ օրինակաւ հարարեն զլաննս և զկրօնս և
 զչարգեալ պաշտամանս :

Գ. **Թ**է զսեղանն քերութեան և զանապանն լուսաւո-
 րութեմ խորհրդին և ոչ խորհրդին պարտ է հաս-
 րարել . և մի հակառակել , և զառաջնոցն արա-
 րեալ այնպիսի ինչ յօրինակ առնուալ . որ մանա-
 ւանդ ոչ կամօք , այլ նորքնծայ ծամանակին պար-
 շառութեմ զայն բերել :

Դ. **Վ**ամս իւրոյն արքայ լէ յերես բաժանի , և զա-
 նապանաբար հարարի նոցա առ մեմանս գործառ-
 նութեմ :

Ե. **Թ**է զսեղանն 'որ մերտնն' նախ յերախայութեմ հարգ
 պարտ է ածել , և ապա մերտել :

Յ. **Ս**աստ հանդերձ բազում յասմամբ 'ի վերայ խան-
 նայեց , որ 'ի պիտիութեմ իւրեանց զէեսայ և ըլ-

ARGUMENTA *.

- I. **D**escriptio amoris ejus in primâ suâ aetate erga literas, ejusque in Deum charitatis; atque de divinâ in eum providentiâ, nec non de uberimis gratiae Spiritûs Sancti torrentibus. Item, per quem Deus tantâ sobrietate ei praeparaverit amoris erga literas alimentum. Item, quomodo per illas postea propensionem habuerit, ut se ad Sacerdotiî ac Praelaturae ordinem daret. Item, quo pacto temporis vicissitudo varios operata fuerit et pulcherrimos magnique momenti eventus, virtutis antea magnitudinem, ac deinde honoris abundantiam. Posthaec, hortatoria ad hanc virtutem verba; et exinde fieri posse, ut dominicarum passionum imitatio, atque creatricis providentiae doctrina assequatur.
- II. Conquestio de iis, qui diversimode, non autem uno eodemque modo, disciplinas et ritus statasque ministrationes peragunt.
- III. Dominicum Altare et illuminationis Fontem de lapide, non autem de ligno, condere oportet: non esse disceptandum, nec aliquod a priscis peractum sumere decet ad exemplum, quod involuntarie potius agebatur, inchoatique illius temporis opportunitas poscebat.
- IV. De sacro Oleo, quod trifariam distinguitur, atque diversimode uniuscujusque ministratio perficitur.
- V. Qui baptizandi sunt, prius ad catechismos vocentur, posteaque baptismo abluantur.
- VI. Jussum comminationibus prolatum in Sacerdotes, qui ob suam socordiam sponsum spon-

* Hoc pacto, hocque ordine uniuscujusque capitis in Codice praemissa reperiuntur totius Orationis synodalis argumenta.

հարման ոչ քանին յէջեղեցին, և ոչ քնիւնս պատ-
կեն, այլ յեւրաքանչիւր դրոման և ընդ յետն աչ-
խարհանանայ զայս առնեն:

Լ. Յաղագս երկրորդականաց՝ Լէ յայտնապէս և մ-
գաղաբար զոգեցին:

Բ. Թէ յայտնութիւն օր արժան է հապարել զՋրոյն
օրհնութի, յէն արկանելով 'ի նա սաղմոսել, և
աւեփարան ընկերանաւ. և յաւթօրեայան նորին
զժննդեան աւեփարանս և զաւեփեացն և զմէջը-
րութիւն հաւասարապէս ընկերանաւ:

Թ. Թէ պարս է 'ի սբ խառաներորդս պահոյն պարս-
րագ մարտացանել շաբաթն և իւրաքէի: Յո-
րոմ և զխորհուրդ մաշաբաթնան յայտնէ գո-
վանանիւն Բանիւ:

Ժ. Թէ արժան է իւրաքէի առաւ յայգապաշտման
առնել:

ԺԼ. Թէ զհնչ խորհուրդ ունեցի շաբաթ օր և որպիսի
հարգաւ պարս է պարսուել զնա:

ԺԲ. Թէ իւրաքէի մարտացանութի առ այնսի, որ արգելան յօրհ-
նելոյ զխաչ և յօժանելոյ իւրաքէի՝ որ ի ոչի մի-
առնի:

ԺԳ. Լաւէ զ]]որք Թորքի մայն ասացեալ է և ոչ
ևս 'ի Հայր և 'ի Հովհ. յաղագս որոյ և զ]]այեցարն
զհեթ Բերել արժան է զհնի միոյ միոյ աստութեան:
]]որոմ և Լէ ընդէր յառասօրինս և յերեկոյնս
պաշտամանս 'ի Վերջն անցանքն զ]]որք Թորք-
իսի յորոմ առաւ պարսրագ մարտի, 'ի սկզբանն
նոսագէն:

ԺԴ. Թէ զհնչ խորհուրդ ունեցի առասօրին պաշտա-
ման սաղմոսն և աղօթի և հարգաբարութեան
նոցին:

ԺԵ. Թէ զհնչ խորհուրդ և յերեկոյն պաշտամանն
գրանեցի 'ի սաղմոսս և 'ի կցուրդս և յաղօթն և
'ի նոցին հարգաբարութիւն:

ԺԶ. Յաղագս Բովանդակութիւն ասացելոյ Ճառեցս ասա-
ցեալ Բանս Ինչ սահառուս:

samque ad Ecclesiam minime perducunt, neque ipsimet coronâ præcingunt; sed in cujusvis domo, et per saecularium manus peragunt.

- VII. *De bigamis: ut palam, minime vero in abscondito, matrimonio jungantur.*
- VIII. *In die Epiphaniae facienda est aquae benedictio, oleum in eam infundendo, psallendo, atque Evangelium legendo; in octavâ autem indiscriminatim Evangelia Nativitatis, Annuntiationis et Baptismi legenda.*
- IX. *In sacrâ jejuniorum Quadragesimâ Missa celebranda est in Sabbatis et Dominicis diebus. Ibidem et primae Sabbati mysterium laudationis verbis explanatur.*
- X. *Decet, Dominico die nocturnum Officium agere.*
- XI. *Quid sit mysterium Sabbati, et quo ordine oporteat illud colere.*
- XII. *Reprehensio in eos, qui Crucem benedicere, easque oleo, quod Myron vocatur, linire ventant.*
- XIII. *Sanctus Deus ad Filium solummodo cantatur, non autem ad Patrem quoque et ad Spiritum; ideoque effatum illud: Qui crucifixus es, decet post quemlibet versiculum addere. Ibidem etiam, quare in matutinis vespertinisque Officiis Sanctus Deus prope finem transferatur; quum autem per diem Missa celebratur, sub initio concinnetur.*
- XIV. *Quodnam praeseferant mysterium matutina Officia, et Psalmi, et orationes, eorumque dispositio.*
- XV. *Quod mysterium etiam in vespertino Officio reperiatur, in Psalmis, et in Antiphonis, et in orationibus, et in eorum dispositione.*
- XVI. *Quaedam verba pro epilogo eorum, quae dicta fuere, breviter prolata.*

ԺԼ: Երկրորդում է բանից, զոր առնել ընդ ժողովեալ հա-
ճօրէն եպիսկոպոսական աշխարհիս Հայոց, յա-
ղափս ընդասացելոյ ճառիցդ բանս օգտուել է ընդ
հանոնական գլխովէ համառօպել:

ԺԲ: Այն բնին հանսնին, զոր մաբանաբար կարգեցին,
մանգամայն երեսունն և երկու գլուխս:

- XVII.** *Sermonis repetitio, quam habet ad omnes congregatos Episcopos nostrae Armeniorum regionis, ut per Canonum capita perstringantur habiti sermonis verba.*
- XVIII.** *Ipsimet Canones, quos unanimiter statuerunt (Episcopi), triginta duobus capitibus comprehensi.*

ՏԵԼՈՒՆ

ՅՈՎԱՆԵՍԻՍԻ ՓԻՂՈՍՈՓԵԱՅԻ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԵՆՏԱՂԵ ՆԻՐ ԵՒ Ի ԳԱԼԵ ՅԱԹՈՌ
ՀԱՅՐԱԳԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՀԱՍՏԱՏԵԼ ԲԱԶՄԱԳԱՏԻԿ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԿԱՐԳՍ
ԵՒ ԿՐՕՆՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒՑ

Ա. ԱՄԲԵՐՈՂԱՑՆ նախատիպ մեծն Յովն ա-
սէր երբեմն յիւրում բանսն, նեղեալ 'ի
փորձանացն արկածից, «*Ո՛վ առնէր զիս ըստ աւուրցն
առաջնոց*», միանգամայն 'ի բաց եղեալ զքաջողջութի
զընչաւետութի և զբազմորդութի: Օնոյնս և ես հան-
դերձ հառաչմամբ բարբառիմ 'ի դիպուածոց աստի
վտանգեալ. ո՞վ զիս անցելոցն առաջի դնէր ամանա-
կաց, վերստին զմանկական տիոցն զգեցուցանելով
զհասակ: Յորում ճոխացեալն էի հայրենատուր հո-
գեկան ընչիցն առատութբ. և զարդարեալ հրճուէի
եօթնամամեայ հոգւոյն պատմութեանս, և շնոր-
հացն պսակաւ փառաւորեալ գլխոյ իմոյ. և զա-
ռաջնորդականին իմոյ կախեալ զպարանոցէ զոսկե-
տեսակ քայլամանեկին զգեղեցկութի: Եւ ամենեւին
զամենայնս ընդ իս բերէի զհարմարական յօրինու-
ածոյն զգեստ, պատշաճ լինելով յերկնայնոյն պար-
փակիլ փեսայի առաջաստ: Վրանդի արդարեւ զար-
դարի պատկերս առաքինութեն երանգովք ըստ նա-
խատպին կերպարանեալ, որպէս ճշմարտութեանս
և ինձ թուի:

DOMINI JOANNIS PHILOSOPHI

ARMENIORUM CATHOLICI

PRIMA EJUS VITA

EJUS AD PATRIARCHALEM CATHEDRAM ADVENTUS

PLURIUM VARIORUMQUE

ECCLESIAE RITuum AC DISCIPLINARUM INSTAURATIO

I. **P**ATIENTUM prototypus magnus Job dicebat aliquando verbis suis, afflictus a calamitatum tentationibus: *Quis me faciet juxta dies pristinos?* quippe qui sanitatem, opulentiam, filiorumque copiam unâ simul amiserat. Eadem et ego ingemiscens profero praesentibus percussus eventibus. Quis me transactis repraesentabit temporibus? iterum juvenili me vestiens aetate; in qua spiritualis opulentiae copiâ a Patre largitâ dotatus eram, ac septiformis Spiritûs stolâ ornatus exultabam, gratiae diademate gloriose coronatus, atque regalis aurei monilis pulchritudinem ex collo pendentem in me habens; ita ut omnem omnino sponsalis ornamenti vestem mecum ferrem, jure promereus in caelestis sponsi thalamum recipi. Siquidem profecto virtutum coloribus ornatur imago juxta prototypum efformata; quemadmodum veritati mihi-que videtur.

1 Job. 29. 2.

Յայնժամ բոլորովին ես ինքն էի լուսատեսիլ՝
 յաճայնոյ Թափանցանց լինելոյ նշուղից․ զոր իբրեւ
 մաքուր հայելեալ առ իս զփրկչականն ձգելով դի-
 մի զնմանուի, հանգոյն արեգական ՚ի խորս ուրեք ընդ-
 յստակութի ջուրցն առաքելով զիւր ճառագայթման :
 Եւ նախ նորին ստէպ ստէպ հոգւոյն ուղիւից վտակօք
 ոռոգանէր զարգաւանդ երկիր մտաց իմոց . և որպէս
 ՚ի ծաղկահոտ գինի՝ սպունգ ինչ Թացեալ, այնպէս
 լցեալ ուռճանայր ՚ի նմանէ բանական իմ ոգի . մինչ
 զի կարել ասել ինձ զայն ժամու պատահիցն իբրեւ
 զայլմէ պատմելով, « Սնուկ էի մտավարժ, և ոգւոյ
 բարւոյ դիպեցայ », : Վանդիւ վարժապետ վեհագոյն
 ունէի յայ պարգեւեալ ինձ, հայր միանգամայն և
 հրահանգօղ հոգեկան վարժուեց՝ զիմն Սէնտորոս,
 ըստ մերումս՝ աճաշնորհ՝ պատշաճեալ լեզուի . որ ոչ
 զառ յինքենէն և եթ բաւականանայր շտեմարանել
 յիմումս ոգւով զբարին, այլ ՚ի յովովից զպայծառա-
 գոյնսն ծաղկաբաղ առնելով զշնորհաց, լիացուցա-
 նել զագահութեն իւրոյ ինն ջանայր զուսումնասի-
 րութի . և գրեթէ յազդմանէ հոգւոյն՝ զինն լոցս
 նախատեսեալ, զառ ՚ի յոքունցն հաւաքեալ պատ-
 րաստէր լինել բազմաց պիտոյից նիւթ, ծածկաբար
 զայնս առ իս բարբառելով . « Աբր մանր զմատենագ-
 զայդ », պատգամատարդ հրաւիրեալ լինել իսրայե-
 լեանն ազին :

Եւ եթէ երբեք ուրեք խորհէի արդեւք զհրամա-
 նացն խորտակել զլուծ, և խզել զաշխատութեն սա-
 մեռէս, այլում ումեք ակն դնելով կենցաղական
 տարփմնաց, աստուածայինն շնորհ անդրէն ձգեալ
 բերէր զիս կապանօք սիրոյ իւրոյ, սաստելով յա-
 կանջս խորհրդոցն իմոց, « Օրկայ քո և ճանապարհին
 եդիպտացուց, ըմպել զջուրն Վեհոնի », : Յազագս որոյ
 ապա հաւանեալ իմ այսօրեւք՝ իբրու թէ ձայնիւ կռ-
 չողին զիս այլ, զյանձնառականն ընդ առաջ տանելով
 բան, « Մհաւասիկ եմ ես, առաքեալ զիս », : Օ որ օրիւ
 նակ ձի ոք նորավարժ ոչ կարացեալ յինքենէ զվերե-
 լակն իւր ՚ի բաց ոստուցանել, զակամայ տանձիցն
 բռնադատութի դժոխականութեն իւրոյ եդեալ գոր-
 ծիցէ քաջ հլուծե ասպարէզ :

Tunc ego ipse totus luminosus eram divino pervasus splendore; unde veluti per speculum nitidum ad me trahebam Salvatoris vultus similitudinem, qui solis instar in profundius spatium radios suos per aquarum puritatem mittebat. Atque primum rivalis torrentis ejusdem Spiritus saepe saepius irrigabatur fertilis mentis meae terra; et sicut in floriolens vinum spongia quaelibet intincta, ita sane rationalis anima mea ab eo repleta germinabat: adeo ut dicere queam de felici illo meo statu, veluti de alio enarrans: *Puer eram ingeniosus, sortitus sum animam bonam.*¹ Habebam enim et magistrum excellentem a Deo mihi donatum, patrem simul et doctorem spiritualium disciplinarum, meum Theodorum, qui juxta nostram linguam *a Deo donatus* interpretatur. Qui nequaquam satis esse arbitrans, ut sui ipsius bonum dumtaxat in animam meam insereret, ex multis immo clariores colligens gratias, florum instar, aviditatis suae amorem erga literarum studium per me explere nitebatur. Atque fere per Spiritus inspirationem futura prospiciens, collecta illa ex plurimis praeparabat, ut materia pluribus necessaria fieret; tacite divinum illud ad me loquens: *Comede minutatim volumen istud*², nuntius tu constitutus pro gente Israël.

Quod si umquam forte cogitassem maudatorum jugum confringere ac laboris lorum disrumpere, oculum alienis saecularibus desideriis figens, ipsa divina gratia a retro trahens me ferebat amoris sui ligamine, instrepens in aures consilii mei: *Quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam Gihonis?*³ Quapropter ego demum, cum per Dei me vocantis vocem, sui demum persuasus, acceptionis proferens verbum: *Ecce ego, mitte me*⁴: quemadmodum equuleus equitem a se dejicere non potens, quam nollet, fraeni vim invitus aversioni suae superimponens, longum iter percurrit obtemperans.

¹ Sap. 8. 19.

² Ezech. 3. 1.

³ Jerem. 2. 28.

⁴ Isai. 6. 8.

Լայսմանք և այսպիսիք յիսկզբամն առ իս նյ նա խախնամուեն մեծուի: Որով իւիք աւասիկ ես այժմիկ հարկանեմ զանձն իմ և նուաստանամ, հարցափորձեալ 'ի իմնէ՝ թէ զիարդ անհանձարեղագունի հասակին տուեալ զգործոցն խոհականութի, իսկ զգեղապարեւն ուսեալ ներշնչանակացն, և մակացականօքն փարթամացելոյ, զյուրովս անգուտ 'ի բաց յուզարկեցաք զգործնական իմաստութիւն. մինչ զի ըզձալի լինել ինձ այսօր, որպէս յառաջն ասացի, հանդերձ կատարելութիւն և պատուոյ բարձրութիւն առ հանդիպել մատաղագունի և անթարշամ 'ի մեղաց եղելոյ հասակին, եթէ պարտ է ըստ առաքելական բանին զպիտանի և զընտրեալ անօթ ընու պատուական գանձու՝ վրկայք լինելով յարմարութի միմեանց հանգիտաբար և ազգակցապէս:

Եւ զի մի թուեցայց այսգունի բերեալ ցանկութի զՊեղիայ զթետաղացւոց գողոգին ախտանալ, որ զգաւամացեալն իւր Սիդիայ առաջի առնէր առ 'ի յօշել զմարմինն՝ որպէս թէ 'ի մեռելութենէ առ մանկութի զծերութիւն փոփոխել յուսալով, դարձցուք և զկարելոյն բուռն հարցուք՝ 'ի բաց դնելով զանհրնարիցն մտածուի: Օյ կարելի է բանական կենդանւոյս՝ ամենեցուն յամենայն ժամ լինել զինչ և կամեսցի. թէպէտ և ոչ համանգամայն 'ի միօրէ և 'ի նմին ժամու ներգործելով զներհականսն. որ մանաւանդ ըստ զօրութե երկզբին 'ի նմին գտանին 'ի մարդն:

Եւ պարտ է այնմիկ՝ որ զխոտաբեալն իբրեւ զըմբռնեալս յուսովն ողջունել գիտէ, յարատեւողացն և դժուարաշարժիցն հոգ տանելով ձգել ձեռն: Որք միանգամ բնաւորեցան կամ ոչ հեռանալ 'ի մարդոյն, կամ թէ հեռացեալ՝ վաղվաղակի վերստին դառնալով յարահիւսել. և այս են առաքելութիւնք, որք առ հասարակ հոգւոյ և մարմնոյ զփառացն 'ի գլուխ յօրինեալ կապէ զպսակ: Վանգի պլք 'ի տրաւ մադրութեանցն ժամանակաւ տրամակայեալ, լու-

1 *Iisdem fere verbis usus est Serm. III. §. 19. in Gen. cuius de Agar loquens Philo Judaeus opera ex graeco originali ar-*

Tot et tanta in principio erga me divinae providentiae magnitudo: unde ecce ego nunc meipsum redarguo et humilior, Deo me sciscitante, cur nam in insipientiori aetate magis prudentiae operibus incumbens atque pulcherrimas studiorum choreas ducere edoctus scientiisque locupletatus majorem practicae sapientiae partem abjecissem; adeo ut optarem hodie, quemadmodum jam dixi, unâ cum perfectione istâ et dignitatis hujus fastigio ad eam tenellam haud pro peccatis arescentem aetatem reverti; quum, juxta apostolicum verbum oporteat, vas utile et electum pretioso thesauro implere, ut sibi invicem similitudine affinitateque sint testes.

Ne tamen videar hocce ductus desiderio, Pelei Thessalorum tyranni vitio laborare, qui decrepitem suum corpus Medae proponebat dilaceraturum, senectutem suam sperans de morte ad juventum transmutandam fore; convertamur, et ad ea, quae fieri possunt, manum admoveamus, sepositâ eorum, quae fieri nequeunt, cogitatione. Cunctis namque ratione praeditis animalibus licet semper quicquid velint facere; etsi non unâ, eâdemque horâ in se habere possint ea, quae sunt actu contraria, utraque tamen virtualiter in eodem homine reperiuntur.

Ille autem, qui per spem novit, promissa, veluti accepta, complecti, debet diligenter aggredi res permanentes atque immotas, quae soleant ab homine aut minime recedere, aut si recesserint, cito rursus conversae firmiter copulentur. Hae sunt virtutes, quae spiritum pariter et corpus coronâ gloriae praecingunt. Caeterae namque affectiones aliquandiu commorantes invicem dissolvuntur; virtus autem in nobis semper vult commorari. Hac enim de causâ

Ծանեն զմիմեանս . իսկ առաքինութիւն Հանապա-
զորդ 'ի մեզ խնդրէ բնականաւ : Աման զի յայտ իսկ
և գոյացուցին զմերս հաստատեաց բնութիւն , զի
բարեգործք և անժախտք եղիցուք . և ինքնիշխանու-
թեն կառօք՝ իբր 'ի տեսարանի ումեք 'ի սոսա նա-
հատակել հանդիսասցուք . կնքելով որպէս Թագաւ-
որական մատանեաւ անձայինն երկիւղիւ զսիրտս մեր
և զձեռս , ընդ որս յարմարեալ պատկանի խորհուրդ-
և գործ : Օ ի նոքումք իրօք , որովք առ մահն սո-
ղոսկեալ անկաք , առ կեանսն դառնալ վերստին գի-
տիցեմք : Օ կնի որոյ ապա ճշմարիտ և քաջ հովուա-
պետին հնարել հանդիտատիպ առ նմանութիւն , զառ-
'ի նմանէ 'ի վայր մնացեալսն 'ի մերումս լնով մարմ-
նի զվշտամբերութի . մինչ զի կարողք լինիցիմք հա-
մարձակապէս որոց իշխիցեմքն հրամայել . "Ամանողք
ինձ եղիջիք , որպէս և ես Վ՛ճի" : Հանգոյն նմա ա-
ռաջի երթալ ընդ պատուիրանապահութեն շաւիղս .
և զսուղելոյն ձայն միշտ 'ի լսելիսն հնչեցուցանել
զաւետարանական քարոզութեն վարդապետութի ,
զառողջ և զանպիսա բանիցն ճարակեցուցանել դա-
լարիս , և առ սնուցիչ հոգեկան պատգամացն սնու-
ցանելով ջուրս , մակաղել որ արտաքոյ ապականա-
ցուիս այսորիկ է՝ 'ի հրաւիրեցելունն զմեզ վայրի .
անխրամատելի երեքկին շրջապատել զնոսա պարոս-
պաւ եռանձնական հաւատոյն խոստովանութի : Աւ-
րնդ գազանացն կռուել յարձակմունս , զի մի քայ-
քայեալ ցրուիցին մերձ 'ի դժոխս՝ գեղեցկապէս մի
աւորեալ Վ՛ճի անդամքն . այլ ամենեքին միոյ գաւթի
միոյ քմական գաւազանին յարդարեսցին լինել հօտ :

Բ. Վ՛ՅԱՆՁԻ տեսանեմ 'ի յոլովագոյն և 'ի ծանր
իրս անկարգութի բազմացեալ , ոչ միայն 'ի Ժողովը
դականս , այլ առաւել յուխտի մանկունս , և յա-
ռաջնորդս եկեղեցեաց : Աղք մին լեզու՝ 'ի ձեռն միոյ
քարոզի 'ի մի ելաք ճշմարտութեան ճանապարհ . և
արդ բազմահետք և բաշմաշաւիղք եղաք , յանչափա-
բար և զանազան և այլաձևսն առնելոյ՝ Թէ զվարս և

vel ipse Creator nostram condidit naturam, ut benefactores essemus atque amatores Dei, et per liberi arbitrii vehiculum, tamquam in theatro quodam, dimicantes conspiciamur, cor nostrum ac manus, quibus cogitationes et opera ad amussim aptantur, veluti regio annulo, divino timore obsignantes, ut iisdem rebus, per quas dilapsi in mortem cecidimus, ad vitam iterum redire valeamus. Hisce positis, studeamus deinceps vero bonoque pastorum Principi accurate assimilari, *adimplendo ea, quae desunt passionum ejus in corpore nostro*¹; ita ut eis, quibus praesumas, fidenter praecipere possimus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*². Imitatores illius praeceamus per viam observationis mandatorum; et vocis sibilum, evangelicae nimirum praedicationis doctrinam, semper in eorum anres iugeramus; eosque salubrium innoxiorumque verborum herbis pascamus, et secus nutrientes spiritualium oraculorum aquas refocillando ibidem alamus, ubi extra illud, quod corruptibile est, invitati sumus; triplici quoque indissolubili muro eos circumdemus, trium videlicet, juxta fidem, Personarum confessione; et contra ferarum incursiones coluctemur, ne Christi membra pulcherrime conjuncta dispergantur divulsa prope ad inferos, sed omnia unus efficiantur unius ovilis, uniusque dominici baculi grex.

II. MULTIPlicia namque video in plurimis gravisque momenti rebus vitia, non in saecularibus dumtaxat, verum in Cleri pueris, potius, et in Ecclesiae raectoribus. Qui unâ linguâ per unum praedicatorem³ unam aggressi sumus viam; nunc tamen multa premimus vestigia, multosque tramites praeter modum; atque diversimode, et aliis aliisque formis tum mo-

3 Per unum videlicet S. Gregorium Illuminatorem.

եթէ գիտաբանութիւնն որ առ անձ. մինչ գրեթէ զնոյն կրել զփաստ ըստ հնոյ պատմութեանն՝ պաւտերազմել մեզ այր ընդ եղբօր, և այր ընդ ընկերի, քաղաք ընդ քաղաքի և օրէնք ընդ օրէնս : Արկրական զբօսանօքն և վաճառացն տուրեառութեամբ խօսակիցք և հաշուակիցք իրերաց լինելով, և առ խաղաղութեանն անձ ժողովեալք՝ զխաղաղութիւնն խնդրել խուճապիմք և խռովիմք : Այլ իբրեւ այլազգիք և այլալեզուք՝ տանիմք և բերեմք զմիմեանս, լինելով առ նմա խուժ, և այլք այլոց դուժ :

Գ. Բնորոշութիւն և զայս եհաս տեսանել. զի ՚ի տեղիս տեղիս զսեղանս և զաւազանս ոչ առնեն ըստ հրամանի և աւանդութեան երանելեացն մերոց հարանց՝ քարեղէն և անշարժաբար զերկոսխնն հիմնացուցանելով. այլ զսեղանն փայտեղէն և շարժուն առնելով, իսկ զաւազանն ըստ պիտոյիցն՝ ըստ ժամուն և ըստ տեղեացն, որ ինչ անօթով և ՚ի ձեռն գայցէ, կատարեն զկարգն : Բերելով տարացոյց իւրեանցն սխալանաց տղայապէս և անփորձաբար, եթէ առ հարկի ՚ի սկզբանն յուժեքէ երազազրաւել ինչ ցուցեալ եղև գործ : Արպէս Վստի սովորական սեղանան ՚ի վերնատանն կատարել զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ, և Ռիլիպպոս զներքինին յոր և իցէ ջուր մկրտեաց. նոյնպէս և վասն այլ առաքելոցն՝ ցուցանէ, ասեն, պատմութիւն՝ եթէ այլաձեւապէս միմեանց, և որպէս զիարդ և ժամն խնդրէր՝ ընդ երկոսեանն անցանէին խորհուրդս : Այլ սուրբն մեր Սասաւորիք փայտեղէն ընդ ինքեան շրջեցուցանէր, ասեն, սեղան. և ՚ի գետս և ՚ի վտակս, յոր և հասանէր, մկրտութի կատարէր : Այլ որս ՚ի դէպ է ասել. եթէ ամենայնք ՚ի Վստե եղեալքն, ո՛վ դուք, յօրինակ մեզ բերելի է, ապա հարկ է և երեսնամեայ մկրտել. և թափատել ութօրեայ, և երեքօրեայ

res, tum erga Deum doxologias perficimus: ita ut eandem fere experiamur noxam, quae in veteri historia commemoratur, pugnare videlicet inter nos virum cum fratre, et hominem cum proximo, urbem adversus urbem, et legem adversus legem¹. In terrenis conversationibus, atque in negotiationum commerciis colloquimur, et pacta ad invicem firmamus; verum coram pacis Deo congregati ad pacem postulandam perturbamur et confundimur: et quasi alienigenae, alienaeque linguae homines, detrahimus invicem et sejungimur, non secus ac si iste fuerit illis barbarus, atque illi caeteris barbari.

III. INTEREA et istud nobis videre obigit, quod quibusdam in locis Altaria, et Baptisteria non extruuntur juxta beatorum Patrum nostrorum praeceptum traditionemque, ambo lapidea et immobilia condendo; sed ligneum ac mobile altare quidam erigunt, et consuetum perficiunt lavacri ritum pro necessitate, ac pro tempore, et loco, per quodlibet vas prae manibus in promptu occurrens, suorum excusationem errorum pueriliter quidem, et imperite adferentes, si quidpiam priscis temporibus festinanter ab aliquo (viro) monstratum fuerit opus: a Christo, exempli gratia, qui ad communem mensam in caenaculo corporis et sanguinis sui Sacramentum confecit; et a Philippo, qui, ut ut accidit, Eunuchum in quavis aqua baptizavit. Similiter, ajunt, de aliis quoque Apostolis demonstrat historia, quod diversimode ab invicem, et quomodocumque tempus poscebat utrumque conficiebant Sacramentum. Sanctus quoque Illuminator noster ligneum, inquit, secum ferebat altare; atque in fluviis rivulisque ubicumque advenisset, baptismum peragebat. Quibus dicendum est: O vos, si universa a Christo acta nobis ad exemplum adducenda essent, ergo oporteret, et triginta annorum unumquem-

¹ Idest unius provinciae praxim seu legem adversus alterius provinciae legem. Sicut in Gr. sic et in Arm. νόμος, νομός, ορθή, & ημεσις. legem atque provinciam significat.

յառնել, և քառամնօրեայ յերկինս համբառնալ . զի ըստ այսմ օրինակի զայսոսիկ հաճոյ թուեցաւ ներգործել Վնի: Եւ զկնի ընթրեացն յերեկո-
րին ժամու հաղորդել խորհրդոյն, զի նորն ուրանօր
զհինն աւարտեալ կնքեաց, անդանօր և իւրումն հինն
ձգեաց նորոյ ուխտի: Եւ այժմ բազում ժամս 'ի
միջի կատարեմք ընդ մարմնաւորականն և ընդ հոգեւո-
րական սեղանն, և ութօրեայ մկրտիմք: Իսկ վասն
թլիփատուէ 'ի Պաւղոսէ ընկալաք հրաման. « Եթէ
թլիփատիք, ասէ, Վն ինչ ձեզ ոչ օգնէ, » Իսկ նախ
քան զկատարածն յարութի տալ մարդկային բնու-
թեւս՝ Հիմենոս և Փիղետոս այսմիկ սկիզբն արարին
ամբարշտուէ բանից: Եւ ոչ ընդ դրունս երկնից
կարողութի է ումեք անցանել աստստին կենօք 'ի
մարդկանէ, « Ուր կարապետն մեր (Յ) յառաջեալ
եմուտ »:

Պարձեալ առաքեալքն գլորով ժամանակս 'ի տա-
ճարին զառ 'ի Վրիստոսէ նոցուն կատարէին աւան-
դեալ խորհուրդս. եթէ զաղօթից, եթէ զհաղոր-
դութեան: Իսկ այժմ կանոնական սահմանաւ զմեզ
պարսպեալ զգուշացուցին նոցին աւանդապահք և
ժառանգորդք, ոչ երթալ 'ի ժողովարանս և 'ի մա-
տրունս Հրէից կամ հեթանոսաց: Եւ առաքեալքն
ընդ Հրէայս յիւրեանց ժամանակսն զսրբոյ պատեքին
տօնախմբեցին զօր. իսկ 'ի մէնջ եթէ դժանդգնեսցի
ընդ Հրէայս տօնել, և կամ յառաջ քան զգարնա-
նային հասարակաւորութիւն, և նախ քան զմիաշա-
բաթին օր լուծանել զպահման, ընդ նոյնիւք 'ի հար-
կէ անկեալ գտանին:

Եւ ուրեմն զայն՝ նորագիւտ և դեռահաւակ ժա-
մանակն ստիպէր առնել այնպէս. իսկ այս՝ խորհրդոյ և
անձային տեսչուն. զի մեծութի առաջի անկեալ իրաց՝
զփոքումքն զանց առնել և անտեսել վարդապե-
տէ: Վանգի անփոյթ առնել ծանունցն՝ համանգա-
մայնցն է 'ի բաց բարձունս. իսկ թեթեւագունիցն՝
անձ ժամանակ առ ձեռն պատրաստ կազմութե. զի
որպէս 'ի խաւարի՝ և աղօտաճաճանչն է պատուեալ

que baptizari, et octiduum circumcidi, et tertiâ die resurgere, et quadragesimâ die in caelum conscendere: hoc namque modo haec Christo peragere placuit. Item quoque post coenam horâ vespertiâ mysterio communicari; quoniam Dominus ubi vetus illud perficiens obsignavit, ibi per suum quoque novi testamenti fundamenta jecit. Nunc autem multas horas interponimus corpoream inter spiritualemque mensam, et octidui baptizamur. De circumcisione sane mandatum accepimus a Paulo: *Si circumcidamini*, inquit, *Christus vobis nihil proderit*¹. Ante finem vero² fieri humanae naturae resurrectionem, Hymenus, et Philetus fuerunt hujusmodi verborum impietatis auctores. Nemini porro ex hominibus est potestas in hac vitâ per caelorum portas transire, *ubi praecursor noster Jesus antecedens introivit*³.

Item Apostoli per multum temporis in ipso templo mysteria sibi a Christo tradita peragebant, sive orationum, sive communionis; nunc autem nobis eorundem traditionum observatoribus et haeredibus per canonicas constitutiones praeceperunt ne Judaeorum aut Gentium synagogas vel templa adiremus. Ipsi quoque Apostoli suis temporibus unâ cum Judaeis festum sanctae Paschae diem celebrarunt: si quis tamen nostrum auderet cum Judaeis celebrare, vel ante vernale aequinoctium, atque ante primae Sabbati diem solvere jejunium, anathematis poena fit continuo obnoxius.

Illud porro novum adhuc et nuper inchoatum tempus ita peragere cogebat; istud autem est consilii divinaeque oeconomiae opus. Siquidem earum, quae praesto sunt, rerum magnitudo exiguas quaslibet praetermittere ac dissimulare docet. Graviora enim negligere, est universa abrogare; ad leviora autem componenda omne tempus in promptu est. Nam quemadmodum inter tenebras vel ipsum exiguum lumen

² Id est ante mundi consumptionem.

³ Hebr. 6. 2.

լոյս, ըստ նմին օրինակի լոյս եղելոյ՝ և դուզնաբեայ խաւարն վատթարանայ: Յաղագս որոյ ապա հարկ է հաւանութեւ և հաւատովք հետեւել զինի բոլոր քրիստոսականացս, և սեղան և աւազան քարեղէն անշարժաբար յամենայն եկեղեցիս արձանացուցանել:

Իսկ եթէ ասիցէ ոք ՚ի հարցասիրաց և ՚ի լսասիրաց, էր աղագաւ քարեղէն և ոչ փայտեղէն հրամայեցաւ կանգնել մեզ սեղան: Եւ ասի զի և պատշաճագոյն իսկ առ յարմարութի խորհրդոյս՝ զնիւթս զայս տեսանեմ եղեալ. որպէս թէ զանյողդողդ և զանշարժահիմն փրկութե մերոյ իրողութի՝ կարծրագոյն և դժոխաշարժելի գործարանաւ տնօրինել: Եւ իրողդ զի և յառաջագուշակ եղեալ Եսայեայ ՚ի վերայ նմ հեթանոսաց, զոր առ եգիպտացիսն պատգամաւորեալ խօսի. « Յաւուր յայնմիկ եղիցի, ասէ, սեղանն արձան կանգնեալ յերկրին եգիպտացւոց, և եղիցին ՚ի նշան յաւիտենից », Բանգի և արդարեւ իսկ սովաւ զլաւիտենական կենացն առ մեզ երաշխաւորեալ տեսանեմ բարութիս: Որպէս և նոյն ասէր. « Եւ ինչ և արբից զդա, ասէ, ընդ ձեզ նոր յարքայութե հօր իմոյ », Եւ իրողդ թերեւ արդեւք ՚ի հանդերձեալ յաւիտենին ՚ի Բժե զնոյն ճշմարտապէս, որպէս և այժմ ՚ի սեղանոյ աստի օրինակաբար, վայելիցեմք: Բանգի և նոյն ինքն Բժ վէմ անուանեցաւ. « Եւ նմն՝ զոր անարգեցին, ասէ, շինողքն՝ նա եղև գլուխ անկեան », և դարձեալ, « Եւ լեռնէ վէմ առանց ձեռին հատեալ », գուշակէր զնա Պանիէլ. և Եսայի ասէ. « Եւ հաւադիկ ես դնեմ ՚ի հիմունս Երուսի վէմ բազմապատիկ, զընտիր՝ զգլուխ անկեանն. և որ հաւատասցէ ՚ի նա, մի ամաչեսցէ »,:

Դ. ԲԱՅՑՑ տեսցուք և զայս ևս ՚ի կարգիս. զոր մասնաւանդ թէ և յառաջագոյն իսկ արժան էր յիշել իբրեւ զմեծագործ և զբազմերախտ ՚ի Բժե պարգեւեալ մեզ աւանդ: ( ) Իւղոյն Եղյ ասեմ, որով զհր-

1 Subintelligitur respondimus.

2 Isai. 19. 19.

3 Per Eucharistiae nimirum altare.

4 Matth. 26. 29.

in pretio habetur; eodem pacto exigua quoque obscuritas est advenienti lumini molesta. Oportet itaque cum consensu et fide universos sequi Christianos, atque Altare et Baptisterium lapideum immobiliter in omnibus Ecclesiis erigere.

Quod si curiosus quisquam interrogandi audientique cupidus dixerit: » Cur nam lapideum, non autem ligneum praecipitur nobis erigere Altare? » Primum, quia magis adhuc convenientem materiam ad Sacramenti commodum video hauc esse; ut scilicet fixum atque immobile salutis nostrae negotium per durissimum et ad movendum difficile instrumentum dispensaretur. Secundo, quia prophetizans de universis Gentibus Isaias haec *Aegyptiis* annuntiat: *In die illa erit, inquit, altare Domini columna erecta in terrâ Aegyptiorum, et erit in signum aeternum* ². Per istud namque ³ reapse largitâ fide, nobis aeternae vitae bona pollicita fuisse video, quemadmodum vel ipse Dominus dicebat: *Donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* ⁴. Tertio fortassis, quia in futuro saeculo Christo veraciter, sicut et nunc symbolice isto altari ⁵, fruemur. Siquidem et ipse Christus lapis nuncupatus est: *Lapis, inquit, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli*. ⁶ Item, per lapidem abscissum de monte sine manibus ⁷ Daniel de eo vaticinabatur. Isaias autem dicit: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, caput anguli: et qui crediderit in eum, non erubescet* ⁸.

IV. VERUM illud quoque per ordinem videamus, quod antea potius erat commemorandum, utpote magnificum multorumque beneficiorum aerarium nobis a Christo elargitum; sanctum, inquam, Oleum ⁹, per

⁵ Isto nempe altari, quod est lapideum.

⁶ Psal. 117.

⁷ Dan. 2. 34.

⁸ Isai. 28. 16.

⁹ Chrisma videlicet.

գին՝ արժէք ձգեմք՝ ի Վիշ միանալովն։ Վիշն յոյժ
օտարաբար նովաւ և այլապէս ՚ի միմեանց վարիմք .
զոր և տեսաք իսկ առ մերով ժամանակաւ։ Վաճառ
նայից ձէթ ընդունել յԱրուսաղէմէ բերեալ, խաչի
ձէթ գնա անուանելով, և զնոյն նովին ամանաք առ
մի ըստ միովն մկրտեալսն իւրաքանչիւր ումեք վերըս
տին օրհնել . զոր դանդաղիմ՝ ասել, որպէս թէ բա-
զում անգամ օրհնուիքն, յորովագոյնս ՚ի ներքս յիւղն
կոչել զշնորհս . և կամ թէ ՚ի գալստենէ նորոյ շնոր-
հին զհասցեալն ՚ի բաց մերժել յամանոյ անտի։ Եւ
դարձեալ նովին ձիթով օծանէին զմկրտեալսն և
զերախայսն, այլ և զհիւանդս և զեկեղեցի և զսե-
ղանս և զխաչս։ Ըր թէպէտ և Հոգին մի է, և առ-
հաւատչեայ Հոգւոյն իւղն նոյն է, սակայն բազմազ-
գի մերում ըստ փրկուեն, բազմօրինակ և խորհուրդ
փրկութեն հրաշագործի . ըստ նմին և տեղիքն որո-
շին ՚ի միմեանց՝ որովք փրկեալն լինիմք, և անուանք
տեպեանցն։ Եւ առ թէքն և գործառնութիւնն ոչ
նամ զմիոյ մատուցանէ մեզ փրկութեան պարգև, և
ոչ մին զամենեցուն . և ոչ նմանապէս միմեանց օգ-
տամատոյց մեզ լինելով, այլ երախայուութեն օծումն
զհրաւիրականն ունի դրոշմ . և աւազանին օծումնն՝
զըստ Հոգւոյն մեզ յարմարէ վերստին ծնունդ . իսկ
որ զկնի մկրտութեն է օծումն՝ զորդեգրութեն նայ ՚ի
մեզ կոչէ շնորհ։ Եւ արձեալ՝ սեղանն կերակրէ զմեզ,
և ոչ ծնանի . աւազանն ծնանի, այլ ոչ կերակրէ .
խաչն մարտնչի ընդ մեր առ թշնամիսն, և ոչ ծնա-
նի, և ոչ կերակրէ . ՚ի հիւանդութեն՝ զառողջութեն
ունիմք կարօտութի, ոչ ևս և զայլոցն։ Սոցա ապա-
քէն և աղօթքն և քարոզութիւն և օծմունքն՝ բաժա-
նաբար ըստ իւրաքանչիւրոցն վայելէ լինել խորհրդ-
ոյ։ Եւ պատճառ ոչ . ունիմ ասել, զանփոյթն առ-
նելոյ զառաջնոցն այսպիսի խառնափնդոր և եղծա-
գործ սովորութեց, եթէ ժամանակի կարճութի,
եթէ հիւանդութեց ՚ի վերայ անկումն, եթէ ան-

1 Ea scilicet unctio, quae una
simul cum interrogationibus la-
vacrum praecedentibus fit.

2 Isto unctionis nomine intel-

ligit Auctor hoc loci eam caeremoniam, qua sanctum oleum in
aquam baptismi funditur.

3 Sanctum scilicet Chrismatis

quod Christo copulati Spiritum sanctum ad nos trahimus. Nimis enim discorditer diversoque ab invicem modo utimur. Videmus quippe nostris temporibus, Sacerdotes oleum excipere ab Ierusalem deportatum, illud *Crucis Oleum* nominare, idemque iisdem vasibus pro unoquoque baptizato iterum benedicere: et, quod referre nollem, quasi multiplicibus benedictionibus plures super ipsum Oleum advocentur gratiae, aut ex novae gratiae adventu antiquata ab ipso vase depellatur. Eodem Oleo praeterea ungebant baptizatos, et catechumenos, et infirmos, et Ecclesiam, et altaria, et cruces. Verum etsi Spiritus unus sit, idemque sit Oleum Spiritus archabo: attamen juxta multigenam nostram liberationem multiplex etiam salutis nostrae mysterium mirabiliter peragitur: unde et loca quibus salvamur, et locorum nomina a se invicem secernuntur: deinde oratio quoque et operatio non omne unius exhibet nobis salutis donum, neque omnibus unum, nec aequali ratione nobis proficiunt. Nam catechismi unctio ¹ invitativum praesefert signaculum; lavacri autem unctio spiritualis nos regeneratione adoptat ²: quae autem post baptismum est, unctio ³ in nos adoptionis Dei gratiam advocat. Praeterea altare nos alit, haud vero gignit: lavacrum gignit, non alit: crux dimicat pro nobis adversus hostes, non gignit, neque alit; in infirmitate vero sanitatis indigemus, non amplius alterius rei. Horum equidem et oratio, et praeconium, atque unctiones disjunctim pro unoquoque Sacramento esse debent. Praepositorum autem negligentiae rationem quoad hujusmodi recentiores depravatasque consuetudines nescio afferre: utrum fuerit temporis angustia, an morborum instantia, aut quiescentiae defectus ob tyrannorum vexationes. Haec illis, et Deo sunt relinquenda ⁴. Nobis porro, cetera filiis a-

seu Confirmationis sacramentum.

⁴ Id est, quatenus fuerit horum consuetudinum causa, iisdem,

qui illas introduxerunt, Deoque investigandum reliquimus.

պարապուծի յաշխարհակալացն հարստահարութիւն. զայս 'ի նոսա և յաժ թող ի է: Իսկ մեզ իբրեւ հայ-բասիրաց ոմանց որդւոց՝ զառ 'ի նոցանէ անտես մնացեալն, ձեռն տալովն նոյ, տեսանել արժան է, և 'ի բարեկարգութիւն և 'ի բարեզարգութիւն ածել:

Եւ Օր տեսանեմք առ այսպիսիք և զայս եւ, զի ոմանք զառ 'ի մկրտութիւն գալ հանդերձելոցն՝ զհրա-ժարելոցն 'ի սատանայէ՝ նոցա հարցմամբ 'ի վերայ ոչ բերեն զերդմունս, և ոչ զսրբոյ Երրորդութեն խոստովանութիւն, և ոչ յերեխայութեն նախկին մատուցանեն ձեռնադրութիւն յօժովմն. այլ միայն առ մկրտութիւն աւազանին վաղվաղեալ՝ 'ի ներքս արկանեն: Եւ մանս իմն առնելով այնոցիկ՝ որոց թագաւորեցուցանել զոք կամեցեալ, նախ քան զմարմնոցն ծածկել մերկութիւն՝ զպսակն 'ի գլուխ կապել յառաջեալք, 'ի միասին ընթանալով փառացն և անարգութեն: Եւ կամ թէ որում ծնանել առաջի կայցէ, զծնունդն առաջի դիցէ յղանալոցն և երկնելոցն. զորս 'ի դէպ է անսին խոստովանել զմտ ծնունդս, և կամ վիժածս, և ոչ ծնունդս: Քանզի պարտ է՝ նախ 'ի բաց կալ 'ի ծառայեցուցանող տեռնէ, և յապտամբ ծառայէ անտի. զի “Տիրեսցէ, որպէս Սողոմոն ասէ, ծառայն իմաստուն՝ տերանց անմտաց”: Եւ այսորիկ ապա հաւատալ սրտիւ, և խոստովանել բերանով, յորմէ կեան հասցէ, զհայր և զյորդի և զմք հոգի: Եւ յերեխայութեն կարգի առ դուրս մկրտարանին պատշաճեսցի լինել նմա՝ որ մկրտիցին: Եւ ապա զկնի այսորիկ զհոգեւորն ծնանել ծնունդ յաւազանին. և զեօթնեակսն՝ ըստ եօթնեկացն որ 'ի մեզ հոգեկան շարժմունք, զգենուլ զհոգւոյն շնորհս, զոր Երայիսն թուէ: Օ կնի որոց ապա և զորդեգրութեն նոյ անուն ժառանգել՝ յետ ելանելոյ 'ի ջրոյ անտի: Որպէս և 'ի վերայ փրկչին յօրինակ մեզ՝ հայր յերկնից աղաղակէր, թէ “Եւ եւ որդի իմ սիրելի”: Օ կնի ամենեցուն, այս ինքն յղութեն և ծննդեանն և ժա-

1 Haec antiqua universalis nodali suâ lege instaurare voluit Ecclesiae consuetudo, quam Sy- penes suos quoque iste Patriar-

more patres prosequentibus, oportet, quae ab iis despecta fuere, Deo manum porrigente, investigare, eaque ad bonum ordinem bonumque ornatum reducere.

v. Et istud quoque praeterea cernimus: quod ab iis, qui baptizandi sunt, non exigunt quidam interrogationis modo de abrenuntiando diabolo iuramentum, neque sanctissimae Trinitatis professionem, neque antea per manuum impositionem peragunt catechismi unctionem¹; sed tantummodo ad fontis baptismum illos cito admittunt: simili fere pacto agentes ac illi, qui regem quempiam constituere volentes, antequam corporis operiant nuditatem, coronam capiti ejus imponere satagunt, concurrentibus unâ simul gloriâ, et opprobrio; aut etiam si quis nascendus sit nativitatem praemittere voluerit conceptui, partusque doloribus; quos partus immaturos fateri necesse est, aut abortivos, non autem natos. Oportet enim, antea a captivante domino atque a rebeli servo recedere, ut *servus sapiens*, quemadmodum Salomon ait, ² *dominetur dominis insipientibus*; ac postea corde credere atque ore confiteri (ex quo salus adveniet) Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Istud in catechismi ordine ad Baptisterii portam super eum, qui baptizandus est, peragatur. Deinde vero spirituali nasci (*oportet*) generatione in lavacro, et septem, secundum septem, qui sunt in nobis, spirituales motus, indui Spiritus gratiis ab Isaia recensitis. Continuo tandem ex aquâ egressum, adoptionis nomen in filium Dei adipisci ad haereditatem; quemadmodum et super Salvatorem ad nostri exemplum Pater de caelo clamabat: *Hic est Filius meus dilectus* ³. Post haec universa; post conceptionem videlicet, generationem, et haereditatem; deinde et

cha, iterum hisce diebus ex incuria et ignorantia desuevit.

² Prov. 17. 2. et Eccl. 10. 28.

³ Matth. 3. 7.

աւանդաւորութեն, ապա և զկենացն՝ որ յերկնիցն իջեալն է՝ ճաշակել կերակուր, զմարմին և զարիւն կենադարձողին Վրի:

Եւ յսպէս և ըստ այսմ օրինակի երանելոյն Վիւրդի Նորուսաղէմի եպիսկոպոսի զերախայիցն կանոն պայծառացուցեալ է, և ըստ իւրաքանչիւր հաւատոցն բանից ընթերցուածս յնծային գրոց հանգոյն միմեանց զուգեալ և եղեալ է. զոր 'ի սուրբ քառասներորդա պահոցն առանձնաբար 'ի վերայ նոցա կատարելով՝ արտաքոյ ժողովրդանոցին, յետոյ ապա արժանի լինելին ընդունել զլուսաւորութի թղ աւազանին 'ի մեծի աւուր ճրագալուցի զատկին: Որ թեպէտ և այն խափոնեցաւ. վասն զի յայնմ ժամանակի առ կատարելահասակս ոմանս կատարիւր երախայութեն կարգ. որք յիմաստ և 'ի բան հասեալք՝ կարգ էին անձամբ իւրեանց լսել, և հաւատօք հրաժարել և խոստովանել: Իսկ այժմ 'ի տղայութե հասակի այս սորիկ միանգամայն 'ի միասին 'ի վերայ եկեալ գտանին, 'ի ձեռն այնոցիկ՝ որք զմանկունսն 'ի մկրտութի մերձեցուցանիցեն: Ասկայն նոյն խորհուրդ նմանապէս առ նոսա և առ մեզ մատակարարի. զանազանութի հասակացն՝ և ժամանակացն այլաձևապէս 'ի վերայ բերել հրամայէ զկարգ և զգիր աւուրցն և կանոնաց՝ ըստ երկայնութե և կարճութե: Եւ ոչ եթէ Հոգին սուրբ փոփոխեալ գտանի յիւրմէն խորհրդոյ, կամ առաւելեալ և նուազեալ: Եւ այս մինչև ցայս վայր այսպէս և այսքան:

2. ԻԱՅՑ առ սորօք և զայս ևս տեսանեմք յոմանս անկարգութի սովորութի հիմնացեալ. զի զնոսա, որք յամուսնուի անդր գայցեն, ոչ տանելով ըստ օրինաց հաւատացելոց յեկեղեցիս 'ի մէջ ժողովրդոց, հաղորդս առնելով նմ կարգաց և կրօնից քրիստոնէութե, և անդ յարժանաւոր տեղիսն զնոսա պսակեցեն: Եւ առանց ժամու և աղօթից, և առանց օրհնելոյ և հաղորդութե, արտաքոյ միման ուր կամք իցեն: Եւ քահանայն ընդ ձեռն ուրուք անդր եր

1 Catechismus nimirum.

2 Subintelligitur Satanae.

vitae cibum de caelo descensum, corpus nimirum et sanguinem vivificantis Christi (*oportet*) gustare.

Similiter eodemque pacto beatus Cyrillus Jerosolymitanus Episcopus catechumenorum canonem illustravit, et juxta singula fidei verba lectiones ex divinis Scripturis item unâ simul conjunxit apposuitque; quibus in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ singillatim super illos extra Ecclesiam expletis, postea demum efficiebantur digni suscipere sancti lavacri illuminationem in magno Paschaliâ luminum die. Quod sane obsolevit; quoniam eo tempore catechismi ordo peragebatur super nonnullos aetate provectos, qui intelligentiam rationemque attingentes, satis erant sibi ipsis ad illos ¹ audiendos, atque per fidem abrenunciandum ², professionemque emittendam ³. Nunc autem in juvenili aetate haec unâ simul summatim peraguntur ab iis, qui infantes ad baptismum adferunt; nihilominus idem sacramentum est, quod tum penes illos tum penes nos administratur. Ætatum temporumque varietas diversimode juxta longitudinem aut breviter peragere jubet ordinem, assignationemque dierum, et canonum; haud tamen Spiritus sanctus comperitur immutatus in suo mysterio, vel auctus, vel imminutus. De his autem huc usque, ita, et hoc modo.

VI. PRÆTER haec istud quoque apud nonnullos vidimus malum opus a consuetudine roboratum. Ad matrimonium accessuri non adducuntur juxta Christianorum legem in Ecclesias, ut universorum rituum religiosarumque Christifidelium disciplinarum participes effecti, ibidem in locis decentibus coronentur; sed sine missâ, et sine oratione, et absque benedictione, communioneque foris manent, ubicumque voluerint. Sacerdos autem per cujusvis illuc pergentis

³ Id est Sanctissimæ Trinitatis professionem emittere.

Թողաց հրամայէ տանել զպսակն, Թնամանելով միանգամայն զպսակն և զպսակեալն : Եւ որ ծանրագոյնն է քան զայսոսիկ, անարգանս ածելով 'ի վերայ խորհրդոյ իրին : Օ 'ի սուրբ առաքեալն առէ, Թէ " Խորհուրդս այս մեծ է, զոր և ասեմ' 'ի Ռջև յեկեղեցի, " Եւ նա յիւրմէ կամակորուէ փոքրկացուցանել ջանայ զպատուական ամուսնուէն մեծախորհրդութի, զինքն 'ի ապաստաւորուէն այ արձակեալ 'ի բաց տանի 'ի լծոյ : զի որ ժողովրդեանն այ 'ի վայր Թողու զծառայուի, այ ոչ ծառայէ : Եւ այս յորդուոց անտի Հեղեայ յայտ է, որք անպարապ լինելով 'ի մարմնամոլութեն յղիութէ, հանապազափակ զգուրս խորանին այ ընդդէմ եկելոց անդր ուխտաւորացն պահէին. և միանգամայն անկեալք տարագրեցան 'ի կամաց հրամանատուին և յիւրեանցն պատուոյ : Բստ նմին օրինակի և սորա զհեղուութեն մեծարելով զախտ, ոչ տան Թոյլ ամուսնացելոցն զհանդերձեալ կենացն օրինակել յանձինս զխորհուրդ : այլ որպէս որք յամօթալինս ըմբռնեալ իցեն գործըս, այնպէս ըստգիւտ և գաղտագողի պաղթուէն առնուցուն 'ի գլուխ զպսակ, Թագընկէցք առաւել քան Թէ Թագառուք լինելով : Օ հոգին սուրբ տրամեցուցանեն, որ սիրէ միշտ բացափայլութի 'ի վերայ մեր զպարգեականն իւր ծագել ձիրս : Իսկ զխանտացողն բարեվայելականացմերոց իրաց խնդացուցանելով զսատանայ, մանաւանդ Թէ և եղագ ներքսանկութե նմա՝ յանձնորհակալուս բազմերախտութեն այ՝ ներհորդեսցի. զի անձանաչոյ դքբարեացն անձինք՝ հակառակացն ամ՝ իրօք բանայցեն յինքեանս տեղի : Եւ որ 'ի ժողովի բազմամարդութի. զուրախականան ոչ փափաքէ գտանել, տրտմականացն՝ ծածկաբար ընդ էսն անցանելով՝ անբաղայապէս հանդիպեսցի :

Է. ԲԱՅՑ գեր զասացեալս վատթարագոյն ևս այս է մեղադրանաց փաստաւոր, յաղագս անայնոյն վերջանալով հրամանի՝ առ իւրն երագոտնագոյնս ընթացի ցանկութիւն. զթագաւորեցուցանելն ռամկաց

1 Matrimonii Sacramentum per nos Graecos per cuiusdam coronas Armeniacos non secus ac per nos Graecos per cuiusdam coronae impositionem administratur,

manum deferri jubet coronam ¹, contemnens tum coronam tum coronatos, quodque hisce gravius est, Sacramentum ipsum ignominia afficiens. Et sane sanctus Apostolus dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia* ²: ille vero arrogantia sua parvipendere conatur magnum nobilis connubii mysterium, seque ipsum a Dei ministratio-
ne depositum iugo subjicit; qui enim populi Dei servitium abjicit, Deo non servit. Idque ex Heli filiis liquet, qui otio indulgentes ob carnum saturitatem, semper oclusas servabant divini tabernaculi portas contra Nazaraeos ³ ibidem advenientes; atque uno tempore corruentes, a praecipientis voluntate et a suis honoribus exciderunt. Juxta hoc exemplum isti quoque pigritiae vitium obsequentes, matrimonio junctos futurae vitae mysterium praesefere non sinunt; sed illorum instar, qui in probrosis operibus deprehenduntur, victoriae coronam ignominiose et clandestine super caput accipiunt, quum sint diadematis contemptores, potiusquam acceptores. Spiritum sanctum, qui semper super nos gratuita dona sua luculenter amat effundere, contristant; diabolus vero nostris decore affluentibus bonis invidentem laetificant; imo viam quoque ei pandunt ad ingrediendum in animos erga largissima Dei beneficia ingratos. Qui enim minime norunt animae bona, contrariis quibuslibet in seipsis locum aperiunt: quique in multitudinis aggregatione reperire laetitiam non cupiunt, occulte per facta decurrentes, tristitia quaelibet proculdubio experientur.

VII. RECENSITIS malis pejus adhuc est istud omnidignum exprobratione: quum aliquis a divino recedens mandato praeceptis in voluptates suas ruere velit, coronae impositionem tradens saecularium mani-

ideoque Corona nuncupatur.

3 Ad verb. voto obstrictos.

² Ephes. 5. 32.

Հաւատարմով ձեռաց, և զմարմնապարար սեղանոյն զիւրն տարածեսցէ բազուկս : ( ) Ի՞նչ զսոսա անուա-
նեցից . հովիւս հօտավատնիչս , եթէ գազանս կեղե-
քիս խաշանց . զկուսանացն իբրև զերկրորդականացն
առնելով տխուրս և անկատարելագործ հարսանիս ,
իսկ զերկեականն 'ի պոռնկութիւն և ոչ յամուսնութիւն
ածելով առ զուգաւորութիւն : Այսպէս թոյլ տալով
ողորմութեանն յառաջել և յափշտակել զօրինաւորն
զայն անկողինս , և ապա զգիշերայինն իբրև զտուրն-
ջնայինն 'ի լոյս բերել համարձակուի առեալ . օրէնս-
դրացն զպապանծելն օրէնս դնելով , բանսարկուին
լինել կամակատար . զի յառաջ քան ընդ բարին խըն-
դալ մարդկան , զուարճացի չարան որոգայթա-
գիր թշնամին : Այլ որս ոչ են մեզ յերկարագոյնս տո-
ղել բանս . ուր մարգարէն Ազեկիէլ զգորովականսն
և զսպառնալիսն կարգաւ առ սոսա՝ զոր առ հովիւսն
Խորայէլի յայ պատգամաւորեալ բարբառի . “ Իջ-
կաթնն ուտեն , ասէ , և զասրն զգենուն . և զխա-
շինան իմ ոչ արածեսցին . և ցրուեցան խաշինքն իմ .
արդ ես խնդրեցից , ասէ , զխաշինս իմ 'ի ձեռաց հո-
վուացն Խորայէլի ” : Այլ դժոխագատելի յոյժ է պա-
հանջիլ համարս այնմիկ՝ որում ամենայնքն յայտնիք
են և անմահականիք , յորում ոչ կարեն օգնել կաշա-
ռացն ակնառութիւք , և յանօգուտս բազմախօսիցն
հասցէ պերճարանութի :

Ը . ԻՆՍՑ տեսանեմք առ այսորիւք և զայն ևս ,
եթէ ոմանք և վայելչագունից սովորուեց ջանան խա-
փանուան 'ի վերայ բերել . և զնձայայտնուեն և զծննդ-
դեան նորին զօր , զոր 'ի վեցն յունուարի 'ի միասին
տօնել սովոր է աշխարհս մեր , այժմ՝ զծննդեանն սի-
րեն ոմանք կատարել զտօն . իսկ յայտնուեն խորհրդ-

1 Hisce verbis arguere conatur
Auctor quorundam Sacerdotum
improbritatem, qui ventri suo in-
dulgentes Sacramenti istius ad-
ministrationem saecularibus qui-
busvis hominibus relinquebant;
quod et superius exprobraverat

Philosophus noster ; atque ipsi
ad nuptiarum mensam recum-
bentes cibis usque ad ingluviem
potibusque implebantur.

2 Ezech. cap. 34.

3 De hisce solemnitatibus ,
quae olim penes Graecos quoque

bus ipsemet super mensam corpus saginantem brachia sua extendit ¹. Quid istos nuncupabo? pastoresne gregis dissipatores, an belluas ovium dilaniatrices? Qui virginum tamquam viduarum nuptias tristes imperfectasque reddentes, bigamos reapse vel ex ipsâ fornicatione, non autem ex matrimonio ad conjunctionem adducentes, antea sinunt pollutionem praecedere, ac legitimum thorum rapi, atque deinde nocturnum ceu diurnum in lucem edere; adeo arrogantiam usi, ut legislatoribus silentium imponentes diabolo morem gerant; et antequam de bono gaudeant homines, in malo delectatur hostis laqueorum parator. Ad quos non est nostri prolixa verba contexere, quum eis propheta Ezechiel per seriem, quas pastoribus Israël ex parte Dei denuntiaverat, vituperii comminationisque causas proferat, dicens: *Lac comedunt, et lanis operiuntur, gregem autem meum non pascunt, et dispersae sunt oves meae: nunc ego requiram, ait, oves meas de manibus pastorum Israël* ². Valde quidem est grave accuratam reddere rationem ei, cui omnia sunt manifesta et minime oblivioni tradita; quemque sedare nequeunt donorum promissa, neque propitium reddere vani locutorum sermones.

VIII. Porro videmus praeterea et istud: nonnulli honestos quoque mores obsolescere conantes Theophaniae, et Nativitatis die, quem sextâ Januarii solet conjunctim regio nostra solemniter celebrare, nunc Nativitatis festum quidam peragere volunt; Epiphaniae vero mysterii nullam sibiunt memoriam fieri ³.

conjunctim celebrabantur, melius tamen postea juxta S. Romanae Ecclesiae traditionem separatim peraguntur, agit S. Joannes Chrysostomus in quadam suâ homiliâ de hoc argumento habitâ, ut vide-
re est tom. 2. p. 354. ed. Ven. G. L.

in fol. Huic optimae consuetudini pluribus ab hinc annis adhaeserunt quoque orthodoxi Armenii; unde Auctoris nostri verba impleta comperiuntur, qui paulo post dicit: » Ecclesia Dei de die in diem proficiat. «

դոյ՝ և ոչ միով իւրք կամին ճառս 'ի մէջ բերել, կապելով ամենեւին զինքեանս ընդ ընթերցուածոցն հրաման. զոր երուօաղեմացիքն յութօրեայս յայտնուեղ՝ յութ եկեղեցիսն իւրեանց երթալով զնոցին տեղեացն և զկանոնն կատարեն. օրէնսազանցուի կարծելով զայս, եթէ զառ 'ի հնոցն զթերի ինչ ըստ խորհրդոյն խնդրոյ՝ կատարելագործել ումեք հրամայէ Հոգին Եւ. և մանաւանդ եթէ Եկեղեցի այ հանապազօր յառաջատուութիւն առջէ և հարստանայ, Օ ի և չէր իսկ հնար միով մարդով ըստ միում գործոյ, և ըստ միում ժամանակի՝ զըովանդակն իւր կամս տնօրինել այ 'ի մարդիկ:

Եւ զոր ասեմս՝ այս նախնական սովորուի 'ի վաղընջուց հետէ նախահաւեալ, և մինչև առ մեզ հաւեալ, 'ի վերայ ջուրց զքսան և զութերորդն նուազելով յաւուրդ յայդմիկ սաղմոս, կցուրդ ասելով « Զայն Թն 'ի վերայ ջուրց », և զմկրտուէն 'ի Սատթէոսէ զաւետարանն ընթեռնելով, օրհնէին զջուրն, ձեթ արկանելով 'ի նա: Եւ իբրեւ զուժիչ ախտից հոգւոյ և մարմնոյ՝ ամենեքեան անդուստ վայելեալք, ցնծալից լինէին. որ և այժմ ոչ է ամենեւին 'ի բաց խափանեալ, թէպէտ և խանգարին Խարայելի տգօր և կնատ զօրեղուն նկրտի խափանել: Եւ եթէ առ 'ի քնաս մեզ է յիշել զփրկչական մկրտուէն ճառս, թերևս չէր իսկ մկրտեալ Վիտի: Դարձեալ թէ ծածկել զհոգեկեալն Յորդանան խորհուրդ մեզ տնօրինէ, մեք ընդէր դիմեալ անկանիմք առ նոյն: Հիմ և զգործեցեալն 'ի Վիտի պատմագրութիւն մեզ ետուն աւետարանագիր Եւ հարքն: Օ մէ և հայր և Հոգին սուրբ 'ի վերայ ջուրցն նմա վկայեալք, ոմն ձայնիւ և ոմն երեւմամբ զեակցութիւն յայտ առնելով: Եւ աղագաւ և կցուրդս գեղեցկանուազս զմկրտութեն բանից յօրինեցին երանելիքն մեր վարդապետք: Եւ ուրեմն անտես և անյուր ճշմարտութեն սիրէ լինել անբան յամառութի:

i Videtur, quod quidam ex aphaniae impedire publicum vi-
lienigenis: voluerint in die Epi- tum benedictionis aquarum in

Hi omnino adhaerent ritui lectionum, quibus Ierosolymitani in octavâ Epiphaniae utuntur, octo Ecclesias suas visitando, atque in unoquoque loco suos canones perficiendo. Legis transgressionem existimant, si pro mysterii necessitate quidpiam relictum a veteribus imperfectum ad perfectionem reducere iusserit alicui Spiritus Sanctus: quum potius Ecclesia Dei de die in diem proficiat atque ditescat: neque enim fieri poterat, ut in unoquolibet opere, unoque tempore omnem voluntatem suam erga homines disponeret Deus.

Verum quod ego dico, id antiqua erat consuetudo jam ab antiquis temporibus originem ducens, atque ad nos usque perveniens. Eo namque die super aquas decantando Psalmum xxiii praemissâ antiphonâ, *Vox Domini super aquas*, atque Matthaei de Baptismo Evangelium legendo, aquam benedicebant, Oleo in eam infuso: eoque, veluti morborum animae et corporis remedio omnes fruantes, exultabant. Quod vel nostris temporibus non est penitus obsoletum; quamvis Israëlitis vastator infirmâ effoeminatâque vi abrogare conuitatur¹. Porro si nobis obesset commemorare Dominici baptismi causam, fortassis neque Christus baptizari debuisset. Praeterea si peractum in Jordane mysterium occultare innueret nobis (*Deus*), cur nos ad illud properamus? Cur nam et Christi facta per historiographiam vobis dedere sancti Patres Evangeliorum scriptores? Cur nam et Pater, et Spiritus Sanctus super aquas ei testimonium reddiderunt, alter per vocem, alter per apparitionem, consubstantialitatem manifestantes? quamobrem et pulcherrimas melodiae antiphonas de baptismi causâ concinnarunt beati nostri Doctores? Patet idcirco, quod veritatem nec videre, neque audire vult irrationalis pervicacia.

flumine, et unus vel alter Armeniae Praefectus eisdem morem gesserit. Hac de causâ id profert Philosophus Patriarcha.

Բ. իսկ այսօրիւք են ոմանք դարձեալ, որք 'ի Խրեառասնեորդս պահոցն, զշաբաթ և զկիրակէ օրն ընդ արտմուծք և ընդ ապաշխարութե արկանեն, որպէս և զայլ ևս հինգ աւուրսն զանցեալս: Այտան թոյլ զփրկչականն 'ի նոսա կատարել զպատարագ. առ երեսս առաքինութե կեղծաւորին լինել ջատագովք, և սրաիւք 'ի չարաչար աղանդաց կործանին խորխորատա: Փառաւորագունիս այսորիկ միաշաբաթուս աւուր մեծ է և դժուարագիտելի յոյժ խորհուրդ: Օք զանճառելի խոստացելոց կենացն յղանայ 'ի միջի մերում զճշմարտութի: (Ե) այսմ աւուր Վա զմահ խափանեաց, ընդ ինքեան 'ի մեռելութե զմարդկային վերածելով բնութի: 'Ի սմա և Հոգին սուրբառաքեալ 'ի Հօրէ, զանմեղականաղին մեզ զգեցոյց մխիթարութի: 'Ի սմին աւուր և զերկրորդն իւր խոստացեալ է առնել Վա յաշխարհ զգալուստն. յորում հրեշտակապետացն ուժգնակի հնչեալ լինին փողոցն ձայնք. զոր մարդարէն աւագափող գնա անուանէ, այս ինքն վերջին և մահալոյծ և կենսառաք ձայն: 'Ի սմա և հասարակաց մեր բնութի 'ի բաց դիցէ զորս 'ի պատուիրանազանցութե Երարձ զբռնինս մեղաց, մահու և ապականութե: (Ե) այսմ աւուր բանան 'ի նախահօրէն մերմէ աղիւեալ դրունք դրախտին, բոցայինն 'ի բաց երթեալ 'ի նմանէ սուր, և փեսայն ընդ ինքեան 'ի ներքս 'ի լուսեղէնն տանի յառագաստ զհարմնացեալն իւր եկեղեցի: Այլ ընդ գիշերոյ շարալծեալս այս մերկանայ 'ի մէջ զգալի լոյսս արեգական և լուսնի, 'ի բաց դնելով զղամպարունակ պայծառութի. զի յոր ինքնին եղիցի մեզ լոյս մշտնջենական, և փառք նորա մեզ փոխանակ տուրնջենային լուսոյ:

Այլ զի սահմանաւ դուն ինչ 'ի վերայ սորա ասացից, սա է նախագոյակ լուսոյն ծնող, և սկիզբն զէական գոյացուցանողացն աւուրց: Աս է առ երկս զիւրն կոչող ճարտարապետ և առ հանգիստ: Աս է,

1 Postquam bono latroni Christus dixerit secum illum futurum in Paradiso, auctores Orientales regnum caeli per Christum no-

bis apertum paradisi nomine vocant; sicut et in Occidente solet vulgus. eandem Paradisi vocem usurpare, quae ex Armeniaco vo-

IX. SUNT quidam praeterea, qui in sacra jejunii Quadragesimâ dies Sabbati et Dominicae in tristitiâ et poenitentiâ transigunt, non secus ac reliquos quinque dies praeteritos; non sinunt in iis salutare peragi Sacrificium; virtutis defensores esse specie tenus sese simulant, corde autem in pessimarum labuntur sectarum abyssum. Gloriosissima hujus primae Sabbati dies magnum praesefert et contemplationi valde difficile mysterium; quia nobis ineffabilis vitae promissae ingerit veritatem. In hac die Christus mortem coërcuit, secum ex morte humanam educens naturam. In hac et Spiritus Sanctus a Patre missus solatio non amplius expoliatur nos induit. In hac die alterum quoque suum adventum in mundum promisit Christus futurum, in quo Archangelorum graviter personabunt tubarum voces, quas Propheta sub nomine magnae tubae commemorat; novissimam vocem nimirum, quae mortem dissolvat vitamque largietur. In hac et omnis natura nostra deponet, quae ex mandati transgressionem bajulavit, onera peccati et mortis et corruptionis. In hac die aperientur paradisi portae a protoparente nostro clausae, flammeâ exinde ablata rhomphaeâ¹, atque secum Sponsus in collucentem thalamum introducet desponsatam sibi Ecclesiam; hocque materiale nocti adhaerens solis lunaeque lumen a nobis auferetur, depositâ claritate lampadicudam coaequandâ; quia Dominus ipse nobis erit lux sempiterna, et pro diurno lumine gloria sua super nos erit.

Ut autem summatim pauca de eo dicam: hic est primae creatae lucis parens, dierumque, in quibus entia in lucem edita fuere, principium. Hic est, qui tam ad laborem, quam ad requiem suum vocavit Opi-

cabulo *Pardès* deducta, *hortum* significat. Item eodem sensu, quo *Paradisi* vocabulum ad caelorum Regnum designandum usurpa-

tur, *Sionis* quoque ac *Jerusalem* nomina passim a SS. Patribus accipiuntur.

որ զլուսոյն արարիչ 'ի խաւարէ մեզ լոյս ծագեաց
 և ծագեսցէ : Սա է անմահուն պողոյն պողաբերիչ :
 Եւ զի այսպէս մեծագոյն է սա և մեծամեծաց իրո-
 զունց պարունակող , յիրաւի ըստ գերակայ իւրում
 ճոխունէն՝ զառաւելագոյնն 'ի մէնջ պահանջէ պատիւ :
 Եւ նախ քան զայլսն՝ զառանձնական զիւր ինքեանն
 զիսկագոյնն և զհարազատագոյնն , առանց որոյ ոչ ա-
 նուն , և ոչ փառք առ սա ասասցին . զառ 'ի յերկնից
 ասեմ իջեալ կենսատուն կերակուր , զնորն ուխտ և
 նորոգոյն զմեզ 'ի մեղացն եղծմանէ : Եւ յեր-
 կրաքարշական զբոսանաց անտի դատարկանալն մեր ,
 և զուարթագին իրօք 'ի վերայ ելանել ողբալեացն՝
 պատուոյն սորա է առաւելուի . զի ազատ յամենեցունց
 յայցցանէ տրտմագին և տաժանաւոր իրաց՝ զուրա-
 խացուցանալն զմեզ հաւատամբ գոլ զերկիր :

Երկուք են՝ որ յափշտակելոց են զմեզ տեղիք , և
 զուգապէս միմեանց ընդդիմադրեալք . երկոցունցն՝
 ոչ միայն 'ի միտս , այլ և առ երեսս բարեպաշտից
 կերպացեալ ձեանան երեւոնցն : Օ միոյն հնգեակ
 աւուրբք նշանակեմք զնմանութի . քանզի և հինգ ա-
 նուանս 'ի գրոց ուսաք գոլ զտանջանարանացն . հուր ,
 արտասուս , կրճումն , խաւար , որդն : Եւ երկուք են
 աւուրք , որ զհանդերձելոցն առ մեզ նկարագրեն
 բարուիս . որպէս և զերկուսս զայսոսիկ լուաք լի-
 նել արդարոցն ընակութի . զերկինս և զդրախտն :
 “Նազեսցեն իբրեւ լուսաւորք յերկնի” , Դիւն ասէ . և
 “Եսօր ընդ իս ես 'ի դրախտին” , ցաւազակն ասէր :
 Եւ սոցա երկոցուն վախճան խորհրդոց առ հան-
 գիտ , և ոչ առ տանջանսն զմեզ հրաւիրեալ ձգէ .
 միայն թէ զգուշանայցեմք , 'ի չափաւորագունիցն՝ ոչ
 յանչափիցն ելանել սահման : “Ղանապարհ զար-
 քունի զնասցես , ասէ . մի խոտորեսցիս , մի յաջ և
 մի յահեակ” :

Որ առ պատուիրանադրեալն ոչ ձգտի հասանել

1 Per quinque dies videlicet
 in quibus jejunia servamus, je-
 junia nostra opposcentes quodam-
 modo quinque cruciatuum spe-
 ciebus, quae sunt in inferno pec-

catoribus praeparatae.

2 Hoc sensu duo loca dicit,
 non quasi duo fuerint diversa
 beatitudinis loca, sed quia tum
 Caeli tum Paradisi nomine unus

ficem. Hic est, qui lucis Conditorum de tenebris lumen nobis fecit facietque oriri. Hic est immortalitatis fructus germinator. Quandoquidem igitur tanto major est iste, magnasque res comprehendens, jure pro eccellente opulentiâ suâ ampliorem a nobis exigit honorem. Ante caetera porro sui ipsius proprium (*honorem*) atque essentialem ac genuinum, sine quo nec nomen, neque gloria ei asseritur; de caelo, inquam, descendentem cibum salutarem; novum testamentum, nostrique innovatorem ex peccati corruptione. Ut praeterea nos terrenis occupationibus vacemus, laetisque tristia superemus, est dignitatis istius amplitudo; esse namque immunem ab omnibus hisce tristibus molestisque rebus laetificam illam terram, credimus.

Duo sunt loca, quae nos receptura sunt, aequae sibi invicem opposita; amborumque non in mente dumtaxat, verum et super vultum piorum aspiciuntur formae depictae. Alterius similitudinem per quinque dies exprimimus¹; quoniam et quinque esse suppliciorum nomina ex Scripturis didicimus, ignem, lacrymas, stridorem, tenebras, et vermem. Duo autem restant dies, qui futura in nobis bona designant; quemadmodum et haec duo loca audivimus esse justorum habitacula, Caelum et Paradisum²: *Lucebunt sicut lumina in Caelo*³, Dominus ait; et: *Hodie mecum eris in Paradiso*⁴, dicebat latroni. Scopus itaque intentionis hujusce duplicis (*nuncupationis*) ad quietem, non autem ad tormentum, nos invitatos pertrahit; solummodo caveamus, ne ex moderatis ad immoderatorum terminum praetergrediamur. *Gradere viâ publicâ*, inquit, *nec ad dexteram, nec ad sinistram declines*⁵.

Qui non satagit statutam ex praecepto regulam

idemque locus in Scripturis nominatus reperitur. Idque clarius ex sequentibus Auctoris verbis innotescit.

3 Matth. 13. 43.

4 Luc. 23. 43.

5 Num. 20. 17.

կանոն, նա յահեկակումանն դանդաղէ խոտորեալ ճանապարհի . իսկ որ յառաւելազանցն նկրտի հրամայեցելոցն հասանել, զաջակողմանն այնպիսին տենչացաւ գտանել զխոտորումնն : Սինն յանդգնաբար յապաշխարութեան հոսելով վտանգս, յառաւել պնդութենէն յանդուութեան ընկղմի խորս : Եւ միւսն անչափաբար ընդարձակեալ, թողութեանն յուսով զըզմանդակ գերկիւղին 'ի բաց լուծմանէ ըզկապ : Իսկ որ յերկաքանչիւրոցն զանգիտեալ հրաժարիցէ ծայրայեղ խոտորմանց, միջին իմն արդարակ և անստերիւրող ճանապարհաւ բերիցին : Յորմէ ոչ փոփոխեսցի նախահարցն հաստատեալ սահմանք . այս ինքն՝ ոչ տէրունականն առուր զապաշխարութեանն 'ի վերայ ածել զնսիր, և ոչ նմանօրէն սմա զծոմականն դատարկացուցանել և փափկացուցանել զաւուրս : Եւ ոչ դարձեալ յառ գերազանցազոյնն սորա ումեք վերանալ ելանել, որպէս թէ ընդունդործութի և ընդ բերանալուծութի խառնել և զքնոյն խորութի և զգինեճանութեն որովայնամուլութի . իսկ 'ի տրտմականն՝ ծանրաբեռնութեն 'ի ներքոյ դնանիլ տկար բնութեն, մարմնասպան լինելով յաւէտ քան թէ ախտասպան . և 'ի կքել մարմնոյն՝ գտանել հոգւոյն զվճատութեն տարակուսանս : Բայց խնդրէ ընդունել զպատիւն իւր. փրկչականս այս մեծ օր՝ յերեկորեայ շաքաթուն մինչև ցերեկոյ միաշաքաթուն : Բանգի մինն՝ հիմն 'ի ներքոյ անկեալ դնի պատուականագունիս այսմիկ առուր, և միւսն աւարտ 'ի վերայ եկեալ՝ ըզվանդակի : Սի այսանակ ճոխագունիցն վերջոյ և առաջոյ պատուադիրքն յաճախեն զփառս . այլ առաջինքն մեր և մինչև ցառաւօտ երկշաքաթունն ոչ լուծմանէին զհանգստեանն կապ : Եւ որ շաքաթուն երեկոյ՝ կարգ պաշտաման սրբոց մարտիրոսաց 'ի սմա կատարի . իսկ ծունր ոչ կրկնի, և ոչ զգործոյն ունի խոնջութի : Բանգի միւ ջասահման իմն երեկորինս է ժամ տուրնջեան և գիշերոյ . տիւն մինչև 'ի նա յանգեալ դադարումն ընդ-

1 Idest Dominicae, evangelica
utens phrasi. Matth. 28. 1.

2 Vide Philonem Judaeum in
Genes. Serm. 4. §. 30. ea verba

assequi, ille in deflexâ sinistrae partis viâ vagatur: qui vero ad excessum praeter jussa nititur pervenire, hic dexterae partis deflexionem attingere studet. Iste audacter in poenitentiae praecipitans asperitatem ex nimio rigore in desperationis immergitur abyssum; ille autem immodice dilatatus veniae fiduciâ omne timoris vinculum solvit. Porro qui ab utrâque nimiae inclinationis deflexione timidus recesserit, per mediam aequalem ex nullâque parte deflectentem viam incedet, unde nec mutationi subjicientur inconcussa majorum statuta; id est, Dominicae diei minime superadditur poenitentiae luctus, neque item jejunii dies in otio et in pinguedine ducuntur. Neque iterum ad horum excellentiorem gradum quisquis ascendat, quodammodo unâ simul cum otio et oris inabstinentiâ somni quoque commiscens profunditatem, atque ebrietatis ingluviem; in diebus autem tristitiae sub graviore onere infirmam dejiciat naturam, corporis potiusquam vitiorum interemptor evadens. Hinc fit, ut languente corpore, cadat spiritus in dejectionis anxietatem.

Verum haec magna Salvatoris dies suum postulat honorem a vespere Sabbati usque ad primae Sabbati vesperam¹; illud enim ceu pretiosissimi hujus diei fundamentum ponitur, istud tamquam implementum superveniens perficit; veneratores namque hoc pacto ante ac retro honores erga excellentiores multiplicant. Verum majores nostri usque mane seriae quoque secundae non solvebant requiei vinculum. Vespere autem Sabbati ordo quidem officii Sanctorum Martyrum peragitur, at genua nequaquam flectuntur, neque laboris operibus vacatur: quia haec vespertina hora medium locum tenet inter diem et noctem²; dies enim quum ad illam pervenerit, cessat, nox vero

¹ interpretantem Gen. 19. 1. *Venerunt duo Angeli Sodomam vespere.*

ունի . իսկ գիշերն 'ի նմանէ յառաջ հաւեալ, զիւրն աճեցուցանէ սահման : Սակս որոյ և երկոցունց մաս նաւորաբար և հարազատասցի սա, այս ինքն տուրն ջեան և գիշերոյ, և օտարացեալ գտցի : Այսորիկ աղագաւ ընտրեցին ոմանք զայս ինչ և զայս դնել երեկորեացդ այդոցիկ, և զայս ինչ և զայս բառնալ . իսկ այլք զառ 'ի նոցանէ թողեալն բերել, և զեւրեալն 'ի բաց տանել :

Ժ. ԲԱՅՑ արժան է ոչ միայն քրիստոսեան պատաւրագաւն և կերակրափոխութիւն և անաշխատ հանգըն տեամբ պատուել զօրս զայս, այլ և զըղորնախադաւսեալն սմա պարտ է աղօթիւք յուղարկել զգիշեր : Վննգի գիշերս այս, որ առ միաշաբաթիս լուսանայ, եղև յարուցողին զմեզ Վրտի յարութե ժամանակ : Սակս որոյ լինելոց է և համաշխարհականն 'ի նման գիշերի յարութի : Սակեթէ ո՞վ որ 'ի բազմացն իցէ կամ գիշերն այն, կամ գիշերոյն այնորիկ ժամ, յորում զմեզն է հանդերձեալ նորոգել Վրտայս ծածկեալ է յամենեցունց . զի և Վրտն ոչ բացայայտեալ եղև յարութեն ժամ . և յաղագս այսորիկ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև 'ի լուսանալ միաշաբաթուն սպասել և ակն ունել արժան է, զյաւիտենականն զգենուլ կենդանութի, լուծեալք 'ի կապանաց աստի մահու : Օ այս և նորն զմեզ յաւետարանի անդ զգուշացունելով ասէր . “ Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու տէրն ձեր գայցէ . յերեկորեայ, թէ 'ի մէջ գիշերի, թէ 'ի հաւախօսի, և թէ յառաւօտին ” : Օ սկիզբն և զվախճանն 'ի ներքս ածելով, զբովանդակ զնորայն նշանակէ մասունս լինել արթնութեն : Եւ զի մի զարթնութիւն ընդ կենցաղակա նաց իրիք թուիցի շարախառնել ասացեալ զօսանաց, յարէ առ նոյն ասելով . “ Արթուն կացէք, և աղօթաւ արարէք ” : Եւ ցուցանէ երկոցունցս այսոցիկ հանդիպել շահաւորութեց, որք հսկմամբ և աղօթիւք զըղորագիշերս զայս մեծարել բաղձացան . 'ի վտանգիցն ապրել, և անճառելեացն հասանել պարգեւաց . “ Արժանի լինիցիք, ասէ, զերծանել 'ի նեղութեանց անտի որ գալոցն է, և կալ առաջի որդւոյ մարդոյ ” :

ab eâ incipiendo suum anget terminum. Quamobrem utrique, diei videlicet ac nocti, ex parte haec specialis hora ad censenda est, ex parte autem aliena. Hinc est, quod nonnulli vespertinis hisce horis quaedam addere maluerunt, quaedam autem demere: alii vero relicta ab illis superaddere, atque superaddita auferre.

x. Oportet itaque hanc diem colere haud Christi sacrificio dumtaxat, et escarum mutatione, et requie laboris nesciâ, verum et universam praecedentem noctem in oratione transigere. Haec namque nox, *quae lucescit in primâ Sabbati*, fuit tempus resurrectionis Christi, qui nos suscitabit; quapropter futura est etiam eâ nocte universalis resurrectio. Quaeenam autem inter multas sit nox illa, quaeve noctis illius hora, in qua nos renovaturus est Christus, omnes latet; neque enim patuit hora resurrectionis Christi. Idcirco a vespere Sabbati usque ad primam Sabbati luceſcentem sedulo expectare decet, ut per solutionem ab hoc mortis vinculo aeternâ induamur vitâ. Idipsum quoque Dominus noster in Evangelio admonens dicebat: *Vigilate, nescitis enim quando Dominus vester veniat, sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* ¹. Ubi principium, et finem proferens cunctas illis partes in vigiliis inuuit esse transigendas. Ne videretur autem cum saecularibus solatiis confundere vigilantiam, addit praeterea, dicens: *Vigilate, et orate* ². Atque ostendit, quod satagentes hanc integram noctem vigiliis orationibusque honorare utramque lucrantur utilitatem; a periculis liberationem atque ineffabilium donorum adeptionem: *Digni estote, inquit, fugere tribulationes futuras, et stare ante Filium hominis* ³.

1 Marc. 13. 35.

2 Luc. 21. 36.

3 Ibid.

3 *

Իսկ զորս 'ի միջի անդ յիշէ իսկզբանն և կատարածի, այս ինքն զմիջագիշերն և զհաւախօսն, զայս գտանեմք յասացելոց աստի յայտնել միտս: Եւ արձեալ արգելու զնոսա, որք միանգամ զերեկոյս զայս կամ քնոյ՝ կամ արբեցուլթէ մասն վիճակեալ հանիցեն: ( ) Ի երեկանիրհասէրն զմիջագիշերն հրաւիւրէ լինել իւր արթնուլթէ ժամանակ. իսկ այն՝ որ զգիշերոյն սկիզբն ընտրեաց առնել արբեցուլթէն ըսկիզբն, հարկաւորաբար այնպիսին հանգուցանիցէ քունով զաւելորդն իւր տքնուի 'ի հասարակ գիշերի. իսկ զանգգայ քնոյն թմբրուլթիւն՝ հաւուն յանձնեսցէ ձայնի՝ յինքենէ 'ի բաց փարատել: Եւ այն որպէս զհարդ և իցէ, ըստ երկաքանչիւրոցն իմացեալ դատողութեց՝ զմի և զնոյն յայտնէ զձշմարտունէն իրակուլթիւն. այս ինքն զերկնային զուարթնոցն բերել զնմանութիւն, յաճայնում յայսմիկ գիշերի հրակել. և անընդհատաբար առ նծ յերկինս 'ի վեր առաքել զփառաբանութիւն յերեկորեայ, և մինչ 'ի ծագելն արեգական: Եւ հանդերձ յոտանաւորուք առանց ծունր կրկնելոյ կատարել զասացեալսս, ըստ նորին իսկ նմն հրամանի. «Երկիցին, ասէ, գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջ, և ճրագունք լուցեալք. և դուք նմանեալք մարդկան՝ որ ակն ունիցին նմն իւրեանց, թէ երբ դառնայցէ 'ի հարսանեաց. զի յորժամ գայցէ և բախիցէ, վաղվաղակի բանայցեն նմա: Եւ արանի իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ տէրն գտանիցէ արթուն », :

Եւ զօրինադրեալս մեզ զայս ինքեամք յանձնէառ կատարել ՎՊ, յորժամ ելեալ 'ի լեառն զգիշերն նմ 'ի գլուխ զաղօթսն հանէր: Եւ ի թէ 'ի սմին իսկ 'ի գիշերիս յայսմիկ յօրինակ մեզ վարդապետելով զայս առնէր. վասն զի ոչ ասի յաղօթելն՝ թէ եդ ծունր, որպէս 'ի մատնունէն գիշերի գրեալ է, թէ «Եւկալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց, եդ ծունր և կայր յաղօթս », : Եւ անդ զկնի հրամայելոյն, թէ

1 Angelorum nempe, qui passim apud Sanctos Armeniacae Ecclesiae Patres *Vigilantia Agmina*, vel *Vigilantes Spiritus*, vel *Cae-*

lestes vigilantes vocantur, eo quod incessabili voce coram Deo in caelis laudationis hymnos decantant. Eodem sensu reperimus hanc vo-

Quoad partes illas, quas inter principium et finem commemorat, mediam scilicet noctem, et galli cantum, hunc sensum invenimus ab iis verbis manifestari. Increpans eos cohibet, qui hanc vesperam aut somno, aut ebrietati donant; vespere namque somno indulgens, mediam noctem invitat esse suae vigilantiae tempus; eligens vero noctis initium ad ebrietatem sectandam, mediâ nocte dormiens per somnum supervacaneam vigilantiam suam quieti dabit, insensibilem autem somni soporem galli cantui commendat, ut ipsemet per eundem excutiat. Utrumque sit, res ipsa utroque modo percepta unam eandemque manifestat veritatis rationem; caelestium scilicet Vigilantium¹ similitudinem praesefert. Quapropter in hac divinâ nocte vigilare (*oportet*) atque incessanter Deo in caelis exhibere doxologias a vespere usque ad solis ortum; idque stando, non autem genuflectendo, peragere; juxta ejusdem Domini praeceptum. *Sint, ait, lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis; ut quum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei: beati servi illi, quos quum venerit dominus invenerit vigilantes*².

Quin immo haec nobis praecepta vel ipsemet Christus implere voluit, quando ascendens in montem, totam noctem in oratione absumebat. In illâ ipsâ nocte, ut mihi videtur, hoc ad nostrum exemplum docendo peragebat. Non enim dicitur in illâ oratione genuflesse, quemadmodum in nocte prodictionis fecisse scriptum est: *Procidit in faciem suam*³; et: *Positis genibus orabat*⁴. Postquam vero eis prae-

cem in Scripturis sanctis, praesertim Dan. 4. 20.

² Luc. cap. 12. vers. 35. 36. 37.

³ Matth. 26. 39.

⁴ Luc. 22. 41.

“ Հսկեցէք և աղօթս արարէք », և զքնոյն հրաման
 'ի ներքս ածեալ յաւելոյր . “ Եւ յեցէք այսուհետեւ ,
 առե՛ , և հանգերո՛ւք » . զոր և յետ այսորիկ ասէր .
 “ ( )ն արիւք գնասցուք աստի » . . . (*) . . Թեան
 և 'ի սպառեւն նորա , ընդ նմին և նա անցեալ 'ի բաց
 գնաց մզեղեալ և լուծեալ : Եւ սակայն եւ թնայատիկ
 սպառնայ ջնուցանել , թերեւ զի կիզուլ կարասցէ
 զեւթնեակսն՝ որ 'ի մեզ հոգեկան շնորհքն , և խա-
 փանել զհանգստական Հոգւոյն խորհուրդ , որ եւ թ-
 ներեակ և յիմներեակ աւուրքք և ամօք զաշխատու-
 թին 'ի բնութէս լուծանէ : { } աղագս որոյ պարտ է
 մեծաւ զգուշութիւն աշխատել հոգ , զի մի ըստ
 բանիցն տպառնալեաց՝ և զգործոցն ընդունիցիմք ըզ-
 փորձ . յորժամ ոչ զոգեկանսն՝ որ յառաքինուէն է՝ պինդ
 պահիցեմք զազատութիւն , անփոյթ առնելով զառ . 'ի
 մեղացն պարգեւեալ մեզ հանգիստ : Եւ ձեռն որոյ
 եւ թնայատիկ , որ իրաւապէսն դատի , զմարմնականն
 'ի ծոցս մեր հատուցանէ տանջանս , գերելով և 'ի
 հնոց արկանելով չարաչար , և կիզանող ախտիցն
 մասնեալ բարեղոնական աներեւոյթ գողաղին :

Եւ յաղագս այսորիկ օր ըստ օրէ յամենայն աւուր
 յառաւօտինսն , հրեշտակային իմն գողցես թէ ազգ-
 մամբ՝ 'ի թառամեցուցանող քնոյն ընդոստուցեալք ,
 զնոյն զերից մանկանցն 'ի բերան առնելով նուազեմք
 զօրհնութիւն , հանդերձ խոստովանութիւն և գոհարա-
 նութիւն ասելով . “ ( )րհնեալես նորա՞ հարցնմերոց » :
 Հարս՝ ըստ հաւատոյն որ առ նա՞՝ զվախճանեալսն
 անուանելով . և վառն զի վերստին զառաջին զիշխա-
 նական պատիւն յարմարագոյն է զգնուլ այնմիկ՝
 որ զղմանն հրով զինքն հալել գիտիցէ , և որպէս երկ-
 նային ցօղով արտասուացն թորմամբ լոգանալ և մա-
 քրել : { } աղագս այսորիկ ապա և հանրականացդ հա-
 մարձակի հրաման տալով երկնայնոց և երկրայնոց

* Աստուծո թուղթ մի անկեալ
 էր 'ի գրչագրէն . և որպէս 'ի գլխոց
 նախադրութեան ճառիս յայտ է ,
 պակասեն երբեակ գլուխքս , ԺԵ .
 ԺԶ . ԺԷ . և սկիզբն ԺԸ գլխոյն :

1 Matth. 26. 41.

2 Ibid. vers. 45. et Marc. 14. 41.

3 Matth. 26. 46. et Marc. 14. 42.

(*) Hic deficientibus quibus-
 dam foliis tria capita desunt in
 Codice MS. quorum tamen sen-
 sum eruere licet ex argumentis

cepiſſet: *Vigilate et orate* ¹, etiam de dormitione verba introducens addebat: *Dormite jam*, inquit, *et requiescite* ²; itemque poſtea dicebat; *Surgite, camus* ³ . . . . . (*) . . . . .

quo conſumpto, et ipſe ⁴ cum eo in ſavillam reſolutus abſcedit. Attamen ſeptuplum minatur ſuccendere, fortassis ut comburere poſſit ſeptiformem in nobis Spiritûs gratiam, atque pacificum impedire mysterium Spiritûs, qui poſt ſeptem et poſt quinquaginta tum dies tum annos arcet a naturâ noſtrâ laborem. Quamobrem oportet magnâ diligentîâ curam iſtius habere, ne comminationem actu quoque experiamur; quom ſpiritualem virtutis libertatem non conſervaverimus conſtanter, largitam nobis a peccatis requiem negligenter gerendo. Unde ſeptuplum, qui juſte iudicat, corporale in ſinum noſtrum retribuet ſupplīcium, in clibanum pravorum comburentiumque cruciatuum traditos babylonico inviſibili tyranno captivans injiciensque.

Propterea quotidie in cunctis matutinis horis Angelicâ ferme inſpiratione a ſomno, qui eſt languoris cauſa, exilientes, eandem trium Puerorum benedictionem ore pleno decantamus unâ cum confeſſione, et cum gratiarum actione, dicentes: *Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum* ⁵; patres juxta fidem in Deum deſunctos nuncupando. Et quoniam rursus primum principatûs honorem ille reſumere debet, qui ſe ipſum contritionis igne liqueſcere noverit, atque lacrymarum effuſione, veluti caeleſti rore, ablui et purgari; ideo mox univerſis quoque creaturis caeleſtibus ac terreſtribus audent præcipere, ut glorificationi inſiſtant, dicens: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Quem enim Pueri tunc cognoscebant ſibi

in principio codicis conſervatis; quin immo et XIV. Capitis initium deest.

⁴ De Satanâ procul dubio hic ſermo habetur.

⁵ Dan. cap. 3. vers. 52. ex hoc namque verſiculo incipiunt hunc hymnum Armenii, quemadmodum reapse tres Pueri incipiebant.

արարածոց 'ի փառաբանութի կանխել արարչին ասելով, " ( ) րհնեցէք նմ գործք տն զտր , , : Վանգի զոր մանկունքն յայնժամ 'ի փրկութէ անձանցն ծանուցեալք առ իւրեանս զփրկիչն , իբր առ երկին 'ի հնոցն վերաձայնել կոչէին զարարածս յօրհներգութիւն նմա , ըստ նմին և մեք ' իբր անդամք մարմնոյ նորա , 'ի վերայ մեր և 'ի մեզ բերելով զգլուխն , մեծագոյ հնչմամբ աղաղակեմք 'ի յրնդհանուր ամենայն արարածոցս տեսակս , ասելով . " ( ) րհնեցէք ամենայն գործք տեսուն զտր , , : Որպէս թէ ազատացեալք մեք 'ի ծառայութէ մեղացն զղմանն հրով , ազատուէն մերում հաղորդք լինելով և բոլոր գոյացելոցն տեսակք ' հարկաւորին ամենայն իրօք ընդ մեզ և նոքա գոհացողք և բարեբանիչք լինել այնմիկ , որ ազատէն զամենեսեան :

Եւ այս որպէս զիարդ և իցէ , զայս մեզ ուսուցանէ , թէ պարտ է մեղուցելոցն ' նախկին արդարանալ ապաշխարութե , և ապա իշխել և հրաման տալ արարածոց : Յառաջագոյն ասել , " Սեղաք անօրինեցաք , , : և ապա ասել " ( ) րհնեցէք ամենայն գործք տն զտր , , : ' Եւ արձեալ ' թէ " Սղորմեա ' ինձ նծ ըստ մեծի ողորմութեքում : ըստ բազում գթութեքում քաւեա ' զանօրէնութիւն իմ , , : Եւ ապա համարձակել և վերաձայնել , թէ " ( ) րհնեցէք զտր յերկնից , օրհնեցէք զնա ' ի բարձանց , , : Եւ եթէ ընդէր երկիցս անդամ զնոյնս բարբառի , յաղագս վերջացելոցն 'ի նախաժամանողացն . զի զօրս ծուլութիւն զրկեաց յառաջումն , յերկարելոյն վայելեացն յերկրորդումն : Եւ այս յաղագս հարցինն և Վործոցն , Սղորմեցին և Տէր յերկնիցոյն :

Իսկ ապա յետ այսորիկ զհրեշտակայինն ձայն միաբանաբար նուագել . որպէս թէ ապաշխարութեամբ զինքն մաքրեալ , և երկնային յօրինուածով հաստաւ տեալ զանձնն յանմեղութե , ընդ նոսա և զուգա-

1 Ut ii scilicet, qui non aderant quando primâ vice decantabatur ea benedictio, adsint quum secundâ vice iteratur.

2 Hoc modo penes Armenios

nuncupatur aliquando trium Puerorum hymnus. Prior ejusdem pars dicitur Patrum eo quod incipit: *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum* (Dau. 3.

adesse salutis suae Salvatorem, veluti ad caelum ex camino clamando, creaturas ad illum benedicendum invitabant: eodem pacto et nos, utpote membra corporis ejus, super nos et in nobis Caput gestantes, magnae vocis sonitu cunctis omnium creaturarum speciebus clamamus, dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino*; tamquam si nobis a peccati servitute per contritionis ignem ereptis, libertatis nostrae participes redditae omnium quoque entium species, nobiscum omnino gratias benedictionesque, ei qui liberat omnes, referre cogantur.

Hoc autem utcumque sit: id nos edocet, quod oportet, primum peccatores per poenitentiam justificari, ac postea audere creaturis quoque jussa praecipere. Primum exclamare: *Peccavimus, inique egimus*, et postea dicere: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Primum: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*; et postea audere, iterumque clamare: *Laudate Dominum de caelis: laudate eum in excelsis*. Cur nam autem bis eadem proferuntur? Pro iis, qui cunctantes fuissent a praeventibus praeoccupati; quos enim pigritia primâ vice privavit ¹, producto hymno, participes fiant in secundâ. Haec porro quoad *Patres* et *Opera* ², et quoad *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*.

Postea vero Angelica vox ³ unanimiter est decantanda; tamquam si per poenitentiam purgatus ⁴, atque caelesti ordine per innocentiam insertus cum eis unanimiter hymnum cautaverit: quique antea

52.); posterior autem *Operum* vocatur, quippe quae ab iis verbis incipit, *Benedicite omnia opera Domini Domino*. (ibid. vers. 57.)

³ Hymnus nempe: *Gloria in excelsis Deo*.

⁴ Subintellige: homo.

ձայնեալ երգաբանէ։ Եւ այն՝ որ յառաջագոյն զայս ամենեցուն հասարակապէս հրամայէր օրհնել զանձ, այժմ թողլով զգգալիսս և զնիւթեղէնսս, վերաթեւեալ ելանէ յանմարմնականացն դադարս, և ընդ նոսա զխաղաղասիրելն առ միմեանս և զզուգարնակն լինել երգակցէ ասելով. « Վառք՝ ի բարձունս նայ, և յերկիր խաղաղութի, ի մարդիկ հաճութիւն »,։ Եւ վասն զի հանեալ կարգեաց զինքն մտօք ընդ զուարթնոցն պարակցութիս, ապա ըստ նոցա իմն կարգին ձեւանալով, սկսանի այնուհետեւ աստիճանաւոր պատուովք զնախապատուելին բարեպաշտել. յառաջ մատուցանելով նախկին զփսաղտն, և զինի նորա հետեւեալ ըստ կարգի սարկաւազն. յետոյ ապա իբրեւ զվեհագոյն՝ զերաստիճանեալն ի նոցանէ եպիսկոպոսն։ Որպէս թէ ի ստորուստ ի հրեշտակական դասուէ առ երիս երիս դասս անմարմնոցն զմի մի կշռեալ յեկեղեցականացն, վերոտնելով առ սակաւ սակաւ երթալ հասանել մինչև ի թագաւորական գահոյնս. ուրանոր սրովքեիցն և քրովքեիցն ճոխացեալ պարէ բազմութի։ Յաղաքս որոյ և զերեքսրբանն խառն ընդ նոսա միաբանական ձայնիւ սկսանի նուագել։ Եւ այդպէս ապա զԱրեւադալոյն ըստ դասուց վերաձայնելով զսաղմոս կատարեն։

Երգ են թանց սորա առաւօտին ասացեալ սաղմոսքն թուով վեց, զուգաբանակ առ ի մեզ տպաւորեալ զգայարանաց։ Օ երկունս ապաշխարութե և աղօթից, սակս ողբաձայնեալ հոգեկան մասինն՝ որ ընդ աղախնացելոցն որ ի մեզ դաշնաւորեցաւ հեշտութի ճաշակելեաց և հոտոտելեաց։ Իսկ չորքն ի նոցանէ՝ պարզաբար առ ի նուագերգութիմս առեալք. որպէս թէ ի քառից աստի գեղեցկաձայնեալ ի տեսանելեաց և ի լսելեաց, ի խօսարանաց և ի շօշափելեաց։ Բանգի երկուքս ի սոցանէ իմաստասէրք անուանին. իսկ զմինս՝ արբանեակ բանի և սպասաւոր խոհականութե կոչէր Հերակղիտոս, զեղու։ Իսկ ձեռք առ հնարագիտութիմս հպելով, արարչա

1 Luc. 2. 14.

Psalmos legit.

2 Illum nempe ex clericis, qui

3 Ortus solis officium pene:

omnibus indiscriminatim praecipiebat, Deum benedicere, nunc relictis sensibilibus ac materialibus rebus, sursum advolans ascendit ad incorporeorum mansiones, et cum eis in pacifico invicem amore degere, atque habitare cupiens, eo illorum animo per canticum assimilatur dicens: *Gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax, hominibus bonae voluntatis.* ¹ Quoniam autem sese mente elevatum commiscuit cum Angelorum choris, ideo honorabili gradatione, ad illorum iustar, incipit deinceps eum, qui super omnes est laudatione dignissimus, venerari, Psalmistam ² prius praecedere faciens; quem subsequitur juxta ordinem Diaconus; deinde, tamquam supremus in ecclesiastico ordine, Episcopus. Hoc pacto ex infimâ Angelicâ hierarchiâ, unum de Clero adaptans unicuique ex triplicibus incorporeorum hierarchiis, ascendens paulatim pervenit usque ad regium thronum, ubi Seraphim, et Cherubim multitudo choreas gloriose ducit. Quamobrem et Trisagium alternatim cum illis concordi voce incipit decantare; sicque deinde perficit *Ortûs Solis* ³ officium, Psalmum choraliter recitando.

Hoc porro dempto, sex numerantur illius horae, quae Matutinum dicitur, Psalmi eodem numero ac sensus, qui in nobis sunt, comprehensi: quo de poenitentia, ac de prece pro miserrimâ spirituali parte, quae per voluptatem consociata est gustui atque odoratui, ancillis utique in vobis. Quatuor tamen ex iis pro hymnis dumtaxat usurpati, ex hisce quatuor quodammodo modulantur, ex visu, ex auditu, ex ore, et ex tactu. Duo siquidem ex istis philosophi nuncupantur; alium autem verbi satellitem, et ministrum prudentiae vocabat Heraclitus, linguam nimirum; manus vero ad industriam adhibitae, creatrices nominantur, magis tamen ad sermonis adiutorium factae sunt, si-

Armenios dicitur *Arevacdl*, responditque Latinorum Primae.

կանք անուանին . բայց առաւելագոյն բանին 'ի պէտս օգնականութեան երկազմեալք և յարառոցեալք : Օր զոր լեզուով ազգմամբ՝ լսելեաց մատուցանէ զբանն , զնոյն սա տարրաբար տեսանելեաց առաջի դնէ : Եւ պարտ է ուսումնասիրացն և խոհականագունիցն՝ նուագարանօք քնարահարու լինել երաժշտական հոգւոյն . այլ և զբոլոր գոյացելոցս ի ինքեան հնչեցուցանել ձայնից տեսակս : Եւ այս մինչև ցայս վայր :

ԺԵ . ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԵԿՈՐԻՆ ԳԱՇԱՄԾԱՆԸ :

Իսկ երեկորին աղօթիցն հաւաքումն՝ այսպիսաբար յինքեան ունելով զեկուցանէ մեզ միտս : Եւ ան զի 'ի զանազան տուրնջենային տաժանմանց անտի աշխատեալ և խոնջեալ լինի մարդկայինս կազմած , և խնդրէ անդուստ իբր 'ի ծանրակիր ինչ բռանց զերծանել , և գիշերային անկողնացն պատրաւ տուած հանգչել և զօրանալ : Եւ խնդրէ՝ մատուցեալ ասէ ցած . « Եւ որնարհեցո՛ւ Թոր զունկն քո և լուր ինձ , զի աղքատ և տնանկ եմ ես » : Հայեաց Թոր , ասէ , յաղքատուի և 'ի տնանկուի բնութեան , Թէ զորպիսին և զորքանս զօսանաց և զբաղմանց սաստկութիւն յայգուէ մինչև յերեկոյ միալուծ ձգեալ բերեմ : Եւ վր զի պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուն սա տանայի գիտէ . « Եւ , ասէ , անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ . և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ » : Եւ ցուցանէ՝ Թէ 'ի պատուիրանապահօւն իմմէ զբարեալ , եկն 'ի խարդախել և 'ի խաբել զիս . « Եւ որհնջան խափանել , ասէ , զգնացս իմ . Թագուցին ամբարտաւանք որոգայթ ինձ : Եւ արս ձգեցին որոգայթ ոտից իմոց . շուրջ զշաւղօք իմովք եղին ինձ գայթակղութի » :

Եւ պա զմտաւ ածեալ՝ Թէ և ոչ մի ինչ իրօք զորոգայթս զայս փշրել կարիցեմ , եթէ ոչ այնուիկ՝ որով

1 Huic capiti solummodo prae- rubris characteribus inscriptum.
mittitur in Codice argumentum

mulque usurpantur; haec enim materialiter ante oculos ponit verbum, quod per linguae ministerium auribus exhibet homo. Oportet autem animas, quae literis prudentiaeque dant operam, tamquam per instrumenta citharaedos fieri Spiritûs, atque vocum genera cunctorum entium secum personare facere. Haec autem hactenus.

XV. DE VESPERTINO OFFICIO ¹.

VESPERTINAE orationis collecta hunc nobis sensum ostendit in se continere. Nam ex pluribus diurnis laboribus defatigata et lassa humana plasmatio quaerit ex illo, veluti ex gravi onere, liberari, et per nocturnam lectuli praeparationem quiescere ac roborari; tunc prius accedens dicit ad Deum : *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops, et pauper sum ego* ². Respice, Domine, in paupertatem et inopiam naturae meae, quale quantumque occupationum curarumque pondus a mane usque ad vesperam uno eodemque iugo sustinens patior. Quoniam vero novit diaboli seductionem esse harum rerum causam: *Deus, ait, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quaesierunt animam meam*. Ostendit autem, quod invidiâ motus ob suam mandatorum observationem venit ad se insidiandum decipiendumque: *Cogitaverunt, inquit, supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi; funes extenderunt in laqueum pedibus meis, juxta iter scandalum posuerunt mihi* ³.

Exinde perpendens, quod nullo modo laqueum istud confringere potest, nisi per eum Unigeniti sui

² Psalm. 85.

³ Psalm. 139.

գլխաւորեալ երկնային Հօրն, փրկանաւորեաց զմեզ արեամբ միածնին իւրոյ. զնոյն և մատուցեալ յիշեցուցանէ. զոր յընդերեկս աւուրն ուրբաթու զանապական մարմինն իւր 'ի հաճոյս Հօրն Որդին միածին պատարագեաց. « Ուղղեսցին, ասէ, աղօթք իմ, որպէս խոնկ առաջի քո. համբարձումն ձեռաց իմօց պատարագ երեկորի », 1. Եւսուիկ ուրախարար զօհաբործութեալ պարեցուցեալ զիս յորոգայթէ յայսմանէ, որ թագուցաւ ինձ 'ի գայթակղուէ գործողին զանօրէնութի : Եւ վասն զի գիտէ, թէ ներկայ ամանակիս գիշերային հանգիստս՝ զապականութեալ ոչ կարէ յինէն մերկանալ զբռնուի, եթէ ոչ վերջնումն այնմիկ ապականահալած և մահալուծօղ գիշերին երթեալ հանգիպանամ, զսոյն և ընդունել հայցէ 'ի նմանէ, 'ի յանգումն ածելով զերեկորին զկարգեալ սաղմոսն. « Հանցես, ասէ, 'ի բանտէ զանձն իմ, և գօհանամ զանուանէ քումմէ », 2. Բանտ՝ զկեանս աշխարհիս անուանէ. և հանելն 'ի սմանէ՝ առ հանդերձեալ աշխարհին կեանս զելանելն ասէ. վասն որոյ և 'ի վերայ բերէ, թէ « Ինձ համբերեն արդարք՝ մինչև հատուցես ինձ », 3. Ի՞նչ և վասն իմ ոչ փութացուցանես. հատուցանել զխոստացեալ քո զարքայութիւն, զարդարոցն ընդ միտ ածցես զյապաղումն, զի և նորա մեզ մնան ընդունել զաւետիմն :

Օ կնի որոյ ապա զճրագացն նուագեն զկցուրդ. որպէս թէ 'ի տասներորդ ժամէ աւուրն սկիզբն աւարեալ աղօթիցն, արեգականն լուսով մինչև ցայն ժամ լինին պայծառացեալ. իսկ ապա զերկրորդն՝ որ աղօտաճաճանն է՝ 'ի ներքս ածելով լոյս, մանաւանդ թէ փոխանակ զգալի լուսոյն՝ իմանալի լուսոյն ճառագայթիւք զսրտին խնդրեն լուսաւորել զայս : Եւ

1 Subintelligitur ad Deum.

2 Psal. 140.

3 In die videlicet extremi iudicii, quando plenam retributionem accipiet justus homo quoad corpus etiam.

4 Ad rectam huiusce loci intelligentiam, integram luminum antiphonam ex Armeniaco Brevia-

rio desumptam referimus. « Bene dictus es Domine, qui habitas in altissimis, et benedicta est gloria magnitudinis tuae. Qui firmasti luminaria in excelso: de caelis lucem oriri fecisti super omnem orbem: creasti solem ad illuminationem diei, lunam autem et stellas ad illuminationem noctis. »

sauguinem, per quem benigne misertus redemit nos Pater caelestis, eundem in memoriam revocat accedens ¹; eundem, quem Unigenitus Filius ad Patris placitum sacrificans fudit Feriâ sextâ ad vespervas. *Dirigatur, ait, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*². Hoc porro laetificante sacrificio eripe me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem. Quoniam vero scit, nocturnam hujusce temporis requiem non posse ipsammet exuere corruptionis violentiam, nisi ad ultimam illam noctem, quae corruptionem expellit mortemque solvit, pervenerit; istud obtinere ab eo postulat, finem praecepto Psalmo vespertino imponens: *Educ, inquit, de custodiâ animam meam, ad confitendum nomini tuo*. Custodiam vocat hujus saeculi vitam; educationem autem de istâ appellat egressum ad futuri saeculi vitam. Quapropter addit: *Me expectant justî, donec retribuas mihi*. Nisi propter me acceleraveris promissum regnum tuum, justorum expectationis reminiscere; nam ii quoque nos expectant ad promissionem recipiendam ³.

Deinde cantatur luminum Antiphona ⁴; orationem quippe a decimâ diei horâ incipiendo usque ad hanc, solis luce clarificamur: alteram deinde, quae languentis splendoris est, in medium asserendo lucem ⁵ postulamus potius, ut materialis lucis loco, cordis oculus radiis intellectualis fulgoris illuminetur. Et quoniam per ipsa verba volantes mente elevamur ad

» nem noctis, item et lampadis lu-
 » men. Tu es lux laudabilis, sancta
 » et prima lûx; a te fugantur te-
 » nebrae; ideo lucem tuam vivi-
 » ficam, Domine, oriri facito in
 » cordibus nostris. Nos autem u-
 » nanimiter dicamus: Benedi-
 » ctum est nomen sanctum glo-

» riae tuae, tibi que canimus be-
 » nedictionem et gloriam, Patri
 » et Filio et Spiritui Sancto,
 » nunc et semper et in saecula
 » saeculorum. «

5 Lampadis nimirum lucem;
 dicit enim hymnus: *Item et lam-
 padis lumen.*

վամն զի ընդ ձեռն բանից՝ յանմարմնականացն մտօք
սլացեալ ելանեն 'ի բնակութիս, ընդ նմին և բարե-
ձեանալ ցանկասիրեն: Ահա հապետական նախագա-
հութիւն ձեռնարկեն զնախապատուելին պատուել. և
զոր ինչ արարին յառաւօտին աղօթման, զնոյն կարգ
և աստ յառաջ առնելով, 'ի սաղմոսողոգէն և 'ի հրեշ-
տական զասուէն սկսեալ տանին յանգել յեպիս-
կոպոստն և 'ի քրովբէական դամն. ընդ որս և զերեք-
սրբեանն զուգաձայնեալ՝ երգակցեն զսրբասացուի.
և այսպէս զհանգստեանն նուագելով զսաղմոս, ար-
ձակեն:

Եւ չորք են ընդ ամենայն երեկոյին աղօթից սաղ-
մոք, առանց հանգստեան սաղմոսին. թերևս ըստ
չորից տարերացդ, որ 'ի նիւթականումն մեր գտանի
մարմնի: Օ ի զվեցն, որով իմանալի հոգին միջնորդէ
ըստ զգայարանացն, յառաւօտին աղօթիցն յիշեցաք
սաղմոսս. և չորք և վեց գումարին 'ի տանն, որ է ա-
ռաջին կատարեալ թիւ 'ի միակէն սկսեալ, և կատա-
րելագունից թուոց սկիզբն. և զուգաթիւ 'ի ձեռն
|| ովսիսի տէրունեան աւանդեալ օրինացն: Եւ և
բնականագոյնք, որովք զուգիւք ներգործել բնաւո-
րեաց առաջնորդականն որ 'ի մեզ միտք. աչօք, ական-
ջօք, ռնդամբք, բերանով և ձեռօք: Բայց և բանա-
կան մակացուէն սովաւ բովանդակին հնարք: Վրան
զի մի ըստ միտքէ համօրէն տանն թուով սահմանեցին
զսեռականագոյն զէականցն սեռս: Ա և եռանգիւնի,
'ի միակէն առ չորսն վերանալով. ա, բ, գ, դ. որոց շա-
րադրուին բաղկացուցանէ զտանն: Այս մեզ յա-
ղագս թուոյ քառակի և միակի, որովք առաւօտին
և երեկոյին աղօթք ասացեալ եղեն:

ԺԶ. ԲԱՅՑ արդ այսոցիկ այսքան բաւական լիցի,
սակաւս ինչ 'ի բազմաց նշանակելով, յոլովիցն 'ի գի-
տութի ածել կամեցեալ: || ասն զի և չէ իսկ առա-
ջիկայս մեզ զստեղծեալն եղծանել հակաճառութիւն
տարօրէն սովորութիւն, այլ կանոնական սահմանա-
դրութիւն ըստ իւրաքանչիւր գլխոց՝ զհիմնացեալ զան-

incorporeorum habitacula, unâ simul bonos fieri cupimus, atque per excelsum Patriarchalem gradum venerari properamus Honorabilissimum. Quem porro in matutinis precibus servavimus, idem ordo nunc quoque prosequitur: a Psallente et ab Angelico ordine incipiendo finis perducitur ad Episcopum atque ad Cherubicum ordinem; quibuscum unâ voce cantatur benedictionis Trisagium. Sicque requiei Psalmum decantando fit finis.

Quatuor itaque omnino sunt vespertinae orationis Psalmi, si requiei Psalmum demas; fortassis ob quatuor elementa, quibus materiale corpus nostrum constat. Sex enim (*facultates*), quibus intelligibilis anima pro quolibet sensu utitur, in matutinae orationis psalmis memoravimus; quatuor autem et sex summum decem efficiunt; qui numerus ab unitate incipiendo primus est perfectus¹, perfectiorumque numerorum initium; par quoque divinae legis numero per Moysen traditae. Magis item naturalis est, quia per paria agere solet mens in nobis princeps; per oculos, per aures, per nares, per os, et per manus. Rationalis quoque scientiae vires sub isto numero comprehenduntur; universaliores namque entium species decem omnino ab antiquis numeratae fuere. Est praeterea triangularis numerus, si ab uno ad quatuor ascendas, 1. 2. 3. 4. quorum supputatio efficit decem. Haec autem de numero quatuor et uno, unde matutinum et vespertinum constat officium.

xvi Huc usque de hisce rebus satis sit: pauca de multis diximus, ut plarium pateat cognitio. Haud enim prae manibus nunc habemus, superadditam destruere disceptando illegitimam consuetudinem; sed per canonum constitutiones singillatim incongrua, quae invaluerunt, destruere, et ab Ecclesiâ Dei eji-

adeat Philonis Judaei opera, praesertim Serm. 2. in Genes. , 112

կարգութիւն քակել և 'ի բաց հանել յեկեղեցւոյ այ' և փոխանակ նոցա զբարեվայելուսն և զօգտակարա գոյնսն 'ի տեղւոջն արձանացուցանել :

ԺԵ. ԲՐԴ որովհետեւ 'ի միասին հրաւիրեալ գումարեաց զմեզ անձային տեսութեն հրաման , որք մի անգամ հաղորդք եմք միմեանց առ անձ խոստովանութեն և նախագահութե , այլ և սիրով առ իրեարս եւ ռացեալք , ոչ ինչ արգելու զառաջի արկեալսս 'ի գլուխ բերել մեզ հոգևորական ջանս : Բանգի և զայս 'ի մէջ պահանջէ՝ որ հաւատացն 'ի մեզ զվերականգուես այսորիկ ջնորհ , շուրջ գալով միտ՝ տեսանել հոգաբարձութե զհօտ ԲՅԻ . զոր պատուական արեամբն իւրով փրկեալս ազատեաց . և յամենայն հարուածոց բանսարկուին բռնեալ , առողջս և անարատս ինքեան յօրինեաց մարմին , զբոլորեցուն զանուանս գրելով 'ի դպրութեն կենաց : () 'ի մի գուցէ , որ առ մահն զմեզ ածէ , 'ի վերայ եկեալ ծուլութեն քուն՝ յափշտակել համարձակուի տայ զհօտս հանդերձ հովուան աներեւոյթն գազանի . որ յամենայն ժամ շուրջ գայ , և ինդրէ կլանել՝ զորս եթութն . և գտանիցիմք եղեալ պարտականք արեան անձանց և յանձնեցելոցս : ԲՅԼ պարտ և արժան է հանապազօր վարդապետական մեր բանին ամրացուցանել զառողջսն , և վերաւորեցելոցն զբարեգործութեն հրաման տալով 'ի վերայ բերել սպեղանիս . որպէս զի հնար լիցի ամենայն անձին Երրորդութեն երկրպագուաց ժառանգել զերկնից արքայութիւն 'ի ԲՅ (Կ) 'ի նոր մեր , որում փառք յաւիտեանս . ամէն :

ԺԸ. ՆՈՐԻՆ ԿԱՆՈՆՔ :

Ա. Երրորդութե կամ քահանայ կամ սարկաւազ կամ ով և իցէ յուխտէ եկեղեցւոյն , յարեցութե գտեալ՝ մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն . մինչև աւուրս ընդ մէջ արարեալ , սրբեսցէ զինքն ապաշխարութե , պահովք և աղօթիւք . և ապա համարձակեսցի մատչել 'ի կարգն իւր և 'ի հաղորդութիւն : Իսկ եթէ յամառեալ 'ի նմին որկորստութե յամեսցէ , լուծցի :

cere, atque eorum loco praestantiora utilioraque firmiter statuere.

XVII. QUONIAM itaque Divinae providentiae mandatum nos unâ simul invitatos congregavit, qui per Dei professionem et per Cathedrae praecminentiam sumus invicem communionem copulati, ac mutuâ charitate conflagramur; nihil obstat quominus propositum opus spirituale ad finem perducamus. Siquidem et hoc a nobis poscit, qui praesidentiae istius gratiam nobis tradidit, ut semper circumquaque perambulantes sedulo visitemus Christi gregem, quem pretioso sanguine suo redemptum liberavit, et ab omni diaboli plagâ sanatum, incolume et immaculatum corpus paravit sibi, singulorum nomina in catalogo vitae describens: ne forte superveniens, qui ad mortem nos pertrahit, ignaviae somnus vires addat invisibili belluae rapiendi gregem, unâque simul pastorem. Haec namque circuit semper quaerens eos, quos evomit, deglutire: unde nos quoque nostri nobisque commendatorum sanguinis debitores inveniémur. Verum oportet ac decet, quotidie per nostrum doctrinae verbum communire sanos, vulneratis autem bonorum operum linimentum per praecepta aptare; ut cunctis hominibus Trinitatem adorantibus concedatur caeleste regnum possidere in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula: amen.

XVIII. EJUSDEM CANONES.

1. **E**PISCOPUS, vel Sacerdos, vel Diaconus, vel quisquis fuerit de Ecclesiae Clero, in ebrietate deprehensus, non praesumat ordinem exercere; donec seipsum, diebus aliquot interjectis, poenitentia, jeuniis, et orationibus purgaverit, ac deinde ei liceat ad ministerium suum et ad communionem accedere: sin autem pervicax in eadem intemperantiâ immoratus fuerit, deponatur.

Ք. Լ՛շխարհական որ զնոյն առնելով մի իշխեսցէ առանց զղջման և ապաշխարութե հաղորդել. ապա թէ 'ի նմին զեղխութե մնացեալ յերկարեսցէ, որոշեսցի :

Դ. Ոչ է արժան յաւուր շաբաթու և կամ ճրագալուցի զատկին պսակադիրս առնել, զի նք աւուրք յարութեն առաջի կան. յորս պարտ է աղօթել և հսկել, և հոգեւորական կարգօք մխիթարել զանձինս, և ոչ մարմնական զեղխութե զսուրբ աւուրցն խորհուրդ արհամարհել և ընդ ոտն հարկանել: Իսկ եթէ որ գտցի զայս արարեալ, պսակն անվաւեր լիցի, և պսակադիրքն ընդ պատժօք եղիցին, մինչև ապաշխարեսցեն. և եպիսկոպոսին տեսեալ, որպէս և կամ մեացի՝ մարդասիրեսցէ 'ի վերայ նոցա :

Դ. Ոչ է արժան՝ յորժամ առ վաղիւ պսակ ընդունելոց են, յերեկորէն ժողովս առնել և արբենալ և զեղխել. այլ պարկեշտութե և աղօթիւք արժանի առնել զինքեանս պսակին օրհնութե և անձային հաղորդուէ: Ի՛պա եթէ որ գտցի զայս արարեալ, քահանայն զօրն 'ի բաց փոխեսցէ, և որպէս ասացաքն՝ յայլում աւուր հրաման տացէ զգուշութե և արժանաւոր կարգօք պսակիլ և հաղորդիլ օրինացն :

Ե. Ոչ է արժան 'ի սուրբ քառասներորդս զատկին և մինչև 'ի սուրբ պենտակոստէն հարսանիս առնել, և զաւուրցն խորհուրդն թշնամանել. զի ամենայն օր կիրակի է, և 'ի նոսա կատարի աստուածային խորհուրդն :

Զ. Լ՛շքան է 'ի սուրբ քառասներորդս պահոցն՝ յաւուր շաբաթու և կիրակիէի պատարագ մատուցանելահիւ և երկիւղիւ, ըստ սահմանելոյ սրբոց հաւանցն յամենայն ժողովս իւրեանց: Իսկ եթէ որ հակառակեալ ընդդիմացի մերում հրամանիս կամ բանիւ կամ գործով, թէ ուխտաւոր է՝ լուծցի, և թէ աշխարհական՝ որոշեսցի :

Է. Լ՛յլ վասն պահելոյ և լուծանելոյ զշաբաթ և զկիրակիէ 'ի սուրբ քառասներորդս պահոցն, այս յիւրաքանչիւր կամն թողեալ լիցի. միայն գոհանա-

2. Laicus quisque id faciens, non audeat sine contritione, et poenitentiâ communionem sumere: sin vero in eâdem luxuriâ permanens processerit, excommunicetur.

3. Non licet in die Sabbati, sive Luminum Paschatis coronam imponere; quoniam sancti resurrectionis dies praesto sunt, in quibus oportet orare, et vigilare, atque spiritualibus ordinibus seipsum solari, non vero carnali luxu sanctorum dierum mysterium spernere, ac conculcare. Quod si quis id fecisse deprehendatur, Coronatio¹ invalida sit, et coronatores sub poenis sint, donec poenitentiam egerint; idque aspiciens Episcopus, utcumque voluerit, humaniter sese gerat cum illis.

4. Non licet, dum in crastino coronandi fuerint, vespere coetum agere, inebriari, ac luxui incumbere, sed cum honestate et oratione dignos sese efficere Coronae benedictione, divinâque Communionem. Sin autem quis deprehendatur id fecisse, Sacerdos commutet diem, et, sicut diximus, alio die praecipiat diligenter ac condigno more coronari, et communicari Eucharistiae.

5. Non licet in sacrâ Quadragesimâ Paschae, usque ad sanctam Pentecosten nuptias peragere, atque dierum mysterium inhonorare: cuncti namque dies² Dominiici sunt, et in eis divinum sacramentum celebratur.

6. Decet in sacrâ jejuniorum Quadragesimâ in die Sabbati et in Dominicâ Missam celebrare cum timore et reverentiâ, juxta sanctorum Patrum in cunctis conciliis suis constitutionem. Si quis vero reluctans mandato nostro adversatus fuerit sive verbo sive factis, si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicetur.

7. De observando autem, aut solvendo Sabbato ac Dominicâ in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ, voluntati uniuscujusque facultas sit: dummodo gratias

² Id est a Paschate usque ad Ascensionem, et ad Pentecosten.

լով զայն՝ առանց խղճի և հակառակութեան, և առանց բամբասելոյ զընկերն, զոր կամեսցի և արասցէ հանդերձ պարկեշտութեամբ. երկոքին ընդունելի են առաջիայ, և յաւանդութեան եկեղեցւոյ Վճի :

Ե. Իբրժան է և զհացն՝ անխմոր, և զգինին՝ անսպակ հանել ՚ի սուրբ սեղանն, ըստ աւանդելոյն մեզ սրբոյն Պրիգորի. և ոչ խոնարհել յայլ ազգաց քրիստոնէից յաւանդութեան : Օ ի սուրբ Սուսաւորին՝ յօրինականէն բերեալ զայս, առաքելաբար հրաման ետ կատարել իւրոց վիճակելոցն. որպէս և զաղն օրհնութեան յազապացն զենմունս խառնել, և ըստ կարգի զեւտացւոցն ազգաւ սեպհականել զեկեղեցւոյ շնորհ. և մեզ ՚ի նմին պարտ է յարանալ, և չթողուլ ՚ի բաց, և չառնել նորաձեւս ինչ :

Թ. Պարտ և արժան է զսուրբ միւռոնն, այս ինքն զեւղն անուշահոտութեան, հայրապետին օրհնել. և իւրաքանչիւրոց եպիսկոպոսացն միանգամ ՚ի զատկին հինգշաբաթին օր, որպէս և հրամայեալն է. և քաջանայիցն ՚ի նոցանէ ընդունել, և օծանել նովաւ զսեղանս և զեկեղեցիս և զխաչս. առ մկրտեալն մատուցանել միայն յորդեգրութեն օծումն, որ յետ մկրտութեն լինի. և յայլ ՚ի պէտս օծման մի խառնեսցէ զնա, և մի ընքեամբ յանդգնեսցի օրհնել քաջանայն :

Ժ. Պարտ և արժան է զմկրտութեն ձեթ՝ քահայային օրհնել մի ըստ միոջէ ընդ մկրտելն, ըստ բաւականի ժամուն պիտոյից. և նոյն ժամայն առ մկրտեալն մերձեցուցանելով զօրհնեալն սպառել, և մի իշխել զմիանգամ օրհնեալն բազում անգամ օրհնել :

1 Scilicet ex Veteris testamenti Libris (Gen. cap. 14.) ex illo mystico ritu, quo Melchisedech Rex Salem, Christi Domini pacifici regis typus, panem et vinum, quibus immaculatum novae legis Sacrificium praefigurabatur, obtulit. Quamvis autem sciret Johannes Philosophus, esse universalis Ecclesiae ritum,

ut aliquae aquae guttae sacro calici commiscerentur; haud tamen sic ardenti studio loquitur, ut caeterarum consuetudinem Ecclesiarum contemnât, sed ut suos valde rudes ab Hydroparistarum haeresi (quae jam a saeculo II. per Syriam prope Armeniam extendebar) arceret, qui aut aquâ tantum, aut pari aquae

Deo agens, sine scrupulo, et contradictione, et sine proximi detractioe, quod voluerit, honeste fecerit : utrumque acceptum est coram Deo, et ex Ecclesiae Christi traditione.

8. Congruum est etiam panem azymum, et vinum purum offerre ad sanctum Altare, juxta S. Gregorii penes nos traditionem, non autem ad aliarum Gentium Christianarum traditiones deflectere. Nam sanctus Illuminator ex legalibus id assumens¹, tamquam Apostolus, dioecesanis suis praeceptum dedit perficiendum. Quemadmodum et sal benedictum in Agarum mactatione commiscere; atque juxta Levitarum ordinem in tribubus servare propriam Ecclesiae gratiam. Nos quoque in eodem perseverare, hand vero ab eo recedere, novitatemve inducere oportet.

9. Decet et congruum est, sanctum *Myronem*², oleum videlicet suavis odoris, Patriarcham benedicere, et unumquemque Episcopum semel in quinta Paschatis Feriâ, quemadmodum praeceptum est ; Sacerdotes autem ab eis recipere, atque illo inungere Altaria, et Ecclesias, et Cruces: et pro baptizatis adhibere dumtaxat ad adoptionis unctionem, quae post baptismum fit³; minime autem ad alium unctionis usum illud commisceant, neque illud ipsemet Sacerdos audeat benedicere.

10. Decet et congruum est, baptismatis oleum⁴ Sacerdotem benedicere pro singulis baptizandis, quantum satis fuerit ad usum praesentem, eoque pro baptizatis adhibito, illico absumere. Neque audeat semel benedictum iterum benedicere: illo autem un-

vinique mensurâ Sacrificium conficiebant. De hujusmodi haeresi loquitur quoque S. Joh. Chrysostomus hom. LXXXII. in Evang. Matth. Verum Armenii orthodoxi pluribus ab hinc annis universalis Ecclesiae consuetudinem amplexi sunt.

² Idest sanctum Chrisma.

³ Ad confirmationis videlicet Sacramentum conferendum; cuncti enim Armenii Sacerdotes Sacramentum istud illico post Baptismum administrant.

⁴ Idest Oleum Catechumenorum, quod a Sacerdote pro unoquoque baptizando subinde benedicitur.

և միայն օծանել նովաւ զերեխայն և զմկրտեալն ընդ մկրտելն յաւազանին, և յայլ խորհուրդ օծման մի իշխեսցէ մատուցանել զնա :

ԺԹ. Ի՞նչ ժամն է զհիւանդացն զձէթ քահանային օրհնել ըստ իւրում աղօթիցն, և ըստ բաւականութե պահանջելոյ ժամուն պիտոյից :

ԺՔ. Եւ արժան զսեղանն, յորոյ վերայ պատարաքն ՎՊի մատչի, փայտեղէն կանգնել և շարժուն. այլ քարեղէն և անշարժ հիմնացուցանել: Իսկ եթէ ոք հակառակեսցի, և ոչ արասցէ ըստ հրամանիս մերում, և ըստ աւանդութե կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եպիսկոպոսն լուծեալ եղիցի 'ի պատուոյն, և սեղանն արհամարհեալ և անգործ մնասցէ :

ԺԴ. Եւ պարտ զաւազանն յայլ իմեքէ նիւթոյ պատրաստել, և կամ ուրանօր և կամեսցի. այլ աւազան քարեղէն հաստատել 'ի նմին իսկ յեկեղեցւոյն, և կամ անդէն մերձ յեկեղեցին 'ի մկրտատունսն :

ԺԵ. Պարտ և արժան է զերախայիցն ձեռնադրութիւն և զօծումնն և զխոստովանելն առ դրոշմս մկրտարանին կատարել, և ապա տանել 'ի ներքս՝ ուր աւազանն է, և մկրտել:

ԺԶ. Պարտ և արժան է զայնոսիկ՝ որք պսակելն հանդերձեալ են՝ քահանային յեկեղեցին տանել, և 'ի վերայ նոցա կատարել զկարգ և զկանոն ըստ օրինաց քրիստոնէից, և անդ 'ի սրբութե տեղիսն պսակել. զի 'ի միում տեղւոյ վայելէ լինել պսակին, և որ ընդունի զպսակն: Իսկ եթէ ոք ոչ այսպէս արասցէ, այլ որպէս և իցէ՝ իւրով կամակարուք և ծուլութիւն անարգեսցէ զօրէնս և զկարգ ամուսնաւորութեն, քահանայն լուծցի՝ յիւրմէ պատուոյն, և զպսակաւորսն վերստին պարտ է պսակել ըստ օրինաց քրիստոնէից. որպէս և առաքեալն պատուիրէ, թէ «Ի՞մանայն ձեր ըստ կարգի և պարկեշտութիւն եղիցի »:

ԺԷ. Իսկ զերկեական նոյնպէս պարտ է ըստ առաջին կարգին միջնորդօք և խօսնականօք հաւանեցուցանել յիրերաց յօժարութիւն, և յեկեղեցւոյն և

1 Valde sapienter commemorat hisce verbis Philosophus nostrum divinum Extremae unctionis dogma, quod plurimorum incu-

gere dumtaxat cathecumenos et baptizatos quum in lavacro baptizantur: neque ad aliud unctionis Sacramentum eodem uti praesumat.

11. Æquum est, ut Infirmorum oleum Sacerdos benedicat secundum orationem suam, idque prout sufficerit ad illius horae usum¹.

12. Altare, super quod Christi Sacrificium offertur, non licet ligneum mobileque construere, sed lapideum, et immobile aedificare. Quod si quis adversaretur, nec fecerit juxta mandatum nostrum, et juxta Catholicae Ecclesiae praxim, Episcopus ipse a suâ dignitate deponatur, Altare autem contemptum et frustraneum maneat.

13. Baptisterium non est ex quavis materiâ extruendum, nec ubicumque placuerit; sed Fons lapideus statuatur in ipsâ Ecclesiâ, aut prope Ecclesiam ipsam in baptismi loco.

14. Manus impositionem super Catechumenos, et unctionem, et professionem ad baptisterii portas peragere oportet, ac deinde eos introducere ubi Fons est, atque baptizare.

15. Coronandos debet Sacerdos ad Ecclesiam perducere; et super eos perficiat ritum et canonem juxta Christianorum legem, et ibidem in Sanctitatis loco eos coronet: quia in eodem loco decet esse coronam, et eum, qui coronam accipit. Si quis autem ita non egerit; sed, utcumque fuerit, suâ perviciâ atque socordiâ Matrimonii legem ac ritum contempserit; Sacerdos a suâ dignitate deponatur, coronatos vero oportet iterum juxta Christianorum legem coronare: quemadmodum et Apostolus praecipit; *Omnia vestra honeste, et secundum ordinem fiant*².

16. Ad secundas nuptias accedentes item oportet, juxta priorem modum, per mediatores, desponsatoresque suadere ad mutuam adhaesionem, et per Ec-

riâ penes Armenios Schismaticos
jam nunc desuevit.

2 I. Cor. 14. 40.

ի քահանայիցն օրհնութիւնն ընդունել զնշան զուգաւորութեան իւրեանց : Իսկ եթէ որ ոչ այսպէս, այլ յառաջ խանձեսցին և պղծեսցին առ իրեարս, զայն պիտիսն ի բաց մեկնեսցեն ի միմեանց, և զնացելոց կանոն և զսահման ի վերայ դիցեն : Իսկ եթէ ոչ առնուցուն յանձն մեկնել ի միմեանց, յետ տանն ամի ապաշխարութեան՝ ողորմութիւն և արտասուօք արժանաւորեսցին խառնել յեկեղեցի նոյն :

Ժէ. Բրժան է շաբաթն օր երեկունն մարտիրոսաց պաշտել, և ծունր չկրկնել, և զճրագացն օրհնութիւն ասել՝ յոս զուարթ սր :

ԺԶ. Բրժան է գիշերապաշտոն առնել յայդ կիւրակէ. և հսկմամբ և աղօթիւք և յոտանաւոր տըքնութիւն զանցեալ շաբաթուն աւուրց զյանցանս ջնջել, և արժանաւոր առնել զինքն մեղսաբաւիչ և կենդանարար խորհրդոյն. և ակն ունել ամենայն զուարթութիւն և փութութիւն տեւաբաւոստ փողոյն, և անձառ յաւիտենական արքայութեն :

ԺԷ. Բրժան է յերեկորինս և յառաւօտինս զինի ամենայն պաշտամանն՝ նուագել զ)) ուրբ նծն. և ապա զհետ բերել յերեկորինսն զհանգստեանն սաղմոս և յառաւօտինսն՝ զ)) ուրբ նծն. և զսոցուն խորհուրդն յառաջաբանի անդ հաւաստեալ յայտնեցաք :

Ի. Պարտ և արժան է զ)) աչեցարն երիցս անգամ զհետ բերել, ըստ երիցս անգամ կրկնելոյ սրբասացութեն. և մի նուագեցուցանել, և նուագ գտանել ի շնորհաց խաչին Վ՛ժի :

ԻԲ. Բրժան է ի գիշերին, յորժամ ժողովին ի պաշտոնն, նախ զառաջաբանիցն ասել զչորեսին սաղմոսն միաբանութիւն ի թիւ խոնարհ ձայնիւ : Բաւ ջին՝ զերրորդ սաղմոսն՝ Երկրորդ՝ զութաներորդ եւթնեւերորդն, Երրորդ՝ զհարիւրորդ երկրորդն, Չորրորդ՝

1 Ex graecis Euchologiis desumptus est hymnus iste Φῶς ἱλαρόν etc. qui nunc quoque penes Graecos quotidie, penes Armeniacos in cunctis Sabbati die-

bus ad Vesperas canitur.

2 Praefationis nomine intelligitur praemissa Synodalis oratio; cuius tamen verba in codicibus lacunâ legebantur.

clesiae ac Sacerdotum benedictionem accipere legitimi conjugii signaculum. Si qui vero ita non fecerint, sed concupiscentiâ prius mutuo exarserint fuerintque polluti, hi dividantur ac subjiciantur canonicis statutisque contra moechantes disciplinis. Sin autem invicem dividi noluerint; post decem poenitentiae annos, per eleemosynas et lacrymas fiant digni, qui in Ecclesiam Dei recenseantur.

17. Oportet vespere diei Sabbati agere Martyrum officium; et genua nequaquam flectere; atque recitare *Luminum* hymnum: *Lux hilaris* ¹.

18. Convenit nocturnum officium usque mane Dominicae peragere; atque vigiliis, precibus, et stando per vigilantiam delere transactae hebdomadae delicta; seque dignum reddere propitio ac vivifico Sacramento; atque omni alacritate et diligentia expectare tubam in adventu Domini buccinantem, atque ineffabile regnum aeternum.

19. Oportet ad vespertas et ad matutinum, integro expleto officio, decantare: *Sanctus Deus*; et ad vespertas deinde subungere *Requiei* Psalmum; mane autem *Solis ortus* Psalmum. Quando vero Missa celebratur sub officii initio moduletur: *Sanctus Deus*. Cujus rei sensum in ipsâ praefatione firmissime demonstravimus ².

20. Oportet, et verba *Qui crucifixus es*, ter subungere, juxta triplicem trisagii repetitionem; non autem mutilare, nec imminutum reperiri in Crucis Christi gratiâ ³.

21. Aequum est in nocte, cum congregantur (*Ecclesiae ministri*) ad Officium, primum praefationis loco dicere quatuor Psalmos unanimiter humili voce currente: prius, Psalmum III.; secundo, Psalmum LXXXVII.; tertio, Psalmum CII.; quarto, Psalmum CXLII.

3 Quia olim Armenii ad Filium carne crucifixum cantabant Trisagium; ut ex praemissâ argumentorum serie num. XIII. liquet, ubi dicitur: *Sanctus Deus*

ad Filium solummodo cantatur etc. Attamen post Concilium Florentinum omnes orthodoxi haec verba omittunt.

զհարիւրորդ քառասներորդ երկրորդն. և նոցին զքա-
րողութիւն և զաղօթան զհետ բերել, զոր 'ի նոյն խոր
հուրդ արարեալ է երանելոյ (Յոհանայ) Սանդա-
կունեոյ հայոց կաթողիկոսի : Քարողութիւն. Օար-
թուցեալքս : Մօթք. Օքէն գոհանամք. և զհան-
գիստն նորին, 'Լայեա, տէր, ողորմութիւնք քով :

Ի՞նչ. Միժամն է զառաւօտինսն՝ ամենեցուն նմանա
միմեանց զնոյն և ըստ նմին կարգի կատարել. զի
այսպէս վայելէ քրիստոսասիրաց, որ նորին լեզուոյ և
ազգի են, միաբանութիւն փառաւորել զանձ, և յօրի-
նել զվարս ուղիղս. զի գրեալ է զօրոց առաքելօցն՝
Թէ էին ամենեքեան միաբան յաղօթա : Միդ զկնի
հարցինն և Ողորմեցւոյն և Տէր յերկնացւոյն՝ զՓառս
'ի բարձունսն պաշտել. ապա ըստ իւրաքանչիւր աւ-
ուր զկցուրդն, զոր առեալ է 'ի սաղմոսացն : Երկու-
շաբթւոյն, լոյս տուր տէր աչաց իմաց : Երեքշաբ-
թւոյն, 'Լքէն է տէր աղբեր կենաց : Չորեքշաբթւոյն,
Ես ասացի տէր ողորմեա ինձ : Հինգշաբթւոյն, Ես
առ քեզ տէր աղաղակեցի : Ուրբաթուն, Սոցեն ա-
ղօթք իմ առաջի քո տէր : Շարաթուն, Մարեա
տէր զլոյս քո : Մպա զկնի քարողութե և աղօթիցն՝
զերեքսրեանն երգել զփառաբանութիւն հանդերձ
սրբոյ անձանին կցրդիւն : Մպա զՄեազալին սաղ-
մոսն ասել, ըստ դասուց վերաձայնութիւն :

Ի՞նչ. 'Լոյնպէս և զերեկորինսն հանգոյն միմեանց
ըստ այսմ կարգի և այսու օրինակաւ կատարել : (Յա-
ռաջագոյն պաշտել զԵրանարհեցո՝ վերաձայնութիւն ըստ
դասուց. զոր երանելի 'Լերսիսի հայոց կաթողիկոսի
յաւելեալ է. որպէս Թէ կամելով սկիզբն ամենայն
վերերգակ սաղմոսիցն՝ յաղօթելոյ առնել. զի և սաղ-
մոսս այս աղօթք 'Լաւթի են ըստ վերնագրին յայտ-
արարուէ : Օ կնի նորա զՄպրեցո՝ մի ըստ միօրէ գե-
րեօին սաղմոսսն զմիմեանց զհետ, ըստ դասուց վերա-
ձայնութիւն : Իսկ զկնի Սեսեդի և Ուղղեսցին ասե-

1 Qui floruit Saec. V.

2 Seu Pausa, vel Conclusio,
quam vocat requiem, quippe
quae incipit: Pax omnibus etc.;

estque posterioris Precum partis
initium: bifariam namque uni-
versae armeniacorum rituum O-
rationes dividuntur.

atque subungere eorum praeconia, et orationes, quas eadem mente fecit beatus Johannes Mantacunensis Armeniorum Catholicus ¹. Praeconium est: *Expergefacti*; Oratio: *Tibi gratias agimus*; ejus autem Requies ²: *Respice, Domine, misericordid tuâ*.

22. Matutinum officium omnes debent similiter uno eodemque ordine peragere; sic enim decet Christi amatores, qui ejusdem linguae ac gentis sunt, unanimiter glorificare Deum, rectosque componere mores; siquidem scriptum est de sanctis Apostolis: *Omnes erant perseverantes unanimiter in oratione* ³. Ergo post *Patrum* hymnum, et *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*, oportet decantare *Gloria in excelsis*. Deinde juxta unumquemque diem antiphonas ex Psalmis desumptas: Feriâ II: *Illumina, Domine, oculos meos*: Feriâ III: *Apud te, Domine, est fons vitae*: Feriâ IV: *Ego dixi, Domine, miserere mei*: Feriâ V: *Ego ad te, Domine, clamavi*: Feriâ VI: *Intret oratio mea in conspectu tuo, Domine*: Sabbato: *Emitte, Domine, lucem tuam*. Post Praeconium autem, et Orationem (*oportet*) Trisagii glorificationem decantare unâ cum antiphonâ ad sanctam Dei Genitricem: postea *Ortus Solis* psalmos choralis voce elatâ recitare.

23. Item et Vespertinum (*officium*) similiter ad invicem hoc eodem ordine ac modo peragere (*oportet*). Primum recitare Psalmum *Inclina*, alternando juxta choros; quem beatus Nerses ⁴ Armeniorum Catholicus addidit; ut principium omnium reclamationis Psalmorum agatur ab oratione; iste namque Psalmus oratio est David, sicut ex titulo eruitur. Post illum; *Conserva*, singillatim tres psalmi continuo secundum choros alternentur. Postquam autem *melodia* et *Dirigatur* dicta fuerint, praeconium, et o-

³ Act. 1. 14.

⁴ Post Nersetem magnum, qui floruit saec. IV., duo alii Nerses extiterunt, alter an. 524. al-

ter an. 640. Horum unum aut alium intelligit hoc loci Philosophus noster.

լոյ, քարոզել և աղօթս մատուցանել. յետ այնորիկ զերեքսրբեանն նուագել նովին նմանութիւն. և վախճան ամենայն պաշտամանն՝ զհանգստեան սաղմոսն ասել, ըստ դասուց վերաձայնութիւն:

Ի՞նչ. Իսկ կիւրակէին աւուր առաւօտինքն՝ այսգաւնի խորհրդով յօրինեալ բերէ զկարգն իւր: () Կնի հարցինն՝ Սեծացուցէ ասել, վասն զի հարկաւորապէս պարտի այն՝ որ զյարութին Վճի ճառէ՝ ընդ նմին և զգերեզմանն յիշել, և զսուրբ Լոյսն: () Ի եթէ ոչ էր ծնեալ, ոչ էր հնար և ոչ թաղել. և եթէ ոչ էր թաղեալ, ապա և ոչ յառնել. արդ գերեզմանն յրնթեռնոյ զաւետարանն յիշեալ լինի. իսկ զսուրբ Կոյսն՝ ի Սեծացուցէն ասելոյ յիշեմք: () Ի որպէս ընկալան ի միմեանց զփրկիչն, յարութին՝ ի գերեզմանէն, և գերեզմանն՝ յարգանդէն, ըստ նմին և վրայք պարտին լինել միմեանց վասն յարուցելոյն. և այս է ճշմարիտ մարդեղութեն և մահուանն Վճի խոստովանութիւն: Եւ սակայն ի ծննդենէն առ յարութին զհետ երթեալ միաւորին. իսկ ի յարութենէն առ ծնունդն վերջադարձիւ անկարելի. զի չև գործեցելոցն ի Վճի պատմութիւն առնել անհնար է: Եւ յաղագս այսորիկ՝ աւետիքն և ծնունդն և մկրտութին Վճի ի միասին առեալ տօնախմբին. և սոքա ամենեքին, և որ այլն ևս իցեն տնօրինեալք ի Վճի, ի յարութեն միաւորեալ բովանդակին: Եւ այս յաղագս Սեծացուցէ ասելոյ յառաւօտինն յաւուր կիւրակէի: () Ետ որոյ դարձեալ մինչև զաւետարանն ընթերցեալ, որպէս թէ տակաւին ևս ի թաղման վարկանելով զտէրն, արտաքուստ ի գերեզմանն առնա աղաղակիցեմք ասելով թէ՝ «Վճի, տէր, օգնեա մեզ և փրկեա զմեզ» և թէ «Տէր, արժեք իմոց, ունին դիր քանից բերանոյ իմոյ», և եթէ «(Ը)ազաւորեսցէ տէր յաւիտեան», իսկ յետ ընթեռնոյ զաւետարանն, իբրու թէ զնոյն ինքն զյարուցեալն ան-

1 Id est post canticum, quod vocatur *Patrum*, ut supra diximus.

2 Subintellige: *Officii verba*.

3 Hec loquitur de antiqua

Armeniacae Ecclesiae consuetudine commemorandi Annuntiationem B. M. V. in vigiliâ Nativitatis Dominicae, etiamsi aliâ die Annuntiationis festum sejun-

ratio fiat; deinde Trisagium cantetur eodem modo; ut finis autem totius officii, Requiei Psalmus dicatur, alternis vicibus respondendo.

24. Porro Matutinum diei Dominicae suum habet ordinem hoc consilio dispositum. Post *Patrum*¹, *Magnificat* dicatur; oportet namque eum, qui resurrectionem Christi celebrat, sepulcrum quoque unâ cum illâ, ac sanctam Virginem commemorare. Nisi enim natus fuisset, fieri non poterat, ut sepeliretur; nisi autem fuisset sepultus, neque resurrexisset. Idcirco quemadmodum sepulcri in Evangelio lecto fit mentio, ita et sanctissimam Virginem *Magnificat* recitando commemoramus. Nam sicut Salvatorem exceperunt ad invicem, Resurrectio a Sepulcro, Sepulcrum autem ab utero; item quoque ad invicem sibi esse debent testimonio propter resurgentem: haecque est vera incarnationis, et mortis Christi confessio. Verumtamen a nativitate ad resurrectionem consequenter uniuntur²; a resurrectione vero ad nativitatem retroire impossibile est. Etenim fieri nequit, ut de iis, quae nondum Christus peregit, historia recolatur. Quamobrem Annuntiatio quoque, et Nativitas, et Baptismus Christi conjunctim celebrantur³: haec omnia porro, sicut et caetera Christi acta, in resurrectione unita comprehenduntur. Haec sane de dicendo *Magnificat* in Dominicae diei Matutino. Post illud autem, antequam Evangelium legamus, tamquam si Christum adhuc in sepulcro esse arbitraremur, foris clamamus ad eum erga sepulcrum, dicentes: *Exurge, Domine, adjuva nos, et libera nos*: et: *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei*; et: *Regnabit Dominus in aeternum*. Verum post Evangelii lectionem, tamquam si ipsamet

etiam celebratur; eodem prorsus modo quo S. Romana Ecclesia toto Adventûs tempore Antiphonas legit ad Annuntiationem re-

spicientes. De Nativitatis autem et Epiphaniae solemnitatibus satis antea diximus.

դէն և անդ ընդ աւետարանական բանին 'ի դէմս մեր բերելով, հրամայեմք միմեանց՝ [Թէ "'] գիշերի համ բարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբունի, և օրհնեցէք զտէր,, :
 Ս) ամս զի լուեալ աղօթիցն մերոց, յարեալ և օգնեաց մեզ, փրկելով զմեզ 'ի մահուանէ՝ և թագաւորելով մշտնջենաւորաբար ամենայն տիեզերաց : Բայց գիշեր՝ ոչ այնքան զժամանակն, որքան [Թէ զհրէական զանհաւատունն անուանելով. որ զաղջամիջին խաւարի արդարեւ բերէ զօրինակ, ըստ Եսայայ պանծալի բանին, [Թէ "'] փշերեաց կանխէ հոգի իմ առաւօտել առ քեզ ւնծ,, : այս ինքն [Թէ 'ի միջոյ ամբարշտաց համարձակիմ բարեպաշտել առ քեզ ւնծ : Երդ զայսոսիկ այսպէս և այսու օրինակաւ յառաջ վարելով զկարգն, արժան է՝ զկնի Փառք 'ի բարձանցն՝ յարու [Թի ասել. իսկ զ] ուրք ւնծն՝ հանդերձ սրբոյ ւնծածնին կցըրդիւն 'ի վերջն անցուցանել, որպէս և յայլ աւուրմն ըստ ասացելում պատճառին : Եւ զկնի աւմենեցուն՝ զ] յըւադալին նուագել սաղմոս, զոր Եղիցի անունն նմ ասել սկսեալ են 'ի ժամանակացն Եզրի կաթողիկոսի :

Ին. Ս) արտ և արժան է 'ի գիշերապաշտաման, զկանոնացն զհետ բերել զչորս զայս քարոզութիւն . Ս) ամս 'ի վերուստ խաղաղութեան . Ս) ամս 'ի գիշերի և 'ի տուրնջեան : Ս) ամս ուղղելոյ զգնացս մեր . Ս) ամս գտանելոյ մեզ չնորհ . զոր արարեալ է վամն նորին իրի սրբոյն Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի : Եւ ըստ իւրաքանչիւրոցն զաղօթսս զայսոսիկ հանգըստիւքն իւրեանց . Տէր ւնծ մշտնջենաւոր . հանգիստ, Շնորհատու բարեաց : Ս) գիշերի և 'ի տուրնջեան . հանգիստ, Հովիւ քաջ : Ինկեալ եմք առաջի քո . հանգիստ, Բում ամենազօր տերունդ : Ս) երջին

"( ) րհնեալ էս տէր ւնծ մեր, որ և զմեզ զմեղաւորս արժանի արարեր փառաւորել զքեզ . ընկալ բարերար և մարդասէր տէր զամենեցուն մեր աղաչանս, զխնդրուածս, զխոստովանութիս, զգոհացողութիս .

1 Isai. 26. 9.

2 Hic saec. VII. Patriarchalem Armeniorum Cathedralam tenuit;

totisque viribus Sanctam Chalcedonensem Synodum amplectens defendebat.

resurrectum illico in nobis cum Evangelico verbo exciperemus, nobis invicem jussum damus inquires: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum*: quippe quod, exaudita oratione nostra, resurrexit, et auxiliatus est nobis, eripiens nos de morte, regnansque super universum orbem in sempiternum. Noctem tamen, haud (*noctis*) tempus dumtaxat, sed potius Judaicam incredulitatem nuncupamus, quae obscurissimarum similitudinem tenebrarum proculdubio praesefert, juxta celebre Isaiae effatum: *Anima mea desideravit in nocte vigilare de mane ad te, Deus* ¹; hoc est, in medio impiorum audeo, te Deum venerari. Haec itaque hoc modo; hocque modo ordinem proseguendo decet post hymnum: *Gloria in excelsis*, resurrectionem repetere. Porro *Sanctus Deus* cum sanctae Deiparae commemoratione ad finem transferatur, quemadmodum et aliis diebus, juxta exhibitam rationem. Post omnia vero *Ortus Solis* psalmus cantetur, quem: *Sit nomen Domini*, dicere coeperunt temporibus Esdrae Catholici ².

25. Oportet in nocturno officio post Canones subjungere quatuor haec Praeconia: *Pro supernâ pace; Ut die, ac nocte; Ut dirigantur gressus nostri; Ut inveniamus gratiam*; quae eâdem de causâ composuit S. Isaac Armeniorum Catholicus ³; sicut et pro quolibet sequentes Orationes cum requiebus suis ⁴. *Domine Deus sempiternae*, requies: *Largitor bonorum. Nocte, et die*, requies: *Pastor bone. Procidimus coram te*, requies: *Tuae omnipotenti dominationi*. Postrema autem:

»Benedictus es, Domine Deus noster, qui nos quoque peccatores dignos fecisti, qui te glorificemus. Suscipe, benigne et clemens Domine, omnium nostrum supplicationes, petitiones, confessiones, gratiarum

³ Vixit Saec. V.

⁴ Seu potius, ut superius innuimus, cum conclusionibus suis.

իբ. Իսկ զայնոսիկ, զորս օրհնութիւն և օծմամբ կատարեալ է, որք միանգամ և իցեն անձային խորհրդոյն գործարանք, պարտ է զնոսա պատուել և պաշտել, երկրպագել և համբուրել. զի 'ի նոսա բնակէ Հոգին սուրբ, և նորօք մատակարարէ 'ի մարդիկ զպահպանութիւն և զչնորհս բժշկութե ատից հոգւոց և մարմնոց: Այլ եթէ մեռանել հասցէ 'ի վերայ այնոցիկ 'ի ձեռաց հեթանոսաց, մի հրաժարեալ է. զի մեծագոյն այնպիսւոյն առաջիկայ յոյս, և ընդ մարտիրոսս համարեալ է:

իթ. Այլ է պարտ ամենեւին անխտիր լինել և հաղորդութիւն առնել ընդ հերձուածողաց. այլ խորշել 'ի նոցանէ, և չհաւասարել ընդ նոսա 'ի հոգեկան և 'ի մարմնական սեղանս. զի պատկառեսցեն և փափաքեսցեն միաբանել ընդ ուղղափառութեն աւանդիչս:

չ. Արժան է յայտնութեն աւուր 'ի Սատթէոսի գլխոյն զմկրտութեան կարգին ընթեռնուլ զաւետարան: Այլ յամենայն իսկ ութօրեայն խառնել պատշաճ վարկանիմ ընդ ծննդեան աւետարանսն զմկրտութե աւետարանսն. զի որպէս տօնն հասարակաց է երկոցուն, հասարակաբար պարտի լինել կարգաց մունքն և պաշտօնն:

լա. Սովորեցին մօմնք զկիւրակէն օր մինչև ցճաշն պատուել, և անտի յառաջ լուծմանել զաւուրն խորհուրդ. յաղագս նորին հրամայեցաք մինչև ցերեկոյն նովին պատուով պատուել զօրն. արգելուլ զինքեանս 'ի գործոյ և 'ի ճանապարհորդութե, և երեկունն ծունր չկրկնել, և յարութեան պաշտել:

լբ. Այլ է պարտ 'ի չարազանդ մծղնէիցն տեղիս որ կոչին Պոլիկեանք, օթել ումեք. և կամ յարել և խօսակից լինել, և երթեկութիւնս առնել: Այլ ամենեւին հեռանալ 'ի նոցանէ, գարշել և ատեալ զնոսա. զի որդիք սատանայի են և լուցկիք յաւիտե-

qui huiusmodi benedictionem praeceperant, ut Cruci sanctisque imaginibus honorem debitum exhiberent fideles nuper ab ido-

latriâ conversi; utque eorum mentem per illas benedictiones ex materiali substantiâ averterent, et ad divini nominis adora-

28. Illas autem¹; quae per benedictionem, et unctionem sanctificatae fuerint, quaeque divini mysterii fuerint instrumenta, honorare et colere, adorare et osculari oportet; in illis enim habitat Spiritus sanctus, et per illas dividit hominibus conservationes, et gratias curationum ab animarum corporumque infirmitatibus. Et si pro iisdem mori oportuerit per Ethnicorum manus, nemo sese subtrahat; ingens namque illum manet spes, et cum Martyribus adnumerabitur.

29. Non decet omnino cum haeticis indifferentem se se habere, nec illis communicare; sed eos vitare, neque cum illis spirituali aut corporali mensâ participare, ut erubescant, et cupiant cum orthodoxiae depositariis copulari.

30. Convenit in die Epiphaniae legere de baptis-
mi serie Evangelium ex Matthaei capite. Per totam autem octavam alternare cum nativitatis Evangelii Evangelia baptismatis, congruum censeo: sicut enim solemnitas est utrique communis, communes debent esse lectiones, et officium.

31. Consueverunt quidam, Dominicam diem usque ad prandium venerari, deinceps vero solvere diei mysterium. Quam obrem mandavimus, usque ad vesperam eadem veneratione diem honorare; abstinere ab operibus, atque ab itinere faciendo; ad vesperam autem minime genuflectere; atque resurrectionis memoriam colere.

32. Neminem decet in pessimae obscaenorum hominum sectae locis, qui vocantur Pauliciani, diversari, illisve adhaerere, aut eos alloqui, aut ad invicem visitari; sed ab illis omnino recedere, eos execrari, et odio prosequi; quoniam filii Satanae sunt, aeternique

tionem erigerent. Et quemadmodum sane universa sacri altaris divini cultûs instrumenta aut indumenta benedicuntur aut in-

unguntur; ita et Cruces caeteraque sanctorum imagines benedicbantur, et ungebantur.

¹ Cruces nempe.

նական հրոյն, և օտարացեալ են 'ի սիրոյ կամաց ա-
րարչին: Եթէ ոք իցէ՝ որ յարեսցի 'ի նոսա, և 'ի օխ-
րելութի և 'ի բարեկամութեանցէ, պարտ է զայն-
պիսիմն խոշտանկել, և ծանր պատուհաս 'ի վերայ
ածել, մինչև զգառտասցին և առողջացին 'ի հա-
ւատս: Իսկ եթէ դարձեալ վերստին 'ի նմին գտցին,
զայնպիսիմն հրամայեմք ամենեին հատանել և ար-
տաքս ընկենալ իբրև զժանտախտ յանդամոց եկեղե-
ցւոյ Վշտի: « Օ ի մի արմատ դառնուէ 'ի վեր երև-
եալ նեղիցէ, և նովաւ բազումք պղծիցին »:

ignis fomites, atque abalienati ab amore voluntatis Creatoris. Quod si quis illis adhaeserit, et dilectionem atque amicitiam cum iisdem fecerit, iste omnino puniendus est, gravique poenâ est plectendus, donec resipuerit, atque in fide convaluerit. Sin autem recidivus in id fuerit deprehensus, hunc praecipimus penitus excommunicari, et foras, ceu pestem, ex Ecclesiae Christi membris ejici, ne *radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi*¹.

¹ Hebr. 12. 15.

Ն Ո Ր Ի Ն

ԸՆԴԴԵՄ

Պ Ը Ի Պ Ն Ի Կ Ե Ը Ն Ց

Եթի՛ ի սկզբան անդ մարմնանալոյն Վրիստոսի
դէպ եղև ասել աւետարանչին Յովհաննու
յիւրումն կաթողիկէի, եթէ «Լազու՞մք են ելեալ
յաշխարհնեւինք, որով մարթեմք իմանալ թէ յետին
ժամանակ է,» զի՞նչ ևս ասասցուք մեք, որ ոչ միայն
զնեւինսն չարագոյնս և բազմապատիկս քան զնոյնս
ընդ մեզ բերեմք, այլ և ստուգապէս վերջնումն ա-
ւասիկ եկեալ հանդիպեցաք ժամանակի. որք յետին
յետնոց գտանին արդարև քարոյք և վկայք. զժա-
մանակս ասեմ, և զմարդիկ ժամանակիս : Վանդի
ահա գտաւ որոգայթ իբրև զվարմ հաւորսաց ձգեալ
'ի մէջ ժողովրդեան ազգի իւրոյ՝ ըմբռնել զախմարս
և զպարզամիտս 'ի մարդկանէ, որք չարեաց 'ի չարիս
վերացեալ ելին. 'ի պատկերամարտութենէ 'ի խա-
չամարտութի և 'ի քրիստոսատեցութիւն, և ան-
տուստ յանանձութի և 'ի դիւապաշտութի : Եւ և
խորամանկեալ գտին չարութեն իւրեանց զէն խող-
խողիչ քրիստոսասիրաց անձանց, դաշնակից լինելով
բռնակալաց կրճատելոցն, և 'ի հմտութի ածեալ
նոցուն ստուերագիր առասպելապատում մատենիցն
զհամբակացն իւրեանց խմբաւորութիւն. զի որոց 'ի

EJUSDEM

CONTRA

PAULICIANOS

SI in ipso Incarnationis Christi principio contigit, ut diceret Evangelista Johannes in suâ Catholica¹: *Multi Antichristi facti sunt in mundo, unde scimus, quia novissima hora est*; quid amplius dicemus nos? qui non solum antichristos illis peiores pluresque nobiscum habemus, verum etiam veraciter in hoc novissimum tempus incidimus, in quo novissimi temporis profecto inveniuntur praecones ac testes; hoc tempus, inquam, hujusque temporis homines. Ecce enim repertus est, tamquam aucupii rete, laqueus extensus inter suae ipsius gentis populum ad decipiendos rudes simplicesque ex hominibus, qui ex malo ad pejus assurgentes ascenderunt, ex insectandis nimirum Imaginibus ad insectandam Crucem, et ad odio prosequendum Christum, atque exinde ad atheismum et ad daemonis cultum. Praeterea insidiantes invenerunt malitiae suae arma ad jugulandas Christi amatorum animas, inito cum tyrannis circumcisis² pacto, docent tyronum suorum coetum illorum libros obscuritatum fabularumque refertos. Qui enim per suam ipsorum perversitatem gavisus sunt cum dia-

² Cum Saracenis nimirum.

կամակորութենէ ախորժելի եղև բանսարկուն գալի բարեկամութի, ոչինչ են զարմանք թէ և արբանեկաց նորուն ընտանասցին համախոհութեամբ:

Եւ ուղիղ և անաւանդ կրօնիցն մերոց լուսաւորութի նախատել զմեզ յանդգնին պղծալիցն իւրեանց ըթամք, կռապաշտս անուանելով տէրունեան աղագաւ նշանապաշտութի. զոր անխտրապէս յանդեղեուն մտաց առեալ մեք կապեցաք զհռչակելին զայն նշան ընդ ամենայն նիւթս. որ և քերովլէիցն է սարսափելի և պատկառելի, զբուժիչն հոգեկանաց մերոց և մարմնականաց ախտից, զպակուցանող և զզարհուրեցուցիչ դիւայ: Եւ կենդանագրեալ պատկերաւ մարդացելոյ լանին այ՝ պախարակել զմեզ անամութին, յիմարեալք և խելագարեալքն յայտոյն յանհաւատութենէ, զորքոց մարգարէիցն զբանս ընդդէմ մեր բերելով, զոր առ ՚ի յանդիմանութիւն հեթանոսական կռամոլութեանն է ասացեալ: Եւ կարացեալ տեսանել խաւարեալքն մոռք, թէ զինչ նմանութի է անպաշտութեանս մերոյ առ բաղմաստուածութիւնն հեթանոսաց. մեք զմիայնոյ միածնի Որդւոյն այ՝ պաշտեմք պատկեր և զնշան յաղթութեան. իսկ զհեթանոսս անհուն և անթիւ պաշտամամբք մոլորեցոյց սատանայ:

Լանջի են ոմանք ՚ի նոցանէ, որք զաչացն զհետերթեալ խաբեցան. որ ինչ միանգամ ՚ի տարերցդ յերկնէ և յերկրէ գեղեցիկ ինչ առ երես հանդիպաւ՝ անուանեցին. զաստեղս, զլերինս, զբլուրս, զծառս, զքարինս: Եւ են դարձեալ որք յուժգնութենէ կենդանեաց կամ ՚ի դժնէութենէն երկուցեալք և ահաբեկեալք՝ ՚ի պաշտօն նոցին դարձան, և անուանեցին. որպէս առ բարեգոնացիսն զիշապն պատուեցաւ, առ եգիպտացիսն կրոկոդիլոսքն: Իսկ որք անչափաբար գիշական ախտին հոգ տարան՝ զարական և զիգական անդամն նոյնաձեւաբար ստեղծեալ պաշտեցին, մովաբացիքն և սիդոնացիքն զԼամովն և զԵստարամն: Եւ դարձեալ զօգտակարս և զպիտանիս ՚ի տարերաց այտի առ կենցաղական պէտս ընտրեալ անձայցին. որպէս Պարսիկք և Սորք զհուր և զծուր և զերկիր. մինչ թէ հա-

bolo amicitiam inire, haud mirum est, illos cum ejus quoque satellitibus unanimiter familiaritatem contrahere.

Hujusmodi porro homines ob rectae et a Deo nobis traditae religionis claritatem mussitantes foedissimis labiis suis conviciari nos audent, nos idololatrias nuncupantes ob cultum, quem dominico Crucis signo exhibemus. Celeberrimum namque illud signum indiscriminatim ex quibusvis materiis firmo consilio extruimus: estque sane signum Cherubim quoque terribile atque venerabile, medela spiritalibus aequae ac corporalibus nostris infirmitatibus; daemones autem terrore ac tremore afficiens. Praeterea nos audacter ob depictam Incarnati Verbi Dei imaginem audent vituperare; insanientes ac furentes ex malo infidelitatis spiritu nobis objiciunt sanctorum prophetarum verba ad refutandam gentilium idololatriam prolata; atque intellectu saepe obcaecati nequeunt perspicere quatenus sit cultus nostri similitudo cum gentium polytheismo. Nos enim solius Unigeniti Filii Dei imaginem, Signumque victoriae colimus: ethnicos autem per infinitos, innumerosque cultus seduxit diabolus.

Nonnulli siquidem post ea, quae intuentur, gradientes decepti sunt; ita ut si quid pulchri oculis suis obviam factum fuerit ex caelorum terrarumve elementis, Deum, appellaverint; astra, montes, colles, arbores, lapides. Nonnulli item bestiarum vim aut saevitiam metuentes ac trepidantes, ad earum cultum conversi sunt, deosque vocaverunt: quemadmodum peues Babylonios draco in honore habitus fuit, et apud Aegyptios crocodili. Qui autem luxuriae vitio operam effraenate dederunt, virile ac faemineum membrum eadem figurâ expressum coluere; ut Moabitae, et Sidonii Chamos, et Astarthen. Alii rursum ex hisce elementis utilia ac necessaria ad vitae usum seligentes deificaverunt; ut Persae, et Medi ignem, et aquam, et terram: ita ut maluerint, cum morerentur, corpora sua bestiis dari, et volucris absumen-

Ճոյ թուեցաւ նոցա 'ի մեռանէն , զմարմինս իւրեանց
 դազանաց և թուչնոց ծախել տալ քան թէ ընդ երկ-
 րաւ ծածկել , և նեխուածքն անպատուել զյիմարա-
 բար պատուեալն : Եւ ոմանք 'ի նոցանէ , որոց տե-
 սեալ զարիւնարբուս և զթարախածուծս 'ի կենդա-
 նեացդ՝ իբրեւ զխտաբոյժս և զցաւահալածս մեծա-
 րեալ գնոսս անուանեցին . որպէս գազացիքն և
 ակկարոնացիքն զտղրուկս և զճանճս և զմօթիս : Եւս
 'ի նոցանէ զընդդիմամարտս այլոց կենդանեաց զկեն-
 դանիս 'ի պատիւ առեալ պաշտեցին . որոց յաղթա-
 հարեւն զմիմեանս օգնականութե՝ սպասաւորութի
 առնել է իւրեանց ստացողաց : Որպէս հիւսիսայինքդ
 զձի և զշուն . զմին վասն երազաշարժութե՝ ոտիւքն ,
 որպէս թուօք թուչել հեծելոյն զկնի որոյ հասանէն
 բաղձայ . և զմիւսն 'ի գազանացն յափշտակութենէ
 զտէր իւր յապահովացուցանելոյն սակս : Եւ կամ որ
 պէս առ նոսին իսկ , զորոց բանս , կատուապաշտութիւն
 է մեծարգի եղեալ՝ կերակուր իւրեանց զկերակրոցն
 ապականիչս առնելոյ աղագաւ :

Բայց ամպարշտագոյն գեր զասացեալսս՝ այս էր
 հեթանոսականացն , ինքն անձին իւրում՝ երկրպա-
 գու և պաշտօնատար լեալ . զի որ առ ընկերսն մո-
 լորեցաւ անութեան կարծեօք , ինքն իւր ինքեան
 խոնարհեալ երկրպագէ յիմարաբար : Եւ համեմա-
 տութիւն գալով առ միմեանս մարդիկն , որով իւր
 նուագեալ գտանէին առ ընկերն՝ նորին պատճա-
 ռաւ յարարչութեան աստիճանի զգերազանցեալն
 հանեալ դնէր . և խելագարեալ , զինքն արարած խոս-
 տովանիւր լինել : Բայտ այսմ օրինակի քաղգէացոցն
 տեսեալ զտիտանեանն զայն վիթխարի և աշխոյժ ,
 վաթմնականգնեան գոլով ըստ երկայնութե՝ հաս-
 կին , իսկ լայնութեամբն վեցաբանակս ոռնելով կան-
 գունս , վասն որոյ զգերամբարձեալն մարմնոյն տրա-
 մագրութե՝ անօրէն իմն պատուով պատուեցին . և
 սորա խաւար չարապաշտութեն զբոլոր տիեզերս ընդ
 իւրեւ կալեալ կուրացոյց : Բայտ իւրաքանչիւր լե-

da potius quam sub terrâ abscondi, atque putredine eam inhonorari, quae insipienter honorabatur. Fuerunt quoque nonnulli, qui bestias aspiciendo sanguinem sugentes ac saniem, eas utpote morborum sanatrices, dolorumque expultrices colerunt, deosque nominarunt: ut Gazeuses, et Accaronites hirudines, et muscas, et culices. Quidam ex illis animalia, quae aliis adversantur animalibus, honoris causâ veneranda acceperunt; ea nimirum animantia, quae per mutuum sui ipsorum supplantationem dominis suis adferunt servitutis adiutorium; quemadmodum Septemtrionales equum, et canem (*venerantur*), illum ob pedum velocitatem, quibus tamquam alis volat eques post eum, quem attingere cupit; hunc vero, quia dominum suum a ferarum rapinâ tuetur: aut quemadmodum penes istos, de quibus loquimur, summâ prosequitur veneratione feles, qui cibum sibi reddit eorum depopulatores ciborum¹.

Verum iis, quae diximus, execrabilius adhuc penes Ethnicos istud fuit, ut quis etiam sui ipsius adorator ac cultor extiterit: qui enim errans divinitatem proximis tribuit, ipse humiliatus semetipsum stulte adorat. Conferentes siquidem homines semetipsos cum aliis, ob illud, in quo prae caeteris videbantur sibi deficere, praeeminentem in eos ad creatoris gradum extollebant, atque insanientes seipsos illius creaturas esse profitebantur. Hoc pacto Chaldaei aspicientes Titanum illum procerum ac ferocem, cuius staturae longitudo erat sexaginta cubitorum, latitudo autem sex cubitorum, hunc praeeminentem ob corporis structuram divino honore venerati sunt. Porro pessimi istius cultûs tenebrae totum terrarum orbem sibi subjicientes obcaecarunt, et pro suo quisque idiomate nomen ejus immutantes, Chusenses Nembroth nuncuparunt, Babylonii Bel, Philisthaei Baal,

¹ Mures videlicet.

զուլաց այլաձևելով զնորա զանուն , քուշացիք՝ լե-
բրովթ հոշելով, բաբեղացիք Ռեդ, փղշտացիք Ռահադ,
եղղենացիք Ղիոս , պարսիկք Որմզդ, Նայք Մրա-
մապդ : Եւ զորօրինակ սորա ընդ բարձրուի հասա-
կին հիացեալք խաբեցան, վասն այլոց այլով իւիք քա-
ջահաճութեցն պատահմանց՝ ի զարմացումն եկեալք՝
անձս անուանեցին . զՂուոնոս վասն յոխորտաբար առ-
կուռարարութիւն յարձակելոյ . զՄրէս՝ վասն արին
գոլոյ . զՆերմէս՝ վասն քաջախօսնակ ճոռումբանու-
թեանն . զՕւս՝ վասն անընդդիմամարտ ներհակացն
զուգախառնութե . զայլս վասն այլ իրիք քաջաբաս-
տիկ զքնակնանն ունելոյ որակուիս . յորոց անուն և
զկուռս պատկերակերպս քանդակեալս անձս անուա-
նեցին : Եւ վասն զի յաղծապղծից անուն և ի վատ-
թարագործաց կուռքն կանգնեալ լինէին , դեն չա-
րասէր և ճշմարտատեաց ի ներքս մտեալ դարանէր .
և զկուսպաշտիցն , ընդ ձեռն երևելի անդրեացն առ-
ինքն ձգեալ, ընդունէր զերկրպագութիւն : Նորմէ գտա-
նէին եղեալ ոչ միայն դիցն երկրպագութե տարրա-
պաշտք , այլ և դիւսպաշտք . առնլով ի նոցանէ դի-
ւացն պաշտօն , և տալով զինքեանս փոխարէն ընդ-
ծառայուէ : Սկսան որոյ դիւսքնակք և դիւսազունք
կուոցն լինէին սպասաւորք , այլ և դիւսազունք անուա-
նեալ գեր ի վերոյ մարդկայնոցս համբառնային բը-
նութեան :

Եւ արդ վասն զի բացայայտակի քողախնդրեալ
զկուսպաշտիցն հոլմնեցաք զյիմարութիւն , ոչ ինչ են
պետք դերանունութիւն զայնոսիկ , յաղագս որոց բանս
ընթանայր , նշանակել . զի համագործուի իրի յան-
դիմանակաց եղեալ , ոչ կարօտանայ անուանակոչու-
թեան : Մրէգական երկիր պագանելով , նորայումն
լծակցին երկրպագուաց . մկնորսակացն լինելով պաշ-
տօնամատոյց , յայնոցիկ մղեալ անկանին խորխորատ՝
որք զձի և զշուն ընտրեցին իւրեանց լինել աստուածս .
և կամ յեգիպտացւոցն ընկղմին գազանասնոց գետ :
Միտ խաւար զխաւարայինսն կատարելով ծանակու-

Helleni Dia, Persae Ormizd, Armenii Aramazd. Quemadmodum autem illi ob ejus staturae celsitudinem admirantes decepti sunt; sic caeteros ob aliam quamdam amabilem qualitatem admiratione capti deos nuncuparunt: Saturnum, ob strenuum impetum in praelio; Martem ob fortitudinem; Mercurium ob disertam eloquentiam; Jovem ob contrariorum minime repugnantem conjunctionem; alios propter alias felices naturales qualitates. Eorum nomine idola quoque imaginibus conformata deos nominarunt. Et quoniam immundorum scelestorumque hominum nomine erigebantur idola; daemon mali cupidus, et veritatis osor intus ingressus insidiabatur, et per visibiles statuas ad se idololatrarum pertrahebat adorationem. Quapropter idolorum adoratores, non elementorum dumtaxat, sed et daemonum cultores inveniebantur: ab illis namque daemones cultum recipiebant, et pro servitutis retributione sese iisdem offerebant: proindeque erant daemonis habitacula, atque a daemonibus afflati idolorum ministri: et Heroës facti supra humanam sese elevabant naturam.

Postquam igitur luculentissime idololatrarum stultitiam denudavimus, non amplius opus est, ut alio novo nomine eos, de quibus iste sermo loquitur, designemus; ejusdem rei namque cooperatio ante oculos posita novae nuncupationis non indiget. Solem enim adorantes cum iis, qui illum colunt, consociantur: murium captoribus¹ cultum praebentes, in eorum foveam, qui equum et canem sibi deos elegerant, impulsii raunt, aut in Ægyptiorum fluviam bestiarum nutritium immerguntur. In tenebris tenebri-cosas perpetrantes turpitudines, provoluti in Persicum materni stupri coenum sese impingunt; aut pro-

¹ Id est, *felibus*.

Թէն , 'ի պարսկական մայրապականութեցն վայր վը տանգեալ խրին խոհերս : Եւ կամ զնոյն ինքն զՎա մովսայն և զՍտարտայն անկեալ զգարչելի կուռն ողորեն : Օ կայծակնահանու գիւին զգեհենին հրոյ ցայտմունս բարեբանիք լինելով ընդ Յանեսի և Յամբեսի յՈղմպիոս լերին գետնաթաւալ և փրփրեալս գիւին խոհարհեալ երկիր պագանեն : Տղայոցն արեամբ զանգեալ ալեւր , զանօրէնն ժուայթելով զօրէնս , անդր ևս քան զխոզիցն գտանին զանզգայ ծննդակերութի :

Որք և զնոցին դիակունս առ երդովքն ուրեմն 'ի տանիս զեղչեալս բարձրահայեաց և երկնապիշ լինելով , երդնուն այլ ընդ այլոյ ասացեալք . Բարձրեալն գիտէ : Իսկ զարեգակն աղաչել կամեցեալ , ասեն . Ելեիկ , Լուսիկ . և 'ի ծածուկ զօգային և ըզվերնոտ դեմն կոչեն ըստ Սմանայ և Սիմոնի կախարդի մոլորութեցն : Դոյնպէս և զասացեալ զառաջնածին կնոջ զմանուկն 'ի ձերբաձգութենէ առ իրեարս չարամահ առնելով , զայն՝ յոյր ձեռս ոգեսպառ եղեալ սատակի՝ յաղանդապետական կարգեալ պատուի մեծարեն : Եւ յիւրաքանչիւրոցն անուն երդմունս կատարել զառածանին . Երդուեալ ասեն , 'ի միածինն որդի : Եւ դարձեալ՝ Թէ Ս կայ ունիմ քեզ զփառս այնորիկ , յոյր ձեռս միածինն որդի զուգի իւր աւանդեաց :

Եւսպէս ազգի ազգի խաբկանաց բանիւք զանձինս ծածկեն . և զանգէտս 'ի հաւատացելոց յինքեանս հնարին յանկուցանել : Եւ որպէս ինչ գորտոցդ առնեն ազգ , զանդամս մարմնոց իւրեանց 'ի լիճնս սուզանելով , զձայնն ևեթ բերանովքն 'ի դուրս առաքեն , միանգամայն և գտանին և կորնչին . սոյնպէս և ասացեալքս այսոքիկ , տղմասէրք և ժանտադործք , առ միմեանս անպատկառացոյցք են պղծուէն , իսկ 'ի մէջ վըրպանուն պատրողաբանութիւն զանխլանալ կարծեն : Ոչ գիտեն՝ Թէ որպէս հոտոցն անկարածածկելիք են , ընքեամբք առ հոտոտելիսն բերեալ :

cidentes ipsa execrabilia Chamos et Astarthae idola deprecantur. Laudibus efferverentes irruptiones ignis gehennae a diabolo prunarum excitatore accensae cum Janne, et Mambre ¹ in Olympio monte humi prostrati, atque ore spumantes inclinati daemonem adorant. Infantium sanguini similam commiscentes illegitimam communionem deglutiunt; quo pacto porcorum suos foetus immaniter vescentium exsuperant edacitatem.

Quique illorum cadavera super tecti culmen celantes, ac sursum oculis in caelum defixis respicientes, jurant alieno verbo ac sensu: *Altissimus novit. Solem vero deprecare volentes, ajunt: Solicule, Lucicule;* atque aëreos, vagosque daemones clam invocant, juxta Manichaeorum Simonisque incantatoris errores. Similiter et primum parientis faeminae puerum de manu in manum inter eos invicem projectum, quum pessimâ morte occiderint, illum, in cujus manu expiraverit puer, ad primam sectae dignitatem provectum venerantur; atque per utriusque nomen audent insane jurare: *Juro, dicunt, per unigenitum filium;* et iterum: *Testem habeo tibi gloriam ejus, in cujus manum unigenitus filius spiritum suum tradidit.*

Ita pluribus fallaciae sermonibus se se occultant, et rudes ex fidelibus ad se moliantur allicere. Et quemadmodum ranarum progenies quodammodo agit; suorum namque corporum membra in stagnis submersa tenentes solam vocem foras mittunt ex ore, uno momento tum inveniuntur, tum abscedunt; item quoque recensiti coenorum amatores obscaenorumque operatores inter se mutuo turpitudinem impudenter proferunt, nobis autem falso nomine aequivo-co per verborum fallaciam sese abscondere putant; nescientes, quod sicut factoris halitus occultari ne-

¹ II. Tim. 3. 8.

բուրմուռնքն . սոյնպէս և վամն գործոցն հողմով համ
բաւուցն զյուրովից բախեալ զեկուցմանէ զլսելիս : Եւ
սակայն և դժուարագիտելի է յոքնազման և բազմա-
խուռն Կնոսա անտառացեալ չարութիւն : Եւ անգի
որոշաբար սատանայականն ուսմունք 'ի մի իմն տեղի
հաւաքեալ ծովացան ուղիք ամպարշտութե նոցա :

Եւ ակնին մծղնէութե պայղակենուէ խեշերանք .
որք խրատեալք , և ոչ իմաստնացեալք , 'ի Եւրսիսէ
կաթողիկոսէ , զկնի նորուն մահուանն խուսեալք
չոգան զօղեցին յուրոս ուրեք աշխարհիս մերոյ : Եւ
'ի նոսա հատուածեալք եկին յարեցան կշտամ
բեալքն 'ի կաթողիկոսացն Եւլանից պատկերաւ
մարտք ոմանք . զի սիրէ առ համանմանիս իւր հա-
սանել վրիպեալն 'ի ճշմարտութեն : Եւ մինչև եր
նոցա զօրավիզն գտեալ զկարապետս դերաքրիստո-
սին , երկուցեալք և սարսեալք կային յուղիղ և 'ի
գերապանձ կրօնից քրիստոսականաց : մանաւանդ թե
և ինքն զինքն դատապարտէ անգգամն յիւրոց տան-
ջեալ խորհրդոց : Եւ յորժամ այսմիկ որպէս մեծա-
գունի ինչ և նորոյ՝ հնացելոյս և աղօտացելոյ՝ հասա-
նել կարծեցին , յայնժամ 'ի դարանամտութեն իւ-
րեանց սողեալ յորջից՝ յաշխարհամէջս և 'ի ժողո-
վրդաբնակս համարձակեցան յարձակել տեղիս . 'ի
հեղեղական հեղձուցիչ ջուրցն մասն հասեալ նմա ,
Սքրկայ անուանելով : Եւ անոր 'ի միասին ընթացեալ
կուտեցան ամենայն ուստեք , որպէս անգեղք աշխար-
հաց 'ի նեխաշողիղ ինչ գեշ . և զանուանն իւրեանց
զաղտախինս յանդգնեցան կախել զայնցանէ , որ գերե-
նից բարուէցն բուռն հարեալ ունիցին յուսով : Եւ
րեալք 'ի մարդկանէ և անային բնակութեն արժա-
նաւոր լինել գտեալք , որք 'ի վերայ երկրի գերե-

1 A magno nimirum Nerse, qui fuerat saec. iv. Armeniorum Patriarcha.

2 Penes Mahumetanos.

3 Quum autem subsidium istud penes Mahumetanos invenisse arbitrati sunt etc.

quit, quippe qui ad nares per se ipsum pervenit, ita et famae ventus multorum aures pulsando de eorum operibus ingerit cognitionem. Nihilominus tamen scitu difficilis est multigena, ac sylvae cujusdam instar condensa eorum malitia: quum enim sejunctim diabolicae doctrinae in unum congregatae sint locum, torrentes impietatis eorum tamquam mare intumescunt.

In primis, incestuosae Paulicianorum gregis sordescentes reliquiae, objurcationem sane sustinuerunt a Nersete Catholico ¹, sed minime resipiscentes, post illius obitum aufugientes, alicubi in quibusdam regionis nostrae finibus latitarunt. Ad quos iconomachi quidam ab Alvanorum Catholicis repraehensi advenientes adhaeserunt; aberrans siquidem a veritate consimiles sibi attigere cupit. Antequam autem subsidium hi penes antichristi praecursores invenissent ², trepidantes pertimescebant rectam eximiamque Christianorum religionem: quin immo seipsum condemnat impius a cogitationibus suis exagitatus. Quum autem istud ³ ceu magnum quoddam ac novum, quod jam vetus erat atque obsoletum, consequutos fuisse arbitrati sunt; tunc ex insidiarum suarum cubilibus obrepti in medio regionis atque per loca populis referta irruere ausi sunt; atque haec suffocantium diluvii aquarum portio confluit ad locum *Cirgà* ⁴ nuncupatum; ibique accurrentes undequaque congregati sunt, tamquam regionis vultures super corruptum quoddam cadaver. Sui autem nominis sordes inferre ausi sunt iis, qui caelestia bona per spem arripiunt, electis ex hominibus, atque divinâ habitatione dignis inventis, qui super terram caelestium vitam agere aggrediuntur. Contra hos audacter evo-

⁴ *Cirgà* Armenice idem est ac *Aquae statio*; et prope quemdam hujus nominis lacum habitabant Pauliciani, quos ob loci illius

nomen vocat metaphorice *suffocantium diluvii aquarum portionem*.

նախոցն հանդիսանան կատարել վարս, զայսպիսեօքն անամօթին փոխել զամպարչտութեանն իւրեանց զմաղձ . անզգայեալք յայսոյն հայհոյութենէ, կռապաշտս ասելով:

Այնուստանամորով նախատել վարկուցեալք անուամբս, բարեպաշտաբար լուեալ. զի արդարեւ իսկ կռեմք և կոփեմք և քանդակեմք, և քերեմք . որովք միանգամ անպաշտութեանս մերոյ կատարին կարգք, զեկեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս: Եւ ոչ եթէ ընդ ձեռն այնոցիկ և համապաշտօնք հեթանոսացն. զի նոցա մեհեանքն կռոցն ընդունարանք շինեալ լինէին . իսկ եկեղեցիք բարեպաշտացն տաճարք աղօթից և խնդրուածոց, և ժողովարանք որոց առ ան մեծ մերձենալ կամիցին: Առ զազս որոյ և կարի յոյժ անսմանիք միմեանց են տաճարն այ և մեհեանք կռացն. որպէս և Սաղոս ասէ: Իարձեալ՝ նոցա ձեռագործքն յախտէ իմքէ ըսկիզբն ընկալեալ՝ դրօշեցան, որպէս յառաջն ասաքի. և իւրաքանչիւրոցն ախտից դենն ՚ի ներքս ընթացեալ, բնակարան իւր զկռոցն առնէր զմեհեանս. և այս է, զոր մարգարէն ասէ . թէ “ Եւնայն կռուք հեթանոսաց, դէ են ” . կամ բարկութե դեն, կամ ագահութե, կամ սպանութե, կամ պոռնկութե: Իսկ եկեղեցիք հաւատացելոց անսիրութեանն փափաքանօք շինեցան . յաղազս որոյ և ան ՚ի ներքս եկեալ դադարէ, և երկնայինքն գասակցեալք ՚ի նոսին պարեն զուարթունք: Օյ ուրմնօր ան յայտնեալ, ամենայն իրօք և զհրեշտակացն իմանամք շուրջ կացեալ ՚ի սպասաւորութե բազմութի:

Իարձեալ՝ կռապաշտիցն զմեռելոց ոմանց զմամնութի յանշունչ նիւթս կերպագործեալ տպաւորելով, յաղազս որոյ միանգամայն և ՚ի նախատպէն և ՚ի պատկերէն զրկեալ լինէր յուսոյ պատկերագործն: Իսկ մեք զկենդանին և զկենդանացուցիչն քո յամենայն նիւթս մարդակերպ նմանութի նկարագրեմք:

1 Sculpticolae indiscriminatim omnes idolorum cultores ab

mere praesumunt impietatis suae bilem, atque insanientes, ex mali spiritûs blasphemiâ, *Sculpticolas* ¹ (eos) vocant.

Nullam sustineo dedecus ob illud, quo me contemnere censent, nomen recte perceptum: revera siquidem exculpimus, caelamus, cudimus, dolamus ea, quibus religionis nostrae sacra perficiuntur, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; nec tamen per ista participes fimus Ethnicorum cultibus. Nam eorum delubra in idolorum receptacula condebantur; Ecclesiae vero sunt piorum orationis ac supplicationis aedes et loca congregationis eorum, qui ad Deum accedere volunt. Quamobrem valde differunt inter se templum Dei, et fanum idolorum; sicut et Paulus dicit. Praeterea eorum manufacta a vitio quodam originem, ut jam dixi, sumentia exculpta fuere; et cujuscumque facinoris daemon ingressus, habitationem suam efficiebat idoli fanum. Id porro est, quod Propheta dicit ²: *Omnes dii Gentium daemonia*; sive iracundiae daemon, sive avaritiae, aut homicidii, aut fornicationis. Ecclesiae vero fidelium fuerunt divini amoris desiderio aedificatae; ideoque Deus ingrediens requiescit, et caelestes Vigilantes in eis congregati choreas ducunt. Ubi enim Deus revelatur, omnino et Angelorum multitudinem adstare ministrantem credimus.

Item idololatrae efformatam quorundam mortuorum similitudinem in insensibilibus materiis impriunt; quapropter unâ simul orbatus cum exemplaris tum imaginis spe carebat statuarius. Nos autem vivum, atque vivificatorem Christum in quibuslibet materiis per humanae formae similitudinem exprimi-

Armeniis nuncupantur; seu potius imaginum, quae sunt scal- pro cusae, adoratores.
2 Psal. 95. 5.

նորին՝ աղագաւ և հաստատուն է յոյսն մեր . զի « Որ
հաւատայ յիս, ասաց ինքն, զմահ մի տեսցէ . այլ թէ
և մեռանի, կենդանի է », 1 յւ որպէս 1 յայիսան ասէ .
« Տը ւծ 1 սրայելի, 'ի ծագաց երկրի արուեստս լուաք,
յոյս բարեպաշտի . և ասիցեն , խորհուրդ իմ ինձ և
իմոցն » . այս ինքն 'ի ձեռագործ արուեստէն զառաջիւ
կայ յուսոյն խորհուրդ երաշխաւորեալ , սեպհականէ
անձինն և իւրայոցն : 1 սկ զնոցանէ ասէ . « 1 ման նոցա
եղիցին արարողք նոցին , և ոյք յուսացեալ են 'ի նո
սա » . և եթէ « 1 մահեցեն ամենեքեան ' ոյք երկիրպաւ
գանեն կուոց , և ոյք պարծին 'ի դրօշեալս իւրեանց » .
և 'ի նոցանէ ամենաչար դէքն ըստ իւրաքանիւրոց
ախտիցն վերակացութի զպաշտելութիս պահանջեն :
Որպէս վասն պոռնկուէ դիւին գրեալ է . « 1 տին 'ի
1 եղբէքովը , և օտարացան յամօթ իւրեանց . և եղեն
գարշէլիքն իբրև զսիրեցեալս » : 2 ձաղագս սպանուէ դիւ
ւին ասէ . « Օ հեցին զուստերս և զգտտերս իւրեանց
դիւաց , և հեղին զարին անբիծ » : 3 բրեցուէ դիւին
աղագաւ ասէ . « 4 արեաւ կաթեաց 'ի նոսա այս մոլոր
ութի գինի և արբեցութի » : Տարրատուիւն դեն
ստիպէ զիւրսն հնազանդեալս , որոց և դիպեցին բա
րեքաձեաց տարերց և գեղեցկակերպից՝ երկիրպագա
նել . որպէս և ուսան իսկ առնել կարկանդակս տիկ
նոջ երկնից , և նուիրել նուէրս արեգական : 5 յոյն
պէս յերկրի առ փայտն աղաղակել վարդապետէր՝
հայր իմես դու , և քարին՝ քո իսկ ծնեալ է զմեզ . և
'ի վերայ լերանց և բլրոց հրամայէր զօհել , 'ի ներ
քոյ կաղնեաց և կաղամախեաց և վարսաւոր ծառոց :
1 սկ 'ի մէնջ զի՛նչ հայցէ ւոր ւծ մեր , բայց առնել իւ
րաւունս և գործել զարդարութիւն , և մի չարի չար
հատուցանել , այլ յաղթել բարեաւն չարին , և թէ
խաղաղութի արարէք , և ւծ խաղաղուէ եղիցի ընդ
ձեզ : 6 յոյք և որ սոցին նման՝ սիրելիք մեզ լինել հրա
մայեալ յայ , իսկ 'ի նոցանէ ատեցեալք՝ դիւացն

1 Johan. cap. 11.

2 Isai. 24. 16. sic habet Arme-
niaca lectio.

3 Psal. 113. 8. et 134. 18.

4 Psal. 96. 7.

5 Osee. 9. 10.

mus; proindeque firma est spes nostra: *Qui enim credit in me, dixit, mortem non videbit; sed etiamsi mortuus fuerit, vivet*¹. Et sicut Isaias dicit: *Domine Deus Israël, a finibus terrae artes audivimus, spem iusti; et dicent: Secretum meum mihi, et meis*²; id est, ex manufactâ arte praesentis spei consilium ceu vadem accipiens, illud sibi suum facit, atque suorum. De illis autem dicit; *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis*³; et: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis*⁴. Atque ab eis cultum exigunt maligni daemones pro suâ quisque singulorum vitiorum praefecturâ. Idcirco de fornicationis daemone scriptum est: *Intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles sicut ea, quae dilexerunt*⁵. De occisionis daemonio dicit: *Immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis, et effuderunt sanguinem innocentem*⁶. De ebrietatis daemonio dicit: *Surrexit, et stillavit in eos spiritus mendacii, vinum et ebrietatem*⁷. Creaturarum concupiscentiae daemon suos subditos cogit, quaelibet, ut ut obviam fiant, pulchrae formae venustaeque speciei elementa adorare: sicut et reapse didicerunt *facere placentas dominae caeli*⁸, atque offerre libamina soli. Similiter in terrâ ad lignum clamare docebat: *Pater meus es tu; et lapidi, tu me genuisti*⁹. Atque super montes et super colles sub cedris et abietibus, et comatis arboribus praecipiebat sacrificare. A nobis vero *quid requirit Dominus Deus noster, nisi facere iudicium, et operari iustitiam*¹⁰ et: *Malum pro malo ne reddas, sed vince in bono malum*¹¹; et: *Pacem habete, et Deus pacis erit vobiscum*¹². Haec, hisque similia diligere nos a Deo iubemur, quae illis odisse praecipiant daemones; ita ut quaecumque a nobis sunt rejicienda, ab iis adorentur. Si-

6 Psal. 105. 37.

7 Mich. 2. 11.

8 Jerem. 7. 18.

9 Jerem. 2. 27.

10 Mich. 6. 8.

11 Rom. cap. 12.

12 II. Cor. 13. 11.

հրամանաւ, և որ ինչ միանգամ մեզ հրաժարելէ՝ մեծարելիք նոցա : Վանդի սկզբնաւար դեքն և մարդատեսացք, ոչ միայն թէ զնոսա՝ որ նոցա ոչ են՝ կամին տեսանել չարչարեալս և նեղեալս, այլ և առ իւրեանցսն գրգռին պաշտօնեայս յարձակել չարարութիւն և փաստահարութիւն : Օ որ և տեսանեմք՝ ի ծառայութի զեկեալսն սատանայի խեղանդամն և հոգեհաշմն, ծիւրեալս, ծմրդեալս, և կասեալս ի զօրութենէ : Իսկ մարդասէրն մեր ինչ և բարերար ընդ ողջոցն ոչ միայն թէ ոչ միայն ընդ առողջոցն, քանզի ի նմանէ իսկ և եղեալք և պահպանեալք այնպէս, այլ և ախտաժեւորացն ի վերայ բերէ զբժշկութեն զեղս :

Եւ քանզի ի մարմնի ելով մեր՝ ոչ կարէաք նովին կապանակցաւ ընդ իմանալիսն խառնել, և յայտնապէս ի դէմն մեր բերել զարարչին մեծութիւն՝ որ և քերթելիցն է անտեսանելի, և ցանկայ միշտ բանական բնութիւնս գերագունի և առաջնոյ պատշառին հասանել տեսութեամբ, նորին աղաքաւ ընդ զգալիսս յաճեալ, և ի նոսին թակարդեալ, ի նոցանէ և զխնդրելին իւր յանձն առնու ընտրել : Եւ քանզի ինքեան կամօք և ծառայեցուցանէ ի ստեղծանելն զնիւթն, և տիրացուցանէ ի պատուելն, ագահէ այնուհետեւ բազմաց լինել և արարիչ և պաշտօնեայ : Յայսմանէ մոլորեցան մարդիկ զանց առնել զմի իշխանութիւն, և բազմիշխանութեն ծառայել. աստուած և կերպարանին այլայլեալ տգեղանայր ձև, զբազում ախտից և ցանկութեց յինքեանս երեւցուցանելով շաղախմունս :

Սինչև գթացեալ ստեղծողի պատկերին, եղև պատկեր ստեղծուածոյն. և որ ի սկզբանէ արար զմարդն ըստ պատկերի իւրում և ըստ նմանութե,

1 Angelicis nimirum Cohortibus.

2 Seu potius: Unius Dei principatum; quemadmodum et Po-

quidem auctores mali, atque misanthropi daemones, haud eos dumtaxat, qui illorum non sunt, cruciatos et afflictos volunt aspicere; verum in suos quoque ministros per maleficia et damna saevire connituntur: quemadmodum jam cernimus diabolo deservientes mutilatos membris, animo tabescentes, graciles, detorsos, ac vigore destitutos. Humanitatis autem amator, et benefactor Dominus noster haud tantum non invidet sanorum incolumitati, quoniam ab eo facti sunt sicque servantur; verum etiam aegrotis largitur curationis medelam.

Quandoquidem vero quoadusque in corpore degimus non possumus cum eodem ligaminis socio intellectualibus ¹ commisceri, atque super vultum nostrum evidenter praeferre Creatoris majestatem, quae vel ipsis Cherubim incomprehensibilis est; atque semper desiderat rationalis haec natura supremæ ac primæ causæ intuitum consequi; ideo per sensibilia decurrens, et ab illis, quasi a laqueis quibusdam capta, sufficere sibi putat ex iis etiam id, quod quæsierat, eligere. Quia vero suâ voluntate et sibi servire facit materiam quum illam effingit, et sui ipsius dominari eam facit quum illam honore prosequitur; exoptat proinde multorum et creatricem fieri et ministram. Hinc erraverunt homines, Monarchiam ² negligendo atque Polyarchiæ deserviendo. Hinc et immutata formæ figura deformis reddebatur ³, plurium in se ipsâ vitiorum et cupiditatum iniquamentata ostendens.

Donec Creator imaginis suæ misertus, factus est imago creaturæ; qui enim ab initio fecerat hominem ad imaginem et similitudinem suam, ipsemet venit,

lyarchiæ vocem adhibet ad *plurium Deorum cultum* designandum.

³ Idest, deformis reddebatur

nostra forma, quam ad imaginem Dei expressam mutabant in similitudinem bestiarum aut hominum vitiis deservientium.

ինքն եկն, և 'ի վախճան ժամանակացս այսոցիկ զկերպարանս ծառայի էառ, և 'ի նմանութիւն մարդկան գտաւ եղեալ. զի 'ի ձեռն այսորիկ միւսանգամ զարդարեսցի զեղեցկագունութիւն յորինեալ պատկերն ըստ առաջին աստուածատեսակ նմանութեն: Եւ այս է, որ զմարմնացելոյ բանին նայ վարդապետեաց մեզ պաշտել զկենդանագրեալ մարդկային ձևով զպատկեր, և զպատուականն զայն յաղթութեն նշան: Որոց երկրպագեալ, ոչ յերկուսանամ նմին ինքեան բազմեցելոյն 'ի նոսա Վիտի զերկրպագութեն մատուցանել, ոչ հայելով յերևելին առաւել քան թէ զանտեսանելն 'ի նմա զանձեալ ընդ միտ ածելով: Թէպէտ և 'ի զանազանից և յայլատեսակաց իցէ նիւթն, զմի և զնոյն յամենեսին տեսանեմ զութի:

Ս'ի թէ յորժամ տեսանեմ քարեղէն կամ ոսկեղէն խաչ յորինեալ և կամ պատկեր, 'ի քանն կամ յոսկին զնիցեմ զոյս իմ: Եւ նոցա է՝ որք ընդ քարին և ընդ փայտին չնային. որպէս մարգարէն ասէ, և զորոց Վաւիթն ասէ, թէ “ Եւրոպ հեթանոսաց արծաթ և ոսկի են, Եւ մեք զայն միայն յիւրաքանչիւրոցն բացորոշեալ պատուեմք 'ի նիւթոց, յորոց վերայ զնմանութիւն պատկերին Վիտի և խաչին իւրոյ ձևացուցանիցեմք: Եւ ասն զի անունն և նմանութիւն զերկոսին հարկեցուցանէ, Վիտի բնակել 'ի նոսա, և մեզ աներկբայելի սրտիւ մեծարել: Եւ ոչ միայն այս, այլ և քահանայական ձեռն և բանն զյորորդութեն սրբոյ 'ի նոսա կոչեալ բնակեցուցանէ զութիւն. որով ձեռամբ և բանիւ պարգևք և պատու հասք 'ի մարդիկ կարկառին, որովք և երկնայինն փակեալ և բացեալ լինին դրունք, որոց և տարերքս ամենայն տեղի տուեալ հնազանդի:

Եւ զի՞նչ ասեմ զբան և զձեռն, որ և զի նոյն ինքն հոգւոյն սեյ առհաւատչեայն վստահացուցանէ զմեզ իբրև 'ի գերազանցեալ ոմանս և յմծաբնակս 'ի նոսա

1 Philip. 2. 7.

2 Crucem videlicet.

et in fine horum temporum *formam servi accepit*, et in similitudinem hominum inventus est ¹, ut hoc pacto imago juxta priorem deiformem similitudinem effecta majori pulchritudine adornaretur. Idque nos docuit incarnati Verbi Dei colere imaginem humanâ figurâ depictam, et pretiosum illud victoriae Signum ². Quibus adoratis, nequaquam dubito, quin ipsi Christo in iisdem sedenti adorationem exhibeam, non adeo visibilem intueus, quantum potius invisibilem ibi absconditum mente revolvens; et quamvis ex diversis, variisque materiis sint condita, unam tamen eandemque virtutem in omnibus aspicio.

Nam quando video lapideam aut auream Crucem elaboratam vel imaginem, in lapide forsitan aut in auro ponam spem meam? Id illorum est, qui *cum lapide et ligno moechabantur*, sicut Propheta ait ³; de quibus et David dixit: *Simulacra Gentium argentum, et aurum* ⁴. Nos autem illas dumtaxat, super quas expressimus similitudinem imaginis Christi Crucisque ejus, a quibusvis materiis secretas honoramus. Etenim nomen, et similitudo nobis utrumque suadet, Christum nempe in iis habitare, atque nos illas sine haesitatione venerari. Neque id tantummodo, verum et Sacerdotis manus, ac verba sanctissimam Trinitatem super eas invocantia ejus ⁵ habitare faciunt virtutem: illa quidem manus ac verba, per quae dona ac poenae in homines dimanant, per quae et caelestes portae tum clauduntur, tum aperiuntur, quibus et elementa omnia subjecta obtemperant.

Verum quid dico verba, et manum? quum et ipse Spiritus sancti arrhabo fiduciam nobis praebeat, ut ad illas accedamus et confugiamus, ceu ad res excel-

³ Jerem. 3. 9.

⁴ Psal. 113. 4. et 134. 5.

⁵ Trinitatis scilicet.

մերձենալ և ապաւինել. զիւղոյն սրբոյ ասեմ՝ զհէ
ղումն, որով իւրք զքահանայսն և զթագաւորսն՝ ի
նախնումն անծեղէն Հոգին յանցնիւրսն շարժէր ներ-
գործութիւն : Եւ անուրեք առ անմին պարզեալաբաշխ
Հոգին իւղովս այսուիկ զիւրն գտանի կատարեալ խոր
հուրդ : ( ) որորինակ երկտեսակ ընուիւն է մարդկային,
երկպատկաբար և նորոգող՝ զՀոգին առ մեզ մերձե-
նայ . նիւթականաւն զգալին զուարճացուցանէ , զի
“Եւ զուարթ առնէ,” ասէ մարգարէն . և ինքեամբ զիւ
մանալին որ ի մեզ զօրացուցանելով . “Հրամայեա, ա-
սէ, անծ զօրուէ քում զօրացուցանել զոր հաստատեցեր
’ի մեզ,” : Եւ զի մի կեղակարծելի ումեք թուիցի իրո-
ղութեն իւրոյ գործ , մարմնաւոր տեսեամբ ի սկզբ
բանն ի վերայ ազգակցին իւրոյ իջեալ հանգչիւր, առ-
հաւատեալ զայնպիսաբար երևեալ աշխարհի կամե-
ցեալ գործել աներևութապէս իւրոյ գալստեանն .
որում աշխարհ ոչ կամեցաւ զաչացն տեսութի սրտին
կազմել տեսութե ճանապարհ : Եւ այս է , զոր ասէր
նորն՝ եթէ “Եւ աշխարհս ոչ ընդունի զնա, զի ոչ տեսանէ
և ոչ ճանաչէ զնա . բայց դուք տեսանէք, զի առ ձեզ
բնակէ,” :

Որպէս և ահաւասիկ մեք բանիւ առաքելոց հա-
ւատացեալքս ամենասուրբ Երրորդութեն , նկա-
տեմք օծեալ իւղովն զփրկութեն գործարանս . զե-
կեղեցին , զսեղանս , զխաչս , զպատկերս , և հաւա-
տամք ընդ նմին ի ներքս գալ անծային զօրութեն : Եւ
այսուիկ որոշեալ լինին նոքա ի հոմատեսակ յիւրա-
քանչիւրոցն նիւթոց . զատանիմք և մեք յայնցանէ ,
որք ի համանգամայն նիւթ անծութեանն կարծեզք
խաբեալք գրաւին : Եւ նշանակ հաւատարմութեն
այս է մերումն բանի . զգօրութիւնս և զնշանսն ի նո-
ցանէ առ մարդիկ կատարել , դիւաց սարսել և փա-
խստեալ լինել : Եւստ գրեցելումն , եթէ “Եւստուր եր-
կիւղաճաց քոց նշան, զի ապրեացին յերեսաց աղեղան,”
որ մանաւանդ անհաւատիցն՝ քան թէ մեզ ի դէպ էր

1 Constat enim animâ et cor-
pore.

2 Idest corpus.
3 Psal. 103. 15.

lentiores et ad Dei habitacula : olei sancti scilicet effusio, per quam sacerdotes olim ac reges divinus Spiritus in singulis actibus movebat; et ubique et in omnibus Spiritus donorum distributor per oleum istud comperitur suum perfecisse mysterium. Et quemadmodum duplicis speciei est natura nostra humana ¹, dupliciter etiam renovator Spiritus sanctus ad nos accedit; per materiale quoddam sensibilem speciem ² delectat : *Oleum enim exhilarat*, ait Propheta ³; per seipsum autem confirmat in nobis intelligibilem ⁴: *Manda*, inquit, *Deus, virtuti tuae; confirma hoc, quod operatus es in nobis* ⁵. Ne quis autem de operationis ejus effecta dubitaret, ab initio *descendens corporali specie* ⁶ quievit in Consubstantiali sibi, volens per hujusmodi visionem coram mundo pignus praebere invisibilis adventus sui; mundus tamen per oculi visionem noluit cordis visioni viam praeparare; et istud est, quod Dominus inquebat : *Mundus non accipit eum, quia non vidit, neque scit eum; vos autem videtis eum, quia apud vos manet* ⁷.

Quare ecce nos per Apostolorum praedicationem credentes in sanctissimam Trinitatem consideramus per olei unctionem instrumenta salutis, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; et credimus unâ simul cum eo divinam virtutem introire. Per istud ergo distinguuntur illa a singulis ejusdem generis materiis; distinguimur sane et nos ab iis, qui in ipsâmet materiâ immorantur divinitatis opinione decepti. Nostri autem sermonis probatio firmitatis haec est : virtutes, et signa per eadem apud homines patrari, daemones perterrefactos fugari, juxta scriptum; *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* ⁸ : ita ut infideles, plusquam nos, mirari oporteret, atque ad fidem accedere; *signa enim infidelibus fiunt, non au-*

⁴ Animam scilicet.

⁵ Psal. 67. 29.

⁶ Luc. 3. 22.

⁷ Joh. 14. 17.

⁸ Psal. 59. 6.

ըմբռնիլ հիացմամբ և 'ի հաւատման հպել. զի "Եւանջ
անհաւատից և ոչ հաւատացելոց, ասէ առաքեալ: Սե
կարէին անշունչ նիւթք 'ի կենդանի մարդիկ օգնա
կանութե մատուցանել շնորհ, եթէ ոչ անձ 'ի նոսա
կէր ընակեալ:

Եւ մի գայթաղիր տարակուսեալ, 'ի լռելն և ոչ
ցասմամբ 'ի վերայ հարկանիլ հայհոյացն և թշնա
մանողացն. քանզի հասարակաբար երկոքումք տե
սանեմք վարեցեալ զանձ՝ երկայնմտութն և վրէժիւն
դրութիւն, ոչ ամենայն տեղի կամ ժամանակ կամ դէմ
երկոցուն կամ միոյ 'ի նոցանէ. այլ է երբեք, և ուրեք
և ումեմն և ոմամբ 'ի նոցանէ, որպէս զիարդ ճանաչէ
անձային կանխատեսութիւն: Եւ մի յամառեացիս՝ ան
հաւատութեն խորհրդովք 'ի վայր անկեալ. իբր թէ
անհնար է այլ յամենայնոս լինել 'ի նմանէ գոյացելոցս
տեսակս. "Եւն, ասէ, լի են երկինք և երկիր, և "Ի
են փառօք նորա ամենայն երկիր, և "Եւ
ծեն այնոքիւք միայն տնօրինել, որովք կամեսցի ինքն,
և ժամանակին պահանջեն պէտք:

Հերձանէր զծովն Ս'ովսէս գաւազանաւ, և յա
մուլ վիմէն գետս գնացուցանէր. ոչ եթէ անշունչ
փայտին զայնոսիկ համարիցիմք առնել զհրաշագոր
ծութիւն, այլ որ 'ի նմա դարանեալն էր անձային
շնորհացն: Եւ զհելլոյր տապանակն զՍորդանան գետ,
զնոյն և բաժանէր մաշկեակն Եդիպի: Եւ իբրովն 'ի
վայր կործանէին պարիսպքն 'ի տապանակէն: Ոգա
մեռանէր յօգնելն տկար զօրութիւն հզօրագունին.
զայլազգիսն հարկանէր յերաստանս, և 'ի սրունս.
զգազոնականն ընդ յատակս բազնին տապալեալ ցը
րուէր զկուռս, կռապաշտիցն անպաշտութե շաւիղ
ցուցանելով: Ս'ի թէ յանշունչ քարանց կոփեալ պնա
կիտքն զայսոսիկ առնելով. եթէ ոչ ինքնին անձ՝ որ 'ի
նոս միաւորեալն էր, ժամանակին զայն պահանջեալ:

Եւ արդ զի ցուցաւ թէ 'ի հնումն և 'ի նորումս
կամք եղեն այլ յանշունչ նիւթս լինել, և 'ի նոցանէ

1 1. Cor. 14. 22.

2 Jerem. 23. 24.

3 Isai. 6. 3.

4 Exod. cap. 14.

tem fidelibus, ait Apostolus ¹; neque jam inanimae materiae poterant vivis hominibus auxilii gratiam conferre, nisi Deus in illis habitasset.

Ne scandalizeris tamen haesitans, eo quod Deus taceat, non autem iratus super blasphematores, et conviciatores exurgat: ambobus namque pariter Deum uti solere aspicimus, longanimitate, et vindictâ. Non omnem locum, nec tempus, nec personam utraque manet aut ex eis altera; sed aliquando, et alicubi, et aliquem, vel per alteram ex illis, prout divina praescientia noverit. Neque in incredulitatis consilio obduratus humi serpens instabis, quasi fieri nequeat, ut sit Deus in cunctis ab eo creatis speciebus: *A me*, ait, *implentur caeli, et terra* ²; et: *Plena est omnis terra gloria ejus* ³. Ad operandum vero illis utitur dumtaxat, quibus ipse voluerit, et temporis necessitas postulaverit.

Mare dividebat Moyses ⁴ per virgam, et ex sterili petra fluvios scaturire faciebat ⁵; haud sane arbitremur, haec mira perpetrasse inanime lignum, sed in eo insitam Dei gratiam. Arca compescebat Jordane fluvium ⁶; quem et Eliae pallium dividebat ⁷; Hiericuntis moenia corruebant Arcae vi ⁸; Oza moriebatur auxilium infirma virtute praebens fortiori ⁹. Alienigenas in podicibus et cruribus percutiebat (*Arca*); Dagon simulacrum super templi pavementum prostratum dispergebat ¹⁰, idololatriae pietatis semitam ostendens. Nonne politae tabulae lapideae, animae carentes haec faciebant, an potius, prout tempus poscebat, ipsemet Deus iisdem unitus?

Quoniam itaque compertum est, quod cum in veteri tum in novo (*foedere*) placuit Deo in materiis

5 Ibid. cap. 17.

6 Jos. cap. 3.

7 iv. Reg. cap. 2.

8 Jos. cap. 6.

9 ii. Reg. cap. 6.

10 i. Reg. cap. 5.

առ մարդիկ զօգտուեն մատակարարել զպէտօ, ցուց
ցուք և զայս, [Թէ և պատուելի և պաշտելի մեզ այնո
քիկ՝ յորս ան իցէ: Բայց մի՛ լի վերայ վազեսցեն պար
զաբար ասացելոցս բանորսակացն դրժողուիք. իբրեւ
[Թէ զի ամենայն ուրեք ան, ապա ամենայն դոյքօ
պաշտելիք. անսուտ ուրեմն զարարածս փոխանակ ա
րարչին մեծարողք: Վաւ լիցի. այլ ՚ի հասարակացն
միայն նորա, զորս ՚ի ձեռն առեալ իբրեւ գործեաւ իւ
իք ան զբարերարութեանն ՚ի մեզ հեղու զինամն:
Բազումք ՚ի Բաբելոնի պատուական անօթք ոսկւոյ
և արծաթոյ, այլ միայն յաղազս անօթոցն
կրեալ զպատուհասն Բաղտասար արքայի. և յորումք
յաւուրս Վաւթի ոսկէզօծ յօրինեալ արկեղք, բայց
կաքաւեն և նուազել միայն տապանակին այլ առաջի
՚ի Վաւթի լեալ: Եւ ինչ պակաս և առ Սողոմոնիւ գե
ղեցկակերտեալք ՚ի տեղիս տեղիս տաճարք, այլ յիւ
րայեղեանն ազգ յաւ ՚ի նմանէ շինեալն եւեթ ժո
ղովեալք ամենայն ուստեք ՚ի խնդրել զան: Բայտ
այսմ բանի և տէրն յանդիմանեալ սաստէր այնոցիկ,
որ զպարունակողսն անպատուեալ զտաճարն և զսե
ղանն, պատուեցին յատուկ զպարունակեալսն առ ՚ի
նոցանէ՝ զպատարազն և զոսկին. ասելով, «Եւ յերդ
նու յընկալեալսն՝ երդուեալ լինի յընդունօղս նոցին»:
Օ նոյն և մեզ ՚ի դէպ է ասել, որ պատուէ զխաչն
Վճի և զպատկեր նորին, զնոյն ինքն պատուեալ լի
նի զՎճ. նոյնպէս և [Թշնամանելուն զնոսա, ՚ի Վճ
լինի մեղուցեալ [Թշնամանին:

Եւ այս այնքան առաջի անկեալ ձգտեցաւ բանս,
որքան [Թէ զլեզուազարիցն առ ՚ի պապանձեցուցա
նել զաւելաբանութիւն. որ ծամածռեալ խաթարել
զմիտս մեր խորհին կռապաշտուն անուամբ: Եւ որո
ասելի է. «Եւ անօրինելոցն է, անօրինէ: Բայց դուք ե
լէք ՚ի միջոյ նոցա և մեկնեցարուք. և ՚ի պիղծս մի մեր
ձեռայք: Օ ի նմատունկ, յայ ոչ տնկեալ, խլեսցի»:
Օ որ և հրաւիրեալ առաջի կալցուք բարձրագոյն և
ամենազօր բազկին, որ կարօղն է խարշել իբրեւ զփուշս

inanimatis habitare, et ex eis utilia quaeque hominibus distribuere, et istud ostendamus; nobis scilicet veneranda esse colendaque ea, in quibus est Deus. Ne tamen illico adversus ea, quae absolute diximus, insurgant subdoli verborum aucupatores, dicentes: « Quum ubique Deus sit, ergo cuncta entia sunt colenda; ergo non errant, qui creaturas pro Creatore venerantur ». Apage: nam ex entium congregatione illa dumtaxat sunt colenda, quae in manum, velut instrumentum quoddam, Deus assumens, per ea in nos beneficiorum largitatem effundit. Plura erant in Babylone pretiosa auri et argenti vasa, sed tamen propter divina vasa dumtaxat poenam luit Baltassar rex. Et plures in diebus David deauratae arcae erant; saltavit autem, et cantavit David ante solam Dei Arcam. Item et Salomonis tempore pulchra extabant ubique terrarum templa; sed ad illud solummodo, quod ipse in Israëliticâ gente extruxerat, undique conveniebant gentes ad Deum deprecandum. Hac de causâ Dominus quoque increpans arguebat illos, qui despectis receptaculis, templo et altari, honorabant tantum recepta in eis, sacrificium et aurum¹, dicens: *Qui jurat in recepta, juravit in eorum recipientibus*. Id ipsum et nobis convenit dicere: qui honorat Christi crucem, et imaginem ejus, ipsum jam honoravit Christum: item qui eas spernit, in Christum peccat offensor.

Porro iste sermo hac tantum de causâ prolatus est, ut obmutescat blaterantium hominum garrulitas, qui intentionem nostram obtorquentes praesumunt eam idololatriae nomine depravare. Quibus dicendum: *Qui incredulus est, infideliter agit*². *Vos autem exite de medio eorum, et separamini, et imundos ne tetigeritis*³. *Omnis enim plantatio, quam non plantavit Deus, eradicabitur*¹. Hos itaque accersitos ponamus coram excelso Omnipotentis brachio, qui *velut agri*

¹ Isai. 21. 2.

² 11. Cor. 6. 17.

ազարակի զՅեթանոսական բոյն, մղեղել և արտաքս ընկենուլ և դնել զգաղարս նոցա 'ի ընակուծի դա զանաց երկրի և թռչնոց երկնից :

Իւր զմեզ յառաջ կոչէ նա ինքն ընդդէմ յառնել երկակաց ոմանց առ միմեանս մենամարտուցելոց յայլազգեացն գնդից, և ամբարտաւանութիւն յառաջ կոչողաց զմեզ, որպէս յայնժամ Պետացին զՊաւլոս : Եւ և զկենդանականն որ 'ի մեզ հաւատ, սրեալ իբրև օձի խօսարանացն իւրեանց սրով սատակել սպառնացեալ, որ ըստ նմանութեան թռչնոց ճախրեն դիւրադարձ լինելով, և զազանաբար խորխտանան գօշել և պատռել : Եւ զաղաքս նոցուն ապա և մեր անծայնոջն զի նազարդեալ սպառազինութիւն, հաւաքեսցուք 'ի հեղեղագնաց կենցաղոյս զգայութեցն որ 'ի մեզ զկարծրութիւն, 'ի հոգեկանութեան պահպանելով խորհրդարանի : Եւ և զկորովագոյնն 'ի նոցանէ ընտրեալ զբանին ճահաւորութիւն, դնելով յիմաստութեցն մերոց պարսատիկս, ուղղաձիգ արարեալ Զաղխեսցուք զվեհագոյն և զգերակացեալն 'ի նոսա չարապաշտուէն անդամ : Եւ նոցուն իսկ չարաչար ասացուածոցն զի նուր զնոսին սատակեսցուք, աւար առնով և գերելով զհպարտացեալ նոցա խորհուրդս 'ի վերայ գիտութեան նյ, որք նմանապէս են նյ և մեր թռչնամիջ, և մերուն ոչ հաւատան զուզահաւասար առ եր

1 Matth. 15, 13.

2 Isai. 32, 12.

3 Ipsemet nempe Dens, coram cuius excelso et omnipotenti brachio Ethnicum germen comburendum exhibuerat.

4 Hic Ozniensis noster, relictis Paulicianis, viam sibi praeparat ad subsequentem contra Phantasticos Orationem, in qua dimicaturus est etiam contra omnes Haereticos, qui perperam de Incarnatione Christi sensere; praesertim tamen contra Nestorianos et contra Eutychianos, qui vel unam per confusionem, vel duas per divisionem in Chri-

sto asserebant naturas. Admodum difficilis est huiusmodi Oratio, quia contra omnes recensitos etherodoxos uno tempore dimicat; proindeque serio attendendum est in ea quando Nestorianos, quando Eutychianos, quando caeteros circa Christi Incarnationem haereticos jugulare aggrediatur Philosophus noster; ne quis fallaci interpretatione aberrans, modo Nestorianum quum Eutychianos redarguit, modo Eutichianum quum Nestorii fautores insectatur, orthodoxum Patriarcham arbitretur.

spinas comburere ² potest Ethnicum germen, atque ut paleae festucas ventilare ac foras projicere, et in habitaculis bestiarum terrae, et volucrum caeli stationes eorum collocare.

Nunc porro ipsemet ³ nos vocat, ut contra illos insurgamus qui veluti duo inter se ad certamen congressi ⁴ nos provocant audacter ex alienigenarum agmine, quemadmodum olim Gethaeus ⁵ Davidem; atque vitalem, quae in nobis est, fidem deperdere minantur gladio linguae suae ut serpentis acutae, quae ad volucris similitudinem circumvolat flexilis; ac ferarum more diripere et dilaniare praesumunt. Quamobrem et nos divinam ornatam armaturam colligamus ⁶ ex hac vita torrentis instar decurrente duritiem sensuum nostrorum; hanc conservemus in spirituali consiliorum cellario; atque validiorem ex iisdem seligamus sermonis efficaciam; eamque positam in sapientiae nostrae fundam, recto tramite projiciamus, atque praeminens illorum cacodoxiae membrum confringamus; eorundemque sermonum perperam prolatorum armis eos enecemus, depraedemus, et *in captivitatem redigamus elata adversus scientiam Dei consilia* ⁷ eorum, qui Dei indiscriminatim ac nostri sunt inimici. Nostra non credunt utrisque pariter adversantia ⁸; sed calumniantes detrahunt nobis, nosque consonos

⁵ Supple: *provocabat*. 1. Reg. 17. 43.

⁶ Davidis similitudinem praeseferebat Ozniensis noster sibi metaphorice aptat, quae David contra Philisthaeum operatus est tum *eligenſ de torrente quinque lapides*, quinque sensibus respondentes; tum *mittens eos in peram pastorem* per consiliorum cellarium significatam; tum manu accipiens *fundam*; in quam posuit lapidem, quippe quod in sapientiae fundam validiorem ponit sermonis efficaciam; tum de-

nique percutiens Goliath in fronte, quia eterodoxiae praeminens membrum (caput videlicet) confringere conatur. Et quemadmodum David Philisthaei caput amputavit gladio illius; sic et Philosophus noster interimere vult haereticorum pervicaciam iisdem illorum perperam adhibitae sacrae Scripturae verbis.

⁷ II. Cor. 10. 3.

⁸ Iis nimirum, qui unam per confusionem, vel duas per divisionem asserunt in Christo naturas.

կոսին ունեւորվ թշնամութի. այլ զրպարտելով բամբ
բասեն, և իրերաց գող ասեն զմեզ ձայնակիցս և հա-
մախոհակս : Եւ այս է քան զամենայն դժնդակա-
գոյն մեզ 'ի նոցանէ վտանգ. բանիւ առ ընկերն մը
ղել, և ձեռամբ առ ինքն յանգուցանել. օտոխին
վերօք խարել զսիրտն, և 'ի ծածուկ ընդ ինքեան յա-
րահիւսել ջանալով. զայն միայն գտեալ անձին յաղ-
թութի, զստեղն և նախատինս զմեօք արկանել զօ-
տարոտւոցն լուտանս : Իսկ մեք այսքան յերկոցունց
'ի նոցանէ հեռացեալ գտանիմք, որպէս ոչ է հաղորդ-
ութի լուսոյ ընդ խաւարի, և ոչ գայլք ընդ գա-
ռանց ընտանասցին համակամութի : Իայց է և ոչ
սուղ ինչ և զոր առ միմեանս ունիցին նոքա զթշնա-
մութի. վասն զի իւրաքանչիւրոցն նոցա չարափառու
թիւն յոյժ աննմանիք են միմեանց և տարանջատա-
կանք : Վանդի մին միով ճանապարհով, և միւսն եր-
կուք, որք ոչն են անմոլար, հակառակին անհասանել
լի մարդեղունք բանին հասանել : Եւ այս մինչև ցայս
վայր եղիցի :

1 Nestoriani nempe nos Euti- Nestorii fautores nos arbitrantur.
chianos dicunt; Eutichiani vero Id ipsum palam fecit vel S. Ner-

ac consentientes dicunt ambo adversariorum parti ^r. Haec est autem illorum contra nos injuria prae omnibus dirissima: verbo nos ad adversarios suos impellunt, et manu ad se pertrahunt: hostili vulnere sauciant animum nostrum, nosque clam secum connectere student; hanc sibi dumtaxat victoriam arbitrantes, ut mentiantur et super nos injiciant alieni opprobrii improprium. Nos autem adeo ab utroque eorum distare certum est, quemadmodum non est communicatio lucis cum tenebris, neque lupi cum agnis familiaritatem ineunt concorditer. Verumtamen illi inter se non exiguam habent ad invicem inimicitiam. Siquidem uniuscujusque eorum etherodoxia valde dissimilis est inter se, atque disjuncta: alter enim per unam viam, alter per duas (neutra tamen erroris expers), dimicat; ut incomprehensibilem Verbi Incarnationem comprehendere queant. Haecque hactenus.

ses Clajensis in suâ ad Graecos responsione, ut videre est in ejus operum Tom. I. pag. 232.

Ն Ո Ր Ի Ն Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ն Ո Ւ Ի Մ Ե Ս Տ Ե Ս Ի Ր Ի

ԸՆԴԴԻՄ

Ե Ր Ե Ի Ո Ի Թ Ա Կ Ա Ն Ա Ց

ՅՈՅժ տենչալի էր ինձ և փափաքելի, ոչ այլոց զիս, և ոչ զայլս ինձ լինել 'ի Թշնամուլթե. այլ յժամ ժամ զբարեաց զհետ երթալ ըստ առաքելական հրամանին՝ առ միմեանս և առ ամենեսին, 'ի բոլոր սրտէ առ համօրէն մարդիկ զխաղաղութիւնն ունել խնդրելով: Արպէս զի նովին և զնժն սիրոյ և զխաղաղութեան 'ի մեզ հաւանեցուցանել հնարէպք բնակել տալ: Այց վասն զի զոր 'ի սկզբանն 'ի բաց հրամայեցաք զնել զսպանութեանն գործիս, վերստին այժմ աւասիկ 'ի ձեռն առնելով մարդիկ պատերազմին առ միմեանս, և ընդ միոյ գլխոյն՝ Վոփ անդամոց՝ բազում գլուխք և ցեղապետք նստեալ կացին, ապա հարկ է մեզ՝ որ զմին միայն ընտրեցաք ունել զօրագլուխ և վերակացու կենաց մերոց, որք ոչ միայն այլ զմեզ ասեմք, այլ և վասն նորա գիր հանեմք, և յանուն նորա խրախոյս բառնամք, յաղագս նորին ահաւասիկ և ատեամք զատելիս նորա. զկաւ տարեւադոյնն զնոսին ատեսցուք զատելութի:

Այլ և ասացից առ նոսա. «Ա՛յ՛ կեցջիք, փոխա

EJUSDEM
J O H A N N I S
P H I L O S O P H I

CONTRA

P H A N T A S T I C O S

VALDE optandum mihi esset desiderandumque, neque aliis me, neque alios mihi contrario fuisse animo; *sed potius semper, quod bonum est sequi, juxta praeceptum Apostolicum, in invicem et in omnes*¹, ex toto corde erga universos homines pacem habere quaerentes; ut hoc pacto Deum quoque charitatis et pacis inducere possimus ad habitandum in nobis. Quoniam vero, quae ab initio jussi sumus, seponere necis instrumenta, nunc iterum ea resumentes homines, manus conserunt adversus se invicem, atque loco unius Capitis Christi, plura super ejus membra se ipsos capita ac phylarchas constituerunt; ideo necesse est nobis, (qui unicum solum elegimus habere vitae nostrae Ducem et Praepositum, quique non Dei esse dumtaxat profiteamur, verum et literas propter ipsum evulgamus, et in ejus nomine animum erigimus) ut hac de causâ eos quoque odio habeamus, qui ipsum odio habent, perfectiori odio nos illos prosequentes.

Verum eis quoque dicam: *Non vivetis, eo quod*

¹ 1. Thess. v. 15.

նակ զի սուտ խօսեցայք յանուն նոն», ըստ մարգարէին ձայնի: Եւ զինչ ստեղծարարդոյն կայցէ քան զոչ խոստովանել զՎՅ մարմնով եկեալ զոր մոլորեցուցիչ և Վեռն անուանէ մեծն Յովհաննէս: Վանզի այն քան նրբեն և նուաղեցուցանեն նոքա՝ զորոց բանս է, որ վասն ՎՅի մարմնոյն մտածութիւն և ճառք, մինչ զի առ աչս երևութե կարծիս արկանել մարմնացելոյ բանին, որքան 'ի զօրուէ՝ բանից նոցա 'ի միտ առ նուլ է: Վանզի զամենայնսն 'ի ՎՅ ըստ մարմնոյն կիրս՝ ոչ առնուն յանձն ասել ըստ մարմնոյ և կամ մարմնով. զի մի երկուց, ասեն, ակնարկուի տայցեմք բնութեանց 'ի ՎՅ. այլ ինքն իսկ Վանն անձ էր՝ որ ընդ երկոսին անցանէր, ասեն, ընդ մարդկայինսն և անձայինսն:

( ) արմանամ ընդ այսպիսի կեղակարծ և գայթ 'ի գայթ խոստովանութիւն. եթէ անմարմնապէս ըզմարմնականսն կամելի էր կրել ՎՅի, ընդէր և մարմին զգեցաւ 'ի կուսէն՝ իննամենայ ժամանակաց յղացութիւն և ծննդեամբ յառաջ եկեալ երևեցաւ տղայ: «Վատնիցէք, ասէ, մանուկ պատեալ 'ի խանձարուրս, և եղեալ 'ի մուր», . և «Եղելոյ 'ի զաւակէ Վաւթի ըստ մարմնոյ», . և «Զորոց և ՎՅ ըստ մարմնոյն». և «Եթէ խորհուրդ անձաշտուեն, որ երևեցաւ մարմնով». և «ՎՅի չարչարեն մարմնով», ասէ. և «Թէ պէտ և մեռաւ մարմնով, այլ կենդանի է հոգւով»: Եւ ակամայ կուրութի ցանկայ՝ ոչ տեսեցելոցն լինել տեսող, իսկ կամաւոր կուրութի ինդրէ՝ ոչ լինել տեսեցելոցն տեսող:

Եւ և ոչ 'ի կուսէն, ասեն, մարմնաւ, այլ 'ի կուսին. զի մի արդեւք 'ի կուսէ ասելով զմերս յիշեցուցեալ 'ի ներքս ածիցեն բնութիւն: Իսկ 'ի կուսին ասացեալ ինքն ապա, ասեն, բանն անձ մարմնացեալ լինի յարգանդի կուսին: Եւ բնութեան զմարմնա-

1 Jerem. 28. 16.

2 1. Joan. 4. 3.

3 11. Johan. 7.

4 Similia habet S. Leo in E-

pist. ad Flav.

5 Luc. 2. 12.

6 Rom. 1. 3. et 9. 5.

7 1. Tim. 3. 16.

falsa locuti estis adversus nomen Domini, juxta vocem Prophetarum ¹. Quodnam enim mendacium pejus, quam *non confiteri Christum in carne venisse* ²? idque asserentem Seductorem atque Antichristum appellat Magnus Johannes ³. Etenim isti, de quibus loquimur, adeo extenuant diminuuntque cogitationes atque verba, quae de Christi carne sunt, ut sane Phantasiae suspicionem videantur inducere in Verbo incarnato; quod ex eorum verborum vi licet conjicere. Quoniam omnes in Christo secundum carnem passionibus renuunt dicere *secundum carnem*, sive *per carnem*; ne forte *duas*, ajunt, *naturas in uno Christo* innuere videamur; sed ipsummet, inquit, Verbum divinum erat, quod utraque tum humana tum divina ⁴ obibat.

Miror sane hujuscemodi suspectam atque claudicantem confessionem. Nam, si incorporaliter corporalia pati Christus potuisset, cur carne indutus est ex Virgine per novem mensium conceptionem, atque per nativitatem productus, infans visus est? *Invenietis*, inquit, *infantem pannis involutum, et positum in praesepe* ⁵; et: *Factus ex semine David secundum carnem* ⁶; et: *Ex quibus idem Christus secundum carnem*; et: *Magnum est mysterium pietatis, quod manifestatum est in carne* ⁷; et: *Christum passum esse in carne*, inquit ⁸; et: *Mortuus est quidem carne, sed vivit spiritu* ⁹. Verum, sicut involuntaria caecitas cupit ea, quae non videt, videre; ita voluntaria caecitas quaerit, ea, quae videntur, non videre.

Praeterea, neque *ex Virgine* incarnatum dicere dignantur, sed *in Virgine* ¹⁰; ne forte, quum *ex Virgine* dixerint, nostrae introducant memoriam naturae. At *in Virgine* dicentes, consequenter ipsum, ajunt, Verbum divinum comperitur incarnatum in utero

8 1. Petr. 4. 1.

9 1. ibid. 3. 18.

10 Similia repetit etiam S. Fulgentius in Lib. de Incar. et Grat.

ad Petr. Diac. cap. 3. Vide Biblioth. PP. Tom. xi. p. 233. (edit. Venet. 1776.)

նալս տայք բանին, հարցանեմ զձեզ, եթէ ըստ առինքն զառ. 'ի մէնջն միաւորելոյ: Եթէ յիւրն ընկալաւ զայս գոյացութի, լուծեալ եղև յայնմանէ՝ յորում էրն, 'ի նանիր է և յոյս փրկութե մերոյ: Բայց կարծեմ զայլ ինչ երկնել մտաց ձերոց՝ այսպէս կեդ ծաւորելովդ: Օ ինչ արասցես և զհրեշտակապետին ձայն. « Եթէ քէն ծնանելոցդ է », ասէ, և ոչ թէ որ 'ի քեզ: և եթէ « Բաբելաց անձ գորդին իւր, որ եղև 'ի կնոջ », և թէ « Բաբելացաւ անձ յայ, և առ հողի և մարմին 'ի կուսէ: և եթէ » « Բա 'ի կուսէ. կանայք, կոյսք լերուք », և եթէ « Դնաւ 'ի Սարիամայ սրբոյ կուսէ », Գիտեմ զի զայսոսիկ լսես, և ոչ հնազանդիս. զի եղիցիս 'ի կորուստ անհնազանդեալ որդիդ հարանց:

Բայա թէ յերկիւղէ տարակուսանաց է թերաբանել ձեր, զնմանս առնէք այնոցիկ, որք 'ի սրոյն զարհուրանաց փախելով՝ գահավէժք եղեալ մեռանին: Բստ նմին և դուք երկուցեալք յերկուցն ասել ընութէց՝ 'ի Պանդորոսին փախուցեալ անկանիք յի մարուն, որ զԲանն 'ի մարմին և յոսկերս յեղեալ աւեր: Օ ի եթէ ոչ խորհրդոյ ակամք հայել գիտաւ ջիւր յաւետարանական ձայնն, « Բանն մարմին եղև », ոչ իւրք հեռանալ կարիցէք յառաջասացեալ հայհոյութէն:

Բստ նմին օրինակի՝ զմին ասել ընութիւն, եթէ որպէս պարտն է ասել ըստ Ճշմարտութեն կարգի ոչ ասիցէք, բազում շանց հոմատեսակք եղանիցիք զհայհոյութիւն բարբառողաց: Բանզի առ այս՝ ամենայն բրիստոսասիրաց լուսաւորեալ են մտաց աչք. զի ոչ

1 Luc. 1. 35.

2 Gal. 4. 4.

3 S. Gregorius Illumin. in edit. Agathangeli. pag. 156.

4 S. Gr. Naz. Serm. xxxviii.

5 Symbol. Nic. Const.

6 Panodorum, (Arm. Bantors), haeresis auctorem, non

reminiscor apud alios Scriptores Ecclesiasticos memoratum: nescimus, an Παγδαρος Monachus astrologus et chronographus vigente Saeculo IV. cuius meminit Georgius Syncellus, adeo erronea scripserit. Verum absque nomine, huiusmodi auctor confuta-

Virginis. An ne secundum suamipsius naturam, interrogabo vos, tribuitis Verbo Incarnationem, an secundum illam, quam sibi unierat ex nobis? Sin autem in suam assumpsit hanc substantiam, et dissoluta haec fuit a suo esse, jam inanis est nostrae salutis spes. Caeterum, ut mihi videtur, aliud quidpiam animus vester per hanc simulationem parere intendit. Quid dices porro de Archangeli voce? *Quod nascetur*, ait, *ex te*, non vero *in te*¹; et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*²; et: *Missus est* » *Deus de Deo*, et assumpsit animam et corpus ex » *Virgine* »³; et: *Christus ex Virgine, mulieres virgines estote* »⁴; et: *Natus est ex Sanctâ Virgine* » *Mariâ* »⁵. Scio, quod, his auditis, minime obtemperas, ut perditionem consequaris, fili genitoribus inobediens.

Sin vero ob dubietatis metum fuerit haec vestra ambagio, similia agitis iis, qui gladii pavorem effugientes, praecipitio acti mortem obeunt. Hoc modo enim vos quoque timentes dicere *ex duabus naturis*, in Panodori⁶ per fugam inciditis insaniam dicentis Verbum conversum fuisse in ossa et carnem. Nisi enim oculo mentis sciatis inspicere vocem evangelicam *Verbum caro factum est*⁷, nullo modo a praedictâ blasphemiam recedere poteritis.

Similiter *unam* dicere *naturam*, nisi, ut oportet ad veritatis normam asserere, dixeritis, multifariam blasphemantibus consimiles efficiemini. Ad hoc enim omnium Christi amantium illuminati sunt mentis oculi, quod non est una natura Carnis et Verbi se-

tur a S. Athanasio in Epist. ad Epictetum: « Undenam exiit, aut » qui infernus evomuerit Con- » substantialem dicere eam, quae » ex Mariâ erat, Carnem Divi- » nitati Verbi. Aut quod Verbum » in carnem et ossa pillaque con- » versum fuerit, et variatum a

» suâ naturâ ... In alienam im- » pietatem incidistis, dicentes, » in carnem et ossa et nervos, » integramque naturam corporis » conversum esse Verbum, ac » variatum a suâ naturâ ». » 7 Johan. 1. 14.

է մի բնութի մարմնոյն և ի՛նչն ըստ նոյնուէ բնութիւն . զի ոչ մարդկային երկոքին, և ոչ անասին : Այլ մարմինն յերկնից իջեալ՝ ըստ առաջին լուսնիքեայ բաջադանացն, և ոչ անասին ի լուսնիքեայ առեալ ըստ կիզան, որպէս Փոտինոսի թուեցաւ ասել . այլ ի՛նչն անեղ՝ յանեղադունէն իջեալ հօրէ՝ մարմին ստացաւ ան յարգանդէ կուսին զգեցաւ : Ի՛նչա ուրեմն ոչ է ըստ բնութե նոյնուէ՝ մի բնութի . զի թէ և ասեմք՝ մի բնութի ի՛նչն մարմնացելոյ, ոչ այդպէս խելայեղ և ջաղջախ մտածութիւն, որպէս թէ միոյն ի միւսմէն ի բաց բարձեալ . և կամ լուծեալք ի միմեանց՝ որպէս խոնաւուտ բնութեանցն . յորմէ լինի և ոչ մի բնութի : Ի՛նչ զոր էրն ոչ ի բաց թողլով, եղև՝ զոր ոչն էր . և այսպէս բարձրագունին ծանուցաւ խոնարհութի . մնալով ի բարձրութե՝ գտաւ նոյն ինքն ի խոնարհութե . որպէս սքն Վարդգէս ասէ . « Ընկալեալ և վասն մեր էջ յանարգութի , այլ կայ յիւրում բնութե . որպէս և ինքն իսկ ասաց . « Իս նոյն եմ » և ոչ փոփոխիմ » : Այսին եղև և մերն մեծութի . ունելով զպատկեր ծառային՝ զգեցաք զպատկեր երկնաւորին : Իս զայս՝ ինքն Փրկիչն յայտնեաց ասելով . « Իս եկի՛ զի զկեանս ունիցիք, և առաւել ևս ունիցիք » : այս ինքն ոչ եկի զտուեալն ի բաց բառաւ ի սկզբանն զգոյացութե շնորհ, այլ զանտեսակագոյնս զիմ ի վերայ նորուն հաստատել : Ի՛նչն ոչ էին յեղծանել ստեղծողն զստեղծեալն յինքնէ ստեղծուած, այլ վերաստեղծել զնոյն և նորոգել : Իս այսպէս ի գոլոյն ոչ ի բաց կալով, մարդկայինն և անասինն այնուհետեւ ասին ի միաւորութե և որոց ոչն էին գոյացութեան . այս է ի՛նչն ան մարդ լինելով և ասելով մնաց և այնպէս ան . և անանալով մարդս և անասնելով ոչ երբէք զիւրն ի բաց կորոյս գոյացութի : Որպէս երանելին լափեմ ասէ . « Ըն փոփոխելով

1 Duos Euthychetes primum nempe et secundum nescio cur Philosophus noster distinguit ; quod penes caeteros Scriptores numquam videre est . Fortassis varia ejusdem stultissimi senis di-

cta sibi invicem contraria occasione praebuerunt duos numerandi ejusdem nominis viros .

2 Sancti Cyrilli Alexandrini, non semel ab eo usurpatum expositumque effatum, adeo ut post tot

cundum identitatem naturae; quoniam nec utraque humana, neque divina: non corpus de caelo descendit juxta primi Eutychetis ¹ hallucinationem, neque Verbum divinum ex Mariâ initium sumpsit, ut Photino visum est proferre: sed potius Ens increatum, descendens a Patre increato, carne indutum est creatâ in utero Virginis. Non est ergo una natura per identitatem naturae; nam etsi dicamus *unam naturam Verbi Incarnati* ², non tamen tali stultâ delirâque sententia dicimus, quasi una ab alterâ ablata fuerit, aut altera dissoluta, humidarum naturarum more; unde neutra exsurgit natura. Sed quod erat, non abjiciens, factum est quod non erat; atque ita Altissimi cognita fuit humilitas: permanens in altitudine, inventus est idem in humilitate, ut inquit S. Gregorius ³. » Quamquam propter nos descenderit ad vilitatem, constat tamen in propriâ naturâ; quemadmodum vel ipse dicit: *Ego ipse sum, et non mutor* ⁴. ⁵ Manifesta fuit nostra quoque excellentia; habentes enim formam servi, induti sumus formâ coelestis ⁶. Quod sane Salvator ipse manifestavit, dicens: *Ego veni, ut vitam habeatis, et abundantius habeatis* ⁶. Quasi dixerit: Non veni, ut largitam ab initio substantiae gratiam auferam; sed ut Deiformem istam meam super illam confirmem. Haud enim venit Creator ad destruendam creaturam a se conditam; sed ut ipsam recrearet, renovaretque. Sic quum non recesserit a suo Esse, sequitur, quod tam humana quam divina dicantur propter unionem de iis quoque, quae non erant ejusdem substantiae. Hoc est, Verbum divinum homo factum et nominatum, nihilominus remansit quoque Deus; et Homo Deus factus ac nominatus, nunquam suam perdidit substantiam, sicut Beatus Ephraem dicit:

argumenta Philosophi nostri contra Monophysitas, ad demonstrandum, quod re ipsa non una, sed duae in uno Christo fuerint naturae, injuriam ei intolerabilem inferat qui aliter de eo sentit.

3 S. Gr. Illum. apud Agath. pag. 159.

4 Malac. 3. 6.

5 1. Cor. 15. 49.

6 Joan. 10. 10.

մարմինն յանմարմնութի, այլ ունի զինքեան զմարմինն՝ որպէս ծնաւ 'ի կուսէն. և առաւել քան զմեզ, ըստ որում յԵստուածն իման միաւորեցաւ, » :

Երդ՝ յայտ է թէ անհասանելի միաւորութիւնն, և ոչ բնութեցն այլայլութի առաջնորդէն մեզ զմին ասել բնութի մարմնացեալ իմանին: ( ) սոյն և մեծա հանճարն իլիւրեղ աւանդէ Եղեքսանդրի հայրապետ, ասելով. « Այլ 'ի մարմնոյ բնութի փոխաբոսեալ իմանին, այլ և ոչ մարմնոյն 'ի նորայն, այլ 'ի յատկութեան ըստ բնութե երկաքանչիւրոյ մնացելոյ և իմացելոյ, ըստ այժմու մեզ աւանդեցելոյ բանին՝ անձառելի և անասելի միաւորութիւն՝ մի մեզեցոյց Որդոյ բնութի » : Երդ՝ 'ի յատկութե ըստ բնութե ասել, զանշարժն մնալ ասէ յերկաքանչիւրան՝ որոց էինն : Իսկ 'ի գերազանց և 'ի սքանչելի միաւորութեն ոչ ինչ է արգել միութեան՝ զամենայնսն խոստովանել 'ի ՎՊ, մի դէմ, մի անձն, և մի նորա բնութ. զի որ 'ի Հօրէ անմարմին իման էր, 'ի Ս'արիամայ սրբոյ կուսէն՝ այս ինքն 'ի մարդկային բնութէս՝ մարմին զգեցաւ. և զնոյն միաւորեալ ընդ իւրումն դիմի և բնութե, մի դէմ, և մի բնութի ասի և հանդերձ մարմնոյն: Այլ եթէ անգոյ և կամ առանց մտաց և անձին, և թանց բնութե զմերն ընկալաւ 'ի կնոջէ, այլ ըստ ամենայնի կատարեալ առնելով՝ առ իւրն միաւորեաց կատարելութի իմանն որ 'ի Հօրէ. և այսպէս ասի մի կատարեալ՝ զմի ունելով կենդանութիւն և զգէմ: Այլ 'ի միութեն զերկաքանչիւրոցն ուրանամ զկատարելութի, և ոչ յաղագս երկաքանչիւրոցն կատարելութե զմին հրաժարեմ ասել կատարելութի. միութիւն յանայլայլութե, և անայլայլութիւն 'ի միութեան խոստովանելով:

Եւսա ուրեմն մի բնութիւն և մի դէմ՝ ՎՊի, եթէ պարտ է համառօտագոյնս ասել, ոչ է ըստ նոյնութե բնութե կամ ըստ միանձնականութե. զի այս զերկոսին 'ի միասին գրեթէ զրկեսցէ, զանձ 'ի մարդն լի-

» Non permutatum est corpus in incorporeitatem ;
 » sed tenet proprium corpus, sicut ex Virgine natum
 » est; idque nobis eminentius, quatenus unitum fuerat
 » Verbo divino ».

Patet itaque, quod incomprehensibilis illa conjunctio, non autem naturarum permutatio, nos ad unam asserendam Verbi incarnati naturam perducit. Id etiam sapientissimus Cyrillus¹ Alexandrinus Patriarcha tradit dicens : « Neque Verbum in carnis naturam translatum est, neque caro in ipsius naturam ; sed in proprietate secundum naturam utrâque mente et intellectâ, juxta nunc nobis traditum sermonem, ineffabilis et inenarrabilis unio unam nobis demonstravit Filii naturam ». Atqui *in proprietate secundum naturam* dicens, immutabilia manere dicit in utrâque quaecumque erant propria. Propter autem excellentem atque admirabilem unionem nihil unitati officit, quominus haec omnia in Christo confiteamur; unam personam, unam hypostasin, atque unam ejus naturam ; ille enim, qui ex Patre erat, incorporeum Verbum, ex sanctâ Virgine Mariâ, scilicet ex humanâ nostrâ naturâ, carnem indutus est: quam quom personae ac naturae suae copulasset, una quoque dicitur persona unaque cum eâdem carne natura. Verum non sine existentia seu sine mente et animâ, aut sine naturâ nostram assumpsit substantiam ex muliere; sed omnino perfectam sumens, suae univit perfectioni Verbum, quod est ex Patre. Itaque unum dicitur perfectum unam habens vitam atque personam. Non propter unitatem nego utriusque perfectionem, neque ob utriusque perfectionem recuso unam dicere perfectionem; unitatem confitens in immutabilitate, et immutabilitatem in unitate.

Unam ergo dicere naturam, unamque personam Christi, si oporteat brevius loqui, non est secundum identitatem naturae, aut secundum consubstantialitatem, (hoc enim utrumque fere simul tolleret et

¹ Ep. ad Succens. 2.

նելոյ, և զմարդն յանձնալոյ . այլ է, որպէս բազում անգամ ասացի, ըստ անձառ միաւորութե (Բանին ընդ իւրում մարմնի : Որպէս և սուրբն Ղարիբոր ասէ . “ Սիացաւ ’ի մարմնի բնութի, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր անձութեն ” : Եւ հաւաստի ըստ անձառելի և անպարիմանալի խառնմանն և միաւորութեն համարձակիմք ասել մի բնութի Վճի, և ոչ ըստ այլում իմիք յեղանակի : Օտոյն և երանելին (Յուդիոս ասէ Հռովմայ հայրապետ . “ Որ ասէ զմարմինն առ նելի առ անեղն անձ միաւորութի անձային և երկընդակալ, ևս զերկախումբն իբրեւ մի անառնելի անձ, երանեալ եղիցի ” : Եւ երկոսին հաւասարապէս ունի երանութեն բան, երկախումբ խոստովանեալ ըստ բնութեց, և մի ըստ միաւորութե : Սի զմին ասելով զբնութեցն խցանել կամակորեացուք զաղբեւրս, և մի յասելոյ անտի զերկախումբն պատառել կամելով զմիաւորութեն պատմուճան . այլ բարեպաշտաբար առ երկոսինն գալ գիտացեալ, միութիւն ճանաչել զբնութիւնն, և ’ի բնութեց անտի ելանել առ միաւորութեն : Որպէս հրաշալին ասէ Յովհանն Կոստանդինուպոլսի . “ Սիութի խոստովանիմ, և ոչ քայքայումն ինչ և լուծումն այսր բնութե յայն, կամ այնր յայս . այլ միացեալ, մի լեալ ” : Եւրդ մի լեալ, որպէս յառաջն ասացի, ըստ միաւորութեն գոլ ասէ զերեւելին և զաներեւելին, և ոչ ըստ համագոյութե . զի օրպէս արդեւք եղիցի՝ որք ոչն են :

Բայց սակայն և զայս լսեմք ’ի ձէնջ ասացեալ . “ Սի բնութի զանձայինն իսկ ասեմ, զոր ’ի Հօրէ ունէր զիւր զիսկական բնութիւն . զի ոչ ասի յարարածականացս որ բնութիւն, քանզի արարչականն ասի միայն բնութի . իսկ զմարմինն՝ մարմին Վճի ասեմ, և ոչ բնութի Վճի ” : Փախչիս ’ի բնութեդ անուանէ, ընդ նմին և յերկուցդ ասելոյ . և ոչ գիտես թէ մարմին ասելով յերկոսին ’ի ներքս ըմբռնիս յորոց փախչիսդ : Եւրդ զնոյնս, որովք բարեպաշտելդ կարծես, հակառակ ընդդէմ քեզ եղից : Օ մարմինն՝ մարմին

¹ S. Greg. Illum. apud Agath. pag. 156.

² In Epist. ad Prosd. apud Labbé Tom. III. pag. 1250.

Deum hominem esse, et hominem Deum esse) sed, ut saepius dixi, propter ineffabilem Verbi cum suo corpore unionem. Sicut etiam sanctus Gregorius¹ dicit: « Unitus est carni physice, et miscuit carnem cum » suâ Divinitate ». Ecce secundum ineffabilem incomprehensibilemque mixtionem et unionem audeamus dicere unam esse naturam Christi, minime vero ob aliam quamlibet rationem. Hoc dicit etiam Beatissimus Julius Romae Pontifex²: « Qui corpus creatum per unionem cum Deo increato divinum dicit » et adoratur, atque utrumque sicut unum Deum increatum, beatus erit ». Ad utramque partem aequè spectat istud beatitudinis verbum, duplicem confitendo secundum naturas, et unum secundum unionem. Nec unam dicentes, naturarum arroganter obturare nitimur fontes, neque utramque asserentes, cogitamus unionis scindere tunicam; sed pie unum alterumque adire scientes, in unitate noscimus naturas, et a naturis ipsis ad unionem ascendemus. Quemadmodum ait admirabilis Johannes Constantinopolitanus: « Unionem confiteor, nec vero destructionem quamdam » aut dissolutionem hujus naturae in illam, vel illius in » istam; sed unitum, unum factum. « Unum ergo factum, ut jam dixi, secundum unionem esse dicit visibile et invisibile, non autem ratione consubstantiationis: quomodo enim esse possunt, quod non erant?

Sed tamen hoc quoque audimus a vobis dici³: Unam dico naturam, divinam ipsam veram suam naturam, quam ex Patre habebat; quoniam nulla creaturarum dicitur natura, quum Creatrix illa dumtaxat sit natura; carnem vero carnem dicimus Christi, non autem naturam Christi ». Effugis *Naturae* nomen, atque unâ simul *duarum* vocabulum: ³ nescis tamen, quod *Carnem* dicendo, in utrisque, quas effugis, circumductus comprehenderis. Eadem ergo, quibus pietatem colere putas, adversus te opponam. Car-

³ En fragmentum aureis litteris exarandum, quod fuscè citat etiam Gregorius Patriarcha cognomento Degà; ut notavimus in Praefatione.

Բանին ասելով, և զՎանն ասացեալ մարմին ունել, զի՞նչ այլ ինչ թուիցիս ասել, եթէ ոչ կրկին: Եւ դարձեալ զՎանն ՚ի Հօրէ ասելով, զՀօրն տացես նմա զնուռի. իսկ զմարմինն ՚ի մարդկանէ ասելով զոյր ունել ասես նմա ընուռի, եթէ ոչ զմարդկան: Բայց կարծեմ թէ կամիք և ոչ մարմին Վտի ասել. զի թէ զմարմինն ճշմարտութե խոստովանէիք ունել Վտի, և զայն ՚ի մարդկանէ և մարդկային, զնոյն և ընուռ թիւն մարդկային ոչ արդեւք խղճէիք ասել: Վանն զի նոյն է մարմին մարդկային ունել Վտի, և ընուռ մարդկային. և զի Վտ առանց միաւորութեն ոչ ասի Վտ Հո, այլ անձ Բան: Որպէս սքն Բասիղիոս ասէ. “Օ ի թէ ասիցէ որ զմարմինն ընուռի Բանին, և զՎանն ընուռի մարմնոյն, ամպարշտութե լի է այս պէս ասացեալքն”:

Իսկ եթէ զմի և զնոյն Վտ յերկուց խոստովանեսցիս ասել ընուռութեց, այսինքն անձային և մարդկային, ընդէր զարհուրիս և զայրանաս, և այլանդակ և հայհոյիչ շարադրութե զգարեպաշտաց պղտորես զսեւ լիս: Վանն զի ասես, որ ՚ի Հօրէ գոյացեալ անձնն էր, նոյն անձնաւորեալ ՚ի սուրբ կուսէն. և որ ՚ի Հօրէ ընուռի էր, նոյն ընաւորեալ եղև յարգանդի կուսին: Եւ սակայն գոհութիւն ան, որ յայմնէ ըզխորս խաւարի, և հանէ ՚ի լոյս զստուերս մահու. զի թէպէտ և շատ ջանացար կուրաշաւիդ իմն արահետիւք ծածկել և թագուցանել զհաւաքեալ ՚ի քեզ զդառնութե մաղձ, այժմ յանձայնոյն բռնադատեալ յակնարկութե տեսչութեն՝ ՚ի վեր բղխեցեր: Ի՞նչ զիմորդ անձնաւորեցաւ ՚ի կուսին անձն Որդւոյ. թող լով զիւր գոյութիւն՝ յայլում գտաւ գոյութե, որպէս Պանդորոսն ասէ, եթէ յիւրումն մնալով գերեւութական միայն զձեւն զինքեամբ արկաւ, առ աջօք և ձևով եւեթ ցուցեալ զմերն ՚ի կուսէ, որպէս Եւտիքէսն երկրորդ յիմարաբար բարբառի՝ ասելով. “Խոստովանիմ զՎանն անձ յարգանդի կուսին կերպացեալ տպաւորեալ, ՚ի պատկեր և ՚ի ձև մարդոյ եղեալ, այլ

nem dicendo carnem Verbi, et Verbum asserendo carnem habere, quid aliud dicere putas, nisi duplicem? Item Verbum dicendo ex Patre, Patris naturam illi concedis; carnem vero ex hominibus asserendo, cujus naturam eum dicis habere, nisi hominum? Sed, ut mihi videtur, ne carnem quidem Christi dicere vultis. Nam si carnem reapse habere Christum confiteremini, eamque ex hominibus atque humanam; haud sane detrectaretis eandem quoque naturam dicere humanam. Idem namque est Christum humanam Carnem habere, ac humanam naturam; quum Christus praeter unionem non dicatur Jesus Christus, sed Verbum divinum. Sicut sanctus Basilius dicit: « Si quis carnem dixerit esse ipsam Verbi naturam, et Verbum naturam carnis, impietatis plena hujusmodi dicta sunt ».

Sin autem unum et eundem Christum ex duabus naturis confitearis esse dicendum, ex divinâ scilicet et humanâ, quare abhorres aegreque fers; et mirâ blasphemâque verborum constructione aures piorum deturbas? Dicis enim: « Quae ex Patre existens erat, anima, eadem animata fuit ex sanctâ Virgine; et quae ex Patre natura erat, eadem nata fuit ex utero Virginis ». Gratias tamen Deo, *qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbras mortis*.¹ Quamvis enim multum studuisti per caeci cujusdam vestigii vias operire atque occultare coacervatas in te amaras biles, nunc demum divinae providentiae nutu illas coactus evomuisti. Quaeso itaque, quomodo animata fuit in Virgine anima Filii? Num depositâ suâ existentiâ, in aliâ existentiâ inventa est, ut Panodorus dicit? aut in suâ permanens, phantasticam tantummodo formam superinduta est, oculo tenus ac figurate dumtaxat ostentans nostram ex Virgine? sicut Eutyches secundus stulte profert, dicens: « Confiteor Verbum divinum in utero Virginis efformatum, impressumque ut effigies, et in hominis figuram

¹ Job. 12. 22.

ոչ եթէ յարարածական ընուծին ինչ յինքն խառնեաց. քանզի անխառն է անուծին և անյօդ. » : Տէսանէս, որպէս համաձայնը առ միմեանս գտանիք յամպարշտելոյ. դու ասես, 'ի Հօրէ անձնն Որդւոյ անձնաւորեցաւ 'ի կուսին. և նա ասէ, ոչ ինչ խառնեաց 'ի կուսէն յանխառն անուծին :

Եւ եթէ ոչ գոյուի ինչ անձնաւոր զմերս 'ի կուսէ ընդ ինքեան միաւորեաց Բանն, զհարդ. ինքն զինքն մարդ և որդի մարդոյ անուանեաց : Օ իմրդ և տըղայ երևեալ խանձարրապատեցաւ, և կաթնաբոյծ եղանիւր, և առ կատարելութի 'ի վեր ընթանայր աճմամբ հասակի, ըստ մեծին Թանասի ուղղափառ դաւանութեանն. « Որքան ինքն, ասէ, հրամայեաց՝ զընուծին կատարելով յինքն ընկալաւ. որքան կամեցաւ, այս է՝ ծննդեան 'ի կնոջէ, աճման հասակի, ամաց թուոյ, աշխատութե, ծարաւոյ և քաղցոյ, և քնոյ, և տրտմութե, և մահու և յարութե », : Եւ յորդիկ ամենեքին՝ նմանութիւն և երևոյթք թուիցին քեզ եղեալքն 'ի Վիտէ, թէ ճշմարտուի : Եւս եթէ ճշմարտութիւն, որպէս և է իսկ. քանզի անհնար է անսուտն այս ստութեամբ իւրք կեղծաւորել 'ի գործս իւր. զհարդ իշխես ասել զաներևոյթ և զանմարմին անձնն Որդւոյ մարմնաձեւապէս անձնանալ յարգանդի կուսին, եթէ ոչ զկատարեալ մեր ընուծին 'ի կնոջէ յինքն ընկալեալ՝ ընդ ինքեան միաւորեաց Բանն ան առաքեալ 'ի Հօրէ :

Եւ թէ այդպէս ասեմք՝ ասեն, երկուս լինիմք ասացեալ դէմն, և երկուս ընուծին : Եւարձեալ փախչելով 'ի սնտոի երկիւղէ, 'ի մեծագոյնն անկանխ չար : Եւ թէ յերկուց ըստ ընուծե ոչ կամիս ասել զմինն, կարի յոյժ չարացար ըստ ընուծե զմին գտանիս ասացեալ ընուծի : Եւ անմարմին ընուծի անձային Բանին՝ զմարմնական ընուծի 'ի կուսէն ընկալեալ, ընդ ինքեան միաւորեաց. որ է ըստ ընուծեան յերկուց՝ անձային և մարդկային. իսկ ըստ միաւորութե մի : Օ ի եթէ այս երկուք գեղեցկագոյն հաւատոյ ոտիւք առ ճշմարտութին 'ի վեր կանգնեալ ոչ հաստատիս, առ որ և յենուցուս առ մինն 'ի նոցանէ՝ կաղ

factum; non tamen aliquid ex creatâ naturâ sibi admiscuit, quia immixta incompositaque est Divinitas ». Videsne, quomodo consonantes vobismetipsis invicem inventi fuistis in impietate? Tu dicis: Ex Patre anima Filii animata fuit in Virgine; Ille vero dicit: Nihil ex Virgine immixtae suae Divinitati commiscuit.

Sin vero nullam nostram substantiam animâ prae-ditam ex Virgine sumens univit sibi Verbum, qua ratione se ipsum Hominem et Filium hominis nominavit? Quomodo etiam infans visum fasciis involutum fuit, lacteque nutritum, atque ad perfectionem progressu aetatis pervenit, juxta orthodoxam magni Athanasii professionem? « Quantum ipse jussit, inquit, naturae opera perficiens, sibi conciliavit, quantum voluit; hoc est, nativitatem ex muliere, progressum aetatis, annorum denumerationem, laborem, sitim, famem, somnum, moerorem, mortem et resurrectionem. « Anne haec omnia a Christo acta similitudines atque phantasmata fuisse tibi videntur, an veritates? Si veritates, ut sunt reapse, quoniam impossibile est veracem Deum aliquod mendacium simulari in factis suis, quomodo audes dicere invisibilem et incorporealem Filii personam in figurâ corporis subsistere in utero Virginis, nisi perfectam nostram naturam ex muliere assumens, secum univerit Verbum divinum a Patre missum?

« Si ita dicimus, inquit, dicamus oportet quoque duas personas, duasque naturas ». Iterum effugiens inanem metum, in pejus incidis malum. Si ex duobus secundum naturam non vis dicere unum, pessime quidem secundum naturam inveneris unam dixisse naturam; sed incorporea Verbi divini natura corporalem accipiens ex Virgine naturam, secum univit; quod est secundum naturam ex duobus, divina videlicet natura et humana; secundum vero unionem una. Nisi enim hisce duobus pulcherrimis fidei pedibus directius te ad veritatem firmum reddideris; cuivis istorum inhaereas, claudicabis in confessione verita-

գտանիս առ խոստովանութիւն ճշմարտութեն . այլ կատարեալ ըստ երկաթանշիւրոցն դիտելով զերկումն, ըստ միաւորութեն մի կատարեալ, մի դէմ, և մի Որդի այ խոստովանելով . որպէս սքն Ռասիլիոս ասէ .

“ Երկուց գոյացուեց կատարեցելոց միաւորութիւն , : Եւ որ դու հակառակաբար ընդդէմ յարուցեալ գրեցեր 'ի քում շարագրածութիւն անդ, և ասես . որ 'ի չօրէ բնութիւն է 'նոյն բնաւորեալ է 'ի սք կուսէն : Սինչ 'ի չօրէ բնութիւն էր, զինչ այլ ինչ բնութիւն յարգանդի կուսին գոյանայր : Օ մտաւ ած, յորքանեանց չարաչար հայհոյութեց պտոյտս ընկղմիս՝ զայդ այդպէս ասելովդ : Սք հարքն 'ի լիկիա ժողովեալքն աւսացին՝ զնոյն բնութիւն չօր վամս մերոյ փրկութեան ծնաւ մարդացեալ 'ի լարիամայ սք կուսէն չօգուով սրբով : Եւ ապա 'ի շար արկեալ թուեն զկատարելուն բնութեն մերոյ . հոգի , մարմին , և միտս . և նովին մարմնով համբարձեալ յերկինս . և նովին մարմնով գալոց է ասացին : Իսկ դու ասես . որ 'ի չօրէ բնութիւն՝ բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին . և յաղագս այնր ասի մի բնութիւն : Եթէ յարգանդի կուսին բնաւորեցաւ, ապա 'ի չօրէ ոչ էր բնաւորեալ : Իարձեալ՝ թէ յարգանդէ կուսին սկիզբն էաւ ինեւ մի բնութիւն ընդ չօր, ապա նախ քան զխոնարհելն յարգանդ կուսին՝ օտար գոյր բնութեն չօր : Եւ զայդ այդպէս զաւղակատելովդ՝ Լրիոսի եղեալ գտանիս չարապաշտութեն զուգաձայն :

Իարձեալ՝ զմի բնութիւն ապաքէն ընդդէմ երկուս բնութիւնս ասողացն ասես գու . և որ երկուսն ասէ բնութիւն, զանձայինն ասէ և զմարդկայինն . դու զով ոք 'ի նոցանէ ասես՝ զմիդ ասելով, կամ ըստ որում յեղանակի : Լրդ այսպէս շամբուշ խորհրդով բանդագուշիս, և ոչ գիտես գտանել զշաւիղս այլ գդիւրինս . զի Ռանն անձ՝ գոյութիւն հանդերձ մարդկային բնութեք ընկալեալ յանարատ արգանդէ կուսին՝ ընդ ինքեան միաւորեաց անձառապէս գոյութե և բնութե , ոչ զյառաջագոյն գոյացեալն . քանզի “ Օ գոյութիւն մարմնոյն՝ միաւորութեք բանին ծանեայ ” , առաց ոմն 'ի սրբոցն . և այսպէս ասի մի դէմ, և մի բնութիւն Ռանին մարմնացելոյ : Ոչ ըստ ինքեան ասի մի

tis; sed rectus eris duobus observatis relate ad utramque naturam, et quoad unionem unum perfectum, unam personam, atque unicum Dei Filium confitendo; sicut sanctus Basilius dicit: „Duarum substantiarum perfectarum unio“.

Tu autem hisce e regione oppositus scripsisti in tuis tractatibus, dicens: „Quae ex Patre natura est, eadem nata fuit ex sanctâ Virgine“. Quum ex Patre natura esset, quae alia natura formabatur in utero Virginis? Attende, in quot pessimarum blasphemiarum gurgites demergaris haec ita asserens. Sancti Patres Niceae congregati dixerunt, Consubstantialem Patri propter nostram salutem natum atque incarnatum fuisse ex sanctâ Virgine Mariâ per Spiritum Sanctum; ac deinceps serie ducta dinumerant nostrae naturae perfectionem, Animam, Corpus, et Mentem; et eâdem carne ad caelos ascensum, atque eâdem carne venturum dixerunt. Tu autem dicis, naturam, quae ex Patre erat, natam fuisse in utero Virginis, ideoque unam esse dicendam. Si in utero Virginis nata fuit, ergo non est ex Patre nata. Item, si ex utero Virginis initium duxit, ut esset uua natura cum Patre; ergo antequam humiliatus esset in uterum Virginis, alienus fuit a Patris naturâ. Idque hoc pacto blaterando, Arii te declaras pessimae doctrinae esse concordem.

Praeterea unam esse naturam equidem dicis contra duas naturas asserentes; qui autem duas dicit naturas, divinam dicit atque humanam: tu quamnam earum asseris, quum dicis unam, quove sensu? Sic profecto delirâ opinionatione nugaris, et nescis invenire semitas Dei faciles; quia Verbum divinum substantiam simul ac naturam humanam, haud sane prius existentem, accipiens ex immaculato Virginis utero, suae ineffabiliter univit substantiae ac naturae. „Car-nis namque existentiam novi in unione Verbi“; dixit Sanctorum quidam: hocque pacto dicitur una persona, unaque natura Verbi Incarnati. Non per se dicitur una natura ac personalitas; hoc enim ab ipso Pa-

բնուի և առանձնաւորութիւն. քանզի զայս 'ի Հօրէ իսկ անժամանակաբար յինքեան բերէր Ռանն անձ . այլ ըստ անձառն տնօրէնութեն 'ի կուսէն : Որպէս որքն Ռասիւրիս ասէ . “Նսեալն 'ի Վարիամայ հուին 'ի նորա բնութեն՝ ոչ էր անձ բնաբար, այլ միաւորութե տնօրէնութեն . վասն զի որ 'ի բնութէ Հօր էր անձ՝ Ռանն, 'ի բնութէ Վարիամայ հառ զպատկեր ծառայի, և պտուղ որովայնի նորա գտաւ եղեալ ” : Եւ զայս նա : Ի պառնեմն ոչ բնութին անձային բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին, որպէս դու դանդաղես . այլ անձն Ռանն 'ի Հօրէ՝ զմարդկային զգեցաւ բնութի 'ի կնոջ : Որպէս և մեծն Ռթանաս ասէ . “Վ ասն զի բնութի մարդկութեն էր՝ որ ծնանելոցն էր, վասն այնորիկ և չարչարեալ զնա նշանակէ ” : Եւ յայնս :

Եւ այց դու թէ ասիցես՝ մարդ եղեալ ճշմարտապէս 'ի մարդկանէ զՌանն որ 'ի Հօրէ, ընդէր զանդիտես զմարդկայինն 'ի Վառ դաւանել բնութի . և աղամոզես 'ի բանս քո, և յայլմէ առ այլ վազեալ անցանես տաւրապարտ մտածութիւն : Եւ ինչիս յերկուց ասել բնութեց . երկիւղ մեծ գոյ, եթէ ոչ արժանապէս և զմին ասել Վառ բնութի : Իսկ եթէ իրաւապէս և բարեպաշտաբար զերկոսին լսես, ոչ ինչ է արգել զմին ասելով յիշել և զառ 'ի յերկուցն . և դարձեալ՝ ոչ մոռանալով զյերկուցն, խոստովանել և զմին : Ոչ և որքն հարքն՝ բարեփառութե հիմնացեալ հաւատով, աներկեմն և անտարակարծ խոհանութեամբ՝ զէն անվթարելի զերկոսին զսոսա ընդ ինքեանս բարձեալ բերէին ըստ պիտոյիցն իրակութե, զմի մի ոք 'ի սոցանէ շարժեալ շողացուցանէին ընդդէմ թշնամեաց ճշմարտութեն : Եւ այնոսիկ՝ որք ըստ Եւտիքեայ, և կամ Յովղիանեայ չարապէս զմին իմացեալ ասէին, երկակի ասացուածով զբանիցն իւրեանց յօրինէին զառաջարկութի . քանզի իւրաքանչիւր ոք սոքա՝ առ միմեանս բարեփառագուշին առաջնորդեսցեն մտաց : “Եւ պտուղ անտի ծառն ճանաչի, և յարմատոյ անտի ասի ծաղիկն : Հարցանեն զծաղիկն, արմատոյն ա-

tre ante tempora in se habebat Verbum divinum, sed juxta ineffabilem ex Virgine dispensationem. Sicut sanctus Basilius dixit: « Nata ex Mariâ essentia, quae » erat ex ejus naturâ, non erat Deus naturaliter, sed » per unionem dispensationis; nam Verbum quod ex » naturâ Patris erat Deus, ex naturâ Mariae accepit » formam servi, et factus est fructus ventris ejus ». Haec ille. Ergo non natura Divina nata est in utero Virginis, ut tu hallucinaris, sed Verbum divinum, quod erat ex Patre, humanam induit naturam ex muliere. Quemadmodum et magnus Athanasius dicit: « Quoniam natura humanitatis nostrae erat illa, quae » nascitura erat (*ex Virgine*), ideo etiam eam passioni » subjectam designat ». Sic ille Pater.

Sin vero tu concedis Verbum, quod erat ex Patre, hominem revera ex hominibus factum; cur metuis humanam in Christo profiteri naturam? atque titubas in dictis tuis, et ex unâ in alteram saltu transfereris frivolam cogitationem? Anne times duas dicere naturas? magis timendum est, si recte unam quoque Christi naturam non dixeris. Sin vero aequè ac religiose utrumque audis; nihil obstat, quominus quum unam dicis, memineris illius quoque ex duabus; et rursus non oblitus duarum, unam etiam confitearis. Quoniam sancti Patres quoque in orthodoxâ fide fundati, per securam et insuspectam prudentiam, veluti arma inexpugnabilia, unum et alterum secum gerebant, prout rerum opportunitas postulabat, hoc vel illud moventes vibrantesque adversus inimicos veritatis. Contra eos, qui juxta Eutychem, aut Julianum male sentientes *unam* dicebant, *duplicem* asserentes argumentum sermonum suorum construebant; singula enim istorum vicissim ad orthodoxos adducunt sensus.

*Ex fructu suo arbor cognoscitur,*¹ et ex ipsâ radice flos nominatur; si de flore quaeris, radicis nomine

¹ Luc. 6. 44.

նուամբ նշանակեսցի . եթէ անուան 'ի միջոյ բարձցի , ապա և Ռանն . և շարաբարձուան անուանն և բանի բարձցէ ընդ նմին և զնա՝ զորմէ ասեմն . և հարկ է կամ ստուծէ՝ և կամ այլոյ ասել գոյացուէ զիրն : Եւ զիւրդ մարդ , և որդի մարդոյ , և անդրամիկ 'ի մէջ եղբարց բազմաց . և ամենայնիւ նման մեզ՝ բաց 'ի մեղաց : Եւ ամիս ծանօթանալ պտղոյն , չորիւք այսողիւք անստերիւրօղ խորհրդով առ հմտութի իրին վերաձգեալ ածցիս . անուամբ արմատոյն , տեսութի զուանոյն , 'ի բուրմանէ անտի հոտոյն , և համոյն ճաշակաւորութի : Եւստ նմին օրինակի և առ փրկչական մարմինն վերաթաւալ համբարձցիս . դաւանելով զնա տեսակին անուամբ՝ մարդ : Եւստ ասելով : 'Ի տեսութեանէ անտի . « Շափեցէք զիս և տեսէք , զի ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի , որպէս զիս տեսանէք՝ զի ունիմ » : 'Ի մարդկային կրիցն . « Երով ինքն չարչարեցաւ՝ զփորձ առեալ՝ կարօղ է և փորձանաւորացն օգնական լինել » : 'Ի մահուանէ՝ նորա վասն մեր . « Եւստ մեռան վասն մեր ըստ գրոց » :

Եւստ ուրեմն՝ թէ և միոյն ոչ զգաստացար , առ այլն մի ըստ միոյն ընթացեալ հարցնիր . և հաւանեցուցեն զքեզ համազոյ և համաբուն ասել զտէրուական մարմինն մարդկային ընութեան . զի այսպէս յերկուց ընութեց խոստովանելով՝ նշանակեսցես զնա մարդ . միանգամայն և չափ : Եւստ մին ըստ ընութեան զնա ասացեալ՝ որպէս և ասէքդ իսկ , բացարձակ անուամբն և եթէ նշանակեալ լինի . զիւրդ կարասցես մարդ զնա եղեալ ասել՝ և մեռանել , և մահուամբն զանմահութեան 'ի մեզ աղբիւրացուցանել շնորհ : Եւստ իսկ աղաբաւ՝ անպատկառացոյցք՝ որ հարցն երկուց ընութեց՝ Եւստի չափայնոյն և մարդկայնոյն լեւալք . Եւստութիւք երկու ասելով , վասն զի չափ և մարդ , և եթէ՝ 'Ի միասին եկին ընութիւնն , և եթէ՝ Հաւաստի զերկոսին ունէր զընութիւնն Եւստ . և եթէ՝ Երկին է՝ Եւստ . մարդ էր՝ որ երեւէր , և չափ էր՝ որ ոչն երեւէր .

1 Rom. 8. 29. atque Hebr. 2. 17.

3 Hebr. 2. 18.

2 Luc. 24. 39.

4 1. Cor. 15. 3.

notabitur. Si nomen de medio auferatur, auferatur verbum quoque; ablatio autem tam nominis quam verbi auferet unâ simul subjectum, de quo loquitur; sic necesse esset aut falsam, aut alienae substantiae dicere rem ipsam. Quomodo autem *Homo, et Filius Hominis* est, et *Primogenitus inter multos fratres*, atque *omnino similis nobis absque peccato* ¹? Visne fructus habere notitiam? per haec quatuor proculdubio assequeris rei cognitionem: per nomen radicis, per visum coloris, per olfactum odoris, et per gustum saporis. Eodem modo etiam ad Salvatoris Carnem advolans elevaberis; per formae nomen, confitendo eum *hominem Christum Jesum appellatum*; per visum: *Palpate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* ²; per humanas passiones: *In quo enim passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur auxiliari* ³; per mortem ejus propter nos: *Christus mortuus est propter nos secundum Scripturas* ⁴.

Itaque si per unum non sapis, ad reliqua singillatim currens investigabis; tibi que suadebunt corpus dominicum consubstantiale atque homogeneum dicere nostrae humanae naturae; sic enim confesso eo ex duabus naturis, notabis eum hominem simul ac Deum. Quum vero dicitur Unus secundum naturam, ut reipsa dicitis, absoluto nomine tantum notatur; tunc quomodo poteris dicere Hominem eum factum fuisse, mortuum, atque per suam mortem immortalitatis gratiam, fontis instar, nobis effudisse? Quapropter sine rubore sancti Patres duas in Christo exposuerunt naturas, Divinam inquam, et Humanam; dicentes: "Duae naturae, quoniam Deus est, et "Homo" ⁵. Rursus: "Simul convenerunt Naturae" ⁶. Item: "Duas constanter habebat Christus naturas". Et rursus: ⁷ "Duplex est Christus, homo erat qui aspi-

5 Greg. Naz. ad Cled. 1.

7 Cyril. Jerosol. Cateches. 4.

6 In. Serm. xxxi.

և որ այլ ինչ սոյնպիսիք յայլոցն ասացեալ եղեն : Այլ եթէ գերկուցն ասելով՝ հրաժարէին ասել զմին , և կամ եթէ զսորին հակառակն՝ զմին խոստովանելով՝ յամառէին յերկուցն գալ խոստովանութի . այլ հաւմարձակաբար երկոքումբն այսոքիւք բարեփառուէ զամպարօք փայլեալք պայծառանային , երկուս ըստ ընուէ , և մի ըստ միաւորուէ զՄի քարոզելով . ընդ ձեռն որոյ ցուցեալ լինէր Մտուծոյն Րանի ընուի անեղանելի , և ՚ի հօրէ . իսկ մարմնոյ նորին գոյացութիւնն ՚ի կուսէ , և արարածական . ասելով՝ « Այլ զուգապատիւս ասեմ զաւետարանչացն ձայնս , և ոչ ՚ի նոցունց արժանաւորութենէ ասացեալս . այլ՝ ոմն զբարձրութիւնն անձութեանն , և ոմն առ նրա աստութիւնն մարդկութեն զիջանելն նշանակեն » . և եթէ՝ « Հարչարելի մարմնով , և անչարչարելի անձութեամբն » : Այլ համայն սա՝ որ այժմ անչարչարելի ասաց անձութիւն , յայլում տեղով մակաձայնէ՝ « Միջարչարեալ » : Միջ՝ որպէս զսոսա իմաստուք . միջէ՝ մարմնիցն ինքն ընդ իւր վարդապետս . քաւ լիցի . այլ զառաջինն ըստ ընուութե տրամաբանէ , իսկ զերկրորդս՝ ըստ միաւորութեն բանի : Այլ յորժամ ըստ միաւորութեն ասէ՝ ուրանայ զհասարակականն , և ոչ դարձեալ ըստ հասարակականացն ինչ ասացեալ բան՝ զմիութիւն յերկուս բաժանէ միութիւնս . այլ՝ յերկուսին անչարաբարոյական կամօք բարեպաշտեալ մերձենայ . զչարչարելին ըստ հասարակականին՝ անչարչարելի ՚ի միաւորութեն խոստովանելով . և զանչարչարելին ըստ գոյացութե՝ բազմաչարչարելի ըստ միաւորութե :

Մանակի սմա և այլք հարքն զիւրեանցն արձանացուցին խոստովանական բան : Յորժամ ըստ ընութե ինչ բարբառել հասանէր , համարձակապէս զերկաքանչիւրցն յիշէին զհասարակականն . ոչ առ ՚ի բաժանել զմին Որդի յերկուս որդիս , կամ յերկուս դէմն , այլ միայն յորոց էինն՝ ազդեալ նշանակելին , ասելով նրան Րարսղի . « Այլ աստակեաց յուղեւորութեն »

1 Greg. Nyss. in Orat. Synod. Constantinop. habita.

2 Greg. Nazianz. in Ep. 1. ad Gledon.

«ciebatur, Deus autem qui non aspiciebatur ». Aliaque hujusmodi ab aliis prolata. Neque duas dicentes, unam renuebant dicere; vel ex adverso unam confidentes, duarum non detrectabant adire confessionem; sed libere per has ambas orthodoxiae faces illuminati splendebant; duplicem ob naturam, et unum propter unionem praedicantes Christum; quo demonstrabatur tam Verbi divini naturam increata ex Patre, quam carnis ejus substantia ex Virgine, et creata. Sic enim proferunt: ¹ « Non uniformes dico Evangelistarum voces, neque ex ipsorum auctoritate dictas; sed » unus excellentiam divinitatis, alter descensum ad imaginem nostrae humanitatis designat ». Et rursus: « Passibilis carne, divinitate impassibilis » ². Et profecto is, qui nunc impassibilem eum dixit divinitate, alibi exclamans dicit Deum passibilem ³. Quomodo ergo haec sunt intelligenda? num secum pugnat sanctus Doctor? Absit: sed primum relate ad naturam loquitur, secundum vero ratione unionis. Nec quum secundum unionem disserit, negat communia; neque rursus juxta communia dicens aliquid, unitatem in duas dividit unitates; sed ad utrumque sinceram voluntate accedit religiose; passibilem secundum communem naturam, impassibilem confessus in unione; et impassibilem secundum substantiam, magis magisque passibilem secundum unionem.

Huic consonas caeteri quoque sancti Patres suas declaraverunt confessiones. Quando secundum naturam aliquid eis occurrebat proferre, expedite utrisque naturis communia commemorabant: non ut unum Filium in duos dividerent Filios, aut in duas personas; sed solummodo ex quibus essent, innuebant. Dicit namque sanctus Basilius: ⁴ « Defatigatus

³ Serm. xxxvi.

⁴ D. Basil. Serm. de Gratiarum actione Tom. II. pag. 29.

մարմնոյն և ջղացն յուղեգնացուծէն յաւէտ ձգեցելոց . ոչ անժուհն աշխատուծք տաժանեալ, այլ մարմնոյն որ ՚ի բնուծէն յարմարագոյն էր՝ զպատահումնն ընկալեալ » : Եւ որ այժմն ըստ մարմնոյն բնուծեան զայս այսպէս մակձայնէ, այլուր ըստ միաւորուծէն առ Ռանն ան զայսոսիկ վերաբերէ՝ ասելով : « Եւ զթաղումն մարմնոյն և զգետնորա ասեմ Ռանին . ոչ բնուծք անժուհն, այլ միաւորուծեամբ տնօրէնուծէն . սոյնպէս զձայնս զանձնականս, և զչարսարանս զանձնականս, զտրտմուծին և զզոփան, այլ Ռանին ասեմ, ոչ բնուծք անժուհն, այլ միաւորուծք տնօրէնուծէն » :

Եւ այսպէս երկոքումբ այսոքիւք ուղղապաշտուծէ շաւղօք առ խորհուրդ մարմնաւորուծէ Ռանին վերերծալ գիտացեալք որ հարքն՝ համարձակէին և զբնուծեցն արժանաւոր բարբառել բանս, և զմիաւորուծէ տնօրէնուծեանն պատշաճագոյնս, ասելով . « Վաղցեալ ըստ մարմնոյն, ծարաւեցաւ, վաստակեաց, ննջեաց . և այնու ոչ եծէ զանժուծիւնն ինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնուծի շէմարտուծք յայտ առնելոյ » : Եւ եծէ՝ « Եւ վերջաւ ան մահ է Ռանն որ յայտնօրէ . յաղագս այնր իւրացոյց իւր մարմին՝ որ վշտանալն կարէ » : Եւ եծէ՝ « Ինչ իւրում անժուհն միացոյց զբնուծին մեր, և զամենայն ըստ բնուծէ մարդկուծէս մերոյ առնէ և կատարէ միածին Որդին Եստուծոյ . այլ ըստ անժուծէ բնուծէն անախտ և անկարօտ, և լցուցիչ և կատարիչ ամենայն արարածոց » :

Ի՞նչ այսպէս բազմերջանիկ հարանցն անորոշաբար յիշել ՚ի վերայ միոյ Ռանի, ոչ առ ՚ի բաժանել զմին Վս յերկուս դէմն, կամ յերկուս որդիս . քաւ լիցի . այլ զառաւելագոյն աստուած զամբուծի առ շէմարտուծի հաւատոյն տնտեսել կամեցեալք . միանգամայն թէ և զչարսափառացն տապաստ արկանելով խուճիս . որք ընդ ձեռն մին ասելոյն Վսի բնուծի, ուրանային զանսուտ նորա մարդեղուծէն խորհուրդ : Օ վեր-

1 Textus est Severiani Gabaliensis, vel Eusebii Emissemi, iterum insequentibus fusius replicandus.

»est ex itinere facto, carne et nervis ob itinationem
 »plus aequo distentis; non succumbente labori divini-
 »tate; sed corpore, quae naturae ipsius obveniunt, in se
 »suscipiente». Qui vero nunc secundum carnis naturam
 haec ita profert, aliàs secundum unionem Verbo di-
 vino haec tribuit, dicens: «Ego sepulturam carnis,
 »et operimentum ipsius Verbi esse dico; non per na-
 »turam divinitatis, sed per unionem dispensationis :
 »similiter voces proprias, passionisque peculiares,
 »moerorem et timorem Verbo divino esse dico, non
 »per naturam divinitatis, sed per unionem dispensa-
 »tionis ».

Sic porro per duplices istas orthodoxas semitas ad
 mysterium Incarnationis Verbi ascendere scientes
 sancti Patres, audebant quoque condigna naturis
 verba proferre, et unioni dispensationis convenientia,
 dicentes: ² «Esurivit secundum carnem, sitivit, de-
 »fatigatus est, dormivit; quo non Divinitati honorem
 »detraxit umquam, sed ut carnis naturam vere decla-
 »raret. «Item: ³ »Impassibile et immortale est Ver-
 »bum, quod ex Deo Patre; quamobrem appropriavit
 »sibi carnem passioni subjectam ». Et rursus: «Cum
 »suà divinitate univit naturam nostram, atque omnia
 »juxta naturam humanitatis nostrae facit et perficit
 »Unigenitus Dei Filius; sed secundum Divinitatis na-
 »turam inconcussus est, nihili indigens, implens atque
 »perficiens omnes creaturas ».

Sic itaque beatissimi Patres unius Christi memo-
 riam indiscriminatim faciunt, non ut dividant unum
 Christum in duas personas, aut in duos Filios, quod
 absit; sed ut potiore exhiuc constantiam veritati
 fidei conciliare queant, unâque simul ut cacodoxo-
 rum sternant phalanges, qui unam Christi naturam
 esse dicentes, verum illius negant Incarnationis my-
 sterium: posteriorem videlicet Eutychetem ³, qui

² Cyrill. Alex. Apolog. 10.

distinguit ut supra in adn. num.

³ En iterum duos Eutychetes

1. pag. 114. notavimus.

ջինն Եւտիքէս որ ոչ համագոյական կուտին դժոխաբանէր զմարմինն Վշտի, և մի բնութի: () առաջինն Եւտիքէս, որ յերկնից և անսաղացական ասէր զմարմինն Վշտի, և մի բնութի. զ[] աղենտիանոս և զ[] անի, որ կարծեալք առացին զերեւումն Վշտի, և մի բնութի. զ[] պողինար և զ[] ուփրոնիոս և զ[] յուղիանէ, որ կիսաբաժ և ոչ կատարեալ զմերս ասացին բնութի առեալ բանին ի կուսէն, և մի բնութի. զ[] շնոմիոս և զ[] լիոս, որ զաներեւելի արարած ընդ երեւելի արարածոյ շարակարգեալ ասաց զ[] անն ընդ մարմնոյն, և մի բնութիւն:

Այս հեռի ի սոցանէ և զքոյդ կարծեմասել մի բնութի. որ առ վտանգի խոշտանգանաց՝ մարմնանալ ասես Եւնի Վանի. և յորմէ իցէ մարմինն, զայն ուրանաս: () րինակ իմն, որք զթագաւորական դահոյսն պատուոյ արժանի վարկանին լինել. և յորմէ դահոյքն գեղեցկակերտեցան՝ զնիւթն իբրեւ զանարգինս անգոմնեալ ի բաց մղեն. ոչ գիտելով թէ յայնժամ պատուեալ երեւի իրն, յորժամ առ հոմատեսակն իւր ասացի. զի թէ այնմիկ ոչ ասացի՝ յորմէ առեալն եղև, ոչ ծանիցի առաւելութիւն՝ որումեւ համն փառաց, և դարձեալ թէ ի նորին վերայ էութիւնն ոչ հասցէ փառացն մեծութի, ոչ ասի փառաւորեալ, այլ փոփոխեալ. քանզի այլ առ այլ ասի փառքն և փառաւորելն, և ոչ առ նոյն:

Եւդ կամ եկ խոստովանեա յառաջասացելոցն զքեզ մի ոք գու ի չարապաշտից. և ծանիցուք որ յոյժդ ես մարդատեաց՝ զլանալով զայ մարդասիրութիւն. վասն զի նա առնելով յինքն մեծարեաց զքուութիւն, և դու ոչ խոստովանելովդ վատթարես: () Ի՞նչ ևս ապա ընդ քեզ հարազատապէս մաքառեսցուք, որ ախորժեսդ հեթանոսաբար առ ի մէնջ մեկուսանալ. և այն զի հրամանն ընկալաք՝ զհեթանոսացն ոչ կոխել ճանապարհ, և ի քաղաքս յամարացւոց ոչ

1 Sophronium istum, incognitum ferme apud caeteros Scriptores, memorat etiam Photius in suâ Bibliothecâ pag. 887. Edit.

consubstantiallem Virgini Christi carnem non esse effutiebatur ore infernali, adeoque *unam* assererat *naturam*: primum Eutychetem, qui de caelo esse et increatam dicebat Christi carnem, ideoque *unam* habere *naturam*: Valentinum; et Manetem, qui phantasticam dixerunt esse Christi formam, *unamque* illi asseruerunt *naturam*: Apollinarem, Sophronium¹, et Julianum, qui dimidiam, non vero perfectam nostram dixerunt Verbum accepisse naturam ex Virgine, et ideo *unam naturam* habere: Eunomium et Ariam, qui dixerunt Verbum carni esse coniunctum, tamquam invisibilem creaturam cum visibili creaturâ, proindeque *unam naturam* dicebant.

Non procul ab istis censeo tuum quoque unius asserendae Naturae modum; qui ob punitiois metum asseris Verbum Dei incarnatum fuisse; unde vero sit illius caro, negas. Exempli gratiâ, qui thronum regium in pretio habendum esse existimant, materiam vero unde thronus ille decore constructus fuit, sicut quidpiam vile contemnentes rejiciunt; nesciunt hi quod tunc res honoratur, quando asseratur de homogeneo sibi; sin autem de eo dicatur, unde sumpta fuit, minime innotescet consecutae gloriae amplitudo. Adde, quod nisi super illius essentiam advenerit gloriae magnitudo, non dicitur glorificata, sed permutata; de diverso namque dicitur gloria, et glorificatio, non vero de eodem.

Itaque veni, et vel invitus confitere te unum esse ex recensitis cacodoxis; tunc noscemus, quod penitus sis misanthropus, negans Deo erga homines charitatem; quum ille assumptâ sibi nostrâ naturâ eam honoraverit, tu autem nolens id confiteri, pessumdaris. Quid ergo amplius tecum fraterno more congre-di-mur, cui placet ethnice a nobis disjungi? quinimmo mandatum accepimus² *ne in viam Gentium abeamus, neque in Samaritanorum civitates introeamus*. Si

tionis Rothomagensis.

² Matth. 10. 5.

մտանել : Ի՞պա թէ 'ի չարաչար արմատոց անտի ոչ ես չարագոյն ընծիւղեալ շառաւիղ, խոստովանեսցիս ընդ մեզ, մանաւանդ թէ ընդ հանրական կաթողիկէ եկեղեցւոյ՝ զմի և զնոյն Վճռած միանգամայն և մարդ. զի ծանիցի անբաժանելի և անշխիթ միութիւն մարմնացելոյ՝ Վանին Եպիսկոպոս լինիս իբրև զճուր հոսեալ ընդ զառ 'ի վայր՝ անդրէն ոչ կարացեալ դառնալ. կամ իբրև զկարկուտ հատեալ յամպոց՝ առ հալելն հուպ լինելով, քան թէ առ վերստին կապին յամպս : Ինկալ առանց խարդախուէ զգրեցեալն, և ճշմարտեա զոր առ 'ի Փրկէն կատարեցան իրագործութիւնքն : Սուտ համարեսցի լինել զքոյինդ ջաղջախ և սխալականդ խորհրդոց իմաստ, և մի զԾալինն անսուտ գիր : Եթէ գրոյն զայթագողիցիս, գործոյն հաւատասցես. զի ապացոյցք բանի գործք 'ի նոնէն վկայեալ. « Վոնէ վասն գործոցն, ասէ, հաւատացէք » :

Եթէ բաղդատեր գոյժ 'ի միմեանց տարբերեալն. քանզի անդ անմարմնաբար և միայն ձեւացութիւններ գործութիւն. իսկ աստ մարմնով և հանդերձ ճշմարտութիւն : Կերակրեցաւ առ Վարահամու. ճաշակեաց և ընդ աշակերտսն. անդ յանմարմնութե, և աստ 'ի մարմնաւորութե. ուստի յայտ է՝ եթէ այն նմանութիւն գործոյ. իսկ այս՝ գործ ճշմարտութիւն : Եթէ զգործս առ գործն տարեալ հաւասարեսցես, հաւասարեալ լինին և երեւոյնքն՝ առաջինն և վերջինս : Օնորին հետ երթիցէ ծնունդն, աշումն, մահն, թաղումն, յարութիւն, համբառնախն. ընդ որս ինքն անցանելով ըստ նմանութե գլխոյ՝ զբոլոր զառ 'ի յեկեղեցւոյ զհետ հրաւիրեալ կոչէ զպատշաճեալ իւր անգամն. և ամենայնքս մեր՝ ըստ քեզ՝ ստուեր և երեւութիւնք առ 'ի յոյն ակնկալութիւնք : Եստուտ ապա և Սանի և Սարկիոն կենդանասցին՝ զկնի այնքան ամաց՝ տեսանելով զքեզ իւրեանց եղեալ զարմ : Երրուսանես, ասէ, մարգարէն զստութեան խօսողսն. եթէ կորուսանէ բանն, առաւել ևս գործն ընձե-

1 Johan. 10. 38.
2 Gen. 18. 8.

3 Sabintelligitur phantastice
peracta est.

vero non es ex malis illis radicibus pejor pullulatus. ramus, confitere nobiscum, immo, cum universali Ecclesiâ Catholicâ, unum eundemque Christum Deum simul et Hominem, ut indivisibilis et inconfusa unio Verbi Dei Incarnati innotescat. Cur vis esse sicut aqua deorsum effusa, quae nequit sursum redire? vel sicut grando a nubibus decisa, quae facilius dissolvetur, quam possit iterum nubibus conjungi? Suscipe absque dolo scripta, et agnosce acta a Salvatore perfecta. Fallacem reputa esse tuam concussam fallibilemque sententiam, minime vero divinam Scripturam, quae non fallit. Si per Scripturam scandalizaris, crede per opera; nam probatio sermonis opera sunt, teste Domino: "*Saltem, inquit, operibus credite*"¹.

Noli invicem conferre, quae nimium sibi discrepant: nam olim incorporaliter, et figurate dumtaxat operabatur; nunc autem in carne, et veraciter. Cibum sumpsit tempore Abrahae², manducavit quoque cum discipulis suis; illic incorporaliter, hîc autem in Incarnatione: unde patet illud fuisse acti assimilationem, istud verum actum. Si opus volueris operi adaequare, ea etiam, quae apparebant aequanda florent, anteriora illa, haecque posteriora. Hinc sequetur nativitas, incrementum, mors, sepultura, resurrectio, et ascensio³, per quae ipse, ut Caput, pertransiens cuncta Ecclesiae membra sibi coaptata post se invitans vocat: secundum te autem omnes nostrae spei expectationes umbrae sunt et phantasmata. Hinc itaque Manes et Marcion reviviscent post tot annos, videntes, te suam esse progeniem. *Perdes*, ait Propheta, *qui loquuntur mendacium*⁴: si verbum deperdit, quanto magis opus perditionem inducet? *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est?* ait magnus Jacobus⁵. Ut quid mendacium,

4 Psalm. 5. 7.

5 Jac. 2. 21.

ուէ կորուստ: Ըբրահամ հայր մեր ոչ ապաքէն 'ի գործոց արդարացաւ, ասաց մեծն Նաւորոս. ընդէր զսլտութի, և ոչ զհաւատս 'ի բանս և 'ի գործս առփոր ձիս ցուցանել, կամելով լինել որդի անդրանիկ 'ի հօրէ սատանայէ:

Հիմ ջանաս փոփոխել զմակագրութի անուանն, և դնել զայլոյ ուրուք անուն, յորմէ հեռի են ասացուածքն. և կամ թէ յեղանակել զբանն՝ ոչ որպէս ինքն խնդրէ: Տօւր զքեզ ներխորհրդումն բանի, և մի զխորհուրդ բանին առ քեզ բռնադատեալ թիւրեցես: Ա կայեա՛ այնոցիկ բանից, որոց նժն իւան վկայեաց ընտրել. և մի զքոյդ արդարացուցաներ՝ 'ի բազմաց կրեալ ստգտանս և ապաքանութի: Նաւնի, զո՞րք 'ի նոցանէ ըստ բնութե է ասացեալ. և ոյք այնոքիկ իցեն՝ որ ըստ միաւորութեն տրամաբաւ նեցան: Եւ այսպէս լուսաւորագոյն իմացուածով կարասցես 'ի միտ առնուլ զերկաքանչիւրս գրեցելոյն բանից խոհականութիս:

Իւնդի բազում ինչ անյայտութիւն և տարակուսանք յաւետարանականն գտանի ձայնս և յառաքելականս, առ որ եթէ խաւարազգած որ 'ի ներքս յառեալ նայիցի հոգւոյն ակամք, նոյն ինքն մոլորուէ պատճառ ճշմարտութեն նմա եղանի ասացուած: Որպէս յիմարամիտն այն Վրդղինար՝ լսելով յառաքելոյ, «Որովհետեւ մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ մերձաւորութե՞ կցորդ եղև նոցուն» աստուատ ապա զմարդկայինն՝ 'ի բաց կրճատեալ եհան 'ի մարմնոյն Վրի զբանական հոգին, ասելով. Ի՞ճային էր հոգիացեալ հոգւորութե՞: Եւ այնպէս և այլով իւրք բանիւ այլ որ վրիպեալ մոլորեցաւ, յասել անդ Փրկչին. «Առ որ եւ յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ՝ որ էն յերկինս», և կարծեաց Եւտիքէս առաջին յերկնից բերեալ, և յածային բնութեն հայթայթեալ Վրի մարմին, և իբրեւ ընդ խողովակ գնոյն անցուցեալ ընդ մէջ կուսին. ոչ իմանալով թէ յաղագս առ երկնայինն միաւորութե որ յերկրէն էր՝ ասիւր այս այսպէս: Ըրդ է՛ ուրեմն յաւ

1 Johan. 8 44.

2 Hebr. 2. 14.

non vero fidem in verbis et operibus niteris ostendere, optans filium te esse primogenitum *ex patre diabolo*¹ natum?

Cur permutare conniteris nominis conscriptionem, atque alterius nomen reponere, a quo distant ea verba; aut contra illius sensum verba commutare? Applica te ipsum ad verbi sensum, nec sensum verbi ad te violenter contorqueas; eadem proferto verba, quae Verbum Dei testatum est se elegisse; neque tua tuere a plurimis accusatione sauciatns ac confusione. Nosce quanam ex iis Scripturae verbis relate ad naturam dicta sint, quanam autem relate ad unionem prolata; sicque clariori intelligentiâ utrumque conscriptorum verborum sensum comprehendere poteris.

Haud modica namque obscuritas et ambiguitas in Evangelicis Apostolicisque vocibus reperitur quas si quis tenebris obnubilato animae oculo introspicere voluerit, illi vel ipsa veritatis dicta erroris causa fient. Sicut insanae mentis Apollinaris audiens ex Apostolo: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter per affinitatem participavit eisdem*²: hinc ille humanam mutilans naturam ex Christi corpore exclusit animam rationalem, dicens: „Divinâ erat ipse animatus animatione“. Item alio quoque verbo alius quidam in errorem sese praecipitavit, quum dixerit Salvator: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo*³. Hinc existimavit Eutyches primus Christum de caelo adduxisse, et ex divinâ naturâ sibi carnem aptasse, eamque per virginem veluti per canalem quemdam transire fecisse; non intelligens, quod propter terrestris cum Caelesti unionem, istud sic dicebatur. Est ergo in divinis Scripturis verbum, quod dictum est, et intelligitur secundum naturam, est-

³ Johan. 3. 13.

տուածային գրիցեալն բան՝ որ ըստ բնութեն է ա-
սացեալ և իմանի, և է որ ըստ միաւորութե տնօրէ-
նութեանն : Օ ի յորժամասէր Փրկին ցՓիղիպոս,
« Որ՛եստես զիս՝ ետես զհայր իմ » : Եթէ գտեսանել զայս՝
առ բնութեն տեսուի՝ զոր ունի Որդի զհօր, ոչ ա-
ռաջնորդեսցես մտացն աչաց, ոչ միայն թէ որդեհայ-
րութիւն ՚ի ներքս ածեալ մոլծանես, այլ և մարմին
ևս հօր շնորհեսցես՝ որպէս և Որդւոյ : Իստ նմին և
յորժամասէր, թէ « Ես և հայր իմ մի եմք », ոչ ըստ
գիմաց և առանձնաւորութեան զմին ասէր գոյ, այլ
ըստ բնութեան :

Իս որ դու կուրացեալ մտօք հայելով՝ ոչ գիտա-
ցեր զանազանել, այլ մեղադիր եղեալ առաջնոցն առ-
տուածխօսութե՝ գրեցեր և ասացեր, թէ Օ ի՛նչ
պարտ է զճարտարնն ՝ ի նաւ համարել, որք ասեն
զԵրրորդունին դիմօք և առանձնաւորութե բաժա-
նեալ, և անօրութե միաւորեալ : Ուստի յայտ արա-
րեր, թէ դու և ոչ զմի յերկոցունց յայդցանէ ոչ
ընդունիս . և այդպէս՝ ոչ բաժանելով ըստ դիմաց՝
լինիս Սաբելացի, և ոչ միաւորելով ըստ բնութե՝ Ի-
րիոսեան : Եւ եթէ ոչ բաժանի ըստ դիմաց, զհարդ-
առանձնաւորութեն կարեն անշարժ մնալ . զոր մեծն
Պրիգոր ասէր՝ Սաղիագու, թէ՛ « Օ երիս գոյունն
ոչ միոյ իմանալ ժողովման, կամ լուծանելոյ ՚ի մի-
մեանս, և կամ խառնակուե », . և դարձեալ « Եթէ
ոչ անօրութեամբն միաւորես, օտար ապաքէն ՚ի ներքս
ածես բնութի, և յանհաւասարս զզուգահաւասարն
դնես գոյացուի » : Իսդ այսպէս ընդ խաւար զճրշ-
մարտագոյնն շօշափեցեր լոյս . և զկուրութի մտաց
քոց զսրբովքն արկանես հարամբք, զորս ճարտարս
՝ ի նաւ համարել . և զայս ՚ի քեզ հայելով ասա-
ցեր . զի թէ դու ՚ի գիտութե էիր եղեալ, զայլս ոչ
անուանէիր գիտունս : Իսկ մինչ ճարտարս զնոսա
խոստովանեցեր, զառ ՚ի նոցանէ իմաստաբար ասա-
ցեալն իբր ոչ ընդունիցիս : Իայց իցեն ո՛վ արդեւք
ճարտարքն այն ՝ ի նաւ համարել, հարցանեմքք՝ թէ զճրշ-

1 Johan. 14. 9.

2 Greg. Ὑπεραγορα. Vid. Atha-

nas. in Exposit. Fid. Tom. 1. pa-

gina 80.

que aliud secundum unionem dispensationis. Quum enim Philippo dicebat Salvator: *Qui videt me, videt et Patrem meum* ¹: nisi visionem istam acie mentis ad Naturae rationem, quae Filio communis est cum Patre perduxeris, non solum Filio-Paternitatem ² introduces, sed etiam sicut Filio corpus attribuas Patri necesse est. Sic etiam quando dicebat: *Ego et Pater unum sumus* ³ non secundum personam proprietatemque unum esse dicebat, sed secundum naturam.

Quae tu obcaecatâ mente perspicies distinguere non potuisti, sed spretâ Majorum Theologiâ scripsisti et dixisti: « Quidnam habendi sunt Graecorum Rhetores, qui dicunt Trinitatem esse personis ac proprietatibus divisam, divinitate vero unitam ». Quo declarasti te neutrum istorum concedere; atque ita non dividendo secundum personas, Sabellianus sis, non uniendo autem secundum naturam, Arianus. Porro nisi dividantur secundum personas, quomodo possent proprietates permanere constantes? sicut magnus Gregorius Nazianzenus dicebat: ⁴ « Tres » hypostases non esse unius collectionis intelligendas » aut inter se dissolutionis, aut confusionis ». Et rursus: « Nisi divinitate unieris (*personas*), alienam » utique inducis naturam, et inaequalibus aequalem » tribuis hypostasim ». Hoc itaque modo per tenebras lumen veracius tetigisti; mentis autem tuae caecitatem sanctis Patribus tribuis, quos Graecorum Rhetores nuncupasti: idque relate ad teipsum dixisti; alioquin si tu in scientiâ fuisses eruditus, alios non nominares eruditos; quum vero Rhetores ⁵ illos esse confessus sis, quomodo eorum dicta sapientissima non admittis? At si verum dicas, te interrogo: qui sunt illi Graecorum Rhetores? Etiam si tu mentiri volueris, tua de illis accusatio nobis indicat nominatim illorum verborum Auctores. Dixisti, eos per-

³ Johan. 10. 30.

⁴ Sermon. xxix.

⁵ Vel eruditos.

մարիտն ասասցես . զի թէ և դու կամիցիս ստել ,
ամբաստանականն քո բան՝ որ զնոցանէն՝ յանուանէ
մեզ զասացողս բանիցդ այդոցիկ ցուցանէ : Եւսացեր ,
թէ դիմօք և առանձնաւորուք բաժանեն , և անծու-
թէն միաւորեն : Եւս 'ի սքց հարանցն ասացեալ եղև .
“ Եւ ծանօթութիւն յիւրաքանչիւր ումեքէ բարձեալ
լինի , և ոչ առանձնաւորական նմանութիւն յայլում
ումեք երևեալ , Եւ եթէ՝ “ Բաժանի անբաժանաբար ,
և միաւորի որոշմամբ . ոչ զմիաւորութիւն խառնակու-
թի գործելով , և ոչ զբաժանումն՝ օտարուի , , Եւ
եթէ՝ “ Կարտ է զմի անծուին պահել , և զերիս դէմն
խոստովանել , և կամ զերիս գոյացութիւն . և զիւ-
րաքանչիւրօք հանդերձ յատկութեամբ , , Եւ եթէ՝
“ Եւ անգոյք են անուանքն , կամ միոյ դիմաց . մինչ զի
լինել ճոխութիւն մեր անուամբք , այլ ոչ իրօք , , :

Եւս են երջանիկ հարանցն անբաժանական դաւա-
նութիւն . որովք բանիւք դու հերձուածօղս առա-
սես զնոս , և ոչ զանգիտես և զարհուրիս՝ զթունա-
լից որպէս զօձի զլեզուդ քո շարժել ընդդէմ նոցա ,
որք արբանեակք և սպասաւորք եղեն Բանին նյ . ան-
յողդողդելի հաւատով զնորայն հիմնացուցին զեկեղե-
ցի : Եւ զի՞նչ զարմանք են յանգանիցն ոչ պատկա-
ռելքեզ արանց . որ զի և առ նոյն ինքն վեհագոյն
բնութիւնն անամօթեցար զհայհոյութեդ քո ձգել
բան , ոչ խոստովանելով 'ի միում անեղ բնութե զե-
րիս դէմն և զերիս առանձնաւորութիւն , զհայր և
զԼորդի և զԵրէն : Եւ ձեռն որոյ 'ի բաց բառաւ
լով զպատճառն՝ որով իւրք միմեանց են և ասին , ընդ
նմին բարձեալ լինի և իւրաքանչիւր ուրուք նոցա գոյ-
ութիւն . ընդ որով ապա և ոչ Եւստուած , և մնալ քեզ
անաստուած , որ այդպէս յանդուգնդ ես յանձառե-
տուի . որ իմաստասիրեսդ և ասես , թէ որ 'ի հօրե-
անձնն էր՝ նոյն անձնաւորեցաւ 'ի սք կուսին :

Յորժամ ընդ հօր զնա անբաժանիւրն , ոչ շնորհե-
ցեր նմա զկատարելութի ունել դիմի . իսկ այժմ եր-
կուցեալ թէ մի գուցէ խոստովանել հասցէ 'ի կու-

1 D. Athan. Sermon. de Trinit.

2 Greg. Nazianz. Sermon. de Epiphaniâ. xxxix.

sonis ac proprietatibus dividere, divinitate autem unire. Utique; sic a sanctis Patribus dictum est: „Nec notiones ab unoquoque auferuntur, nec personales species in alio aliquo apparent¹“. Rursus: „Dividitur indivisibiliter, et unitur cum distinctione; nec per unionem confusio fit, neque per divisionem alienatio²“. Et rursus: „Oportet unam Divinitatem servare, et tres personas sive tres hypostases, confiteri, et unamquamque cum suis proprietatibus³“. Et iterum: „Haud inexistencia sunt, aut unius personae nomina, ita ut opulentia nostra nomine tenuis ac non reapse fiat⁴“.

Hae sunt beatorum Patrum Theologicae professiones, quorum verborum ratione tu Haereticos illos esse dictitas, neque vereris, nec horrescis linguam tuam serpentis instar venenosam contra eos movere, qui satellites quum sint ac ministri Verbi Dei, per inconcussam fidem illius Ecclesiam firmaverunt. Quid mirum porro, te sanctos Viros non timere quum vel in ipsam supremam Naturam ausus sis blasphemiae tuae verba impudenter jaculari, nolens in unâ increatâ naturâ tres personas tresque hypostases confiteri, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum? Quamobrem, ablatâ ratione, qua unaquaeque (*persona*) est atque dicitur alterius, unâ simul aufertur etiam uniuscujusque subsistentia; unde, neque Deus extabit; et tunc tu Atheus manebis, qui adeo in divinarum rerum speculatione audax es; qui philosopharis et dicis: „Quae ex Patre erat persona, eadem in sanctâ Virgine efformata est“.

Quum de Deo agens asserebas eum esse Deum cum Patre, non concessisti ei perfectionem habere personae; nunc autem veritus ne forte confitendum tibi sit eum ex Virgine, id est, ex humanâ naturâ

սէն, այսինքն 'ի մարդկային բնութէն, զկատարելագոյնն տալ նմա գոյութի մարդեղութե, անձն 'ի Հօրէ զնա անուանեցեր: Իսկ մինչ անձն ասես, ընդէր հրաժարես զնա դէմ ասել. եթէ արդեւք վարդապետեցար 'ի քում արուեստարանիդ՝ այլ գոլ զանձն, և այլ զգէմն. որ թէպէտ և է ուրեք՝ որ զանազանի 'ի զանազան տեսական, սակայն առ մի և նոյն առեալ իրակութիւն զնոյն երկոքին ակնարկեսցեն: Վանդի զումնմէն ասի՝ թէ անձն և եթէ դէմ. և այս հասարակաբար զհետ երթիցէ մարմնական և անմարմին տեսական. քանզի իւրաքանչիւր առանձնաւորեալքն 'ի տեսակին՝ դէմ անուանի. որպէս 'ի մարդկանէն՝ յաւղոս յատկացեալ դէմ առկոչի. իսկ յանմարմնոցն՝ յաբրիէլ առանձնացեալ դէմ անուանի. սակէս յանեղազոյն էութէն, Հայր կամ Որդի կամ Հոգի առանձնակի յիշեալ՝ դէմ առասի: Եւ արտորոշեալ ճանաչի 'ի նոսա դէմն այսուիկ. Հօր ծնող գոլ. Որդւոյ ծնունդ. իսկ Հոգւոյ ելումն: Եւ նոյն սա է առանձնաւորութի. զի որով իւրք նշանակեսցի դէմն, նոյն և առանձնաւորութիւն նմին եղիցի:

Եւդ զիարդ դու մոլորեցար՝ կամ ոչ իսկ ասել դէմ և առանձնաւորութիւն երեքանձնական զօրութեն, և կամ թէ ասել՝ չարաչար ասել՝ ընդ ի բէացւոյն ելանել սուր. փոխանակ երկից դիմաց և առանձնաւորութեան՝ մի ասել դէմ և առանձնաւորութի: Եւ համայն հիացեալ եմ մեծապէս՝ զնորանշանդ 'ի քեզ տեսանելով ձեացութի. զի այլք յահեկանացն զմի մի ինչ 'ի սատանայական ուսմանցն բարձեալ տարան շահս. իսկ դու յոյժ ազահելով և ոչ զմի դեմնտուտ 'ի կողմանէ թողլով տենչացար. մինչ թէ զնոյն զմարգարէին առ քեզ բարբառել իրաւացի է. “ Եւբարձ զաչս քո յուղղութի և տես, ո՞ր ոչ թաւաւեցար 'ի ճանապարհս քո », և որ 'ի կարգին. առ ամենեւեան անամօթեալդ, և 'ի խոստովանականս, և 'ի կարգս, և 'ի կրօնս. առանց ամենեցուն հոլանեալ, և զամենեցուն 'ի տեղի արարեալ լցեր զհայհոյութեանն չափ:

perfectam suscepisse incarnationis existentiam, personam ex Patre eum nominasti. Quum ergo personam dicis, cur recusas eam hypostasim dicere? num didicisti in tuo gymnasio artificioso aliud esse personam, aliud vero hypostasim? quae etiamsi aliquando relate ad variantes species distinguantur, ad unam tamen eandemque rem accommodatae, idem ambo indicabunt. Enim vero de aliquâ re dicitur tam persona, quam hypostasis; idque communi ratione consequitur corporales incorporalesque species; singuli quippe personaliter distincti in specie, hypostases nominantur; sicut ex hominibus Paulus proprietate suâ distinctus, hypostasis vocatur; et ex incorporalibus Gabriel seorsim sumptus, hypostasis appellatur. Eâdem ratione in ipsâ increatâ essentiâ Pater, aut Filius, aut Spiritus particulariter memoratus, hypostasis dicitur. Distincta autem hypostasis in illis hoc modo dignoscitur: Patrem Genitorem esse, Filium Generationem, Spiritum vero Processionem. Atque hoc ipsum est Personalitas; qua enim re assignatur hypostasis, eâdem etiam personalitas fit.

Quomodo ergo tu in errorem inductus es? vel non asserendo hypostasim et personalitatem Virtutis Personarum, vel asserendo, pessime dicis, gladio ictus Libyci Sabellii, qui pro tribus personis ac hypostasibus unam dicebat personam ac hypostasim. Et profecto summâ afficior admiratione, novâ omnino in te contemplatâ figuratione. Alii enim ex sinistra parte stantes unum tantum, quemque diabolici studii fecerunt lucrum; at tu nimis avaritiae deditus, nullum praeterire avidiori animo passus es: ita ut iustum sit erga te Prophetæ effatum dirigere: *Leva oculos tuos in directum et vide, ubi non prostratus sis in viis tuis*, et caetera¹; erga te, qui in omnibus impudice te geris, in confessione, in ordine, et in religione; quique tu ipse solus denudatus, atque cunctorum vices adimplens blasphemiae mensuram perfecisti.

¹ Jerem. 3. 2.

Ղոյ հնար թուել զխիճս հեզեղատի, և զաւագ ծովու, և զշիթս անձրեկի, և ոչ զստեղծեալն առ ՚ի քէն նորագիւտ բանս և իրս . ընդ հակառակս ելանել անթափանչ խորհեցար գրոյ . « Եւ ցցի, ասէ, երկիր գիւտուք ան իբրեւ զժուրս բազումս՝ որ ծածկէն զծովս, » Լսանակ և դու հրապուրողականդ քո բանիւք ծովացուցեր, ամօ օր և ժամ և ամիս՝ քեզ նորաձեւութեան : Ուր տարցուք զառ ՚ի քէն հասեալ ՚ի մեզ աղէտս . ում պատմեսցուք զչարիսս, կամ ում գոյժ տացուք զանջատելոյդ ՚ի կաթանէ, զհատուցելոյդ ՚ի ստեմէ . որ եդիր յերկինս զբերան քո, և զլեզու քո ածես զերկրաւ . որ ջանասդ մերժել ՚ի մէնջ զօրէնս նոյ մերոյ, և պատմել մեզ փոխանակ այնոցիկ այլ մոլորութի . որ իբրեւ զձի ընդ քիրտն մտեալ՝ ոչ կասես յընթացից քոց . և ոչ ասացեր՝ թէ Լճդ հանգեայց . զի զայն առ ուժի գործէիր : Որոյժ պինդդ ունիս զմիդ ասել ընուծի . և ասելոյդ քո խորհուրդ ՚ի վաղենտինեայցն և ՚ի մանիքեցւոցն հայի աղձատանս : Իսկ զառ ՚ի յերկուց ընուծեցն ասել՝ ոչ միայն թէ լսել ոչ կարասցես, այլ և վատթարագունի իմն նմանեցուցանես տարացուցի . որ է ըստ քում անթափանչութեանդ . և տարացոյցն քո : Եւ յաղագս այդր երկիւղի, թէ մի գուցէ զփրկչական մարմինն ՚ի մարդկայնոյս ասել հարկեսցիս ընուծի, ՚ի հանուր իսկ էակացս ՚ի բաց բարձեալ տարար զանուն ընուծի, ասելով . Եւ ասի այլ ընուծիւն, բայց արարչաւ կանն եւել . և անքս ՚ի նմանէ ածանցոցեալք՝ զնա ունին միայն իւրեանց ընուծի : Որպէս զի ըստ քեզ յերկուց մին պատկանեսցի, կամ զարարիչն թուել ընդ արարածս, որ է անանուծի, և կամ զանուծի կարծիս բերել ՚ի վերայ արարածոյս, որ է բազմանուծի . և նոյնպէս երկողին անանուծի : Եւ քո պանծալի անաբանութիդ, մանաւանդ թէ յիմարութեդ ցոյցք, զնիւթս զայս յաւէժակից ասել արարչական զօրութեն . ընուծի, և ոչ ստացուած նմա զսա համբաւել :

1 Eccle. 1. 2.

2 Isai. 11. 9.

3 Isai. 28. 9.

4 Psal. 72. 9.

Dinumerare quis poterit calculos torrentis, ¹ *arenam maris, et pluviae guttas*; non tamen conficta a te novitatis verba et commenta. Secus divinae Scripturae cogitasti te prodere: *Implebitur*, inquit, *terra scientiâ Domini, sicut aquae maris operientes* ². Sic tu quoque seductoriis tuis verbis mare vastum edidisti: omnis dies, et hora, et mensis, novitatis tempus est tibi. Ubi portabimus calamitates ex te in nos pervenientes? cui referemus mala tua, vel cui umquam nuntiabimus deplorabilem rumorem de te *ablactato a lacte, avulso ab uberibus* ³? Qui *posuisti in Caelum os tuum, et linguam tuam transire facis in terrâ* ⁴, qui studes amovere a nobis leges Dei nostri, atque enarrare nobis pro iis errorem alienum ⁵. Qui *sicut equus sudore defatigatus non cessas a cursu tuo* ⁶; *neque dixisti: Quiescam* ⁷; id enim per vim agebas. Qui nimis acriter tenes modum dicendi *unam naturam*; intentio autem hoc dicendi pertinet ad Valentinianorum Manichaeorumque nugas. Quum vero *ex duabus* dicitur *naturis*, non solum recusas audire, verum etiam turpissimo cuidam exemplo assimilas; quod est sane juxta tuam theologiam. Et ob hunc timorem, ne forte cogaris Salvatoris carnem ex humanâ dicere naturâ, universis entibus Naturae nomen abstulisti, dicens: Nulla dicitur natura praeter Creatricem, omniaque ab eâ producta eam tantum sibi habent naturam. Proindeque, juxta te, horum unum consequitur; aut Creatorem oportet connumerare cum creaturis, quod est Atheismus; aut divinitatem tribuere creaturis, quod est Polytheismus: utrumque pariter Atheismus. Haec tua est excellens Theologia, immo stultitiae specimen; materiam hanc nostram creatrici Virtuti consempiternam asserere; naturam, non autem illius creaturam, istam divulgare.

5 Isai. 30. 10.

6 Jerem. 8. 6.

7 Isai. 57. 10.

Եւ սակայն լիբր և չար լինելով՝ զամպարշտուէդ ոչ գիտացեր զյագուրդ . որպէս ասէ մարգարէն : Յորժամ տեսանես զմարդկային ինչ ուրուք ճառեալ զՔրիստոսի կրիցն, յանդգնիս աներկիւղաբար՝ ի գրեցելոց անտի՝ որ զայնն քարոզէ՝ ի բաց ջնջել զբանն . և ասես՝ Որոմնացան մշակացն է զայդ սերմանեալ : Որ ոչ միայն է անհաւանական՝ զոր ասեսդ, այլ և անհաւաստի : Յորժամ չար մշակքն՝ ի վերայ բարի սերմանն որոմնացանուք լինել Տանդիսանային, ամենեքին առհասարակ եկեղեցականացն ի բաց բարձեալ եղեն հոգաբարձուք . անտերո՞ւն՝ ի Քրիստոսի հաւաքեալ գաւիթ՝ շրջէին հօտիցն բազմութիւն . ոչ որ տեսանէր, և ոչ այն որ լսէր : Արդ եթէ էին ոմանք, այլ և յովք և և կենդանիք մնացեալք, զիարդէր՝ եթէ զթիւրութեն արտահալած առնելով զաւանդիչս, զիւրեանցն ի ձեռս նոցա տային առ ի թիւրել զուղղասացութի :

Եւ կամ զորս ի մէնջից աստի Հոգին սուրբ զարթոյց՝ լինել զկնի առաջնոյն լուսաւորիչք, զերկոսին գնոսս ասեմ սքա՝ զԱստուծոյ և զԱշուղոց, և զամենեւին զընտրեալն զարբանեակս նոցուն և զգործակիցս, զյգնակ և զայլն . և կամ որ ըստ նոցանէ, և ոչ հեռի ի նոցանէ՝ զմեծն իմաստասիրաց և զհոգաւորն ընդ տիեզերս զԵրմիայի . որք էին միանգաւ մայն արուեստաւորք թարգմանիչք և ուղղափառք : Եւ որք և այնքան ոչ կարացին ճանաչել զօտարոտի խառնուածն . փոխանակ անխարդախ կաթինն հրապոյրս պղտորս իւրեանցայոցս արեւոյն համազանց . վարձկանք և ոչ հովիւք լինելով՝ անփոյթ արարին զոչ խարացն : Եւ ձեզ հնչեաց բանն այ, և առ ձեզ միայն եհաս աւետարանն : Եւ ուրեմն հովիւն քաջ ի Քրիստոսի զինքն ասացեալն . ամենեքեան՝ որ յառաջ քան զձեզն էին՝ գոյք էին և աւազակք :

Եւ ասէք . Թափառութեան միանգամայն և ուսումնասիրութեան ըմբռնեալ ցանկութիւն, որոց և հանդիպել կարացին գրիցելոց՝ թարգմանեցին և բերին : Օրհնէ ասէք . Թափառելք լինելով՝ Թափառեցութե՝

1 Isai. 56. 11.

2 I. Cor. 14. 36.

Verum impudens et improbus quum sis, impietatis tuae *nescivisti saturitatem*, sicut inquit Propheta ¹. Quum vides aliquem humana quaedam enarrasse de Christi passionibus, andes intrepide a scriptis ejus, qui illa praedicat, expungere verbum, dicens: Operarii zizania seminantes illud seminarunt. Quod dicis, non modo improbabile est, sed etiam nullius valoris. Quum maligni operarii supra semen bonum zizania seminare publice praesumerent, omnesne omnino abfuerunt Ecclesiasticarum rerum Curatores? anne sine tutore aliquo multitudo gregis a Christo in unum ovile congregata ambulavit vagans? nemo vidit, nemo audivit? Sin vero erant nonnulli cum aliis adhuc viventes, quomodo factum est, ut quum ipsi expellerent novatores obliqua tradentes, recta verba sua in manus eorum traderent detorquenda?

Quosve ex hisce suscitavit Spiritus Sanctus post primum illum Illuminatores fieri, ambos illos Sanctos, inquam, Isaacum et Mastotzium, cunctosque electos eorum ministros et cooperatores, Eznacium cum reliquis; quive illis posterior, nec ab iis procul, magnum dico inter Philosophos celebremque in orbe terrarum Dominum Moysen: qui simul erant optime periti Interpretes, et orthodoxi. Hi neque adeo compotes facti sunt, ut cognoscerent alienam mixturam? an pro lacte sincero seductiones turbidas suisne bibere dederunt nationalibus? mercenarii forsitan, non vero pastores, existentes neglexerunt oves? *An a vobis verbum Dei processit* ², *aut in vos solos pervenit Evangelium?* Vos ergo estis Pastor ille bonus, quem se esse dixit Christus ³? *omnes ergo, qui ante vos fuerunt, fures erant atque latrones* ⁴? At dicitis: « Ducti avidius Dei simul atque studii amore, quaeque invenire potuerunt scripta, interpretati sunt, et adduxerunt.» Quid dicitis? Dei amantissimi quum essent, odium Dei praesumpserunt opus praestare? atque a lit-

3 Joan. 10. 11.

4 Ibid. vers. 8.

յանդգնէին ցուցանել գործ. և յուսուժնասիրութիւնս
անտի կանխեալք՝ ելանէին առ յիմարուի՞ն, զդառնն
քաղցր վարկանելով, և դնելով զխաւարն իբրեւ զոյս.
զչափն ընդ բարւոյ փոխանակել, և բառնալ բերել
զմարդարէականն 'ի գլուխս իւրեանց վայասացուի :

Եւ յայէս մոտիս զսնոտեօք պատէք, որպէս ասէրն
Յովբ. և դնելով ստուի 'ի յոյսն ձեր՝ ընդ ստութիւն
և մտեալ ծածկիք ըստ Լսայայ բանին : Եւ սեւքաղ-
ցնուլ գրեալ յաւետարանսն զճ՛Ծ, և ղուղին ախու-
հետեւ 'ի շատիստութեանն հոսանս՝ ասելով. Ո՞րպէս
վայել է այլ քաղցնուլ. զքաղցն իմանամ, և ոչ մարդ-
կայնովս օրինակեալ ներքատակեմ զնորայն : Օ՞ր
մարդու՞մ քաղցնուն զապականութի՞ն ներգործէ, և
նոյն ինքն քաղցն ոչ է այլ ինչ, եթէ ոչ ապականու-
թիւն :

Եւ յլ ես նախկին, զի և ոչ իւրիք գիտեմ զսփայինն
հարկաւորագունիցն ներքոյ անկեալ բռնուե. զի թէ
այս էր, հարկ էր և մարմին ասել գոլ զպարզն և զան
մարմին զօրութիւն : Եւ սուտ լինի ըստ ձեզ 'ի կնոջ
մարդ զնա լինել գրեալն. այլ զինքեանն բերեալ ե-
րեւեցոյց մեզ յերկնից մարմին : Ինչ ձեռն որոյ եր-
թեալ հանդիպիս զոր միշտն ինդրես, Եւ տիքեայ ա-
ռասպելականին : ( ) րինակ իմն, մանուկ մոլորեալ ու-
րանօր և երթիցէ, զմայրն վերաձայնեալ կարգայ :

Ղարձեալ զի և որ 'ի մեզ բնութարականն են հո-
գեկանք և մարմնականք, ոչ են ապականիչք և կամ
ապականութի՞ն բնութեան մերում : Վ՛անգի ապակա-
նութի՞ն ներլինելութեան ներհականայ. և ներհակքն
ոչ կարեն համանգամայն 'ի միում, և 'ի նոյն ժամա-
նակի բաղկանալ. իսկ քաղց և ծարաւ և աշխատուի
և տրտմութի և հոգք և երկիւղ և ցասուժն՝ ևս և
անգիտուի և որ սոցին նմանք, համանգամայն ընդ
ներլինելութեանն բանի առեալ լինի մարդու՞մ. ա-
պա ուրեմն ոչ են այսոքիկ ապականութի. զի եթէ
էր ապականութի, ոչ կարէր 'ի միասին ընդ գոլոյն
բաղկանալ. այլ են բաղկացականք գոյացուե. Վ՛ան-
գի ասէր գոյացուցիչն մերում նախահօրն. « Յամ ծա

1 Isai. 5. 20.

2 Job. 27. 12.

terarum studio inchoantes, ad stultitiam ascenderunt? *amarum pro dulci dicentes, et ponentes tenebras lucem*²; ita ut malum pro bono fuerint mutuati, et propheticam maledictionem in capita sua praetulerint?

Ita vanis vana applicatis, ut ajebat Job³, et *adjecto mendacio in spe vestra, sub mendacio quoque intrantes occultamini*, juxta Isaiae dictum⁴. Audis Jesum esurientem in Evangelio scriptum, et illico demergeris in gurgites loquacitatis, dicens: « Quo- modo decet Deum esurire? Famem intelligo, minime vero humano more ejus famem configuro: esurire hominem corruptionem agit, et fames ipsa nihil aliud est, quam corruptio. » At ego primum nullo modo novi divinam naturam necessitatibus esse subjectam; alioquin necesse foret carnem etiam dicere simplicem illam et incorpoream Virtutem. Itaque falsum erit secundum vos etiam scriptum de illo, hominem ex muliere factum fuisse; sed potius dicendum erit propriam de caelo ductam carnem nobis apparere fecisse. Quo posito, abiens confugis, quod semper optabas, ad Eutychium fabulosum; eodem saepe modo, quo puer errabundus ubicumque vadat, clamans vocat matrem.

Praeterea, etiam quae nobis sunt naturalia, tam spiritualia quam corporalia, non sunt corruptiva, vel nostrae naturae corruptio. Corruptio enim generationi opponitur; contraria autem non possunt simul, eodemque tempore subsistere: attamen fames, et sitis, labor, et moeror, sollicitudo, et timor, ira, et ignorantia, hisque similia, unâ simul cum generatione rei accipiuntur in homine: ergo non sunt corruptiones. Si enim corruptiones forent, non possent cum existentia consistere; verum reipsa coexistunt substantiae. Siquidem Protoparenti nostro dicebat Creator: *Ex omnibus arboribus, quae sunt in Paradiso, manducans manducabis*⁴. Nonne hoc

³ Isai. 28. 15.

⁴ Gen. 2. 16.

ուց՝ որ են 'ի դքսխտիդ, ուտելով կերիցես, : Լ՝յս՝ ոչ ապաքէն ըստ ընուլթէն պատշաճեալ կերակրողականին առաջի դէնք զպէտս . զի եթէ ոչ այս այսպէս, աւելորդ վարկանիմ զամենապտուղն զայն տնկագործողին տնկեալ զգորխտն . և 'ի նմա դնելով զմարդն՝ հրամայեալ անդուստ վայելել նմա :

Եւ դարձեալ թէ՛ " Լ՝ պտղոյ ծառոյն՝ որ 'ի մէջ դրախտին, մի՛ ուտիցես, զի մի՛ մեռանիցիս, : Եթէ ոչ երկիւղին տրամադրութի՛ն 'ի բանականութեան նորա բնաւորեալ էր յոգւոյ, զիմրդ զգուշացուցանէր, և կամ զգուշացեալ լինէր, և կամ մեղադրիւր յետ ոչն զգուշանալոյ : Եւ յառաջ քան զայս գրեալ է, գործել զնա և պահել զփափկականն զայն դրախտ՝ զոր տնկեացն : Լ՝ առջինն զաշխատութիւն, և երկրորդն զհոգալն ընդ ինքեան շարամանեալ ունի : Եւ զքընդոյն ունակութի բացայայտակի 'ի գրեցելոց անտի բանից ծանեաք . " Եւրկ, ասէ, անձ թմբուլի՛ն 'ի վերայ Լ՝ դամայ՝ և ննջեաց, : Եւ արտաբուստ 'ի նմա բերելով զքնոյն իրակութի, այլ բնաւորականին ըստ պիտոյիցն 'ի վերայ անկեալ կրից : Եւ զգնակութի՛ն՝ յորոց ցանկացան հրաժարեցուցեալն պտղոյ՝ իմանամ : Եւ զոր ասէն, " Լ՝ դամայ ոչ գտաւ օգնականն նմա, : այսուիկ զտրամութի նշանակէ զնախաստեղծին, զայլ 'ի կենդանեացն զուգակենսակցաբար ըստ ազգի տեսանելով վայելացեալս, յաղագս նորին տրտմէր ընդ իւրն միայն անտուն ամայուի և զրկանս : Եւ և զյառաջգիտութեն ոչ ըստ ընութե՛ն 'ի նմա ասեմ գու՛ նախատեսութի, այլ յանձային հոգւոյն ազգմանն, որ երբեմն շարժէ, և երբեմն առ ինքն ամփոփեալ՝ թողացուցանէ զմտաւոր և զբանական հոգին . զի այսմիկ ոչ որ յարարելոց աստի արժանաշաւ հասանել գոյից . միայն արարչականին այս հետեւեցի . որպէս և ինքն Եսայեաւ ասէ . " Եւ որք բաց լինէն, որ գիտիցէ զվերջինսն՝ մինչև եղեալիցեն, և միանգամայն կատարեսցին, : "

Լ՝ որ յայտ է, եթէ ըստ ընութեան և նախ քան

1 Gen. 3. 3.

3 Ibid. vers. 21.

2 Ibid. 2. 15.

4 Ibid. vers. 20.

secundum naturam coaptans proponebat usum vescendi? alioquin supervacaneum, ut reor, foret Plantatorem omnigenis fructibus Paradisum illud plantasse, ibique homine collocato, praeceptum illi imposuisse iisdem frui. Et rursus: *De fructu arboris, quae est in medio Paradisi, ne comedas, ne moriaris* ¹. Nisi timoris dispositio in rationali ejus animâ nata fuisset, quomodo cavere illi juberet? aut quomodo ipse cavere potuisset, vel culparetur, postquam cavere neglexisset? Ante id quoque scriptum est: *Ut operaretur, et custodiret deliciosum illum Paradisum* ², quem plantaverat. Quorum primum labores, secundum vero sollicitudines secum habet conjunctas. Somni porro habitudinem palam ex scriptis illis verbis novimus: *Immisit, inquit, Deus soporem in Adam, et obdormivit* ³ non extrinsecus inducens ei somni actum, sed naturali, ubi opus fuerat, superveniente passione. Desiderium vero ex optati fructûs prohibitione conjicio. Quod autem dicit: *Adae non inveniebatur adjutor ejus* ⁴, per hoc designat Protoplasti tristitiam. Caetera namque aspiciens animalia fuisse decorata, eo quod juxta genus pares cum paribus convivebant, moerore idcirco afficiebatur, quoniam ipse solus erat desolatus familiâ carens. Nec non praescientiae haud secundum naturam in eo dixerim esse praenotionem, sed ex divini Spiritûs inspiratione, qui nunc movet, nunc ad se ipsum contractus, intelligentem rationalemque animam relinquit. Nulla namque creatura digna facta est, quae hanc praescientiam consequeretur; solus enim Creator id consequitur: sicut vel ipse per Isaiam dixit: *Nemo est praeter me, qui sciat novissima, antequam fiant simulque perficiantur* ⁵.

Constat porro, secundum naturam, et ante peccatum haec fuisse, non jam postea propter peccatum intrusa in nostram naturam, ut tibi proferre visum est. Sed quoniam unum idemque animae ductor li-

⁵ Isai. 46. 9. sic habet Arm. lectio.

զյանցանքն այսօրիկ, և ոչ յետամտականաբար 'ի մեղացն 'ի ներքս անկեալ 'ի ընուծիս. որպէս և քեզ թուեցաւ ասել: Իայց վասն զի մի և նոյն անձնիշխանութի առաջնորդականիս՝ յերկուս կողմանս հակամիտեցի յարձակմամբ ցանկութեն, երկատեսակ իմն սոցայն կարծեսցի զոլ տրամադրութի. որ մին հոգւոյն անուանի, և միւսն մեղաց: “ ( ) րէնք հոգւոյն կենաց ազատեցին զիս յօրինաց մեղացն և մահու, ” Պաւղոս ասէ. և եթէ “ Տեսանեմալ օրէնս զինեալ հակառակ օրինաց մտացն, և գերեալ զիս ռրինօք մեղացն որ են յանդամս իմ, ”:

Իբրդ ոչ եթէ ներքսածողականք են մեզ մահուն և ապականութե քաղցն և տրտմունքն և այլքն աժնեքքին, և կամ ինքեանք սոքա ապականութիք իցեն. այլ 'ի ձեռն առնելով առաջնորդականին, որպէս երկրագործն զսերմանսն, սերմանելով նոքօք առ մարմին, 'ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականութի. և սերմանելով 'ի հոգին, 'ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ ըզկեանսն յաւիտենից: Այլ եր ինքն տրտմութի մահ, այլ աշխարհի տրտմութի ներգործէ զմահն. իսկ որ ըստ այ տրտմութի է՝ անզղջականին հանդիպեացի փրկութե: Այլ ոչ այս միայն, այլ և որ փոխանորդենն զնոսա հակակայքն՝ նոյնաձեւապէս իմն երբեմն առ կեանս, և երբեմն առ մահ պարաբերելով ածանին. քանզի ուրախութե փոխանորդի տրտմութի, և զուրախութի՝ որ չարութի է շարամանեալ առ սուգ և տրտմունք 'ի բաց հալածել սպառնայր մեծն Յակոբոս. “ Ապաղը ձեր, ասէ, 'ի սուգ դարձցի, և ուրախութի ձեր 'ի տրտմունք, ”. և նովին այսուիկ ուրախութե՝ որ առ նձ սիրովն՝ ընդարձակեալ հոգին, յամժամ ուրախանալ հրամայի 'ի Պաւղոսէ: Ոոյնպէս և ուտելն որ յորկորստութեն է՝ դարովի. իսկ այն որ նձային փառացն է լրումն՝ սեղանն, բարեբաւ նեալ լինի, ըստ նորին իսկ Ապոկալիպսից. “ Եթէ ուտիցէք, ասէ, եթէ ըմպիցէք, զամ 'ի փառս այ արաջիք ”:

1 Rom. 2. 2.

2 Ibid. 7. 23.

3 Gal. 6. 8.

4 II. Cor. 7. 10.

berum arbitrium per impetum desiderii ad utramque partem deflectit, duplex quaedam istorum arbitretur dispositio; quorum aliud spiritus, aliud peccati nomine notatur. *Lex enim spiritus vitae liberavit me a lege peccati et mortis* ¹, Paulus dixit. Et rursus: *Video aliam legem repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* ².

Non ergo inducentes sunt in nos mortem et corruptionem, fames et moeror, caeteraeque omnes affectiones; nec ipsae corruptiones sunt, sed prae manibus habens ductrix facultas, sicut semina agricola, si per ea *seminaverit in carne, de carne et metet corruptionem; sin autem seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam* ³. Non ipsa tristitia mors fuit, sed *saeculi tristitia mortem operatur, quae vero secundum Deum tristitia est, salutem laetificantem operatur* ⁴. Neque istud dumtaxat, verum etiam contraria, quae iis e contra succedunt, aequâ dixeris ratione nunc ad vitam, nunc ad mortem circumacta ferri; quoniam laetitiae succedit tristitia, laetitiam autem, quae per malitiam conjuncta est cum luctu et tristitiâ, expellendam esse hortabatur magnus Jacobus ⁵: *Risus vester, ait, in luctum convertetur, et gaudium vestrum in moerorem*: verum hoc ipso gaudio, quod est ex amore erga Deum, dilatata animâ *gaudere semper* a Paulo jubemur ⁶. Pariter et esus a gulâ proveniens condemnatur; et mensa, quae divinae gloriae est supplementum, laudatur juxta ejusdem Apostoli dicta ⁷: *Sive manducatis, sive bibitis; omnia in gloriam Dei facite*.

Patet itaque ex dictis illis, etiam de Protoplasto dicendum esse, quod dum in mandatorum observatione progrediebatur, per ista naturalia oppugnans mortem corruptionemque a se removebat, sicque permanente substantiâ, ineffabilem vitam fuisset assecutus. Verumtamen quum in mandatorum trans-

⁵ Jac. 4. 9.

⁶ Philipp. 4. 4.

⁷ 1. Cor. 10. 31.

Եւրդ յայտ է յասացելոց անտի՝ և վամն նախտտտեղծին ասել, թէ ցորքան զպատուիրանապահոյն թեւակոխէր, նորումիք այսոքիւք բնաւորականաբն ընդդիմամարտուցեալ ՚ի բաց յինքենէ հալածէր զմահն և զապականուի . և այնպէս յարատեւողագոյն գոյացուծիք՝ անճառելեաց երթեալ հանդիպանայր կենաց : Իսկ յորժամ առ պատուիրանազանցուծին ՚ի վայր սողոսկեալ անկաւ, յորմէ և մեղացն եղև բողբոջ, յայնժամ ընդ լծով մահու և ապականուծեան մտեալ հնազանդիւր : Եւ այսպէս ոչ ստեղծիչն, և ոչ ստեղծեալն ՚ի նմանէ, այլ ինքնակամուծին ստեղծուածոյն և պատրանք բանսարկուին զմահն և զապականուծին ՚ի մերումն յարագրեաց ընուծե : Եւ այց սակայն դժուարաշարժ առ մեղսն յայնժամ, և դիւրաշարժագոյն առ բարին . որպէս և այժմիկ յապականացուս անկեալ կեանս՝ հակառակաւն այսոցիկ վտանգիմք, դիւրաշարժ առ մեղսն, և դժուարաշարժ առ առաքինուծին փոփոխելով :

Եւ զայս այսպէս որպէս յընթացման ըմբռնեալ բանիս՝ քոյինն սակս բանի . զի զնոյն ինքն բնաւորականս՝ ապականուծին թարգմանեցեր . ոչ միայն որք ընդ մարմնումն են յարահիւսեալ աշխատուծին և քաղցն և քուճն, այլ և որ յողոյն են եռատեսակ մասունք, խոհականն և ցանկական և ցանականն . որք են ոչ այլ ինչ, այլ բնաւորականք և ընուծիք մարդկային կազմածիս, հակառակամարտք զինեալք պատուիրանապահոյն թեւակոխէր զմահն և ապականուի . իսկ ՚ի պատուիրանազանցուծին վահանընկէց լինելով մասն եղանին թշնամեացն :

Եւրդ զի երեւցոյց բանս՝ ոչ մեղք և ոչ ապականուծիք հոգեկանացն և մարմնականացն մերոց լինել կրից, այլ որակք ոմանք, և որակուիք մարդկայնոյս պատշաճեալ գոյացուծե, զինչ զարմանք են, թէ և Փրկին սղօք ՚ի կենցաղավարելն ընդ մարդկան վարեցաւ, ուրանօր և կամեցաւ, և յորժամ է որքան . ոչ օտար յեղանակաւ և կամ ստուերաւ իւր, այլ ճշմարտուծիք . և զմերն իսկ առաջի արկանելով

gressionem praeceps ceciderit, unde peccati quoque pullulatio processit; tunc sub mortis corruptionisque jugum se se introducens obtemperabat. Sic neque Creator, neque ab eo creatus, sed propria creaturae voluntas, simulac diaboli seductio mortem corruptionemque nostrae inseruit naturae: quae tunc tamen haud faciliter in peccatum ferebatur, propensiorque erat ad bonum; secus autem nunc, postquam in corruptibilem cecidimus vitam, per contraria periclitamur; facillime nos ad peccatum, perquam difficile vero ad virtutem movemur.

Haec autem sic obiter dicta sunt propter verba tua; quia vel ipsa naturalia corruptionis nomine commentatus es; nec ea tantum, quae cum carne nostrâ sunt connexa, ut labor, fames, et somnus; sed etiam quae in animâ sunt triplices facultates, rationalis, concupiscibilis, et irascibilis; quae nihil aliud sunt, quam naturales, atque innatae humanae constitutionis affectiones; quae per mandatorum observationem contra mortem corruptionemque armantur; per transgressionem autem, clypeo rejecto, se se hostibus dedunt.

Quum igitur sermo noster demonstraverit passiones nostras spirituales corporalesve, neque peccatum neque corruptionem esse; sed quasdam qualitates affectionesque humanae convenientes substantiae, quid ergo mirum, si vel iisdem Salvator, quum conversaretur cum hominibus, usus fuerit, ubi, et quando, et in quantum voluerit: non alieno modo, aut specie tenuis, sed veraciter; atque ita nostra quoque sibi naturalia proponens, carni permiserit suis propriis affici? Quemadmodum dixit sanctus Gregorius Nyssenus: " Quoniam jejunus ¹, ait, permanserat per " quadraginta dies, postea esuriit, et permisit, quando ei placuit, naturae peragere sua ".

Itaque ratione suae carnis ex nobis assumptae nostras patiebatur passiones, minime vero secundum

¹ In Serm. De Beatitudine.

ընաւորականս՝ [Թուղացուցեալ մարմնոյն կրել զիւրմն։
 Որպէսքն Վրիգոր ասէ՝ Վիւսացի. Վիւսացի անսուաղ,
 ասէ, զքառասուն օր մնացեալ՝ յետոյ քաղցեաւ . և
 ետ՝ յորժամ արորժեաց, ընուծեն զիւրն կատարել։
 Վստ ուրեմն ըստ օրինի մարմնոյն իւրոյ՝ զոր ՚ի
 մէնջն ընկալաւ, զմերն կրէր կիրս . և ոչ ըստ անու-
 թեն, որպէս քեզ [Թուի ասել։ Օ] քի եթէ ըստ անու-
 թեանն հնար էր զմարդկայինսս կրել Վիւսի, ապա
 թերեւս ոչ մարմն էր գգեցեալ ՚ի կուսէն ՚ի մերմէ
 ընուծէս, այլ զնոյն զնախահարցն էր պահեալ զե-
 րևուծական տեսուի . որպէս առ Մարտիրոսեան և
 կեր, և ընդ Յակոբայ եղև կուսակից . ցլ՝ քամ և
 ցլ՝ յայէն անգիտաբար հարցանէր։ Իսկ եթէ այն նը-
 մանուծիք և օրինակք էին ճշմարտութե, իսկ այս
 նոյն ինքն ճշմարտութիւն և ոչ օրինակ, ապա յայտ է
 ուրեմն, թէ ճշմարտութիւն էր և երևուսմն, ճշմար-
 տութիւն էր և երևեալն, ճշմարտութիւն էր և կրելն,
 ճշմարտութիւն էին և կիրքն։ Եւ թէպէտ և անային
 զօրութիւն կարօղ է և ՚ի նմանութե զճշմարտութիւն
 պահել, որպէս ասաց ոմն ՚ի Խաչն մերն Վրիգորիոս,
 սակայն առ վերջնովս զառաջինսն յիշեցեալ զերև-
 մուսն և զկիրս՝ նմանութիւն և օրինակ զնոսս ասելի
 է, և ոչ ճշմարտութիւն։ Իսկ ճշմարտութիւն կոչեմ
 զիւրն, և ոչ զանունն միայն։ Միգ որպէս իր էր ե-
 րևեալն ՚ի կնոջէ, իր ուրեմն էին և ներգործեալքն ՚ի
 նմանէ և կրիցեալքն։ Եւ որպէս զմարմնն Վանին ոչ
 յայլմէ իմեքէ ծանեալք, այլ ՚ի կուսէն, այսինքն ՚ի
 մարդկային զանգուածոյս, նոյնպէս և զկիրմն մարդ-
 կայինս ըստ մեզ և զմերն ասեմ կրեալ Վիւսի, և ոչ
 ըստ անայնոյ, և կամ զայլոյ ուրուք։ Որպէս և մեծն
 Վրիգոր ասէ՝ Վաղիազու . լրկին էր՝ ըստ որում
 վաստակեցան, և երկեան, և արտասուեացն, և
 քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ օրինօք մարմնոյն։ Լրկինն
 ասել զանձ Վանն, և զնորայն յայտնեաց մարմն . և
 օրինօք մարմնոյն ասելն՝ ըստ մարդկուսն, և ոչ ըստ
 անուծե նշանակէ կրել զկիրմն։ Օր դու և ոչ զմի

1 S. Gr. Illum. apud Agath.
 pag. 139.

2 Serm. de Epiph.
 3 Integram hanc Severiani ho-

divinitatem, ut tibi dicere videtur. Nam si secundum divinitatem fieri posset, ut Christus humana pateretur; nec carne quidem indutus esset ex Virgine secundum nostram naturam; sed eandem, qua Patriarcharum diebus usus est, habuisset phantasticam visionem: sicut penes Abraham manducavit, et cum Jacob colluctatus est, et Adamum et Cain uescientis more interrogavit. Quod si illa erant veritatis similitudines atque exempla, istud autem veritas ipsa, non exemplum; patet ergo, quod veritas erat ipse quoque aspectus; veritas erat et ipse, qui apparuit; veritas erat etiam pati, veritas passio quoque. Quamvis enim potuisset virtus divina etiam in similitudine veritatem servare, ut dixit Sanctorum quidam, Gregorius noster¹; attamen collatis cum hac postremâ priscis illis visionibus affectionibusque, illae similitudines et figurae dicendae sunt, haud sane veritas. Veritatem autem voco rem ipsam, non autem nomen dumtaxat. Sicut ergo res erat apparitio ex muliere, res profecto erant etiam ea, quae ipse egit et passus est. Et sicut carnem Verbi non aliunde novimus, nisi ex Virgine; ex humanâ nempe massâ; sic etiam humanas passiones secundum nos, atque nostras Christum subiisse dico; minime vero secundum divinam, vel aliam quamlibet naturam. Quemadmodum etiam dixit magnus Gregorius Nazianzenus²: « Duplex erat, quatenus fessus est, timuit, » lacrimatus est, esurivit, et sitivit carnis lege »: *duplex* dicendo, Verbum divinum, ejus quoque Carnem exposuit; dicendo autem, *Carnis lege*, secundum humanitatem, haud vero secundum divinitatem designat subiisse passiones. Quorum tu neutrum concedere potes, quippe qui vel ipsas humanitatis affectiones asseruisti esse peccata.

De quibus sic disserebat gratosus Severianus Galensis Episcopus³ in sermone de Salvatoris dispensa-

miliam, cum integro suo libro a ris fecimus ann. 1827.
nobis latine reddito, publici ju-

զոր յարդցանէ կարես առնուլ յանձն. յաղազս որոյ զնոյն ինքն ընքեան զմարդկային կազմածս մեղս ասացեր զուլ :

Օ որմէ առաւելաշնորհն Սեւերիանոս ասէր զաւ բաղացուոց եպիսկոպոսն 'ի տնօրէնուոմ փրկչն բանի . ինչարշարելին , ասէ , չարչարի չարչարելեաւն . ոչ ընդ այնու կարեօք եմուտ՝ որ 'ի մեղմ տանիցին , այլ որ զհասարակաց բնութիւնս պատեալ է : Վնանդի ոգի և մարմին ծառայեն կարեաց՝ որ 'ի մեղմ տանին , և այնց կարեաց՝ որ արտաքոյ քան զմեղմն իցեն . այսինքն քաղցնուլ և ծարաւելն , և վաստակելն և ննջելն՝ մարմնոյն կարիք են , այլ ոչ եթէ 'ի մեղս համարեալ իցեն . իսկ պոռնկութի և պղծութի և հակառակութի՝ այն կարիք մեղաց են : Սոյնպէս և ոգին ունի պատեալ զիւրե կարիս յարարչէ բնութեն ընկալեալ զօգտակարն և զկարեւորն , զերկիւրն և զարտմութիւնն և զցատումն : Եւ եթէ լոկ առանձինն քննիցին , կարիք կուին . իսկ չափով և ըստ ժամանակի՝ օգնականութի են բնութես : Օ այս ասաց , և 'ի վերայ եբեր՝ ասելով . Օ կարիս մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղմն իցեն , կալաւ յանձին կենարարն . քաղցեաւ ըստ մարմնոյ , ծարաւեցաւ , վաստակեցաւ , ննջեաց . և այնու ոչ եթէ զատուածութիւն ինչ թշնամանեաց , այլ վասն զմարմնոյն բնութի ճշմարտութե յայտնելոյ : Սոյնպէս և ըստ շնչոյն՝ երկեաւ , տատամեցաւ , տրտմեցաւ . “Տրտում է ասէ շուշ իմ մինչև 'ի մահ” . և դարձեալ , թէ “ Սկսաւ տրտմել և հոգալ” . և այն չէին կարիք մեղաց , այլ բնութեան մարմնոյն ծանուցիչք : Եւ դարձեալ ասէ . Օ ի յառաջագոյն կարկեսցէ զբերանս հերձուածողացն , և յայտ արասցէ , թէ զայս մարմինս զգեցաւ , որ ընդ բազում կարեօքս մտահէ , որ զանգիտես 'ի չարչարանաց , որ դողայս 'ի բռնութի մահու , որ խուլի և տրտմի ընդ վախճան կենաց :

Իհաւաստիկ յայտնի բանիւ երեւցոյց սուրբ հայրս՝

1 In oper. Sever. habetur luxuria.

2 Matth. 26. 38.

3 Marc. 14. 33.

4 Serm. IX. qui locus nomine ejusdem Severiani Gabalensis E-

tione : « Cruciatum, inquit, subiit qui pati non po-
 » terat, per passibile corpus; haud illas affectiones
 » subiit, quae in peccatum perducant, sed quae affi-
 » ciunt communem naturam. Anima enim et corpus
 » serviunt affectionibus tam in peccatum ducentibus,
 » quam iis, quae extra peccatum sunt: Ut esurire, si-
 » tire, fatigari, et dormire affectiones sunt corporis,
 » nec tamen in peccatum habentur; at fornicatio,
 » pollutio, et contentio ¹ affectiones peccati sunt.
 » Pariter anima quoque habet circumpositas sibi af-
 » fectiones a Creatore ex ipsâ naturâ susceptas, eas-
 » que utiles et necessarias, ut timorem, moerorem,
 » et iram. Quae si seunctim examinentur, passiones
 » vocitantur; moderate tamen, et ad tempus, adjutri-
 » ces sunt naturae nostrae ». Quibus dictis addit :
 » Eas passiones corporis et animae, quae sunt extra
 » peccatum, suscepit Salvator: esuriit secundum car-
 » nem, sitivit, defatigatus est, et dormivit: hisce ta-
 » men nullatenus divinitatem suam inhonoravit, sed
 » ut carnis naturam veraciter manifestaret. Similiter
 » secundum animam timuit, sollicitus fuit, tristatus
 » est. *Tristis est*, inquit, *anima mea usque ad mor-*
 » *tem* ². Et rursus : *Coepit pavere et taedere* ³: quae
 » sane non erant affectiones peccati, sed naturae car-
 » nis indicia ». Praeterea dicit: « Ut praeveniens ob-
 » strueret Haereticorum ora, atque manifestaret hanc
 » nostram induisse carnem, quae varias subiit affe-
 » ctiones, quae pavet dolores, quae timet vim mor-
 » tis, quae turbatur ac terretur de fine vitae ⁴ » .

Ecce claris verbis ostendit sanctus Pater passiones,

piscopi citatus legitur in Concil. liorum Florentiae edit. Tom. x.
 Rom. sub Martino I. habito an. fol. 1091.
 949. Vid. Mansi Collect. Conci-

ոչ մասունս գոլ մեղաց և ապականութե , որ 'ի մեզ գտանին կիրքս , այլ բնական մարմնոյ և ոգւոյ կարիք . առ որս կամաւ և ըստ կանխատեսութե խորհրդոյ յայնոսիկ խոնարհէր նորն , և ոչ եթէ բռնազբօսութեամբ զփրկչականն զիւրեամբք ածել կարէին զմարմինն . զի այս սոսկ մարդոյ է՝ բնականացն 'ի հարկի կալ ծառայութե կարեաց : Իսկ իսկն նախ անքակաբար զմերն միաւորեաց . յորժամ կամէր ինքն , յայնժամ ականարկէր մարմնոյն իւրոյ յառաջ ունել զբնականն , առ 'ի ճշմարտելոյ զգովանդակն ընդ ինքեան միաւորել զմարդկայինն զօգի և զմարմին : Որպէս հրաշալին ասէ Յօհան Կոստանդինուպօլսի . Եւ զիմորդ այգուցն քաղցնոյր . յորժամ կամէր և թոյլ տայր , ասէ , մարմնոյն , յայնժամ զգայր իւրոց կարեացն :

Եթէ այդպէս է՝ ասեն , ապա փոփոխելի էր Վր. երբեմն տկարանայր մարմինն՝ թոյլ տալով նմա բանին , և երբեմն զօրանայր՝ ընկալել 'ի բանէն : Կարձեալ թիւրահաւատք առ 'ի թիւրել յոսգգնեալք զհաւատոս ուղիղս : Օ ի՞նչ ասես և զմեռանելն վասն մեր զՎր. եթէ ըստքեզ է , կամ մեռաւ և փոփոխեցաւ . և կամ թէ ոչ փոփոխեցաւ , և մեռաւ ոչ : Ի՞պա եթէ և մեռաւ , և ոչ փոփոխեցաւ , ըստ նմին և ընկալաւ զկիրոսն , և ոչ այլայլեցաւ 'ի կրիցն . և որպէս 'ի մահուն զմերն ընկալաւ զմահ , այս է՝ օրոշեալ զշունչն 'ի յիւրմէ մարմնոյն , սապէս և 'ի կրեին՝ մերումն նոյնաձեւապէս հաւասարեաց կրից : Որպէս սուրբն Բասիլիոս ասէ յառգոհութեանն Ճառի՝ ասելով . Երբ որպէս ընկալաւ զքաղցնուն նոր՝ հաստատուն կերակուրն չնչեցեալ 'ի նմանէ , և զծարաւելն իրաւացոյց խոնաւութեն ծախեցելոյ որ 'ի մարմնին . և վաստակեաց՝ մարմնոյն և ջղացն յուղեգնացութեն ձգեցելոյ . ոչ նծութեն աշխատութե տաժանեցելոյ , այլ մարմնոյն՝ որ 'ի բնութեն յարմարագոյն է՝ զպատահումն ընկալաւ . նոյնպէս և զարտօսրն իրաւացոյց , զբնական լինել 'ի մարմնի ըզպատահումն թուղացոյց : Եւ յայնչս 'ի սքա հայրն :

1 Chrysost. Hom. 67. in Matth.

2 Tom. II. pag. 29. Edit. Paris.

quae in nobis inveniuntur, non esse peccati corruptionisque partes; sed naturales corporis animaeque affectiones, ad quas ultro et secundum providentiae consilium se se humiliabat Dominus; neque per violentiam poterant (*affectiones illae*) sibi subjicere Salvatoris carnem. Id namque meri hominis est, ut necessario naturalibus deserviat affectionibus. At Verbum divinum, quod indissolubiliter secum nostram univit naturam, quando ipse volebat, tunc annuebat carni suae naturalia proseguere, ut revera ostenderet, integram sibi humanam conjunxisse animam et carnem. Quemadmodum dicit admirabilis Johannes Constantinopolitanus¹: « Et quomodo *mane esuriit*? Quando id voluit, inquit, et carni concessit, tunc illius » sensus ostendit ».

Si ita est, aiunt, mutabilis ergo erat Christus: nunc debilis erat caro, permittente ei Verbo; nunc fortis, Verbo eam roborante. Iterum protervae fidei viri rectam detorquere fidem praesumunt! Quid ergo dixeris de illius quoque morte propter nos? Si secundum te accipiat, aut mortuus est et mutatus; aut nisi fuerit mutatus, neque mortuus. Sin vero et mortuus est, et non mutatus, eodem pacto suscepit quoque passiones, nec tamen per passiones fuit immutatus. Et sicut in morte nostram sustinuit mortem, hoc est sejunxit animam a suo corpore; similiter patiendo nostris aequae particeps fuit passionibus. Sicut sanctus Basilius loquitur in homilia de Gratiarum actione, dicens²: « Quemadmodum igitur Dominus, solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit³ humore corporis consumpto, et defatigatus est ex itinere musculis ac nervis plus aequo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore, quae ipsius naturam comitari solent, accidentia suscipiente; admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere, quod erat ei naturale ». Ita sanctus Pater.

³ Arm. *certam reddidit*.

Ուստի յայտ է՝ թէ հաւաստապէս բնականացն
 թոյլ տուեալ՝ զանցնիւրցն իրողուն առ իւրն անա-
 պականապէս ազդել մարմին և հոգի՝ ինքնիշխա-
 նական կամօք՝ յորժամ և կամեցան . ոչ անուանն
 և ձեռն և եթ , այլ առաւել իրացն՝ որոց և անունն՝
 յիւրաքանչիւրն համբերեալ . և այսր աղագաւ ըզ-
 մերն ասի ընդունել կիրս : Եւ և ըստ մեզ , եթէ ոչ
 յոյժ գայթաղեացիս բանիւս , զապականութեն ընդ-
 միտ ածելով տեսակս . քանզի ես զբնականացն ասեմ
 բուռն հարկանել զԻՆՍ . դու զանբնականսն ՚ի ներքս
 մղես , այս է զապականութի և զայլայլութի : Ոչ էր
 սոսկ մարդ , բայց և ոչ անմեղ . այլ մանաւանդ ան-
 ւարդ միանգամայն . էր ինչ՝ որ ըստ մեզ , և էր ինչ՝
 որ ոչ ըստ մեզ՝ յինքեան ցուցանելով տիրն . քաղցեալ
 ըստ մեզ , և քաղցնլովն ոչ ըստ մեզ՝ առ յազեցութի
 երկնային բարութեն զմեզ փոխաբերեաց : Եւ թէ յա-
 տուկ մարդ , ոչ ևս ընդ կրեին ներգործեալ կարօղ .
 և եթէ միայն ան , ոչ ևս ներգործելովն կրել գի-
 տակ : Բայց այժմ առ երկոսին միանգամայն բաւա-
 կան լինալ . առնլով յինքն զտկարութի մեր՝ և ըստ
 մեզ , եղեալք և մեք զօրութե նորա հաղորդք՝ և ըստ
 նմա : Եւ գիտացաւ , և նովին մարգարէանորհս զմեզ
 յարդարեաց : Եւ եւաւ ըստ մեզ՝ թաղման տալով
 զիւրն մարմին , և ստուգապէս մարդկային շնչովն առ-
 դժոխականսն ժամանեալ . յորոց միովն՝ զմահուն
 ընկալաք լուծումն , և միւսովն՝ զապականութեն զքակ-
 տումն : Եւ միանգամայն ասել , թէ զամենայնսն իւր
 ընտանեցոյց զմերսն բնականս , որովք իւրումն զմեզ
 ընտանեցուցանէր բնականաց : Եւ զայս լուսաւորա-
 գոյնս մեծն Եւթանաս ասէ Եւթեսանդրի . “ Համ-
 բերեալ Բանին ծննդեան մարմնապէս . և զնորին ա-
 րարածն ՚ի մեղս և յապականութե և ՚ի մահու ցրել
 դեալն՝ ինքեամք ժողովեալ նոր պատկերաւ . վասն
 որոյ զմեղացն դատապարտութիւն յերկրի արար , և
 զանիծիցն բարձումն ՚ի վերայ փայտին , և զապակա-
 նութեն քակտումն ՚ի գերեզմանին , և զմահուն լու-
 ծումն ՚ի դժոխս : ” Եւ վերայ ամենայն տեղոյ եւ , զի

Unde constat, quod revera naturalibus permittebat, singula agere in corpus suum atque in animam incorruptibiliter per liberam voluntatem, quandoque volebat; haud nomen dumtaxat, et figuram, sed res ipsas, quarum est nomen, singillatim sustinens. Propterea nostras dicitur suscepisse passiones, necnon secundum nos; nisi nimis scandalizeris in hoc dicto, examinatis corruptionis generibus. Ego siquidem naturalia Christum suscepisse assero; tu autem innaturalia intrudis, corruptionem videlicet et mutationem. Non erat merus homo, sed nec merus Deus; potius Deus simul et homo. Ideo quaedam sicut nos, quaedam vero non omnino sicut nos praeseferebat Dominus: esurivit sicut nos, et esuriendo non sicut nos ad caelestium bonorum saturitatem nos transtulit. Si purus homo erat, non poterat in passione agere; si vero solus Deus, non amplius agendo passionis conscius. Nunc porro in utroque pariter sufficiens compertus est, sibi concilians infirmitatem nostram, et sicut nos; ita nos quoque virtutis ejus participes facti sumus, et sicut ille. Ignoravit, sicque prophetiae gratiis idoneos nos effecit. Mortuus est sicut nos, corpore suo sepulturae tradito, et revera per humanam animam ad inferos pervenit; quorum per unam mortis recipimus dissolutionem, per aliud autem corruptionis destructionem. Summatim dicam, omnia nobis naturalia sibi familiaria fecit, ut per eadem nos familiares redderet naturalibus sibi. Haec porro aperte dicit magnus Athanasius Alexandrinus¹: „Subiens Verbum nativitatem corporaliter, suam ipsius creaturam in peccato, corruptione, et morte dissolutam in se ipso per novam imaginem congregavit. Quapropter peccati condemnationem in terrâ, maledictionis abolitionem in ligno, a corruptione immunitatem in sepulcro, et mortis dissolutionem in inferno peregit: omnemque locum permeavit, ut totius hominis salutem perficeret, formâ imaginis nostrae in se ipso

¹ Contra Apollin. lib. 1. num. 5.

ամենայն մարդոյ փրկութիւն գործեսցէ, զպատկեր մերոյ կերպարանիս յինքեան ցուցանելով: Վրանդի զինչ պէտք էին այն ծնանել'ի կնոթէ, աճել հասակաւ և ամաց թուով, որ և զյաւիտեանսն արար. և կամ դարձեալ խաչին և դերեզմանին և դժոխոցն, յորս մեք անկաք. եթէ ոչ զմեզ խնդրէր' ի ձեռն մերոյ պատկերիս կենագործելով զմեզ, և յիւր միաբանութիւն և նմանութիւն կատարեալ պատկերին կոչիցէ զմեզ:

Օ այս այսպէս ասելով անձազման հօր՝ յայտ արար, թէ ոչ մեծազօրն և եթ իւրով զօրութիւն և կամ իշխանասաստ հրամանաւն զմեքն տանջեաց տանջիչս իւնն անձ, այս է զմեզն և զպակասութիւն և զմահ. այլ մարմնով իւրով որ ՚ի մէնջ, և բանական հոգւովն ՚ի նոսա հպեալ՝ զյաղթութիւն ցուցանէր: Եւ այսպէս երկրորդս ի յամառաջնոյն գտաւ նորոգող. զի զոր օրինակ նա վերաւորեալ ՚ի մեղացն՝ հաւառակորդին՝ տ զինքն ՚ի ծառայութի, առ անմեղութ մերձեցեալ՝ զմեզն դատապարտեաց. և վերաւորեցելունն ՚ի վերայ բերելով զողջութի՝ ծառայեցուցանել զծառայեցուցիչն հրամայեաց ծառայեցելոյն: Եւ զայս գտեալ մեր զազատութի ՚ի անէն՝ ոչ այլով իւրք օրինակաւ, այլ ՚ի ծառայական կրիցն անտի, զոր կատարեաց իւրով մարմնովն հնազանդ լիեալ հօր մահու չափ. որպէս թէ ՚ի տկարութե՝ զօրութի ցուցանել, և ՚ի խոնարհութեն գործել ճանապարհ առ բարձրութիւն: Օ այս և մեծն Վրիգոր ի ազիագու ընդարձակագոյն բանիւ բարբառեալ ասէ. «Վերպարանէ զօտարին բովանդակ յինքեան զիմն բերելով հանդերձ իմովքն, զինքեամբ ծախեսցէ զչարութիւնն իբրեւ զմոմ հուր, և կամ իբրեւ զգողոշի արեգակն. և ես հաղորդեցայց նորայոցն յաղագս խառնմանն. վասն այնորիկ գործով պատուէ զհնազանդութիւն, և զփորձ առնուլ զնորա ՚ի չարչարեմն: Եւ ասն զի ոչ էր բաւական սէրն, որպէս և ոչ մեզ, եթէ ոչ և գործովք կատարեալ էր մեր. քանզի գործքն ցոյցէ էին սիրոյն: Եւ ինչ է վատթարագոյն

„ ostensâ. Nam quid opus erat, Deum, qui saecula i-
 „ psa condidit, nasci ex muliere, aetate crescere anno-
 „ rumque dinumeratione? aut quid opus habuit cru-
 „ ce, sepulcro, et inferno, quibus nos obnoxii su-
 „ mus, nisi nos quaereret, ut per formam nostram
 „ vivificaret nos, atque ad perfectae imaginis suae si-
 „ militudinem imitationemque provocaret „ ?

Haec ita dicens divus Pater declaravit, quod Ver-
 bum divinum non solum per omnipotentem suam
 virtutem, aut praevalentem auctoritatem nostros tor-
 sit tortores; ut peccatum, corruptionem, et mortem;
 sed etiam per carnem suam, quae ex nobis, et ani-
 mam rationalem conflictatus cum iis victoriam cele-
 brabat. Atque ita secundus iste Adam primi illius in-
 ventus est renovator. Sicut enim ille vulneratus a
 peccato, adversario sese dedit in servitutem; iste per
 innocentiam peccatum damnavit, atque salutem red-
 dens vulnerato, jussum dedit illi, qui servivit, ut sibi
 tyrannum cogeret deservire. Quam sane libertatem,
 nos nacti sumus a Domino non nisi per serviles pas-
 siones, quas perfecit in carne suâ, Patri *factus obe-*
*diens usque ad mortem*¹; ita ut per infirmitatem de-
 monstraverit virtutem, et ex humilitate viam parave-
 rit ad celsitudinem. Haec magnus etiam Gregorius
 Nazianzenus ampliori sermone disserens, ait² „ For-
 „ mat sibi alienam formam, omnia mea in seipso cum
 „ meis ferens, ut per seipsum absumat malum, si-
 „ cut ceram ignis, aut sicut sol vaporem, ut ego
 „ sua per mixtionem participarem: quo circa obedien-
 „ tiam reipsa honore afficit, eamque in passione
 „ experitur. Neque enim satis erat amor, sicut ne-
 „ que nobis, nisi etiam opere perficeremus; quoniam
 „ opus iudicium erat amoris. Haud improbabile erit
 „ fortasse illud quoque in animum reducere, quod
 „ tentat nostram obedientiam, passionibusque suis

¹ Philipp. 11. 8.

² Tom. I. p. 581. Serm. XXXVI.

Թերեւս և զայն զմտաւ ածել, զի փորձէ զմեր հնա-
զանդութիւնն՝ և չափէ զամենայն իւրովք չարչարա-
նօքն՝ արուեստիւ մարդասիրութեն, որպէս թէ ու-
նիցի գիտել իւրովքն զմերս, ։ Եւ զայս նա ։

Եւ այց մի զամենայն զմարդկական կարիմն 'ի միում
չարի հարեալ՝ ընդ մի համարիցիս . իբրու թէ նմա-
նապէս ամենեցուն զքնաւորելն սոցա առ մեզ վար-
կանելով . որովք և ոչ ամենեքումք այսոքիւք զփրկ-
չականն պարտ և արժան է ասել զհիրընդունակու-
թիւն ։ Եւ անգի ոմանք 'ի նոցանէ բնականք ասին՝ ըստ
բնութեան 'ի մեզ տրամադրեալք . որպէս քաղցն և
ծարսւն և քունն և աշխատութիւն, տրտմութիւն և
երկիւղն և ցասումն և անգիտութիւն ։ Եւ ոմանք
յետամտականք 'ի մեզ եղեն ։ Եւ որոց մին 'ի նոցանէ՝
'ի մէջը բնկալաւ զսկզբնաւորութիւն, այսինքն մեղքն,
որ զպատուիրմանն ուսոյց արհամարհել . իսկ ոմն յա-
րարէն պատուհաս ընդ յանցանացն 'ի վերայ եղաւ՝
մահն ։ Եւ ասկականութիւ հետեանք ասին մահուն .
ոչ 'ի մէջը և ոչ յարարէն յարեալ եղև 'ի բնութիւն,
այլ որս գտեալ և կերակուր արարեալ իւր զընդ մա-
հուամբ անկեալն . քանզի ներլինելութեն է ներ-
հական, որպէս յառաջն ասացի . որ ասականէ զիրն,
և գոգցես թէ յանգոյութիւ զգոյն ինդրէ ներածել ։
Արով առաւել իմնդայր, և չարաչար յուսոյն զուար-
ճանայր խաբեբայ և պատրիշն մերոյ նախահօր, որ-
պէս թէ յաղթեալ նախանձեւելոյն . և զանուանեալն
'ի բոլոր գոյացելոցս պատկեր արարէին խափանել կա-
րացեալ, որում ոչ իցէ հնար լուծեցելոյն առ նիւթն՝
յորմէ գոյացաւ՝ վերստին միւսանգամ գոյանալ վըւ
տահանայր . և վստն այնորիկ անշունչ և անշարժ նիւ-
թոյն անփոյթ արարեալ՝ միայն բռնացեալ պահէր
զկենդանական շունչն ։ Եւ որին աղաքաւ ոչ տուեալ
թոյլ ասականութեանն առ իւրն մերձենալ մարմին՝
որ կենագործելն եկն զմեզ Եւանն անձ, որ հանդեր-
ձեալն էր քակել զսա 'ի մեռանելն իւրում ։ ( ) Երկնակ
իմն՝ շինուածոց զհիմնն 'ի բաց առեալ, և կամ կոր-
ծանումն քաղաքի եղեալ՝ 'ի տապալել զպարիսպն ։
Եւ մահուամբն թէպէտ և պատժեաց զմեզ՝ որ ի-
րաւապէսն դատուր, այլ սակայն երկեակս 'ի նմին 'ի

» omnia metitur per benignitatis suae artem ; quasi
» per sua scire vellet et nostra ». Haec ille.

Caeterum vide ne omnes humanas affectiones in unam seriem reducens , unius instar censeas , ac si eodem modo omnium istarum sit apud nos habitus ; quibus omnibus neque Salvatoris dicendae sunt passionēs. Quaedam enim istarum naturales dicuntur , naturaliter nobis insitae , ut fames , sitis , somnus , defatigatio , moeror , timor , ira , et ignorantia ; quaedam vero postmodum intrusae sunt. Quarum una equidem a nobis ipsis principium duxit , peccatum scilicet , quod praeceptum contemnere docuit ; altera vero a Creatore ipso ob delictum cen poena superposita fuit , mors nimirum. Corruptio autem dicitur mortis consequentia , quae nec a nobis , neque a Creatore naturae nostrae fuit insita ; sed ipsa venata est , sibi que escam paravit subjectos morti. Nam generationi est contraria , ut superius dixi , qua corrumpit rem et quasi ad nihilum reducere nititur entia. Quo valde exultabat , atque maligna spe delectabatur mendax Protoparentis nostri seductor , quasi victor extiterit contra eum , quem invidebat ; ipseque ratum habebat se potuisse impedire , quominus ille , qui inter creaturas appellabatur Creatoris imago , quum resolutus foret in materiam , unde formatus , minime posset iterum reformari : quapropter neglectā inanimi immobilique materiâ , solam vitalem animam tyrannice insidiabatur. Ideo Verbum , quod venit propter nostram salutem , corruptioni nequaquam permisit suum attingere corpus , quum ipsam esset in morte suâ destructurus ; sicut exempli gratia , fundamento aedificii sublato , aut muris eversis , corruere urbem oportet. Quamvis autem nos per mortem punierit , qui iuste iudicabat ; verumtamen duplicia in ipsâ morte unum post aliud occultavit utilitatis semina , quae sunt ista : ut peccatum , per quod periclitamur , finem acciperet ; utque indissolubilis vitae prin-

մահուն մի ըստ միովէ զօգտութեն ծածկեաց զսերմանս . որք են պսոթիկ . յորմէ վտանգեալ լինիմք՝ ՚ի վախճան հասանել մեղացն, և անյուծականի կենդանութեան լինել սկիզբն : Եւ յաղագս այսորիկ ամփութով եկեալ յանձն առնոյր զսա յորն . զի մեղացն արասցէ լուծումն, և զապականութեն խափանեսցէ զյափշտակութի . զի և յարութեն կոչեսցէ զմեզ առկեանս :

Իայց կամիմ օակաւուք ևս ձգտել՝ որ յաղագս ապականութե իցէ բանս . զի և արժան իսկ է զառաւելազանցս զայս չար մարդկայինս ազին՝ յորովագուշիւք հրապարակել բանիւք . զի գիտասցէ խոհեմագոյնն, թէ որպիսի պատուով յիսկզբանն յայ ստեղծաւ բնութիս . և յորպիսի և յորքանս յինքնակամութեն սայթաքեալ եկն յանարգութիւն . և կամ զիարդ եղև փոյթ արարչին մերոյ սակս մերոյն փրկութե մարդ լինել, և արեամբ խաչին իւրոյ ազատել զմեզ միանգամայն ՚ի մեղաց և յապականութէ, և ՚ի ծառայութէ բանսարկուին բռնութե : Եւ զի և ապականութիւն բոլոր իրի քակտութեան պատճառ՝ այլայլութի ՚ի վերայ հասեալ . քանզի բոլորն ՚ի մա սանց բաղկանայ . և զբաղկացեալն ՚ի մասանց քակտէ ապականութի, զայլայլութիւն ՚ի գործ արկանելով : ( ) րինակ իմն . որպէս թէ առաջի կայցէ բանիս՝ տունկ ինչ ՚ի տնկագործողէն իւրմէ խլեալ . առ որ մերձեցեալ ապականութե՝ փախուցանէ ՚ի նմանէ՝ նախկին հրաման տուեալ այլայլութե, զքնականն որ ՚ի նմա որակութիւն . և փոխանակ այնոցիկ զանվայել չազոյնսն ՚ի ներքս ածէ զորպիսութիւնս . և ոչ տայ թոյլ մնալ նմա յայլայլութեն յայնմիկ, այլ ՚ի վայր քարշեալ՝ անցնիւրցն մատուցանէ զնա յորոց բաղկացաւ տարերց . զոր ապա կարողութի է միայն ամենազօր ձեռնին՝ միւսանգամ զքայքայեալն նիւթ առնոյն հաւաքելով հաստատել տեսակ :

Եւ զի երիս եցոյց մեզ բանս զկործանմանն մերոյ տեղիս . զառաջինն մեր իսկ գտեալ և անձին մատուցեալ, զմեղսն . և զերկրորդն որ գատեւն զմեզ զպատուհամն ՚ի վերայ ընկէց նձ, զմահն : Իսկ զվերջինս՝ հետեանս ասացաք լինել մահուն, զապականութի .

cipium oriretur. Quamobrem omni sollicitudine veniens hanc sibi conciliabat Dominus, ut peccato dissolutionem inferret, corruptionisque rapinas impediret; ut hoc pacto per resurrectionem suam quoque ad supernam vitam nos revocaret.

At aliquantulum adhuc extendere volo, quod de corruptione est, verbum; etenim justum est excessivum hoc humani generis malum copiosissimis verbis vulgare, ut sciat sapientior, quali honore in principio fuerit a Deo creata natura nostra, et in qualem quantamque voluntario lapsu ignobilitatem ceciderit: vel quae fuerit Creatori nostro diligentia, ut propter nostram salutem homo fieret: et *per sanguinem Crucis suae* liberaret nos simul a peccato, a corruptione, et a diabolicae tyrannidis servitute. Corruptio itaque est integrae rei per supervenientem immutationem; causa dissolutionis totum enim partibus constat, atque constitutum ex partibus per immutationem solvit corruptio. Exempli gratiâ; supponamus aliquam plantam fuisse per plantatorem suum eradicatam; quam adiens corruptio, fugat ab ipsâ, eam primum immutans, naturales illi insitas qualitates, posteaque pro iis indecoras inducit qualitates: neque sinit illam in eâdem manere variatione, sed deorsum pertrahens eam ad singula quibus coaluerat, elementa reducit. Quam dissolutam materiam deinceps in propriam restituere formam iterum recolligendo unius Omnipotentis manibus erit potestas.

Tria porro loca nobis ostendit ruinae nostrae sermo: primum peccatum a nobis ipsis excogitatam nobisque appropinquatum; secundo mortem, quam Iudex noster Deus superinduxit ut poenam; corruptionem demum, quam mortis consequentiam esse

մանաւանդ թէ յաղթանակ հակառակորդին գտեալ զսա խաբէութեն իւրոյ հանդիսի : Օ՛ր թէպէտ և ասաց ստեղծիչն հողածնիցելոյն , “հող էիր և՛ ի հող դանձցիս” , ոչ հրաման տալով , այլ առ որ ինչ երթալ լոցն էր զկնի մահուն , մակձայնելով զայն ասէր : Օ՛ր օրինակ՝ քար ինչ ՚ի բարձուստ ուստեք հոլովեալ , որ մօտն կայցէ՝ ասասցէ , երթալ ունիս՝ մինչև ուրանօր արժանն իցէ երթալ :

Լճդ եւ ծայրքն պարզաբար ասացեալ չար՝ և առնուամբ և իրօք . իսկ մէջն ոչ պարզաբար և ոչ նոյնպէս , այլ ՚ի միմեանց ընկալեալ , և շարամանեալ ընդ միմեանս : Վանգի որ ասի մահն , նոյն և քուն ասի . և որ կենացն է վախճան , սկիզբն է կենաց : Եւ ծայրիցն՝ մարդն եղև գտող , և բանսարկուն . ոմն զմեղսն , և ոմն զապականութիւն ընութեանս առթելով : Եւ յաղաքս այսորիկ եղեալն վասն մեր մարդ՝ և անուանեալն երկրորդ Լճամ մեղս ոչ արար . վասն զի ոչ գտաւ նենգութի՛ն բերան նորա . և ոչ մարմին նորա ետես զապականութի . զի զոր ոչ իւր ինքեան եղեալ ՚ի ընութեն , և ոչ հպեալ ՚ի նոսա : Վանգի աւելորդ և վայրապար վարկանէր՝ յորոց ազատեն զմեզ խորհեցեալ՝ զնոյնս ինքեան՝ մատուցանել . իսկ ՚ի պատուհասէ անտի ոչ հրաժարէր . զոր օրինակ բժիշկն արբուցանել զդեղն հիւանդին հանդերձեալ՝ արասցէ իւրով ճաշակմամբն հաւատալի . զի ոչ էր մեղք և ոչ ապականութի պատուհասն , այլ որ զնոսա ՚ի ընութեն հալէր և ՚ի բաց ջնջէր՝ որպէս յոսկոյ անտի հուր զժանգն : Եւ զայս կամաւորապէս կրել կարողութիւն էր միայն Վճի , և որք ՚ի նմանէ զօրացեալք՝ զորդեգրութեն արժանաւորեցան ընդունել փառս . “ Երորդ լինելով չարչարանացն՝ եղեն և փառացն նորա հաղորդք ” . ոնք ասէ Լճաբեալ , “ Վանգի զոր սիրէ նոր՝ խրատէ , տանջէ զամենայն որդի՛ զոր ընդունի ” : Եւ սոյն սա՝ թէպէտ “ Լճ ժամանակն ոչ ուրախութե թուի , այլ յետոյ պտուղ խաղաղուն նովաւ կրթելոցն հատուցանէ յարդարութի ” :

1 Genes. 3. 19.
2 II. Cor. 5. 21.

3 Isai. 53. 9.
4 I. Petr. 2. 22. atque Act. 2. 31.

diximus; immo triumphum, quem in seductionis suae palaestrâ nactus est adversarius. Quamvis enim terrogenae dixerit Creator: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*¹; non praecipiendo, sed praedicendo statum, quo abiturus erat post mortem, id proferebat: ut si quis, exempli gratiâ, saxo cuivis ex alto loco decedenti, proxime adstans dixerit: Restat tibi, ut, quocumque ire liceat, vadas.

Extrema igitur sunt mala simpliciter dicta tam nomine, quam reipsa: media vero non simpliciter, nec eodem modo; sed se invicem comprehendentia sibi que connexa. Quae enim dicitur mors, somnus quoque nuncupatur; quodque finis est vitae, est vitae initium. Extrema vero invenere homo, et diabolus: uno peccatum, altero corruptionem naturae inducente. Quamobrem ille, qui propter nos homo factus est, atque *Secundus Adam* nominatus, *peccatum non fecit*², quoniam *non est inventus dolus in ore ejus*³; neque *ejus caro vidit corruptionem*⁴: quod enim ipse non introduxerat in naturam, id ei neque attigit. Superfluum siquidem et inane censebat, eadem, a quibus nos liberare statuerat, sibi aptare. Poenam vero non renuit; ut si medicus pharmacum aegroto propinaturus, illud ipsemet degustans aegrotum redderet securum; quia poena neque peccatum, neque corruptio erat, sed potius illa liquefaciendo abstergebat a naturâ, sicut ignis⁵ rubiginem ab auro. Id autem ultro pati potest solus Christus, nec non illi, qui ab eo corroborati gloriam adoptionis accipere meruerunt; nam *compatientes conglorificantur*, ut dicit Apostolus⁶. *Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit*: quod *ad tempus quidem videtur non esse gaudii, postea autem fructum pacis exercitatis per eam reddet justitiae*⁷.

5 Subintelligitur, *abstergit*.

6 Rom. 8. 17.

7 Hebr. 12. 6. et 11.

Իսկ խաղաղութիւն պտուղ զնոյն ինքն ասեմ՝, « Որ արարն գերկոսին մի, և զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց զթշնամութիւն 'ի մարմնի իւրում », : Եւ զի՞նչ քան զայս վեհագոյն և գերաշխարհիկ խաղաղութիւն, ընդ նախնոյն միանալ մարդկային բնութեան, և լինել մի գերազուանին յաղթելով : Եւ այս է՝ որպէս ինձ թուի՝ ասեմն Որդւոյ առ Հայր : « Փառաւորեան զՈրդի քո առ 'ի քէն փառօքն, զոր ունէի յառաջ քան զլինել աշխարհի առ 'ի քէն », : Եւ զայսց բանից զարմատս ինքն իսկ եկեալ ուսուացէ մեզ նոր, հարցեալ 'ի նմանէ : Լուսն, ով նոր, Հայր քեզ զմեծ . ապա ուրեմն էութեան նորա ես Որդի . յայտ է՝ թէ և փառակից նորուն . իսկ զի՞նչ այդ՝ զոր ասեսդ, « Փառաւորեան զՈրդի քո առ 'ի քէն փառօքդ », . և զայդ ճշմարտեմ՝ թէ ունէի զփառան, և առ 'ի քէն ունէի, և յառաջ քան զլինելն աշխարհի ունէի : Իսկ մինչ զառ 'ի նմանէ փառան ունէիր 'ի սկզբանէ աշխարհի, այժմ որ է՝ զոր ինդրեսդ . ունէիր յայնժամ, և այժմ ոչ ունիս : Եւ անհնար է մշտնջենաւորի էութեդ գոլ առանց փառաց . զի թէ փառքն ոչ են առ քեզ, ոչ է ապա և էութիւն . և եթէ առ քեզ ոչ են, ապա և յորմէ ունէիրն 'ի Հօրէ բարձեալ եղեն : Օրինչ ես ինդրես 'ի նմանէ, յայտնեմ մեզ աղաչեմք զքեզ, տէր . զի 'ի քեզ են ծածկեալ նմ գանձք իմաստութե և գիտութե :

Ի նարգանս ինձ կրել առաջի կայր, զթուք և զազ տակ ընդունել . քացախ և ղեղի ճաշակել . զմահ խաչի յանձն առնուլ : Եւ աչի զՀայր՝ որպէս անարգեալ զոք, զի վերստին առ իս դարձուցէ զփառան :

Եւ զիմորդ . մերկացաւ արդեւք յանարգանացն զփառան . եթէ այդ է, ապա և 'ի մահուանէ անտի զանմահութիւն կորուսեր, և միանգամայն ասել՝ թէ և նախնութիւն մարմնոյդ աղազաւ հեռացաւ 'ի քէն :

Ո՛չ այդպէս . ոչ եթէ ես յիմոց անտի փոփոխեցայ, այլ կարծիք մարդկան՝ զոր ունէին վասն իմ, փոփոխեցան : Եւ յորժամ 'ի բժշկութեցն սքանչելիս վայելէին՝ զարմանային, հաւատային, բարեբանէին ըստ

Pacis autem fructum dico eum ipsum, *qui fecit utraque unum, et medium parietem destruxit inimicitiam in carne sua* ¹. Quatenam vero excelsior ac superior pax, quam cum divinâ uniri humanam naturam, unumque fieri, Superiore superante ²? Et hoc est, ut mihi videtur, dictum Filii ad Patrem: *Clarifica tu Filium tuum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te* ³. Horum autem verborum radices ipse Dominus adveniens docebit nos, interrogatus a nobis: Vocas, Domine, Patrem tibi Deum: ergo essentiae ejus es Filius; unde liquet, quod etiam aequalis sis illi in gloriâ. Quid autem est, quod dicis: *Clarifica tu Filium tuum claritate*? istud quoque confirmas, *habui claritatem, et apud te habui, et antequam mundus esset habui*. Atqui quum ipsam apud eum claritatem habuisses a principio mundi, nunc quatenam illa erit, quam quaeris? tunc habuisti, modo non habes? sed fieri nequit, ut sempiterna tua essentia sit absque claritate: si enim claritas tibi non esset, ergo ne essentia quidem esset; et si haec tibi deest, ergo a Patre quoque, unde habebas, ablata fuit. Quid ergo amplius poscis ab eo? declara nobis, quaesumus te, Domine, quoniam *in te sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* ⁴.

Mihi instabat improperari, sputum colaphumque suscipere, acetum et fel degustare, crucisque mortem amplecti; rogabam Patrem, tamquam injurias patiens, ut gloriam mihi redderet.

Quid ergo? exspoliatusve tuâ gloriâ fuisti per opprobria? Si ita erit, ergo etiam per mortem immortalitatem amisisti; uno verbo dicam, ergo propter corpus ipsa quoque Divinitas longe fuit a te?

Minime: non ego a meis propriis immutatus sum, sed hominum opinio, quam de me habebant, est immutata. Quum curationum miraculis fruerentur, admirabantur, credebant, mibique secundum gloriae

3 Johan. 17. 5.

4 Colos. 2. 3.

արժանի իմոց փառացն . իսկ յորժամ անարգեալ զիս տեսին, գայլթագղեցան վնասն իմ . Թողլով զպատշաճն ըստ իս՝ յանպատշաճագոյնն իմ ընկղմեցան խորհուրդս . որպէս և Նսայիաս զսոյն յառաջաձայնեալ վնասն իմ ասէր զսոցանէ : Եւ ինչպէս ի հօրէ, զի մերկացուցէ 'ի կարծեաց մարդկան զանհաւատութեանն անարդանս , և զհաւատոցն զքեցուցէ խորհրդոց նոցա զփառս : Ա՛յի հայեացին առայս՝ զոր տեսանեսն այժմ, այլ զոր ինչ ընդ ձեռն այսորիկ լինելոց է մշտնջենականի փառացն իմոց մեծութի : Կիտասցեն այնոքիկ՝ որոց իմաստութիւնն իւրեանց առաջնորդեաց նոցա առ մոլորութիւն , Թէ պարտ է՝ « Եւստորութիւն քարոզութիւն ապրիլ հաւատացելոց » . յանարգանաց անտի իմոց՝ վերստին գլտանել զոր կորուսին մարդիկ զփառս . 'ի մահուանէս զոր ճաշակեմ, ստանալ զանմահութի . և միանգամայն ասել, Թէ լինելովս իմ որդի մարդոյ՝ արժանաւորեսցին լինել որդիք մարդկան որդիք այ : Օ սոյն և Հայր ինձ պատասխանեաց յերկնից . « Վառաւորեցի, և դարձեալ փառաւորեցից » :

Որպէս նախքան զմեռանելոք քո՝ զօրութիւն պահելուց քոց ոմանք ապրեցան մարդիկ, առաւել ևս զինի կամաւոր մահուն քո բազմացին հաւատացեալք 'ի քեզ, այլ և հանդերձ գերազանցութի . զի սակաւք են յածահրաշիցդ քոց նշանաց ընտրեալք, և անթիւք 'ի մարդկանէ՝ զորս ճառ խաչին քո ժողովեցէ՝ լինել ժառանգորդ արքայութե քում՝ :

1 Աստուծոյ պարտի լինել ստորագրուի Գրիգորի վկայասիրի մեծի կմբիզութիւն իբրեւ ստացողի գրոցս, քի շօրհնակել տուողի 'ի հին օրինակէ 'ի պէտս իւր և հայրապետանա

ցին . այլ Թէ 'որպի բանիւք նշանակելիցէ ստորագրուին այն , ունիս տեսանելի յետագայ բանս Գորգայ գրչի, զի քի ասելոյ նորա՝ 'ի վերջն օրինակին կայր գրեալ այսպէս :

Տեառն Ղրեգորիսի է գերսն հայոց թահանայապետի :

Այս է գերսն Կապիլի ուղղափառութի հօրմերոյ « Բնի Զովան » նախադրելոսի Հայոց և իմաստասիրի օջեցեաց : Եւ ես Ղրեգորիսի նախապառնալիս հաւատոյ որդի և աշակերտ՝ յայնապից

meae dignitatem benedicebat ; quum autem opprobrio affectum me viderunt, scandalizati sunt in me; relictâ mihi condignâ, in absurdas submersi sunt cogitationes ; sicut etiam Isaias ¹ idem de me vaticinans quoad illos asserebat. Peto itaque a Patre, ut exuat ab hominum opinione infidelitatis ignominiam, eorumque animum induat fidei gloriâ. Ne respiciant id, quod nunc vident ; sed illam, quae per haec futura est sempiternae gloriae meae magnitudinem. Sciant ii, quorum sapientia eus decepit, quod per praedicationis stultitiam salvari oportet credentes ; per opprobria mea iterum illam assequi, quam homines perdiderunt, gloriam ; per mortem, quam delibo, immortalitatem acquirere ; atque uno verbo propterea quod ego filius hominis factus sum, digni efficiantur hominum filii *filios Dei fieri*. Quapropter et Pater respondit mihi de caelo: *Et clarificavi et iterum clarificabo* ².

Sicut ante mortem tuam per virtutem miraculorum tuorum nonnulli homines salutem assecuti sunt, magis ac magis post voluntariam tuam mortem multiplicentur credentes in te ; idque abundantius, quoniam pauci sunt per divina signa tua electi ; innumeri sint homines, quos sermo Crucis tuae congreget ; ut fiant Regni tui haeredes ³.

¹ Isai. 53. 2. et 3.

² Johan. 12. 28.

³ In codice Parisiensi illico sequitur subscriptio Gregorii Armeniorum Catholici, cognomento *Veghajasêr*, seu Martyrophili.

Postea vero Amanuensis quoque subscriptio legitur, quam veluti suae fidei professionem ille exaratam voluit ; nosque, prout jacet, quibusdam interjectis lacunis, ipsissimam exhibemus :

Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber.

Hic est liber testamenti orthodoxiae Patris nostri sancti Johannis Armeniorum Catholici, ac Philosophi Ozniensis. Ego autem infimus Gregorius ejusdem fidei fi-

էմ այսմ խոստովանումն է և ասանքման . և որք այլապէս դա-
ւանեն խան զայսոսիչ , և նորաջեւս առնեն ² . . . . .

Եւս արուստ Վարդ , որ 'ի Ռեհոմեա լերինս Լճիկնի նապիմ
յանապարս (Յովանիտի , պարահեցայ օրինակէ գրոցս (Յովանեոս
օջիեցոյն , յարիւղս մեծ վանայն Սիւնայի , և խոշոր գրով գր-
եցի զսա . և 'ի վերջս օրինակին կայր գրեալ ընդ Դի Վարդ-
իտի է գիրքս՝ Նայոց խանայապետի . և այլ 'ի խանարհ՝ Ե-
րով յեւթոսի գրեալ գործ յիշարախարանդ՝ զոր պեսանեա . և
որդ ու կէս բերած էր . և յայտ է ընդ Բ Գրանին է Գ
Ճն ³ , ընդ որ այլապէս դաւանե՝ նշովեալ է : Լճի գիրքիցն
զսա 'ի յօգտումնան պիտանացոսաց իրաց պէսպէս ասանքից 'ի
վերջոյն ինչ , և համաշունչ յարկանցի եղբօր Սալապրոյ վար-
դապետի և Լճի արուածարոյ , և զէնի մեր որոց Դի յաջողեացէ .
գրեցաւ չխէ ³ Ռուիս 'ի գառս Կ . ամեն :

1 Յօրինակին Գորգայ գրչի 'ի
լուսանցն կայր գրեալ՝ Այն՝ Գոր-
դ ու կէս բերած էր , : Բայց վայրա-
պար քերեալ է 'ի տխմարէ ումե-
մնէ ձև բանագրանացն . որ ինքնին
մակարերի 'ի ձեացումովոյ նախըն-
թաց բառից , թէ ունի լինել այս
պէս . * Եւ որք այլապէս գաւա-
նեն քան զայսոսիկ , և նորաձևս
առնեն . . . նշովեալ լինին , , որ-
պէս բացատրէ 'ի ներքոյ և Գորգ
գրիչն :

2 Տէս զախմարութի և զայսր
քերորի , զի երկուցեալէ անգ՝ ուր
ոչ գոյ երկիւղ . միանգամայն և
թողեալ է զայնպի տառս՝ որովք
գաւապի վերծանելին , այս ինքն

Թէ՛ Բանագրանի է բերածն : Եւ
Թէ և զամբողջ տողն քերէր , նոյն
քան յայտնի գաւապիւր :

3 Օրինակս մեր՝ որպէս տեսա-
նես , ունի զհնուէ կարեւոր և հա-
ւատարիմ . գորով գաղափարեալ
յամին 1298 , իբր հարկւր ամօք
յետոյ քան զաւուրս լամբրոնա-
ցոյն՝ 'ի բուն օրինակէ անտի , զոր
'ի ձեռս ունէին և վերծանէին լամ-
բրոնացին և Շնորհալին և Գորգոր
կաթողիկոսունք : Նմին իրի ոչ ևս
գոյ տեղի կարծելոյ՝ այլ զայս ճառ
լինել , և այլ զոր առաջինքն ըն-
թեռնուին , և զոր Թէորթանէ փա-
փաքելով խնդրեաց :

*lius et discipulus huic confessioni traditionique assentior. Qui vero aliter quam haec profitetur, novitatemque facit*¹ . . . . .

Ego pusillus Gorg², qui a tergo montis Armeni sedeo in eremo Johannis, attigi exemplar libri Johannis Ozniensis in Bibliotheca magni Coenobii Scheurae, meisque non adeo politis literis eum exscripsi. In fine autem exemplaris scriptum extabat: Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber: et paulo inferius manu propria scriptum erat breve hoc monumentum, quod aspicias: ubi lineae dimidium ac linea una erat erasa, constat tamen rasuram fuisse Anathematis (verba): quippe qui aliter profitetur, anathema praesefert. Hunc porro transcripsi ad salutarium rerum traditionumque utilitatem, ad mei eruditionem, nec non unanimis sodalis mei fratris Chaciadur Doctoris, ac Deodati, nostrorumque posterorum: quibus Dominus incolumitatem largiatur. Exaratus fuit aerâ MCCXLVII³ ad Dei gloriam. Amen.

¹ Hic desunt quaedam verba, sed fuisse videntur . . . Anathema sit.

² Idest: Georgius.

³ Armeniorum sane aerâ, anno scilicet Domini 1298.

ՆՈՐԻՆ ՏԵԼՈՒՆ

Յ Ո Վ Ը Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Ս Ը Ս Տ Ը Ս Ի Ր Ի

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Օ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ և զկենդանարար Հոգւոյն
■ Ասրբոյ զօրութիւն յայտնելով երբեմն , որ իսկա-
կիցն էր Հոգւոյն, “Հողմ ուր կամի, ասէ, չնչէ.” , այս
ինքն է՝ որ յամ մարդիկ մատակարարէ զիւրոյ զխորհրդոյն
զգօրութիւն . ոչ միայն յարժանաւորան , այլ և յան-
արժանան ցուցանէ զիւր զբարերարութիւնն՝ վասն
բազմաց օգտի : Իստանօր Բաղասամայ որ զյայտնեալ
Բանին այլ բարբառեցաւ, որ՝ ի վախճան ժամանակացս
և ՚ի կատարման ժամանակիս՝ մարդ եղեալ յերկրի
երևեցաւ , և ընդ մարդկան շրջեցաւ . կամ խոնար-
հագոյն քան զինքն զէշ նորուն մարդկեղէն բարբա-
ռովն բարբառեալ , արգելելով զմարդարեին զանօրէ-
նութիւն . կամ զանշունչ գաւազանն Իհարովնի պըտ
զբերեալ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ :

Իսկ չեն ինչ զարմանք՝ եթէ մեղաւորաց և անար-
ժանից թողացուցանէ անժ փոքր ինչ մասն խորհրդոյ
քննել յեկեղեցւոյ, ՚ի հնգից անտի բանիցն Պաւ-
ղոսի, առ ՚ի յօգուտ ուսմնասիրաց եկեղեցւոյ ման-

1 Generatim Armeniacae Eccle-
siae officia Ordines, seu Disposi-

tiones nuncupantur.

2 Christus nimirum quatenus

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

DE OFFICIIS · ECCLESIAE

CHRISTI

Divini et vivifici Spiritus Sancti virtutem declaraturus aliquando ipsemet³ verus eidem Spiritui Coëssentialis dixit: *Spiritus ubi vult, spirat*³; idest, cunctis hominibus distribuit sui mysterii virtutes. Non solum super dignos, verum etiam super indignos beneficentiam suam ostendit ad multorum utilitatem. Quemadmodum Balaamo, qui protulit revelata Verbi divini, quod in fine temporum, et in consummatione annorum homo factum *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*⁴; aut illo viliores ejus asinum fecit humanam edere vocem, prophetae iniquitatem coërcens; aut inanimem Aaronis virgam fructuosam reddidit ad Ecclesiae symbolam.

Quapropter non est mirum, quod peccatoribus et indignis permittat Deus modicam quamdam mysterii partem in Ecclesiâ perscrutari ex quinque illis Pauli sermonibus⁵ ad utilitatem studiosorum Ecclesiae

Deus est.

3 Johan. 3. 8.

4 Baruch. 3. 38.

5 I. e. a Paulo memoratis. 1. Cor. 14. 19.

կանց : Յաղապս այսպիսի մարդասիրութեն՝ թերեւ
և զիմն ոչ յիշեաց Վրիստոս անձ զբազմութի յան-
ցանացս, և ոչ ընդդէմեքեր զանախորժելի զյանդի-
մանութեն, եթէ “ Դու ընդէր բնաւ պատմես զար-
դարութիւն իմ, կամ առնուս զուխտ իմ՝ ի բերան
քո ”, և զպատճառն յայտնէ յասելն . “ Այն զի
դու ատեցեր զխրատ իմ, մերժեցեր և յետս ընկե-
ցեր զամենայն զբանս բերանոյ իմոյ ”, և որ ի կար-
գին է :

Օ ի թէ արտաքնոցն ասացեալն ի խորհուրդ-
եկեղեցւոյ վերաբերին, ի Պաւղոսի յասելն, եթէ
“ Եթի որ ննջեսդ և կանգնեսցի ի մեռելոց, և լուսա-
տու լնցի քեզ Վրիստոս ”, և կրետացւոց սուտ մար-
գարէին վկայութիւն առ Տիտոս զարմանալի . որչափ
ևս առաւել որ ուղղափառ հաւատով խորհրդաբե-
րին, ներէ նոցա և առաջնորդէ առ բարեացն գիւտն .
ըստ այնմ եթէ “ Օ կամն երկիւղածաց իւրոց առնէ
տէր, և խնդրուածաց նոցա լսէ ”, տալով նոցա լեզու
դիտութե խօսել ի ժամու զբանն : Որպէս և աստա
նոր և ինձ շնորհօքն այ պարգևեցաւ համարձակուի
բանիս :

Եթէ ըսէր ի Գլ Գեղեթն հինգ սաղմոսեան նախ եր-
գէն . եթէ զիս խորհուրդ բերէ բարոյն, և բանանայան
աղօթիս :

ՎԱՆՁԻ յաստուածային խաղաղուի ժամանեալ
մարդկային բնութի, խորհիւր ազատել ի չարին վըր-
դովմանց սուրբ եկեղեցի . և որպէս յանդիման կա-
լով առաջի մեծի թագաւորի, նախկին համարձա-
կուի հայցէ ի բանալ բերանոյ իւրոյ, յասելն, “ Տէր
եթէ զչրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօր-
հսութիւն քո ” : Եւ յետ այնորիկ համարձակեալ

1 Psal. 49. 16.

2 Ephes. 5. 14. Videtur quidem
hoc a Paulo citatum testimonium
ex Isaiae Prophetia cap. 60. v. 1.
desumptum fuisse : Auctor ta-
men cum quibusdam antiquiori-

bus ex prophano quodam Scripto-
re prolatum esse arbitrabatur ;
ideoque externorum dicta illud
vocat.

3 Tit. cap. 1. vers. 12. Creten-
ses semper mendaces, malae be-

puerorum. Propter hujusmodi benignitatem utique nec meam commemoravit Christus Deus multitudinem delictorum; neque in iacundam reposuit reprehensionem, dicens ¹: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* rationem quoque adducens totidem verbis: *Quoniam tu odisti monitum meum, respuisti, et projecisti omnes sermones oris mei, et caetera.*

Quod si externorum dicta ad Ecclesiae symbolum referuntur, Paulo dicente: *Surge, qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus* ²; Cretensium autem pseudoprophetae mirabile extat testimonium apud Titum ³; quanto magis iis omnibus, qui per orthodoxam fidem in mysteriis conversantur, indulget, eosque ad bonorum adeptum perducet? juxta illud: *Voluntatem timentium se facit Dominus, et deprecationem eorum exaudiet* ⁴; praebens eis scientiae linguam ad loquendum, quum verba sint proferenda, sicut nunc mihi quoque per Dei gratiam largita fuit istius sermonis fiducia ⁵.

Quare mediâ nocte quinque Psalmi decantantur; qualemque intentionem praesefert Praeconium, ac sacerdotalis Oratio?

QUONIAM ad divinam pacem perveniente humanâ nostrâ naturâ ⁶, sancta quoque Ecclesia cogitabat liberari a mali perturbationibus, atque in conspectum magni Regis quodammodo veniens, ante omnia confidentiam poscit ad aperiendum os suum, dicens: *Domine, labia mea aperies, et os meum cantabit laudes tuas* ⁷. Deinde confidens retulit contributorum insi-

stiae, ventres pigri.

⁴ Psal. 144. 19.

⁵ Ad hunc locum refertur fragmentum illud, quod de Nocturnâ horâ inscribitur, in sequentibus exhibendum.

⁶ Post nimirum quietem noctis.

⁷ Psal. 50. 17. quibus verbis, quemadmodum Latinae, sic et Armeniaca Ecclesiae nocturnum officium incipit.

պատմեաց զնեղչացն դաւաճանութիւն, և զազգի ազգի
ալեկոծութիւն. յասելն՝ «Տէր, զի բազում եղևն նե-
ղիչք իմ, և բազումք յարեան 'ի վերայ իմ», 'ի սկըզ-
բանէ կենաց իմոց [Թշնամիք 'ի դրախտին հակառա-
կամարտ զօրութիւն :] Եւ «բազումք ասէին զանձնէ
իմմէ [Թէ չիք փրկութի սորա առ անծ իւր], : [ ] ամս
որոյ աղաչէ՝ օգնական լինել տկարութե ընութեա՝
առ 'ի խորտակել զյարձակումն լեկողացն, և ոչ ան-
տես լինել մարդկային ընութեա՝ 'ի բարեգութութենէն
տեսն. զի լցոյց չարչարանօք մեղաց զոգի իմ, և ըզ-
կենան իմ 'ի փառաց դրախտին 'ի դժոխս մերձեցոյց,
« [ ] համարեցայ ես ընդ այնոսիկ՝ որք իջանեն 'ի
գոգ », և որ զկնի սաղմոսն պատմէ զանազան փոր-
ձութիւն վարարկեալ որպէս վարմի :

[ ] որ ընդ այս ամենայն կիրս փորձութեց անցեալ
եկեղեցւոյ, սակայն ոչ լքանի յարարչական խնամոցն
որ 'ի դրախտին. ամենաւին արտաքս սահմանեալ զինքն
'ի բարձրութենէ խոնարհեցուցանողին, գոչէ քաջա-
լեռաբար և ասէ, « ( ) րհնեա՛ անձն իմ զտէր, և ամե-
նայն ոսկերք իմ զանուն սուրբ նորա », և [Թէ « ( ) րհ-
նեա՛ անձն իմ զտէր, և մի մոռանար զամբարանչելիս
նորա », զառաջինսն և առ յապայսն. որ պսակելոցն է
զկամարարմն իւրով ողորմութիւն :] Եւ այսպիսի անձա-
շնորհ յուսով զօրացեալ՝ հրամայէ երկնային զօրացն,
առ 'ի յօգնականութիւն փառաբանութեն իւրեանց
տեսանին օրհնել զտէր :

[ ] Եւ այսպէս սրբեալ և ամրացեալ և զգաստացեալ
հինգ սաղմոսիւք, յաղագո հինգ զգայութեցն մաք-
րութեանն, խնդրեաց յայ զսուրբ Հոգւոյն զշնորհմն
յօգնականութի, առաջնորդ լինել յերկիր բարու-
թեանցն, ուստի ելաքն մախանօք չարին. յասելն,
եթէ « Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր
ուղիւղ », զոր և քարոզն պատուիրէ պահել զպատուի-
րանն, զի երկայնօրեայք լինիցին յերկրին բարութեց,
որպէս 'ի դրախտին սակաւօրեայք :] Եւ ապա քահա

1 Psal. 3. 2.

2 Psal. 87. 5.

3 Psal. 102.

4 Psal. 142. 10.

dias, et variam confluctuationem, dicens: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversum me?* ab initio vitae meae inimici in paradiso adversariae virtutes. *Multi vero dicebant animae meae, non est salus ipsi in Deo ejus*¹. Propterea poscit, ut adiutor sit imbecillitati naturae nostrae ad confringendam vellitantium incursionem, neque humanam nostram naturam despiciat Domini benignitas. Peccati namque vitiis implevit adversarius animam meam, et ex paradisi gloriâ ad infernum appropinquare fecit vitam meam; *existimatus sum cum descendantibus in lacum*². Sequens autem Psalmus sese variis tentationibus tamquam tendiculis circumdatum fuisse enarrat.

Quamvis ergo per hasce omnes tentationum passionem transierit Ecclesia, minime tamen derelinquitur ab expertâ in paradiso providentiâ Creatoris. Omnino itaque exulem sese aspiciens ab humiliantis celsitudine, viribus receptis, exclamat dicens: *Benedic anima mea Domino, et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto ejus. Item: Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnia mirabilia ejus antiqua et futura; quippe qui in misericordiâ suâ ministros suos coronabit*³. Per hanc porro divinitus largitam spem confortata (*Ecclesia*) praecipit caelestibus Virtutibus, ut ei auxilio sint per suam doxologiam, qua Dominum laudare videntur.

Sic itaque sanctificata, munitaque, et resipiscens per quinque Psalmos, ob quinque sensuum purificationem, petiit a Deo gratiam Sancti Spiritûs in auxilium, ut perducatur in terram bonitatis, unde per Maligni invidiam egressi sumus, dicens: *Spiritus tuus bonus deducat nos in terram rectam*⁴. Item et Praeco⁵ praecipit observare mandata, ut in terrâ bonitatis sint longaevi; quum in paradiso paucis diebus fuerint commorati⁶. Deinceps oratio Sacer-

⁵ Id est, Diaconus Praeconium decantans.

⁶ Subintelligitur *Protoparentes*.

նայական աղօթքն հայրաբար զփրկեալն իբրև զորդիս լուսոյ կենաց մատուցանէ առաջի Հօրն երկնաւորի, և երկրպագուս և փառաբանիչս ամենասուրբ Երրորդութեն. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն :

Եւ թէ ընդէր եօթն գոթադայիւս կանոնեալ է սաղմոսն յԵսայի. և եթէ վասն ինչ պարճառի իբրև զԵրի իմ խորհրդով զայլոյ մարգարէիցն ՚ի վերայ Բերելով օրհնութեան յայնն. և ապա յետոյ զարող և զանապախան աղօթիս :

՚Ի հՐԱՇԱԿԵՐՏ փառազարդութիցն նոյ զնմ գոթ բարեօք տեսանեմք. և ս առաւել զգերազանց զպայծառ և զանեղ լոյսն զսահմանօղ տուրնջեան և գիշերի, որով վարին ժամանակաց շրջմունք եւթնօրեայք շաբաթացեալք : Եւ թէ թէպէտ յոլովք կան եօթներեակք ՚ի վր յայլոց աւուրց շրջագայից, այլ ինձ մերձ թուի գոթ սաղմոսիս միտք եօթն գոթադայիւքն կանոնեալ. զոր ոչ օտարքան թէ Հոգւոյն Եւր իմաստիւքն վարկա նիմերանելի հարցն մերոց զեօթն գոթադայոն կանոն անուանեալ, այսինքն է անշարժուի, որ ըստ համեմատութեան ընդ եօթն աւուրս շաբաթուն զաղափարին մի մի գոթադայ առ օր մի գոլով, վեցն ըստ վեց աւուրցս տարժանմանց. իսկ եօթներորդն զգլուխն և օր կատարման, յորում աւուր և սուրբքն ճգնեալք ՚ի Վրիստոս պսակին :

Եւ այց չև ևս կատարումն եօթներեկին. զոր յայսմ վայրի զօրհնուի զայլոց մարգարէիցն ՚ի վերայ բերելով, որ նշանակէ զութերորդ դարուն զխորհուրդն, և օրն զդարուն, որպէս օր միաշաբաթուն և խոր.

1 Hanc vocem *Copula*, seu *nexus*, seu *conjunctio*, ex Armeniacâ voce *Coplâ* integram servare voluimus, quippe quae, ut nobis videtur, ex latino idiomate desumpta est; armeniacae siquidem nullius est significationis. Ad majorem tamen hujusce loci intelligentiam notandum est, quod pe-

nes Armenios octo Canonibus comprehenditur totus Psalmorum liber; unusquisque autem Canon septem *Copulas* habet, quarum unaquaelibet vel duos vel tres vel plures Psalmos comprehendit, hac sane de causâ *Copulas* nuncupatos, quia semper conjunctim recitantur inter se

dotalis, patris more, in conspectu caelestis Patris offert quodammodo salvatos luminis vitae filios adoratoresque, et glorificatores Sanctissimae Trinitatis. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quare autem septem Copulis¹ sub Canone redactum fuit Psalterium David? aut qua de causâ, tamquam si imperfectum fuerit mysterium, adjunctis caeterorum Prophetarum hymnis, laudes decantantur, ac Praeconium postea, et oratio Sacerdotalis subsequitur?

Ex mirificis ac magnificis ornatissimis Dei operibus cuncta bona esse vidimus; maxime vero superexcellentem, et clarissimam lucem increatam, diei ac noctis designatricem; qua temporum vicissitudines peraguntur septenis diebus Sabbatum² praeseferentes. Quamvis autem plurimae sint septenae³ per caeterorum dierum circulum; mihi tamen sensus adesse videtur Psalterii in Canones per septem Copulas redacti: quia nonnisi Spiritus Sancti sententiâ beatos Patres nostros arbitror septem Copulas nominasse Canonem, videlicet *Constantiam*; ut per analogiam septem assimilentur Hebdomadae diebus, unâquaque copulâ ad unumquemque diem respondente; sex quidem secundum sex dies laborum, septima vero veluti caput perfectionisque dies, in qua sancti quoque dimicantes coronantur in Christo.

Necdum perfecta est septima; quapropter huic intervallo superadditur aliorum Prophetarum hymnus; idque octavae aetatis mysterium designat, dies autem ipsius aetatis mysterium⁴. Sicut Primae Sabba-

quodammodo copulati, et nonnisi in fine Copulae dicitur versiculus *Gloria Patri*. Ipsam et penes Latinos agitur in Laudibus, ubi duo Psalmi 62. *Deus Deus meus*, atque 66. *Deus misereatur nostri*, conjunctim recitantur quotidie, quemadmodum et tres illi 148. *Laudate Dominum de*

caelis, 149. *Cantate Domino canticum novum*, et 150. *Laudate Dominum in Sanctis ejus*.

² Seu quietem.

³ Seu potius Hebdomadae.

⁴ Octavae aetatis nomine aeternam beatitudinem saepe sapientius intelligunt Sancti Patres.

հուրդքն 'ի նմա ութերեակք, և ինքն սկիզբն լինելու է աշխարհի: Եստմնօր յանգումն բերի աղօթից մերոց և նմ տնօրէնութեցն Վրիստոսի. զմահն ասեմ, և զթաղումն, և զյարուին, որպէս յետո լքանելով զեօթնօրեայ ժամանակս, որ է ըստ մարմնոյ երկրաքարչ տարժանամանցս. և առ ութերեակն ճախրել զխորհուրդն առ Վրիստոսի յարութե օր:

Այնքն յասացեալն վարկանիմ և զղևտացւոցն օրէնսն և զքահանայիցն զկատարելութիւն ութօրեայ դեգերեալ առ դուրս խորանին վկայութե, գոնեա տիպք օրինակի եօթներորդացն, որ առ ութերեակն հանեն քրիստոսեան խորհուրդն. ի որում իմաստունն Աղղովմոն, 'ի զգոնուէն խրատուն յորդորէ՝ տալով մասունս եօթանց, այլ և ութից: Այս 'ի սաղմոնն Ղաւթի՝ որ վասն ութերորդացն գրեալ է. կամ բազարջակերաց աւուրքն, կամ տաղաւարահարաց տօնին գուշակումն, որ յերկնայինսն բերէր զմեզ 'ի վայր սրն: Վրանցի նծորդւոյն հետեւիմք 'ի լեառն բարձու առանձնանալ ընդ Արրորդութեն փառաց. յորմէ զրկեալ 'ի սկզբանն 'ի գերակայ բարեացն, մարդկային բնութիւնս՝ յերկիր կործանեցան: Եստ այսմ՝ զաղափարի և որդի թագաւորազնւոյն յետ եօթներորդ ժամու աւուրն ապաքինէր յախտէն, յորդոցն միածնէ բժշկութեն. նա և յութերեակն լինէր նորգումն ընդ Վրիստոսի յարուցեալք:

Այս մեծի խորհրդոյ խորհրդագգաճ եղեալ եկեղեցւոյ, 'ի բոլոր ժամանակաց լրմունս, բարեփառ հաւատով երջանկացեալ 'ի Վր, պատուիրէ 'ի կենցաղումն արթուն և զուարթուն լինել առաջի նորա, և մատուցանել նմա զբանաւոր զպատարագս 'ի հոտանուշից, և արժանաւոր լինել խոստացելոց բարեացն՝ զոր պատրաստեաց հաւատացելոցն միածին Արդինայ. նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

1 Hoc est Dominicae.

2 Ad Dominicam nempe diem, in qua semper Armenii myste-

rium resurrectionis Christi commemorant.

3 Eccle. 11. 2.

ti¹ ejusque mysteria octavum declarant; ipsamet vero principium creationis mundi. Hic sane orationis nostrae omniumque dispensationum Christi fit implementum; mortem dico, et sepulturam, et resurrectionem; tamquam si, postpositis septem dierum temporibus, quae sunt secundum terrenos carnis labores, ad octavum diem alacriter transferendum esset mysterium, ad diem videlicet resurrectionis Christi².

Ad haec, quae diximus, propius accedere puto cum Levitarum legem, tum Sacerdotum initiationem, octo diebus commorantium ad ostia Tabernaculi testimonii, fere ad symbolum septenorum perducentium ad octavum Christi mysterium: quemadmodum sapiens Salomon in sapientialibus monitis hortatur *dare partem septem, nec non et octo*³; aut David in Psalmo *pro Octava* inscripto⁴: vel Azymorum dies, vel Tabernaculorum festivitatis praefiguratio, quae nos ad caelestia spatia referebat. Nam per Dei Filium iter facimus, ut in montem excelsum secedamus cum Triadis gloria; qua excellenti nimirum bonitate, expoliatum in principio genus humanum corrui in terram. Eodem modo et filius reguli⁵ post septimam diei horam a morbo sanabatur per Unigeniti Filii curationem; item in octavis resurgentes cum Christo innovabuntur.

Hoc magno mysterio penitus imbuta Ecclesia in totius temporis plenitudine, atque per orthodoxam fidem prosperata in Christo, jubet, in praesenti vitâ vigiles esse atque hilares in conspectu ejus, et offerre illi rationalem hostiam in odorem suavitatis, dignosque fieri promissis bonis, quae credentibus praeparavit Unigenitus Filius Dei. Ipsi gloria in saecula. Amen.

⁴ Psal. 6. 1.

⁵ Johan. cap. 4. vers. 52. ubi de filio reguli habetur; quia he-

ri hora septimâ reliquit eum febris.

Եւ եթէ վասն Բնչ պարճառի զլնդ երէց մանկանցն հանապաղ երգէն 'ի գիշերին . եւ ապա բարոյ եւ բանայական աղօթք , եւ զնի Ողորմեա սաղմոսն . եւ նոյնպէս բարոյն եւ բանայական աղօթքն . յետոյ Տէր յերջնիցն՝ առանց Ռշնորդի , յետոյ Փառս 'ի Բարձրանս յօրինէն . եւ եթէ զԲնչ այսոցն յայդնէն խորհուրդսն՝ շնորհօքն Ծայ սկիզբն արասցուս , յայսնուալն :

Ի ԱՆՋԻ ԾԾՆ յաւիտենական որ զամենայն արարածս բանիւ գոյացուցեալ , ուսուցին մեզ գիրք սուրբ յոյճնէ լեալ զամենայն : Իսկ զԹագաւորական զպատկերն յետոյ 'ի պատիւ տէրունէն իւրոյ զարդարէր , ինքեան ստեղծանելով ձեռամբն՝ առաւել մեծարեալ , զանարգ նիւթն յերկինս հանելով 'ի տէրութե փառան , որ է ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութե , յաղաքս որոյ հրամայէր արձակապէս քաղաքավարիլ , զի ինքնայոժար ընթացիւքն ըմբռնեցէ զառաջադրեալ զխորհուրդսն : Ետանօր 'ի վերայ հասեալ չարին , զանհասանելին ինքեան յափշտակելով զբարձրութին , որուման հանդուրժելի հասանէ ին աղէտքն . զի զորոյ 'ի սիրտն ընկալաւ փափաքանօք զխրատն , նովին ձեւսն յառաջադիմանայր . ուստի կապեալ իբրեւ շղթայիւք 'ի խորս անգիտութեն անկանէր , Ծծ իւր յօրինելով զկործանիչն . ընդ որոյ հովանեաւս լծեալ , զնորինն ժառանգէր զխաւարն . եւ ամենեւիմք ընդ մահու կորստեամբ գրաւեալ , յնայ եւ 'ի դրախտէն արտաքս անկանէր :

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց , սակայն ոչ կարաց ժուժկալել իւրում պատկերին՝ յաղթեալ 'ի մարդաւ սիրութենէն՝ չայրն . այլ ընդ առաջ ելանէ նմա մարդարեական քարոզութիւն , գիրկս արկանէր . եւ համբուրէր զգարձեալն 'ի խոզազնաց շաւղէ կռամողութենէն . պատմուճան փառաց եւ մատանի հրամայէ ազուցանել նմա զառաջինն , զոր մերկացաք մախանօք չարին . ապա զմեծ եւ զանպարագրելի զեղն , զանմահ իւր Որդին եւ զՆանն տայ 'ի զենուան եւ փրկութիւն աշխարհի , յոր եւ կոչէ 'ի հարսանիս երկնաւոր

*Qua de causâ hymnus trium Puerorum quotidie can-
tetur in nocturno, ac deinde Praeconium, et Oratio sa-
cerdotalis sequatur; postea Psalmus Miserere, atque
itidem Praeconium et Oratio sacerdotalis; dein sine in-
termissione Laudate Dominum de caelis; demum Glo-
ria in excelsis concinnetur; et quatenus sit horum mens
per Dei gratiam declarare exordiamur.*

QUONIAM aeternus Deus omnes creaturas Verbo
condidit¹, sacrae Scripturae nos docuerunt, omnia ex
nihilò facta fuisse. Regiam autem imaginem postre-
mo in dominii sui honorem adornabat, eam suis ip-
sius manibus efformans magis magisque decoratam,
vilem materiam ad caelum provehens in dominicam
gloriam, quum facta sit ad imaginem, et similitudinem
suam. Libere idcirco mandabat conversari, ut suoapte
cursu proposita apprehenderet mysteria. Interea, su-
perveniente maligno, inaccessam ei surripere celsitu-
dinem satagit; unde ingentes irrepserunt aerumnae.
Cujus namque animus avide suggestionem recepit,
eodem tenore processit: proindeque ligatus tamquam
catenis, in profundum ignorantiae cecidit, Deum sibi
effingens deturbatorem: sicque, cujus praesidio sese
subdiderat, ejusdem possidebat et tenebras; atque
per interitum sub morte omnino detentus, a Deo et
a Paradiso ejectus est.

Quibus hoc pacto obtingentibus, nihilominus non
potuit suae imaginis lapsum sufferre Pater a sua erga
hominem clementia victus; verum illi per propheti-
cam praedicationem occurrit, amplectitur, osculatur-
que ab idololatriae semita porcorum propria conver-
sum. Tunicam gloriae, et pristinum annulum, quem
per Maligni invidiam abjicerat, ei porrigi jubet. Mox
autem magnum et incircumscripsum vitulum, immor-
talem Filium suum ac Verbum, in salutem mundi
mactandum praebet, atque ad caelestes Filii sui nu-

¹ Juxta illud Psalm. 32. 6. *Verbo Domini caeli firmati sunt.*

Որդւոյն իւրոյ զտիեզերս : Եւ այսպիսի փրկական տնօրէնութիւնք տիեզերք նորոգեալք կենդանացան , զորոց երկուց աւուրցն զխորհուրդս հրամայէ 'ի կիրարկանել . զծննդեանն ասեմ' և զյարուէ . ոչ միանգամ և երկիցս՝ այլ ամի ամի զնոյնն վերստին առնելով , նա և յամենայն շաբաթու տօնէ եկեղեցի զփրկուածիւն նախաստեղծին զոր արար միածին Որդին նոյն :

Իայց նախադասելոյ պատճառ զօրհնութիւն երկից մանկանցն քան զՈղորմեա սաղմոնն այս է . վասն զի երգք երկից մանկանցն յաղագս նախահօրն փրկուէ ձեանայ , որ մախանօք չարին 'ի մէջ հնոցի կենցաղիս դատապարտեալ մարմնով , չնով և հոգւով . վասն այնորիկ նախ զարուին զփրկութիւն յառաջ բերէ : Իսկ Ողորմեա սաղմոնն ունի զնախամօրն աղատութիւն սրբոյ անծածնի ծննդեամբն , ոչ ևս տնօրէնութիւն յղանալ և որդիս ծնանել յանէծս . վասն զի լուծաւ դատապարտութիւն սուրբ և անծածնին ծննդեամբն , և բարձան ամենայն պատճառք մեղաց , որ յանիծիցն մօին յաշխարհս , մարմնով Որդւոյն նոյն և թաղմամբն և յարութիւնն նորին : Ինդ նմին թաղեալք մկրտութիւն 'ի մահ , և ընդ նմին յարուցեալք 'ի թաղմանէ մեղացն՝ նոյն ազդեցութիւն . նա և համարձակիմ իսկ ասել՝ եթէ ընդ աջմէ հօր նստեալ :

Ինդ որպէս յառաջագոյն շնորհեցաւ 'ի հօգւոյն սրբոյ կարգեալ խորհուրդ պաշտման եկեղեցւոյ օրհնութիւն երկից մանկանցն , մահու և յարութեամբն Վրիստոսի յաղագս նախահօրն փրկութե . և ի՞նչ քաւեայն զխոնարհութե պաղատանս՝ հանապազօր երրեան միութեւն մատուցանել արժան է ամենայն քրիստոնէից :

Իսկ Սեծացուցէն և Ողորմեացն սաղմոնն ունի զնախամօրն աղատութիւն սրբոյ Իստուածածնին ծննդեամբն : Եւ այսպէս աղատեալք 'ի նախամօրն

1 En iterum, ut superius diximus, mysterium Dominicae Re-

surrectionis in cunctis anni Dominicis ab Armeniis celebratum.

ptias universum orbem invitat. Hisce itaque dispensationibus reviviscens orbis terrarum est renovatus. Quapropter duorum dierum mysteria jubet Ecclesia solemniter celebrare; Nativitatem, inquam, et Resurrectionem; nec semel aut bis, sed annuatim eadem recolit; immo in omni hebdomadâ¹ festive celebrat Protoplasti salutem, quam fecit Unigenitus Filius Dei.

Ratio autem, ob quam trium Puerorum hymnus ante Psalmum *Miserere* decantatur, hæc est. Quia trium Puerorum cantus primi Parentis quodammodo salutem praefiguratur, qui per Maligni livorem in camino hujus vitae corpore, spiritu, et animâ fuit condemnatus: ideo prius masculi reparationem ante oculos ponit. Psalmus vero *Miserere* primae Matris per Sanctissimae Deiparae partum liberationem designat; ne concipiat amplius in iniquitate, filiosque in maledictione pariat. Quoniam per sanctae Dei Genitricis partum soluta est condemnatio; omnesque peccatorum causae, quae ex maledictione ingressae fuerant in mundum, ablatae sunt per carnem Filii Dei, et per ejus sepulturam, ac resurrectionem: quocum sepelimur per baptismum in morte suâ, et cum ipso per Dei opus ex peccati sepulturâ resurgimus. Immo audeo etiam dicere, quod ad dexteram Patris sedimus².

Oportet ergo (quemadmodum jampridem a Spiritu Sancto fuerat largitum) ordinatum mysterium officii Ecclesiae, trium Puerorum hymnum ad mortis et resurrectionis Christi symbolum, propter primaevis Patris salutem (sicut et *Deus propitius esto*, humilitatis preces) quotidie Trinae Unitati universos Christianos offerre.

Magnificat autem, et Psalmus *Miserere* primae Matris per Sanctae Deiparae partum liberationem significant. Atque ita a primae Matris maledictione

² Supple: cum Christo, vel in Christo.

անիծից մանկուսնք եկեղեցւոյ, և յառաջին յօրհնութիւնն հաստատեալք, և ընդ անմարմնոց ընտելեցն պար առեալ, զերգս օրհնութեանն, յասեւն, թէ “ ( ) օրհնեցէք զտէր յերկնից, օրհնեցէք զնա ’ի բարձմանց ”. և եթէ “ ( ) օրհնեսցեն զնա ամենայն հրեշտակք նորա ”. և այլ մի ըստ միջէ որ ’ի կարգին է : Եւ յետ այնորիկ ’ի ստորինս զբանն ածէ յասեւն, եթէ “ ( ) օրհնեցէք զտէրն յերկրէ վիշապք և ամենայն խորք ”. և եթէ “ Սաղաւորք երկրի և զօրք իւր, և իշխանք, և երիտասարդք, և կուսանք ”. և որ ’ի կարգին է. և այսպիսի մարդասիրութիւն ազատեալք մանկուսնք եկեղեցւոյ ’ի մեղաց ծառայութենէ, օրհնեն զտէր յօրհնութիւնն, օրհնութիւնն ամա յեկեղեցւոյ սրբոյ . և եթէ “ Ուրախ եղև նոր Խորայէլ յարարիչն իւր. որդիք Սիմօնի, որ յԵրուսաղէմ, ցնծացան ’ի թագաւորն իւրեանց, որ ’ի Սարիսամայն ծագեաց Փրկիչ նոցա, որ յարուցեալ ’ի մեռելոց փշեաց յԵրուսաղէմ, ասելով, “ Ի՞նչք զհոգի սուրբ, զհոգեւորն յԵրուսաղէմ ’ի ընտելեանս, յաղագս ոչ ’ի դէպ ճաշակման պտղոյն գիտութեալն բարոյ և չարի :

Եւ յառաջ ասացեալ օրհնութիւնն, զներկայումս և զարդիս ունի զգիտաւորութիւնս Փառք ’ի բարձունսն, զապառնեաց և զհամարեցելոցն օրհնութեան բերէր զմանուկն, և զազգակցութիւն մարդկան ընդ վերնոց ընտելեցն . և միաբան փառաբանութիւն ամենասուրբ Երրորդութեն . նմա փառք յաւիտեանս, ամէն :

Եւ եւէ զիսկ խորհուրդ ունի Փառք ’ի բարձմանցն անոր անոր այլ այլ երգս անաստօրութիւն :

( ) որ թուի ինձ թէ ըստ աւուր ժամուցն պաշտմանցն խորհրդեանն կարգեալ են : Երկշաբաթին՝ ըստ առաւօտին պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ է, յորում ժամու միւսանգամ գալուստն Փրկչին պատմի . վասն այնորիկ առաւօտին աղաղակէն ողբերգագին ձայնիւն, եթէ “ Սոյս տուր, տէր աչաց իմոց, զի մի երբէք ննջեցից ’ի մահ ”, ըստ յիմար հինգ կու-

1 Haec in sequentibus officii precibus continentur.

liberati Ecclesiae pueri, atque in priscis benedictionibus confirmati, cum incorporeis naturis choreas ducentes, concinunt laudis cantum dicentes: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Et: Laudent eum omnes Angeli ejus*, et caetera deinceps per ordinem. Deinde autem ad inferiora convertitur sermo, dicendo: *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi. Et: Reges terrae, et exercitus eorum, principes, et juvenes, et virgines*, et quae sequuntur. Hujusmodi porro benignitate erepti Ecclesiae pueri a peccati servitute decantant Domino canticum novum; laus ejus in Ecclesia Sanctorum; atque laetatur novus Israël in Creatore suo, filii Sion, qui ex Hevâ, exultant in Rege suo, qui ex Mariâ natus est Salvator eorum. Qui exurgens a mortuis insufflavit in Apostolos¹ dicens: *Accipite Spiritum Sanctum*, qui ab hac Adami naturâ recesserat ob illicitam fructûs scientiae boni et mali degustationem.

Praedictae itaque benedictiones praesentium rerum ac temporum intentionem praeseferunt. *Gloria* autem in excelsis futurarum exhibet landationum similitudinem, hominumque affinitatem cum supernis naturis, atque concordem Sanctissimae Trinitati doxologiam. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quid mysterii in se continet Gloria in excelsis, variaeque uniuscujusvis diei Antiphonae matutinae?

Ut mihi persuasum est, juxta mysterium officii horarum diei ordinatae sunt². Feriâ secundâ juxta matutini officii mysterium statuta est; in qua horâ secundus Salvatoris adventus praenarratur. Ideo lugubri voce mane clamatur: *Illumina, Domine, oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, sicut quinque virgines fatuae, ne quando dicat inimicus vitae: Prae-*

² Supple: *Antiphonae*.

տանաց : « Ս'ի ասասցէ թշնամին կենաց թէ յաղթեցի նմա, կամ նեղիչք իմ ցնծասցեն թէ ես սասանեցայց », 'ի հուրն յաւիտենից, որ պատրաստեալն է սա տանայի և հրեշտակաց նորա :

Իսկ երեքշաբաթին, ըստ երրորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է յորում ժամու գալուստ Հոգւոյն հեղալ 'ի յառաքեալն . զորոյ զկենարար զգալտեանն զփորձ առեալ մանկունք եկեղեցւոյ, առաջի անկանելով աղաղակեն . եթէ « Սքէն է Տէր, աղբեր կենաց, և լուսովքո գալտեամբդ տեսանեմք զլոյս », . և եթէ, « Երբեք, տէր, զողորմութի քո Ք պաշտօնեայքս և յերկրպագուս ամենասուրբ Երրորդունդ :

Իսկ չորեքշաբաթին, ըստ վեցերորդ ժամու պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու հիւանդունի նախահօրն պատմի, և 'ի նմին ժամու բժրշկունի վիրացն չարչարանօք խաչին տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիտոսի : Ըստ պիտառութեանն յովաննու աւետարանագրի յասելն՝ թէ « Երբ ժամ վեցերորդ և ուրբաթ գատկին, և հանին զնա 'ի խաչ », . և զայս պիտի փրկական տնօրէնութե խորհուրդ ծանուցեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով . եթէ « Ես աղաչեմ, տէր, ողորմեա՛ ինձ, և բժշկեա զանձն իմ ես մեղայ քեզ :

Իսկ հինգշաբաթին, ը իններորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու 'ի խաչին աղաղակեր, զելի ելին ասելով միածին Որդին այ, և 'ի նմին ժամու ընդ երեկս առուրն զլուսաւորսն 'ի խաւարէն փարատեր, ըստ մարգարէական ձայնին, նոր առաւօտ ծագելով նստելոցն 'ի խաւարի և յիստըւերո մահու . ուստի լուսաւորեալ մանկանց եկեղեցւոյ . աղաղակեն առաւօտին յասելն . եթէ « Ես առքեզ Տէր աղաղակեցի, առաւօտիս աղօթքս իմ ժամանեցեն առ քեզ », . և որ 'ի կարգին է :

Իսկ ուրբաթին, ըստ տասներորդ ժամու պաշտմանն կարգեալ է, ըստ որում ժամու 'ի գերեզման ասի իջեալ տէրն արարածոց, և իւրով անապական

1 Psalm. 12.

2 Matth. 25. 41.

3 Lect. Arm. habet: A te.

4 Psal. 35. 10.

valui adversus eum; qui tribulant me exultabunt si motus fuero ¹ *in igne aeterno, qui paratus est diabolo, et angelis ejus* ².

Feriâ tertiâ, juxta horae tertiae mysterium statuta est: qua horâ advenit Spiritus immissus in Apostolos. Cujus mirificum adventum experti Ecclesiae pueri, procidentes exclamant: *Apud te* ³, *Domine, est fons vitae, et in lumine adventûs tui vidimus lumen* ⁴. Et: *Ori ri facito misericordiam tuam, Domine, super nos ministros, atque adoratores Sanctissimae Trinitatis tuae.*

Feriâ quartâ, juxta mysterium officii sextae horae praescripta est: qua horâ Protoparentis infirmitas recolitur, atque eâdem horâ vulneris curatio per passionem Crucis Domini nostri Jesu Christi, prout refert Johannes Evangelista dicens: *Erat Parasceve Paschae, horâ sextâ, et crucifixerunt eum* ⁵. Hujusce porro salutaris oeconomiae mysterium agnoscentes Ecclesiae pueri cum gratiarum actione adprecantur: *Ego rogo, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi* ⁶.

Feriâ quintâ, juxta horae nonae mysterium ordinata est: qua horâ Unigenitus Dei Filius in Cruce clamabat, dicens: *Eli, Eli*. Atque eâdem horâ ad vesperras expurgabat a tenebris luminaria diei, secundum propheticam vocem, novam lucem matutinam oriri faciens iis, *qui in tenebris, et in umbrâ mortis sedent* ⁷. Unde illuminati Ecclesiae pueri mane clamant, dicentes: *Ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea perveniet ad te* ⁸, cum iis quae sequuntur.

Die autem Veneris, secundum decimae horae officium ordinata est; circa quam horam in sepulchrum descendens creaturarum Dominus, per suam incor-

⁵ Johan. 19. 14.

⁶ Psal. 40. 5.

⁷ Luc. 1. 79.

⁸ Psal. 87. 14.

մահուամբն զանապականութիւն մեզ շնորհելով, ազատեալ 'ի դժոխոց և 'ի գերութիւն սատանայի. յորմէ փրկեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով յասեւն, եթէ “Տէր անձ փրկուե իմոյ, 'ի տուէ կարդացի, և գիշերիս առաջի քո”, և եթէ “Մտցեն աղօթք իմ՝ առաջի քո”, և որ 'ի կարգին յարմարի պաղատանաց բան :

Իսկ շաբաթուն, ըստ հանգստեան աղօթից խորհրդոյն կարգեալ է. վասն զի շաբաթ՝ հանգիստ ըստ երբայեցւոց ձայնին է, և կատարումն յաւիտենից, յորում և մարտիրոսացն հանդիսից յիշատակն պատմի, որք զմարմնս իւրեանց 'ի խաչ հանին կարեօք և ցանկուք հանդերձ, խաչակից լինելով առաջին վկային 'ի խաչ ելելոյն, և զիս ժողովողին. յոր ապաւինեալ մանկանց եկեղեցւոյ 'ի նոցա կարող բարեխօսութիւն, աղաղակեն ողբերգագին ձայնիւ, եթէ “Ղաքեա՛ տէր, զլոյս քո և ճշմարտութիւդ քո, զի նոքա առաջնորդեսցեն ինձ մոլորելոյս 'ի գիտութի ճշմարտուե՛, հանցեն զիս 'ի լեառն սուրբ և 'ի յարկս քո”, զանապատացեալս 'ի գերակայ ընութենէն 'ի ստորին նշաւատութիւն :

Եւ յետ այնորիկ զգոհացողն քարոզն ծաւալեցուցանէ, յաղաչելն զամենակալն անձնոր այսպիսի պանչելեօք բարձրացոյց զազա մարդկան, անխուով պահպանեալ 'ի ներկայումս. և աղաչէ զի յապագայն անխորձ պահեսցէ զեկեղեցի իւր՝ մինչև 'ի գալուստ միածնի իւրոյ. զոր և առ նմին առեալ քահանային զաղօթքս ժողովորդեանն մատուցանէր առ անձ, հաստատուն կալ և մնալ 'ի կամս պատուիրանապահութե նորա. և առաքելական խաղաղական քարոզութիւն վարիլ 'ի կենցաղումն, առ 'ի լինել տաճար մաքրութե սրբոյ Երրորդութեն. և արժանաւոր ձայնիւ և սուրբ խորհրդով փառաւորել զմիածին Որդին նոյն, սրովմէիցն երեքիկն սրբասաց ձայնիւն, յասելն՝ թէ Սուրբ անձ, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ :

Իստանօր որոշիմք 'ի Նունաց կարգէն. իսկ առ մեզ

ruptam mortem nobis ab inferis atque a Satanae captivitate liberatis incorruptionem largitus est. Unde Ecclesiae pueri erepti clamant, gratias agentes, ac dicentes: *Domine Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te: intret in conspectu tuo oratio mea*¹; et quae per seriem contexuntur obsecrationis verba.

Sabbato demum juxta requiei deprecationis mysterium posita est: siquidem *Sabbath* secundum Hebraicam vocem *quies* est, ac saeculorum implementum: unde commemoratio fit quoque certaminis Martyrum, qui *carnes suas crucifixerunt cum necessitatibus, et concupiscentiis*², concrucifixi primo Martyri super Crucem exaltato, et me colligenti³. Sub quorum validum praesidium confugientes Ecclesiae pueri lugubri voce exclamant: *Emitte Domine, lucem tuam, et veritatem tuam, ut me errantem perducant ad veritatis cognitionem; meque a sublimi naturâ ad inferiorem humilitatem dilapsam deducant in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.*

Post haec grati animi Praeconium sequitur deprecans omnipotentem Deum, qui per hujusmodi miracula humanum genus exaltavit, ut illud inconturbatum in praesentibus servet: precatur quoque, ut sine tentatione conservet Ecclesiam suam etiam in futuro usque ad Unigeniti sui adventum. Quam populi orationem Sacerdos illico resumens, eam offert ad Deum, ut concedat, eos in voluntate observationis mandatorum suorum constanter perseverare, atque per Apostolicam pacis praedicationem conversari in hac vitâ, ut sint purissimum sanctae Trinitatis templum, et condignâ voce sanctoque animo glorificent Unigenitum Dei Filium Seraphicâ voce trisagiâ, dicentes: *Sanctus Deus, Sanctus et fortis, Sanctus et immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.*

Heic a Graecorum ritu distinguimur. Nam apud

¹ S. Greg. Nazianzeni est effatum in Orat. in Cyprian.

պայծառանայ երեքկին սրբասացութիւն, որ քարոզեցաւ 'ի սրովբէիցն ձայնէ 'ի մէջ մարդկան . զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար հնչումն առեալ մարդկան՝ շարակապեցին ընդ այ հզօրի և անմահի . ոմանք միամասկան ԾԺ (յորորդութեն, և այլք 'ի վերայ Որդւոյ միայն զայն վարկանելով, և յայնմանէ ատելութի և թշնամութի և հակառակութի մեծ :

Իսկ աստ ապա եղից 'ի բանիս մերոյ տեսութի, և լուծումն առաջակայիս : Երդ որպէս ինձ հասու եղև, եթէ ամենայն տեսութի մարգարէիցն պատգամացն Որդւով սնօրինեալ յօրինին . և մի էյ յորորդութենէն տէր մեր (Իսուս Վրիստոս, զոր Եսայեանն ետես նստեալ յաթոռ փառացն, որով սրովբէքն շուրջ կալով զաղօտաբարն նուագէին զհնչումն . և ևս առաւել մեզ քան թէ յայնժամ մարգարէիցն եկեալ 'ի յերևումն . զի այն նմանութի էր նորա հանդերձեալ մարդեղունէն : Սրովբէքն ակնակառոյց եկեղեցւոյ մանկանց հիացեալ հնչեցուցանէին զօրհներգութե նուագան . ուստի համարձակահայեաց լի նելով մեք 'ի նոսա, և զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար զհնչումն առեալ ճմարտապէս նուագեսցուք ասելով . Ե՞՞ յաւիտենական, 'ի վախճան ժամանակիս հաճեցար լինել 'ի նմանութի արարածոց . հզօրդ, զտկարութիս մեր 'ի քեզ բարձեր . անմահացու բնութիդ, հաճեցար վասն մեր համբերել մահու խաչի . յաղագս այսպիսի բազմագութ մարդասիրունեդ ողորմեսցիս մեզ :

Եւ վաճն զի առ Որդի վերաբերի եկեղեցւոյ սրբասացութիւն, և յայանի աստուած եղև . զի ամբերեկորին և առաւօտին պաշտմունք մեր, սովաւ իբրև զանուշահոտ խնկոց բուրմունս յընդունելութի այն մատուցանին . և յաւետ յիրաւի : Եւ ամն զի զխաչի Վրի ճառս յինքեանս բերէ, որով հաշտեցաւ իսկ արարիչն ընդ արարածոց իւրոց . զոր և անմարմին զուարթունն 'ի գերեզմանին 'իսփոփանս միութարուն տրտմեցեցող

1 Dicebant enim dumtaxat : niensis noster.

Sanctus, sanctus, sanctus; ideoque subobscuro modo, vel obscuram protulisse vocem dicit Oz-

2 Isai. 6. 1.

3 Similia profert vel ipse S. Nerses Glajensis, ut videre est in

nos modulatur trisagium, quod praenuntiabatur a Seraphim voce, inter homines; siquidem sonitum ab eis subobscura modo prolatum ¹ sumentes homines cum iis vocibus, *Deus, fortis, et immortalis* conjunxerunt; nonnullis ad sanctam Trinitatem consubstantialem istud referentibus; nonnullis autem Filio dumtaxat. Hinc odium, et inimicitia, et contentio magna.

Porro in sermonis nostri theoriâ etiam hujusce rei enucleatio proferenda est. Itaque, ut mihi comprehendere licuit, omnes Prophetarum oraculorum visiones Filii Dispensationem praefigurabant; estque unus de Trinitate Dominus noster Jesus Christus, quem Isaias vidit *sedentem super solium* ² gloriae: circa quem stantes Seraphim obscuram illam vocem modulabantur. Magis autem nobis, quam tunc Prophetis visio facta est. Illa namque erat futurae Incarnationis ejus similitudo; Seraphim defixis in Ecclesiae pueros oculis extatice laudis hymnos modulabantur. Unde nos confidentius respicientes in illa, prolatum ab eis subobscurum sonitum resumendo veraciter decantamus, dicentes: *Æterne Deus, in fine temporis fieri voluisti in similitudinem creaturarum: Fortis, infirmitatem nostram in te sustulisti: Immortalis naturâ, mortem Crucis tibi placuit pro nobis pati: propter hujusmodi clementissimam benignitatem miserere nobis* ³.

Quoniam autem ad Filium haec Ecclesiae hagiologia refertur, exinde quoque patet, quod cuncta nostra vespertina matutinaque officia per hanc tamquam per suaviolentis incensi fumum ad Dei placitum offeruntur: idque jure meritoque. Nam Crucis Christi enarrationem in se praeferunt, per quam sane cum creaturis suis reconciliatus est Creator. Quod et incorporeus Vigil ⁴ prope sepulcrum ad lactificum plo-

suis ad Graecos Epistolis. Videatur quoque de hac re Assemanus in sua Biblioth. Orient. Tom. I. pag. 518.

⁴ Idest: *Angelus*, ut superius diximus: hocque nomine Angelus nuncupatur Dan. 4. 10.

կանանցն աւետաւորէ, ասելովն, եթէ «զ՛իս խնդրէք զնազովրացին՝ զխաչելեալն, յարեալ», լատի և Պաւղոս խրատեցաւ ասել, թէ «Ինչ քաւ լինի պարծել, բայց միայն՝ ի խաչն տեառն մերոյ Յօի Վրի, » և առ Տիմոթէոս գրեալ, եթէ «Եթէ ամօթ համարիր ըզվկայուի տեառն մերոյ Յօի Վրի, որ վկայեացն առաջի Պիղատոսի պոնտացոյ զբարւոյ վկայութիւնն », :

Օ այս և յառաջագոյն ի հնունս գուշակեալ լիով տեսի՝ որ ի Վրիստոս լինելոց էր ճշմարտութիւն, գառն մի երեկորին, և գառն մի առաւօտին հանապազորդ առաջի նոյ ողջակիզեալ մշտնջենաւորապէս : Եւ գառն անմեղ վարեալ ի սպանդ, ծանեաք զնոյն ինքն զՏէր մեր Յիսուս բարձօղ մեղաց ամ աշխարհի . զոր տեսեալ Յովնանու որդւոյ Օպքարիայ, և զաղազակ բարձեալ ասէր, եթէ «Իհա գառն նոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի, » ըստ որում և մեծ մարգարէն՝ յառաջագոյն տպաւորեաց յասելն, եթէ «Եւ զմեզս մեր բառնայ, և վասն մեր չարչարի », ըստ աւետեացն Վաբրիէլի, թէ «Եւ փրկեսցէ զԺողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց », :

Եւ եթէ ընդէր յարցալ տառաքն յիշարալի Բարեխօսութիւն Սարիամայ լիպտաւորին, և ի խորհրդակցան ոչ :

Եւ զի խորհրդակցան աւուրսն հրաւիրեն զմեզ առ հոգեւոր սեղանն, յանդիման լինել ճշմարիտ պաւտարագին մարմնոյ և արեան միածնին Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի, չլինի պէտք բարեխօսութեան Սարիամայ : Եւ յարձակ աւուրսն քրիստոսեանն ոչ մատչի պատարագն, փոխանակ սուրբ և սոսկալի պաւտարագին՝ զկարող բարեխօսութիւնն Սարիամայ օժանդակ և ջատագով առնուիք սրբասացութեանն . զի աղօթք մեր ժամանեցեն ի յականջ տեառն զբրունց՝ որ նստի ի քրովբէս, և փառաբանի երեքսրբեան ճայնիւ . որ գթացաւ առ հողանիւթեայ և ա-

1 Marc. 16. 6.

2 Galat. 6. 14.

3 I. Tim. 6. 13.

4 Johan. 1. 29.

5 Isai. 53. 12. vel potius ut legitur in Epist. I. Petr. 2. 24.

6 Matth. 1. 21.

7 Illico post trisagium sub-

rantium mulierum solatium annuntiat, dicens: *Jesum quaeritis Nazarenum Crucifixum: resurrexit*¹. Unde et Paulus eruditus fuit, ut diceret: *Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi*². Et ad Timotheum scribens, ait: *Noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi, qui testimonium reddidit coram Pontio Pilato*³.

Hoc vel antea in veteri vaticinans Moyses, cujus veritas in Christo erat futura, agnum unum vespere et agnum alterum mane quotidie coram Deo in holocaustum semper sacrificabat. Porro innocentem Agnum ad occisionem perductum novimus eundem Dominum nostrum Jesum, qui tollit peccata totius mundi. Quem videns Johannes Zachariae filius, exclamabat, dicebatque: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*⁴. Quemadmodum et magnus Propheta praefiguravit, dicens: *Peccata nostra ipse pertulit, et pro nobis est passus*⁵; juxta Gabrielis annuntiationem: *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*⁶.

Curnam porro in solutis diebus commemoratur intercessio Mariae Deiparae⁷, non autem in mysticis?

QUIA mystici dies ad spiritualem mensam nos invitant, ut de vero corporis et sanguinis Unigeniti Domini nostri Jesu Christi sacrificio participemus, non adeo necessaria tunc est intercessionis Mariae commemoratio. In solutis autem diebus de Christi sacrificio minime participantes, pro sanctâ, et terribili hostiâ validam Mariae intercessionem in subsidium, et praevalentiam adsumimus hagiologiae; ut perveniant preces nostrae ad aures Domini Virtutum, *qui sedet super Cherubim*⁸, et glorificatur trisagiâ voce: quique terrenae ac vilis nostrae naturae misertus eam cum supernis militi-

dunt Armenii commemorationem
Beatae Virginis Mariae dicentes:
» Glorificata es benedicta semper
» sancta Virgo Dei pater Maria

» Mater Christi; offer deprecationes
» nostras Filio tuo et Deo nostro.
» stro ».

8 Psalm. 98. 1.

նարգ ընուին . և ընդ վերին զօրացն դասակցեաց 'ի փառաբանութի զուարթնոցն , յասելն՝ եթէ “ (Նարուցանէ զաղքաթն յերկրէ , և բարձր առնէ զտառապեալն յաղբեւաց) . և “ (ստուգանէ ընդ իշխանուին վերինս) . և եթէ “ (Նաակեցուցանէ զամուլն 'ի տան ուրախամիտ , որպէս մայր որդւովք բերկրեալ) . պատմել զօրհնութիւնս տեառն 'ի դրունս դատեր Սիոնի և 'ի նոր Երուսաղէմի :

Եւ եթէ զի՛նչ խորհուրդ ունի տառաօփին աղօթին , որ ընդ արեւագալն հապարէն :

Եւ աղօթքս զմիւսանգամ զգալուստն Վրիստոսի նշանակէ , և յարութիւն մարդկան 'ի գերեզմանացն , յաւուր միաշաբաթու յառաջին ժամուն . վասն զի յայնմ ժամու լինելոց է յարութիւն ամենայն մարդկային բնութեանց , թէպէտ և գիշերի ասի , ըստ տէրունական առակի : Եւ նա է առաւօտ և սկիզբն ծագման արեգականն արդարութե , և լինելոց է այն յառաջին ժամուն մեծի աւուրն . վասն զի յայնմ ժամու վարկանիմստեղծեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու միւսանգամ կենդանանայ 'ի գերեզմանէն . այսմ խորհրդով բազումք վարին 'ի ներկայումս , ալն ունելով առաքելական խոստմանցն , եթէ “ (Փող հարկանի և մեռեալքն 'ի Վրիստոս յարիցեն յառաջագոյն . և մեք նորոգեսցուք) . այլովքն հանդերձ : Եւ ստ նմին օրինակի և իմ պսակաւորն և հայրապետն սուրբն՝ Վրիգոր , ըստ տէրունական առակին , զյարուի մեռելոց՝ բուսոց և տնկոց օրինակեր 'ի գարուն բուսաբեր , և 'ի դալարանալ մարդկան 'ի գերեզմանէն . քանզի յետ անցանելոյ ձմերանւոյն և լինելոյ գարնանւոյն , և հաւուցն լինելոյ մերձ յառաւօտն լիեալ ձայնք , զյարուի մարդկան 'ի գերեզմանացն նշանակեն :

Եւ ամս այնորիկ սթափեալ 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթիւն , ալնունելով միւսանգամ նորոգմանն՝ յա-

1 In subsequenti Psalm. 112 .
2 Psalm. 9. 15.

3 I. Corinth. 13. 52, atque I. Thessal. 4. 15.

bus in Angelorum doxologiâ consociavit: quemadmodum dicitur ¹: *Suscitans de terrâ inopem, et de stercore erigens pauperem; eumque sedere facit cum supernis Principibus; atque habitare facit sterilem in domo, ceu matrem in filiis laetantem, ad enuntiandas laudationes Domini in portis filiae Sion* ², et in novâ Jerusalem.

Quid mysterii habet Oratio matutina, quae circa Solis ortum peragitur?

Haec Oratio alterum Christi adventum significat, atque resurrectionem hominum e sepulchris in die Primâ-Sabbati, horâ primâ: eâ siquidem horâ futura est totius humanae naturae resurrectio. Quamvis enim nocte dicatur, juxta dominicam parabolam; illa tamen est mane, et principium ortûs Solis justitiae: futura est autem illa in primâ magnae diei horâ. Quoniam in illâ horâ creatum arbitror primum hominem, in quâ sane e sepulcro reviviscet. Huic sententiae plurimi impraesentiarum adhaerent expectantes Apostolicas repromissiones: *Canet tuba, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; nos autem immutabimur* ³, cum iis, quae sequuntur. Pariter et meus ille coronatus et Pontifex, sanctus Gregorius ⁴, juxta Dominicam parabolam, mortuorum resurrectionem per germina plantasque configurabat, per vires ver, et per virescentes homines e sepulchro: quia transacto hyeme, et superveniente verno tempore, prolatae avium prope ad matutinum voces resurrectionem hominum a monumentis significant.

Quamobrem expergefacti in illâ horâ preces fundimus, expectantes renovationem resurrectionis mor-

⁴ S. Greg. Illuminator.

բաւթեանն մեռելոց . և զուարթաթռիչ լուսով ճեպեալք 'ի հանդիպումն ամպովք երևեցելոյն , և հառուցանողին իւրաքանչիւր ումեք զարժանն : Ս) ասն այնորիկ կարգեցան 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթք իբրեւ արժանի լինել մեծի առաւօտի լուսոյ ծագմանն , և զտէր փառաց առանց ամօթոյ տեսանել 'ի նոր յաւիտենին , 'ի կատարումն եօթներեկին 'ի նախկին ութնութորդ . դարուն մտելոյ . յամեցելոյ փեսային 'ի վերջնում գիշերին . 'ի արոհել օդեացն և այծեացն . յընդրը ման որոմանն՝ և ցորենոյն . որ օրն մեծ և երևելի 'ի մարգարէիցն դաւանեալ . յորում աւուր յանդիման լինել մեզ կայ առաջի բեմին Վրիստոսի , զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնոյն զոր յառաջ գործեացն եթէ բարի և եթէ չար . յորում աւուր փայլեն արդարքն որպէս զարեգակն 'ի յարքայունն երկնից , յորոց կայ անձ 'ի մէջ աստուածոցն և թագաւորեցելոցն , որոշելով և բաժանելով զարժանաւորութիւնսն որ երանութեցն . որոց և մեք արժանի եղիցուք հասանել խոստացելոց բարեացն , շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեսուն մերոյ (Նիսուսի Վրիստոսի . նմա փառք յաւիտեանս . ամէն :

tuorum, atque per lucem hilariter volantem festinamus in occursum illius, qui in nubibus apparebit, quique singulis condigna retribuet. Propterea statuta est ejusdem horae Oratio, ut nempe digni efficiamur magni matutini lucis ortu, et Dominum gloriae sine rubore videamus in novo saeculo, in consummatione septimi, inchoante saeculo octavo, moram faciente Sponso in novissimâ nocte, in separatione ovium ab haedis, in electione zizaniorum et tritici. Quae dies magna et visibilis a Prophetis in confesso est: qua in die *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque in suo corpore, quae prius gessit, sive bonum, sive malum*¹. Qua die *fulgebunt justi sicut sol in regno caelorum*², in quorum medio stabit Deus veluti in medio deorum et regnantium, distinctis ac divisus illius beatitudinis loci dignitatibus. Quam bonorum repromissionem nos quoque digni efficiamur assequi, per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi. Ipsi gloria in saecula. Amen.

¹ II. Cor. 5. 10.

² Matth. 13. 43.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՆՌԻՆ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ո Ւ

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ի

ՅԱՀԱԳՍ ԿԱՐԳԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ԻՍԿ 'ի տունը նախնի որդեալ սահմանք աղօթիցն այս ըստ յանցման ժամուն նախահօրն հեշտասիրունն և մեղանացն, և 'ի նմին ժամու բժշկել զյանցանան չարչարանօք խաչին տէրն մեր ՀՅՍ ՎՆՊ, զի որպէս Ղաւաման ամենեքին մեռան, նոյնպէս և Վրիստոսին ամենեքեան կենդանասցին իւրաքանչիւր յիւրում կարգի: Օ ի յորում ժամու յանցեալն Ղաւամն առաջին, և յետ յանցանացն յամեաց 'ի դրախտին. նոյնչափ և Վրիստոս եկաց 'ի վերայ խաչին 'ի բժշկութի վերաց նորա:

Իսկ յերրորդ ժամու աւուրն կարգել զժամն աղօթիցն. քանզի յերրորդ ժամու ասաց Սարկոս 'ի խաչ ելանել միածին Որդւոյն ւայ. որով յայտնի է, թէ և 'ի նմին ժամու եղև ընդունել Այի զհրապուրմանս բանսարկուն, և ցանկանալ պտղոյն ճաշակմանն:

Իսկ վեցերորդ ժամուն կարգեալ աղօթքն. որով յայտնի է 'ի նմին ժամուն անցանել ընդ սահմանս պատուիրանացն, և ճաշակել 'ի պատրանաց պտղոյն,

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

DE OFFICIIS ECCLESIAE

DIURNARUM porro statuta orationum momenta disposita sunt secundum horam praevaricationis primaevi Patris per voluptatis peccatum. Atque eâdem horâ per passionem Crucis Dominus noster Jesus Christus purgabat delicta. Nam *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine*¹. Qua enim horâ deliquit Adam primus, et post delictum commoratus est in paradiso; totidem horas et Christus fuit in Cruce ad vulneris ejus sanationem.

Tertiâ itaque horâ ideo statuere placuit orationis horam, quia tertiâ horâ dixit Marcus crucifixionem Unigeniti Filii Dei: unde patet, Hevam eâdem horâ illecebras diaboli admisisse, fructûsque degustationem concupivisse.

Sextâ quoque horâ praecipitur oratio; quo liquet eâdem horâ transgressum fuisse mandati terminum, atque de fructu deceptionis gustasse Protoparentem.

¹ Cor. 15. 22.

և 'ի նմին ժամու փոխանակ նորա քաղցր ճաշակմանն մեղացն, ճաշակեաց Վրիստոս զքացախն ընդ ղեղի խառնեալ, 'ի բժշկութի պտղոյն դառնութե :

Իսկ յիններորդ ժամուն կարգեալ զաղօթման. այս վասն անդարձ խոստովանունն մեղանացն Ղաւմայ, յորում ժամու դատապարտեալ ելաւ 'ի դրախտէն, և 'ի նմին ժամու աղաղակաւ աւանդեաց զօգին՝ փրկելին աշխարհաց, և զՂաւմեհան 'ի դժոխոց :

Իսկ 'ի տասներորդ ժամուն, յորում ժամու տէրն արարածոց 'ի գերեզմանն իջեալ ասի, և իւրով անապական մահուամբն՝ զանապականութի մեղ շնորհելով. և ըստ այսմ խորհրդոյ կարգեալ են գերեկորին պաշտօնն. զոր հարիւր երեսուն և իններորդ Սաղմոն ուսուցանէ զչարչարանս փրկչին լինել, և յօճ նման չարուի կատաղեալ ժողովրդեանն. և որ զկնի Սաղմոն, զմնօրինաբար աղօթել փրկչին, վասն յանդրդնուն ժողովրդեանն. եթէ “Հայր, թող սոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն”, : Եւ ապա յաղքատութի բնութե նայեցեալ, իբրեւ ծանրակիր բեռամբ մեղացն ըմբռնեալք, նախկին մատուցեալ խնդրեաց յայ, եթէ “Խմնարհեց՛, Տէր, զունկն քո և լուր ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես”, : Հայեաց ասէ յաղքատութի բնութե, և մի թողուր 'ի ձեռաց. եթէ յորպիսի և յորքան չարութի ըմբռնեցայ. և պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուին դնէ. Ի՞նչ, ասէ, անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ'ի դրախտին, և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ հակառակամարտ զօրութեն, և ոչ համարեցան զքեզ ան առաջի իւրեանց. և եթէ “Խորհեցան խափանել զգնացս իմ 'ի պահպանութենէ պատուիրանին, թագուցին ամբարտաւանք որոգայթք ինձ”, : Եւ եթէ “Եւր ձգեցին որոգայթ ոտից իմոց, և եղին ինձ գայթակղութիւն”, : Եւ ապա զմտաւ ածեալ՝ եթէ ոչ իւրով զօրութե կարէ զորոգայթն զայն մերժել յիւրմէ, եթէ ոչ երկնայնոյ Հօրն գթացեալ փրկեւցէ զմեզ պատուական մարմնով և արեամբ միածնին իւրոյ. և նոյն ժամայն յառաջ մատուցեալ յիշեցու

1 Luc. 23. 54.

2 Psalm. 85.

Atque eâdem horâ pro gustante dulcem peccati fructum Christus gustavit acetum cum felle mixtum, ut fructûs amaritudinem curaret.

Nonâ item horâ ordinata est oratio propter impenitentem confessionem peccati Adæ; qua horâ condemnatus, egressus est de paradiso: atque eâdem horâ exlcamans commendavit animam Salvator mundi, atque ab inferis Adamum eduxit.

Horâ autem decimâ oratur, quia creaturarum Dominus eâdem horâ in sepulcrum descendisse dicitur, per incorruptam suam mortem nobis donans incorruptionem. Et juxta mysterium istud statutum est vespertinum Officium; sicut Psalmus CXXXIX. docet Redemptoris passionem, nec non furientis populi malitiam serpenti similem. Sequens autem Psalmus dispensativam Salvatoris orationem propter plebis praesumptionem, quum dixerit: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* ¹. Deinde in paupertatem naturae nostrae respicit, ut pote qui gravibus peccatorum oneribus sumus affecti. Jampridem accedens petierat a Deo: *Inclina*, ait, *Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego* ². Respice, inquit, in paupertatem naturae meae, et ne derelinquas de manibus: vide, in quali quantâque malitiâ captus fuerim. Causam autem hujusce rei fraudem diaboli apponit, dicens: *Deus, iniqui insurrexerunt super me* in ipso paradiso, *et synagoga potentium quassierunt animam meam*, adversarii nempe vires; *et non proposuerunt te Deum in conspectu suo*. Praeterea: *Cogitaverunt supplantare gressus meos* ³ in observantiâ mandati, *et absconderunt superbi laqueum mihi*; *et funes extenderunt in laqueum pedibus meis, et scandalum posuerunt mihi*. Deinde animadvertens, se non posse suâ virtute laqueum illud a se remove, nisi Pater caelestis misertus redimeret nos per pretiosum corpus et sanguinem Unigeniti sui, illico procedens commemorat, quod horâ sextâ magnae diei in Parasceve

3 Psalm. 139.

ցանկէ զոր 'ի վեցերորդ ժամու մեծի աւուր ուրբա-
թին՝ միածին Որդին նոյն զանաւարտ մարմինն 'ի հա-
ճոյս Հօր պատարագեաց, իբրեւ զանուշահոտ խնկոց
բուրմունս, զմարդկային հոգին 'ի ձեռս Հօր աւան-
դէր, թէ “ Ուղիղ եղիցին աղօթք իմ որպէս խունդ
առաջի քո, և զհամբարձումն ձեռաց իմոց պատա-
րագ երեկորին ”. և 'ի կատարածի սաղմոսին, եթէ
“ Տէր հան 'ի բանդէ զանձն իմ ”: Բանդ զկեանս աշ-
խարհի առակեաց, հանել 'ի հանդերձեալ կեանսն
աղօթէ, որոյ յուսոյ սպասեալ արդարոցն՝ ակն ունե-
ին հասանել անսպառ բարութեցն:

Եւ 'ի տասներորդ ժամուն լուցմունք ճրագացն,
որ նշանակէ զկնի զգալի լուսոյս անցանելոյ, իմանա-
լի լուսոյն առաջնորդել 'ի հանդերձեալ կեանսն: Իսկ
աստանօր մեզ վերստին դառնալի է 'ի կարգն առա-
ջին, և շնորհօքն նոյն ըստ ժամու աղօթիցն զխոր-
հուրդն բացայայտել:

Եւ եթէ զինչ խորհուրդ ունի երրորդ ժամա աղօթին:

Եւրօրի ժամու աղօթից խորհուրդս 'ի վեր էքան
մեր կարողութիս, և միայն նոցա յայտնի է, որոց
սուրբ Հոգւոյն շնորհքն յայտնեն զծածկեալ զխոր-
հուրդն: Բայց ինձ այսպէս թուի, եթէ տեսուն մե-
րոյ (Իսուսի Վրիստոսի 'ի կրիցն և 'ի ներգործու-
թեցն կարգեալ, զոր կատարեաց յայսմ ժամու 'ի
կենարար չարչարանս իւր. յասել երանելոյն)՝ ար-
կոսի, եթէ “ Եւ ժամ երրորդ, և հանին զնա 'ի
խաչ ”:

Եւ եթէ վասն էր յայնմ ժամու գայր 'ի խաչ ելա-
նել. քանզի յայնմ ժամու, որպէս յառաջն ասացաք,
գերեալ լինի նախաստեղծն 'ի բանսարկուէն, տրփա-
կան կերակրօքն՝ 'ի ծառոյն մահաբեր և 'ի չար խոր-
հուրդն. իսկ յորժամ Եւմանուէլս մերով բնութե-
զծանրութի մեղաց մերոց բառնայր, երթեալ 'ի նոյն
տեղի գազաթանն, բարձրանայր 'ի դիտին, զի զան-

1 Psal. 140. 2.

2 Psal. 141. 8.

3 De vespertinis Horis extant

Unigenitus Dei Filius humanam animam in manus Patris commendans, immaculatum corpus ad Patris placitum sacrificavit, ceu suaviolentis thuris suffitum: *Dirigatur, inquit, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, et elevatio manuum mearum sacrificium vesperinum* ¹. Atque sub fine Psalmi: *Domine, educ de custodiâ animam meam* ². Custodiam dixit metaphori- ce mundi vitam; proinde orat, ut ad futuram vitam educatur: quam spem expectantes justî indeficientia bona consequi expectabant ³.

Porro luminum accensio horâ decimâ significat, quod post sensibilis luminis finem per intellectuale lumen ad futuram vitam perducemur. Nunc autem nos oportet iterum primum ordinem resumere, et, Deo adjuvante, juxta orationis horam, mysterium expla- nare.

Quid mysteriî praesefert horae Tertiae oratio?

MYSTERIUM orationis Tertiae horae vires nostras exsuperat, iisque dumtaxat manifestum est, quibus Sancti Spiritûs gratia revelat absconditum myste- rium. Mihi autem, circa Domini nostri Jesu Christi affectiones actionesque coaptatam esse videtur, quas istâ horâ pertulit in salutiferis suis passionibus, di- cente beato Marco: *Erat hora tertia, et crucifixerunt eum* ⁴.

Curnam autem, dices, in illâ horâ crucifigebatur? Quoniam, ut antea diximus, in illâ horâ per optatum cibum captivus a diabolo ducebatur Protoplastes ad arboris mortiferum malignumque consilium. Eâ- dem itaque horâ Emmanuel in nostrâ naturâ pondus peccatorum nostrorum tollens proficiscebatur ad eum- dem Calvariae locum, et exaltabatur in spectaculo, ut collapsum sublevaret. Clavibus suffiguntur pe-

fragmenta quaedam, a nobis pau- lo inferius exhibenda.

4 Marc. 15. 25.

կեանքն վերացուցէ . բեւեռեալ զոտմն և զձեռմն յաղագս յանդուգն գնացիցն 'ի ծառն , զի զձեռագիր յանցանացն խափանեսցէ , և զտարերց ապականուածին , որ յայնժամ օձաջամբ պտղովն դղրդեաց , խաղաղացուցէ իւրով մաքրողական չարչարանօքն :

Իսկ Յովաննէս ժամ վեցերորդ ասէ . ոչ զժամ խաչելուն , այլ զժամ ձաղանացն՝ որ 'ի հրէիցն . իսկ 'ի խաչն յերրորդ ժամուն բարձրացաւ : Բազէն տարածեալ զթևան անշարժ դիտէր ընդ հարաւ , յափըչ տակելով զմեզ 'ի մահուանէ 'ի կեանս . զոր յառաջ տեսեալ մարգարէական ակամբ Երանելոյն Ղանիէ լի , յերրորդ ժամու աւուրն զպատուհան տանն իւրոյ բանալով , ընդ արևելս ընդդէմ Երուսաղէմի աղօթէր , վասն դարձի գերուեն , տեսանելով զմիածին իրդին այ բազկատարած 'ի խաչին , որ յերրորդ ժամու աւուրն ճշմարիտ աւարումն գերելոցն արար : Եւ ապա յետ այսր Յոբէղինի , տեսանեմք յերրորդ ժամու զչնորհս Հոգւոյն սրբոյ հեղեալ յառաքեալն , զհեռացեալն Ս'դամայ 'ի բնութենէս՝ յաղագս ոչ 'ի դէպ ժամու ճաշկանման : Եւ ասն այսր ամենայնի ասեմք յերրորդ ժամու գլորեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու զբժշկուի վիրացն և զբարեգործութիւն ընկալաւ : Եւ ա յիրաւի յայսմ ժամու աղօթից՝ աղաչէն զամ առաքել զՀոգւոյն օգնականութիւն , առաջնորդ լինել յերկիր բարի , ուստի զրկեցաք մախանօք չարին . այս է պատճառ երրորդ ժամու աղօթիցն :

Եւ եթէ զիսկ խորհուրդ ունի վեցերորդ ժամու աղօթիցն օրհասարկին :

Եւ արդ որովհետեւ բանս մեզ ճանապարհս գործեաց , և որպէս 'ի փապարաց ձորոց առաջնորդեաց աստիճանօք 'ի վեր ելանել 'ի բարձրագոյն յիմաստն , 'ի ձիթաստանեաց յածային վարդապետում լեառն , և զուշ և զմիտս ունգնադրութե կարկառեալ 'ի տաճար սրբուն , ուր անմարմնոցն տօնքն , և անտրտում

des, ac manus ob arrogantem gressum ad arborem; ut praevaricationis chirographum deleret, atque elementorum corruptionem, quae tunc per porrectum a serpente fructum inoleverat, per sanctificam passionem suam expurgaret.

Sextam autem horam Johannes nequaquam dixit crucifixionis horam; sed horam derisionis a Judaeis. At in Crucem horâ tertiâ exaltatus est: accipiter extensis alis immotus expectabat ad Austrum, eripiens nos de morte ad vitam. Quod praevidens prophetico oculo beatus Daniel, tertiâ diei horâ aperiens domûs suae fenestram ad Ortum, Jerusalem versus, orabat pro captivitatis conversione, videns in Cruce extensis manibus Unigenitum Dei Filium, qui tertiâ diei horâ veram captivorum devastationem operatus est. Deinde post hunc jubilaeum ¹ videmus horâ tertiâ super Apostolos effusam Spiritûs Sancti gratiam, remotam olim ab Adami naturâ ob intempestivam degustationem. Propter haec omnia dicimus primum hominem horâ tertiâ lapsam, qua horâ vulneris curationem, ac beneficium recepit. Jure igitur in hac orationis horâ Deus rogatur, ut mittat Spiritûs adiutorium ad deducendum nos in terram rectam, qua per Maligni invidiam sumus privati. Haec est ratio orationis horae Tertiae.

Quid mysterii habet Sextae horae oratio in meridie?

QUANDOQUIDEM vero sermo viam nobis aperuit, et quodammodo ex vallium speluncis nos conduxit, ut gradatim ad excelsiorem sententiam ascendamus in olivarum divinae doctrinae montem; ingenium ideo et intellectum auditûs porrigamus in templo Sanctitatis; ubi sunt incorporeorum festivitates, et laetitiae tristi-

¹ Id est, remissionem.

ուրախութիւնք և ճառագայթք անճառ լուսոյն, ուրանօր Միգամբնակէր հրճուալից ուրախութիւնք. ուստի ապստամբութիւն խրատուն խոտորեցաւ 'ի ճշմարտութենէն, և միանգամայն 'ի կենաց փայտէն, և 'ի դրախտէն, և 'ի պատուիրանէն՝ յօրինադրէն ունայնանայր 'ի վեցերորդ ժամուն. վասն որոյ զեօթանեւսնեկին եօթն ժառանգէր զտրտմութիւն, և ընդ բազում ցաւօք անկանէր տոյժս. կայր իբրև ջերման հիւանդութիւն, և քաղէին ոգիք նորա, լուծեալ յոգք ոտից և ձեռացն 'ի բարեացն շարժմանէն : Կայր լեզուն անշարժ 'ի խոստովանութիւն ապաշխարութեն : ( ) որորինակ մեռեալ ոք անոգայ յամենայն շարժմանէ, ոյն օրինակ և մարդն առաջին, պարփակեալ 'ի մէջօրէի իբրև 'ի մէջ գիշերի կայր 'ի տարակուսի, և քաղէին ոգիք նորա : Վանդի 'ի կարճմտութենէն ըմբռնեալ, յանյուստութե 'ի խորխորատ անկանէր. սիրէր զմահ քան զյանդիմանութիւնն ինքեւ. և յիշատակ տէրունական պատուիրանին ևս առաւել խոցոտէր, և մահուն երկիւղն՝ որ սպառնացեալն էր, եթէ մեռանիս, և ոչ գիտեր թէ զինչ գործիցէ :

Եւ ամսն որոյ փրկութեամբ միածինն Հօր 'ի վեցերորդ ժամուն 'ի վեցերորդ աւուր 'ի վեցերորդ դարուն կայր 'ի ջանս ցաւոցն, և տրտմութիւն զտրտմութիւն հալածէր, և ցաւովքն զցաւն բառնայր. և համախմբելով ընդ փայտին անչնչապէս զառ 'ի փայտէն բառնայր զպատուհասն մեղացն Միգամայ. և միանգամայն կարեօք և կամօք յանձն առնելով լուծանէր զպատիժս պատուհասի նախնի մարդոյն : Եւ անձազան խոնարհութիւն իւրոյ պայծառութիւն առնէր իւրոց արարածոց. և խաւարն առնելով 'ի մէջօրէի, զոր գրեալն էր 'ի յաւետարանին, եթէ “՝) վեցերորդ ժամն անտի խաւար կալաւ 'ի վերայ երկրի մինչև ցինն ժամ աւուրն” : Եւ յս խաւար յանդիմանէր զկարծեալ ճաճանչ լուսաւորացն, որ 'ի պարզամիտ արարածոցն անօք յօրինէին. և զլոյս անգիտութեն 'ի սիրտ ամենայն մարդկան տնկէր՝ ճանաչել զճշմարիտն անօք, և զողորմածն որ բժշկեաց զախտս հոգւոց և մարմնոց :

tiam nescientes, radiique inenarrabilis lucis; ubi Adam habitabat cum gaudio jucundissimo, ubi per apostaticam suggestionem deflexit a veritate; atque simul ligno vitae, et paradiso, praeceptoque ac legislatore vacuus factus est horâ sextâ. Quare septuagies septies afficiebatur tristitiâ, et sub multorum cruciatuum poenis cadebat. Tamquam febris morbo laborabat, languebatque spiritus ejus, dissolutis pedum manuumque compagibus a bonorum motu. Immobilis ad poenitentiae confessionem erat lingua ejus. Sicut mortuus quidam sensu carens omnique motu, ita et primus homo in meridie tamquam in mediâ nocte redactus haesitabat, deficiebatque spiritus ejus. Quoniam ab impatientiâ captus, in desperationis foveam corruebat: mortem maluisset, quam Dei praesentiam; eumque dominici mandati recordatio magis magisque sauciabat, quemadmodum et comminatae mortis timor: *Morieris*¹; atque nesciebat quid faceret. Pro cujus redemptione Unigenitus Patris sextâ horâ, sextâ die, sexto saeculo sustinebat dolorum agoniam, et tristitiam per tristitiam expellebat, ejusque dolores per dolores fugabat, et ligno cohaerens quoadusque spiritum redderet, proveniente ex ligno poenam peccati Adae auferbat. Quae unâ simul peramanter ac sponte sustinens, poenam damnationis prisci hominis solvebat, et per divinam humilitatem suam heroicam creaturas suas claritate donabat. Quum autem factae sint in meridie tenebrae in Evangelio scriptae: *A sextâ horâ tenebrae factae sunt super terram usque ad horam nonam*²; hae tenebrae arbitratum luminarium, quae a rudibus creaturis dii adstruebantur, splendorem redarguebant; et divinae intelligentiae lumen cordibus omnium hominum inserebant ad verum et misericordem Deum cognoscendum, qui animarum corporumque morbos sanavit. Quamobrem jure in hac Orationis horâ praecipit officii Praeconium, ut vigilemus atque praecaveamus meridianum taedii daemonem, qui omnium

1 Gen. 2. 17.

2 Matth. 27. 45.

Սկսած որոյ յիրաւի յայսմ ժամու աղօթիցս պատուիրէ արթուն լինել. և զգուշանալ 'ի ձանձրութեց դիւին 'ի մէջօրէի՝ որ դժնդակագոյն է քան զաւանայն դեւս, որ յոլով մեղկութիւն վերայ հասանէ և գողանայ զմիտս մեր յիւրն միտելով կամս, և անդիւտ կորստեանն ուղեոր կացուցանէ : Սկսած այսուրիկ 'ի վեցերորդ ժամուն կարգեցան աղօթքն, իբրև օգնականութիւն մարդկային բնութեան ընդդէմ հակառակամարտ զօրութեան, և յիշատակ տնօրինաբար բժշկութեանն՝ չարչարանօք տեսուն մերոյ Յիսուսի Վերիստոսի. այս է պատճառ վեցերորդ ժամու աղօթիցն :

Եւ երբ զիսկ խորհարդ ունի իններորդ ժամու աղօթիցն :

ՕՒՆԵՐՈՐԴ ժամուս զխորհուրդ տեսանեմք բարձրագոյն աւանդութեամբ, քան զայլմն պատուեալ յառաքելական դասուցն : Վանգի Պետրոս՝ և Յովհաննէս ելանէին 'ի տաճարն յիններորդ ժամու աղօթիցն, և 'ի նմին ժամու բժշկէին զկաղն որ նստէր առ դրան տաճարին : Եւ արդ քանզի մեծ է խորհուրդ անպաշտուն որ 'ի Վերիստոս կարգեալ է, զի ընկալցի ճմարտութիւն տեղի 'ի հնոցն և 'ի ստուերականացն. զքահանայութեցն, ասեմ, զպաւտարագացն և 'ի զանազան արեանցն կենդանեացն հեղմանցն, 'ի մոտանել ագնուականագոյն յուսոյն՝ որով մերձենամք առ անձ, որով փարատեցաւ խաւարն անգիտութե 'ի կատարել ժամանակիս, որ առաջին միջօրեայն եղև նսեմ նախնի մարդոյն յանցանքն : Իսկ երկրորդ՝ զքամս յերկնից գոլով, բարձր բարձրաւով՝ 'ի վերայ խաչին աւանդեալ զողին յինն ժամուն, արձակեաց զտիեզերս 'ի բանդէ, և 'ի տանէ կապանաց զազգս մարդկան, որ նստէին 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու : Եւ 'ի նմին ժամու զլուսաւորմն 'ի խաւարէն փարատէր ըստ մարգարէական ձայնին, ընդ երեկս աւուրն լոյս առնելով աշխարհի. և ինքն ինն անձ մերով բնութիւն 'ի խաչին աղաղակէր, “ զԵւ-

daemoniorum est dirissimus: quippe qui multâ molitie invadit, et furatur mentem nostram, eam ad suam detorquens voluntatem, eamque irreparabilis perditionis viatricem reddit. Propterea oratio statuta est horâ sextâ tamquam humanae nostrae naturae subsidium contra virtutem adversariam, atque dispensativae curationis commemoratio per passionem Domini nostri Jesu Christi. Haec orationis horae Sextae est ratio.

Quid orationis horae Nonae sit mysterium?

NONAE horae mysterium celsiori prae caeteris traditione ab apostolico caetu honoratum aspicimus; quia *Petrus, et Johannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam* ¹, atque eâdem horâ curabant claudum ad portam templi sedentem. Magnum est itaque pietatis mysterium in Christo constitutum, ut ex veteribus, et umbratilibus locum recipiat veritas: de sacerdotio loquor, et de sacrificiis, variisque sanguinis animalium effusionibus, subintrante nobiliore spe, qua ad Deum accedimus: proindeque expulsae sunt ignorantiae tenebrae, completo tempore, in quo prima meridies per prisci hominis praevaricationem fuit subobscura. Secundus autem Adam, qui de caelo erat, elatâ voce in Cruce commendans spiritum suum horâ nonâ, solvit de carcere et de vinculorum domo universum orbem, genus videlicet humanum, quod *in tenebris, et in umbrâ mortis sedebat* ². Item eâdem horâ tenebris exuebat luminaria, juxta propheticam vocem, ad diei vespertas illuminans mundum: et ipse, Qui Est ³, Deus per naturam nostram clamabat dicens: *Eli Eli* ⁴; idest, *Deus, Deus meus*,

3 Seu potius: *Ens*.

4 Matth. 27. 46.

լի ելին ատելով. այսինքն է, անձ անձ իմ'նայեանց առ իս, ընդէր թողեր զիս,,. և եթէ “Հեռի եղեր 'ի փրկութենէ իմմէ վասն բանից յանցանաց իմոց,, : Լսա է որ եկն 'ի խնդիր ոչխարին զկորուսելոյն 'ի հօտէն իւրմէ, թէ “(‘Լը ես 'Լքամ,, , և լուաւ զապիրատ պատասխանին՝ զկինն բերելով պատճառք : Սասն որոյ բանից արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն ինքնակամ ընտրութիւն. ուրանօր լուաւն թէ “Հող էիր և 'ի հող դարձցիս,, : Սոյնպէս և 'ի սմին տեղւոյ լուաւ 'ի ձեռն աւազակին, եթէ “Ընդ իս եղիջիր այսօր 'ի դրախտին,, :

Եւ եղև 'ի նմին ժամու իննեորդի արձակումն 'ի մահուանէ 'ի կեանս, և մուտք կենաց Զանապարհին 'ի ծառն կենաց : (Յորում ժամու ընդ երեկս աւուրն արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն, 'ի նմին ժամու կանգնեցաւ 'ի գլորմանէ, ըստ մարգարէական յառաջագոյն աւետաւոր գուշակութեցն, եթէ “(Յաւուրն յայնմիկ ոչ եղիցի լոյս՝ այլ ցուրտ և պարզ, եղիցի օր մի, և օրն այն յայտնի տեառն՝ ոչ տիւ իցէ և ոչ գիշեր. և ընդ երեկսն եղիցի լոյս 'ի յիննեորդ ժամուն,,. զոր և յաջորդն յայտ առնէ յասեւն, եթէ “(Յաւուր յայնմիկ բղխեսցէ ջուր կենդանի յԵրուսաղէմէ,, 'ի խաչելոյ մարմնոյն արիւն և ջուր. մինն իբրեւ զմարդոյ. և միւսն առաւել քան զմարդոյ : “Եւս նորա 'ի ծոփն որ առաջին,,. 'ի հին ժողովուրդն որ ահն ունէին միսիթարուէն Երուսաղէմի՝ օրինադիրք և հայրապետքն, և մարգարէք : “Եւ կէս նորա 'ի ծոփն որ յետոյ,,. 'ի նոր ժողովուրդս որք առաքելական քարոզութիւն ժողովեցան 'ի մեղացն թախառմանէն, և լուսաւորեցան ջրօփն կենդանուէն բղխեցելոյն Երուսաղէմէ, և խաղացելոյն 'ի կեանս յաւիտեանից. և եղեն նոր ժողովուրդ և նոր եկեղեցի : Լսար խորհրդոց յիշատակք յամենայն ժամու կատարին. վասն զի սա է փրկուէ մերոյ աւարտումն. և 'ի նմին ժամու կատարեցան ամենայն գրեալքն 'ի յօրէնսն և 'ի մարգարէսն : Լսար խորհրդով հալա-

1 Psalm. 21.

2 Gen. 3. 9.

3 Ibid. vers. 19.

4 Luc. 23. 43.

respice in me, quare me dereliquisti ^{1p} Et: *Longe fuisti a salute mea propter verba delictorum meorum.* Iste est, qui venit ad quaerendam perditam de grege suo ovem, dicens: *Adam, ubi es* ^{2p} *audivitque absurdam, qua mulierem in praetextum tulit, responsionem.* Propter quod verbum suapte electione ejectus est de loco vitae; atque ubi audiverat: *Pulvis es, et in pulverem reverteris* ³; similiter in eo quoque loco per Latronem audivit: *Hodie mecum eris in Paradiso* ⁴.

Atque eâdem horâ nonâ facta est de morte ad vitam solutio, et introitus viae vitae ad arborem vitae. Porro, qua horâ ad vesperam diei foras ejectus fuerat a vitae habitaculo, eâdem horâ erectus est a lapsu, juxta propheticum vaticinium hoc tenore annuntiatum ⁵: *In die illâ non erit lux, sed frigus et gelu, et erit dies una, et dies illa nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperi erit lux* horâ nonâ. Quod et sequentia patefaciunt his verbis: *In die illâ exibit aqua viva de Jerusalem;* de crucifixâ carne sanguis et aqua; haec sicut hominis, ille plusquam hominis: *medium earum ad mare, quod antè est;* ad populum veterem, qui expectabat consolationem Jerusalem, ut Legislatores, Patriarchae, Prophetæ: *et medium earum ad mare, quod posterius est;* ad novum populum, qui per Apostolicam praedicationem congregati sunt ex peccati aberratione, ac per aquam vitae fluentem ex Jerusalem, et salientem in vitam aeternam illuminati fuerunt, atque novus populus novae Ecclesiae effecti sunt. Hujus mysterii commemoratio in omni horâ peragitur; haec enim est salutis nostrae perfectio, atque eâdem horâ impleta fuerunt omnia, quae in Legge, et Prophetis erant scripta. Sub istius mysterii symbolo expulsus fuit ex Arcâ nostrâ corvus mortem disseminans, atque olivae ramum accepimus a Colum-

5 Zach. cap. 14. vers. 6. et seq.

Ծեցաւ 'ի մերս տապանէ ազաւան մահացան . և ընկալաք զսաղարթն ձիթենւոյ աղանաբեր ընդ երեկս աւուրն Ռանին կենաց . որով կարասցուք յամենայն ժամ պտղաբեր մտօք կալ առաջի նորա . և հանապազ յիշել զերախտիս մարդասիրուն նորա . և զկամաւոր չարչարանն զոր կատարեաց յայսմ ժամն վասն մերոյ փրկութե : Այս է պատճառք իններորդ ժամն աղօթիցն :

bâ deportatum ad vesperam diei per Verbum vitae; unde mente fructiferâ stare possimus omni tempore in conspectu ejus, et jugiter benignitatis suae beneficium, ac voluntariam, quam propter nostram salutem in istâ horâ perfecit, passionem recolere. Haec orationis horae Nonae est ratio.

ՆՈՐԻՆ ՏԵԼՈՒՆ

Յ Ո Վ Լ Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Մ Ը Ս Տ Ը Ս Ի Ր Ի

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՎԱՍՆ ՄԵԾԻ ԱՒՈՒՐ ՄԻԱԷԱՐԱԹԻՆ

ՅԵՑ այսորիկ զփառաւորագունիս այսորիկ և զհրաշալոյս ասասցուք զխորհուրդս՝ զաւուր միաշաքաթուս, որ զհանգերձեալ խոստացելոց բարութեցն յիշէ նա՝ ի միջի մերում և ծնանի զճշմարտութիւն։ Ասան զի յայսմ աւուր Վրիստոս յարուցեալ ի մեռելոց՝ զմահ խափանեաց. և ընդ իւր յուսով յարոյց զսկզբանէ զմեռեալսն՝ որ յԱքամայ մինչև ի գալուստն երկրորդ. նոյնպէս և ի նմին աւուր խոստացաւ առնել զիւր զմիւսանգամ զգալուստն. յորում աւուր և ուժ ընդի հնչեցեալ լինի հրեշտակական բարձառքն, զոր մարգարէն աւագափող անուանէ։ Ասան զի յայսմ գիշերիս որ հանդերձեալ է լի նեւ միաշաքաթի, եղև Վրիստոսի յարուցանողին մերոյ յարութե ժամանակ. վասն որոյ խոստացեալ է ի սմին գիշերի առնել համաշխարհական յարութիւն։ Բայց եթէ կամեսցի որ ի բազմաց գիտել, եթէ ի գիշերին յայնմիկ, յորում մասին կամ յորում պահու հանդերձեալ է լինել յարուի, այն ծածկեալ եղև ի մէնջ. քանզի ըստ աւետարանչացն պատմութեն, և ոչ Վրիստոսին եղև բացայայտեալ յարուի ժամանակն։ Եւ պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկո.

EJUSDEM DOMINI
I O A N N I S
PHILOSOPHI

DE MAGNA DIE

PRIMA-SABBATI

Post haec mysterium exponamus gloriosissimae hujus et stupendae diei Primae-Sabbati, quae sane futurorum bonorum promissorum veritatem inter nos commemorat ac parit. Siquidem in hac die Christus resurgens ex mortuis evacuavit mortem, et secum in spe suscitavit eos, qui ab initio erant mortui, ab Adam usque ad secundum adventum. Item quoque in illâ die pollicitus est, se iterum adventurum: qua die vehementer etiam personabit Angelica vox, quam Propheta *magnum tubam* appellat. Haec namque nox, quae ad Primam-Sabbati properat, fuit tempus resurrectionis Christi nostrum suscitatoris: idcirco universalem totius mundi resurrectionem in istâ nocte se facturum promisit.

Si quis autem ex multis scire voluerit, qua illius noctis horâ quoque momento futura sit resurrectio; id nos latet. Etenim juxta Evangelistarum relationem neque resurrectionis Christi palam declaratur hora. Decet ergo cunctos Christianos a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati vigiles hilaresque

րեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտս միաշաբաթուն՝ արթուն և զուարթուն լինել, և ակն ունել հանդերձեալ գալստեանն : Օ այս և տէրն յաւետարանին հրամայէ ասելովն , եթէ “Լքեա՛ն լերուք , և անդադար աղօթս արարէք , զի ոչ գիտէք , եթէ յորով՝ ժամու տէրն ձեր գայ . յերեկոտեայ՝ եթէ ՚ի հասարակ գիշերի , թէ ՚ի հաւախօսի , թէ յառաւօտի ” . և ՚ի վերայ բերէ , թէ “Լքեա՛ն կացէք և անդադար աղօթս արարէք , զի մի մտանիջիք ՚ի փորձուի ” . և եթէ “Լքեա՛ն լինիցիք կալ առաջի որդւոյ մարդոյ ” :

Օ ի որք հսկմամբ և աղօթիւք զըլոր զգիշերս զայս բաղձան անցուցանել յերեկոտեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտ միաշաբաթին , այնպիսիքն հրեշտակք եղեալ ՚ի մարմնի՝ զանմարմին զուարթնոցն բերեն զնմանութի : Օ ի զորօրինակ քառանորեայ պահօքն զտարոյ զմեղսն քաւեաց , նոյնպէս յայսմ՝ յաճային գիշերի զըլոր շաբաթուն սխալանսն մաքրէ , և զմեղօք զանպատուեալ զենութին հրեշտակս առնէ ՚ի մարմնի , փոխադրելով յորդիս լուսոյ և յորդիս տունջեան : Վանզի զմեզ հրեշտակաց նմանեցուցանէ տէր յաւետարանին ասելովն , եթէ “Վուք նմանողք մարդկան , որ ակն ունիցին տեառն իւրեանց , թէ երբ գայցէ ՚ի հարսանեացն . զի յորժամ գայցէ և բախեսցէ՝ բացցեն նմա . և երանի է ծառայիցն այլ նոցիկ՝ զորս եկեալ տէրն իւրեանց գտանիցէ արթուն . ամէն ասեմ ձեզ՝ զի ածեալ բազմեցուցէ , և գօտի ածեալ պաշտեսցէ զնոսա ” :

Օ ի զոր այլոցն բանիւն հրամայեաց , ինքն արդեամբք յառնին կալաւ կատարել՝ յորժամ ելեալ ՚ի լեառն հանէր զգիշերն ՚ի գլուխ յաղօթս նյ , առ ՚ի մեր վարդապետութիւն զայն առնելով : Եւ թուի ինձ ՚ի սմին միաշաբաթոյ զայն կատարել . քան զի յաղօթին ոչ ասաց թէ եդ ծուր , կամ երկրպալ գութիւն , որպէս ՚ի մատնութեան գիշերին գրեալ է , թէ սակաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակեր-

1 Marc. 13. 33. et 35.

2 Matth. 26. 41.

3 Luc. 21. 36.

4 Hominem scilicet.

perseverare, atque futurum adventum expectare. Id vel ipse Dominus in Evangelio jubet, dicens: *Vigilate, et orate; nescitis enim, quando Dominus vester veniat; sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* ¹. Atque subdit: *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem* ²; et: *Ut digni habeamini stare ante Filium hominis* ³.

Quoniam qui in vigiliis, et orationibus integram hanc noctem transigere cupiunt a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati, hi Angeli in corpore effecti incorporeorum Vigilum praeseferunt similitudinem. Nam quamadmodum per quadraginta dierum jejunia expurgavit unusquisque totius anni peccata; similiter in hac divinâ nocte totius hebdomadae emundat errata, atque dehonoratam per peccata naturam ⁴ Angelum in corpore efficit, in filium lucis et in filium diei hominem transformando. Nos enim Angelis assimilat Dominus in Evangelio ⁵, dicens: *Vos similes hominibus, expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis: ut quum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Et: Beati servi illi, quos quum venerit Dominus eorum, invenerit vigilantes: Amen dico vobis, quod praecinget se, et faciet illos discumbere, et transiens, ministrabit illis.*

Nam quae aliis verbo jussit, ipse voluit opere implere; quando ascendens in montem transigebat totam noctem in oratione Dei, ad nostram disciplinam id agens: et, ut mihi videtur, in ipsâ Primâ-Sabbati id peregit. Non enim dicitur, orantem genuflesisse, aut adorasse; sicut de prodicionis nocte scriptum est, quod modicum antea recedens a discipulis in monte olivarum genuflesit, et orabat. Et ibidem post o-

⁵ Luc. 12. 36. et seq.

տացն 'ի ձիթենեաց լերինն , եղ ծունր , կայր յաղօթս . և անդ յետ աղօթիցն , և զհանգստեան ժամանակն հրամայէ , յասելն՝ եթէ « Եթեք այսուհետեւ և հանգերուք ,¹ Իսկ այժմ յածային գիշերիս ոչ գտանեմք այսպիսի ինչ ասացեալ , այլ եթէ « Հաւնէր զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթման նյ » :

Իայց ես ոչ փոքր ինչ վարկանիմ , վկայութի առնուլ ասացելոցս 'ի մէջ . քանզի երուսաղեմացիքն տակաւին մինչև ցայսօր , զօր միաշաբաթին պայծառացուցանեն գիշերապաշտութիւն իբրեւ Յակովբայ հրամայելով նոցա , յառաջին իւրեանց պատրիարգէն . և ես իմոցս զնոյն հրամայեցի՝ նորին հրամանացն հետեւել , և առաքելական կանոնացն հնազանդել 'ի հաճոյութի կամացն նյ :

Իսկ առաւօտին աղօթքն ոչ ըստ այլոց խորհրդեանն կարգեալ են . քանզի զինի հարցինն Սեծացուցէ ասեն : Ս ամն զի հարկաւոր համարիմ այնմ որ զյարութիւն Վիտի պատմէ , ընդ նմին և զծնունդն յիշել , և զգերեզմանն . զի թէ չէր ծնեալ և թաղէր իսկ ոչ , և եթէ ոչ էր թաղեալ և յառնել անհնար էր : Եւ արդ զկոյնն յիշելով զթաղումն հաստատեաց , և զգերեզմանն յիշելով , զյարութիւն հաւատարմացուցանէ : Վրանզի մինչ չև ևս զաւետարանն կարգացեալ , դեռևս 'ի թաղման վարկանելով զտէրն , արտաբուստ 'ի ներքս 'ի գերեզմանն աղաղակելով ողբերգագին ձայնիւ , թէ « Վրի տէր , օգնեա՛ մեզ , և փրկեա՛ զմեզ վամն անուանդ . քո , զի խոնարհ եղեն մինչ 'ի հող անձինք մեր , և յերկիր կցեցան մէջք մեր , » : Եւ լսեն աւետեաց պատասխանի 'ի մարգարէէն , եթէ , « Թաղաւորեսցէ խտր յաւիտեան անծ քո Սիոն , ազգէ մինչև յազգս , » և եթէ « Սա հէ ճշմարտութի յաւիտեան և առնէ իրաւունս զմեզոցս . բանայ զաչս կուրաց և կանգնէ զմեզօք գլորեալն տէր , » :

Եւ յաւետարանին յարուցեալ 'ի մեռելոց , կա-

1 Matth. 26. 45.

2 Luc. 6. 12.

3 Preces sane, quae die Dominica ad Matutinum recitantur.

4 Videatur adnot. num. 2.

pag. 46.

5 Evangelium de sepulturâ et de resurrectione quod unâquali-

rationem, quietis quoque tempus ordinat, dicens: *Dormite jam, et requiescite* ¹. Nunc autem in divinâ hac nocte vix invenimus tale quidpiam dictum; sed transigebat integram noctem in oratione Dei ².

Ego tamen haud leve quoddam testimonium pro iis, quae diximus, assumere censeo. Nam Jerosolymitani usque ad hodiernam diem nocturno ministerio celebrant! Primae-Sabbati diem, ut pote illis praeceptum ab Jacobo primo eorum Patriarchâ. Istud et ego meis praecepi, ut hujusmodi ordinem sequantur, et Apostolicis canonibus ad divinae voluntatis placitum obediant.

Matutinae autem preces ³ non sicut aliarum dierum mysterium statutae sunt. Nam post hymnum *Patrum* ⁴, *Magnificat* cantatur. Arbitror enim, eum qui Resurrectionem Christi recolit, cum eâdem et Nativitatem, et Sepulturam commemorare debere. Enim vero nisi natus fuisset, neque fuisset sepultus: nisi autem fuisset sepultus, neque resurgere potuisset. Porro Virginis memoriam agens, sepulturam quoque affirmat; sepulcrum autem commemorans certam facit Resurrectionem. Antequam enim Evangelium ⁵ legatur, adhuc in monumento Dominum esse quodammodo arbitantes, lugubri voce foris clamamus sepulcrum versus: *Exurge Domine, adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum; quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinator est in terrâ venter noster* ⁶. Et audiunt boni nuntii responsum a Prophetâ ⁷: *Regnabit Dominus in saecula Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Et: Custodit veritatem in saeculum, facit iudicium injuriâ patientibus: Dominus illuminat caecos, et erigit elisos peccato.*

In Evangelii autem lectione exsurgens a mortuis,

bet Dominicâ hoc loci decantant Armenii, modo ex uno, modo ex alio Evangelistâ desumptum.

6 Psalm. 42.

7 Psalm. 145.

տարէ զխոստմունս մարգարէին . 'և անդէն աւետա-
րանական բանիցն ընդդէմ բերեն , թէ " 'Ի գիշերի
համբարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբուհի և օրհնեցէք զտէր " ,
որ լուաւ աղօթից մերոց , և յարուցեալ 'ի մեռելոց
փրկեաց զմեզ , թագաւորելով համաշխարհական 'ի
վերայ ամենայն տիեզերաց : Իսկ գիշեր ոչ եթէ զժա-
մանակն ասէ , այլ զհրէական անհաւատութիւն ա-
ռակէ , ըստ Լսայեայ պանծալի մարգարէութեն ,
եթէ " 'Ի գիշերաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առ-
նելառ քեզ , անծ " : Լա ապա այլ աւուրցն 'ի կարգն
եւանկէն , և զկնի Փառս 'ի բարձանցն՝ եղիցի ասեն .
զոր կարգեալ է տեառն Լազրի Հայոց Լաթողիկոսի :

Որ նկարագրի խորհուրդ իմաստիցն՝ աշակերտացն
տեառն , որ յետ յարութե տեառն տեսին յարու-
ցեալ 'ի մեռելոց , և օւրախութեամբ հանդիպէին 'ի
նաւարկութե իւրեանց 'ի տիբերական ծովուն . որ-
պէս և գրեալ է 'ի պատմութե աւետարանին , և 'ի
պրակս Լաւաքելոցն . այս է պատճառք աւուր մեծի
միաշարժուն :

Լա եթէ զիսկ խորհուրդ ոսկի էրբորդ ծաման աղօթիս
յառորդ Բաշաբանին :

Լադ ան յառաջագոյն ասացեալքն յաղագս Քիշի
չարչարանացն և յարուեն , և մերոյ փրկուեն , զոր յայլ
'ի ժամս աղօթիցն ըստ կարի մերում ցուցաք փոքր 'ի
շատէ . իսկ առաջի բռնարկեալս 'ի վեր է քան զմեր
կարողութիւն , յաղագս տգիտութե և խռոր բանիս ,
և 'ի բաց թողուլ վարկանիմ անհաւատ հեղգուին :

Լստանօր վստահանալով 'ի շնորհ հոգւոյն սրբոյ ,
աղօթիւք ձերովք բուռն հարցուք զբանէն գիտու-
թե , սօւր և սուրբ տեսլեամբ . և լինիցի այս որպէս ,
եթէ ոչ աղօթիւք ձերովք տալին բան 'ի միտս մեր ,
տեղակացեալ առաջնորդուք հոգւոյ զաղօթից խն-

1 Psalm. 132. 2.
2 Isai. 26. 9.

3 Qui Sacc. VII. Patriarchalem
Armenior. Cathedram tenuit.

perficit Prophetæ promissiones. Mox autem addimus Evangelicis verbis: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum* ¹, qui exaudivit orationes nostras, et resurgens a mortuis liberavit nos, regnans omnino super universum orbem terrarum. Noctem autem non tempus ipsum dicit (*hymnus*), sed Judaicam incredulitatem designat, juxta egregiam Isaiae prophetiam ² dicentem: *Anima mea desideravit te in nocte, de mane vigilabo ad te, Deus*. Deinceps caeterarum dierum ordo resumitur, et post canticum *Gloria in excelsis*, additur: *Sit nomen Domini*; quem praecepit Dominus Esdras Armeniorum Catholicus ³.

Istud discipulorum Domini mysterium praesefert, qui post Domini resurrectionem conspexerunt illum a mortuis resurrectum; et cum laetitiâ occurrebant illi, quum navigassent per mare Tiberiadis; quemadmodum scriptum est in historiâ Evangelii, actuumque Apostolorum ⁴. Haec est ratio magnae diei Primae Sabbati.

Quid mysterii praesefert Tertiae horae oratio in die Primae Sabbati?

OMNIA quidem de Christi passione, et resurrectione, ac de nostrâ redemptione fuerant praedicta; quae in aliis orationis horis, pro ut potuimus, aliquantulum monstravimus. Istud porro, ad quod accedo, facultatem nostram propter meam ignorantiam rudemque sermonem exsuperat; illud autem silentio praeterire, infidelis negligentia, ut mihi videtur, fuisset.

Confusus itaque per orationes vestras in Sancti Spiritûs gratiâ verbum scientiae acutâ mundâque animadversione aggredior. Quomodo vero id fiet? nisi precibus vestris detur menti nostrae verbum; ut, Spiritu ductore, orationum postulata explere valeamus.

⁴ Johan. 21. 1.

դիրմն : Լ՛ըդ նախկին թէ զի՛նչ խորհուրդ ունի 'ի յերրորդ ժամուն ժողովել 'ի գաւթ եկեղեցւոյն . թուի եթէ որք ցրուեալքն էաք յօտարէն , զանդրէն զգարծումն նշանակէ 'ի ձեռն երկնաւոր հովուապետին : Եւ ապա ակիզքն պաշտամանն . “ Տէր թաղաւորեաց վայելչութիւն զգեցաւ , , միաւորեալք ընդ մերում թագաւորին , որ 'ի կուսէն մարմին զգեցաւն , և զմեզ զարթոյց յօրհնութիւն անմարմնոցն . ուստի հրեշտակագունդ խառնուածով տուն առ տուն երգաւեալ ընդ վերին զօրացն միաւորին : { } Ետ որոյ երեք կին սրբասացութիւն ընդ վերնոցն միաբանեալ որ խաչեցան վասն մեր 'ի ժամուս յայսմիկ 'ի պատարագ . Հօր ընդունելի . ընդ որում և մեք մատչիմք բանաւոր պատարագ . Հօրն երկնաւորի : Ետանօր հրաշագանս վերաբերի խորհուրդս և աւանդուիս յոքունց ծածկեալս :

Իսկ համբարծումն սճյ աւետարանին , յորոյ վերայ զածորդին հոգւոյ ակամբ տեսանեմք նստեալ , իբրու 'ի վերայ աթուոյ բարձու և վերացելոյ , ըստ Եսայեայ տեսուէն . և բարձր բարբառ արձակեալ 'ի վեր հայելով ուղղուք , որ կոչեաց երեքկին սրբասացութիւն 'ի մի լոյս կենդանի , ոչ ևս 'ի խոնարհ գլխել ըստ որումն անկաւն , և ընկէց զԼ՛գամ : Ետանօր փարումն Հոգւոյն սրբոյ օրինակաւ խնկոցն 'ի Հօրէ բուրեալ , զաւանեսին 'ի վեր առնլովն ուստի անկանն . սակս որոյ համարձակութի առեալ փարին զարքայական սեղանովն , բուրել զանուշահոտ խոստովանութի սրբասացութեանն ընդ սերովքէսն՝ յաղագս մեր խաչեցելոյն անմահի : Ուստի հրացեալ անձային կայծակամբն , կոչեցեալք յորդեգրութի երկնային Հօրն , երգեն օրհնութիւն 'ի Երիցի , և նոր աղօթս 'ի Երուսաղէմ . ըստ որում համաձայնեալ Եսայեայ ազգարարող բարբառովն ընու անուշահոտ գիտութիւն զտիեզերս : Եւետաւորէ գլայանութի Որդւոյն այ 'ի կուսէն ասելովն . “ Եթէ ահա կոյս յղասցի և ծնցի

1 Armeniacus amanuensis aut inscius, aut infidelis hic lineam inseruit absurdam explicationis

loco, dicens: Ետանօր մերժէ 'ի յունաց հօղորդութիւն . h. e. Heic (Auctor) rejicit a Graecorum

Primum itaque, quum exquiratur, quid mysterii sit horâ tertiâ in atrium Ecclesiae congregari: puto, quia, quum olim ab alieno dispersi fuisset, nostram per caelestem pastorum Principem peractam reversionem significet. Liturgia deinde exorditur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*; nobis quoque unanimiter conjunctis cum Rege nostro, qui ex Virgine carnem indutus fuit, nosque elevavit ad incorporeorum hymnos; ideoque Angelicis choris commixti alternatim unâ cum supernis exercitibus modulamina assumimus. Postea per trinam hagiologiam unâ cum supernis laudatur ille, qui hac ipsâ horâ crucifixus est pro nobis hostia Patri acceptabilis: quocum et nos Patri caelesti offerimur hostia rationalis. Huc refertur admirabile mysterium atque traditio a multis abscondita.

Extollitur porro sanctum Evangelium, super quod tamquam super thronum excelsum et elevatum sedere mentis oculo aspicimus Filium Dei, juxta Isaiae visionem: ideoque elatâ voce sursum aspicimus erga illum, qui per trinam hagiologiam vocavit nos in unam lucem vivam, ut non amplius ad imum corruamus, sicut ipse diabolus corruit, dejecitque Adamum. Huc Spiritus Sancti, thuris instar, amplexus ex Patre olens, cunctos unde ceciderunt sursum assumens. Quare fiduciam arrepti in gyrum pergimus circa regium altare, ut suavitatis odorem redoleamus, hagiologiae confessionem unâ cum Seraphim erga Immortalem pro nobis crucifixum¹. Unde per divinos carbones ignei effecti, ipsimet in adoptionem caelestis Patris vocati cantamus laudes in Sion, et orationem novam in Jerusalem: quo pacto pariter Isaïas admonitionis voce implet suaviolenti scientiâ orbem terrarum. Annuntiat siquidem revelationem Filii Dei ex Virgine, dicens: *Ecce Virgo concipiet, et pariet*

communicatione. Melius dixisset, rat, in hoc Graecos ab Armeniis ut vel ipse Auctor superius dixerat, differre.

որդի, և կոչեցի անուն նորա Եմմանուէլ, և ՚ի վերայ բերեալ, եթէ « Եւ զհիւանդութիս մեր բառնայ » և յայս միտս նայեցեալ եկեղեցւոյ ընթեռնուն զլսացի : Եւստի մարգարէական աւետեօքն զօրացեալ մանգունք եկեղեցւոյ՝ երգ. նոր երգեն, մեսիդի անուանելով, որ ըստ յունարէն բարբառովն Թարգմանի, այս ինքն է՝ օրհնութիւնս երգել : Եւ այսպէս ընդ մարգարէսն զմարգարէականն հնչել, և ընդ առաքելսն զառաքելականն ընթեռնելով կերակրին իբրև յերկնից իջեալ հացիւ : Եւս երգք աստիճանաց ընթերցեալ յեկեղեցւոյ՝ գրգէ զբոլոր լսողն ՚ի զգուշութի ունկնադրութե : Իսկ ալելուիս՝ նշանակեաց պատրաստ գտանել առ ՚ի վերուստ ազդեցեալն ձայնին ահարկու և հիացուցանող անշարժ դիտել ընդ արևելս և լինի այս էր սակս : Եւ ամս զի ոչ պատգամաւոր բարբառ, և ոչ հրեշտակք, այլ ինքն տէր ասելով եթէ « Եւ ՚ի հօրէ և եկի յաշխարհս », վամս այնորիկ անշունչ լռութիւն կան ՚ի սպասու բանից տէրունականացն :

Եւ յետ կատարման սուրբ աւետարանին, բարձր ձայնիւ խոստովանին զսուրբ զհաւատն, որ յերանելի սուրբ հարցն Եւիկիայ տուաւ եկեղեցւոյ . ամենեւին ՚ի բաց վանել զչարուի բանսարկուին, և զբոլոր զտիեզերս հնազանդեցուցանել ընդ առաքելական քարոզութիւն, ՚ի Վրիստոս Եւստի ՚ի տէրն մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն :

1 Isai. 7. 14.

2 Ibid. 53. 4.

3 Vox Meseti, vel sicut hic ha-

betur, Misitè, originem ducere videtur a Graeco vocabulo μεσότης, quasi medius cantus, vel μεσότης,

filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ¹: de quo etiam subdit: *Languores nostros ipse tulit* ². Atque in hunc sensum respiciens Ecclesia Isaiam legit: unde per laetam annuntiationem prophetica confortati Ecclesiae pueri, canticum novum decantant, *Meseti nuncupatum*, Graeco autem sermone interpretatum: *Laudes cantare* ³. Sic itaque cum Prophetis prophetica personantes, et cum Apostolis apostolica legentes vescimur quodammodo pane de caelo descendente. Iste perlectus in Ecclesiâ graduum cantus ad sedulam attentionem excitat omnino auditorem. Innuit autem *Alleluja*, paratos esse debere ad audiendam deorsum venientem vocem horribilem ac stupendam ⁴; ut immobiliter Orientem attendamus. Curnam autem id agitur? Quia nequaquam nuntii vox, neque Angeli; sed ipse Dominus profert, dicens: *Exivi a Patre, et veni in mundum* ⁵; propterea insibili silentio in dominicorum verborum ministerio stamus.

Expleto autem sancto Evangelio, elatâ voce profiteamur sanctam Fidem, quam beati sanctique Patres Nicaeni tradiderunt Ecclesiae, ut diaboli malitiam penitus abjicerent, omnemque terrarum orbem in obedientiam reducerent sub Apostolicâ praedicatione in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula. Amen.

tamquam mediator, intermissus. tui ad judicium vocabuntur.

⁴ Eam scilicet vocem, qua mor-

⁵ Johan. 16. 20.

ՀԼՏՈՒՄԸՎԻՐ

ԲԱՆԻՑ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ Ի ՎԵՐԱՑ ԺԱՄԱԿԱԳՈՒԹԵԱՆ

Գրեալ է իւրի Գրոյ Դեմի խորհուրդ 1

Յ Ո Հ Ե Ն Ն Ո Ւ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՍԱԿՍ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԺԱՄՈՒ 2

Լ ԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Ժամահարին զգաւորիւ լեան
փողոյն ունի զօրինակ . և դիմեւն 'ի տեղի
աղօթիցն՝ զհաւաքումն ահեղ ատենին , զի զարթու
ցեալք 'ի թմրութի քնոյ՝ օրինակէ զարդարման առա

1 Յայս վայր տպագրեալքս վս
կարգաց եկեղեցւոյ էին 'ի հին մա
տենի գրատան մերոյ , յորոց և բա
զում հատուածք անցեալ են 'ի
կարգ գրոց մեծին խորովու ձեռ
և տպ : Այլ զի պակասէր 'ի մա
տենի մերում բացայայտուի երե
կոյեան ժամերգուն յիմաստաւ
րէն , գտեալ զայն յընթացս գրոց
խորովու՝ 'ի չորս հատուածս ,
յարեմք աստանօր առ 'ի լրումն
ամբողջութե գործոյս ըստ կարի ,
սկսեալ յերկուց նախընթաց հա
տուածոց գիշերային ժամու , որ
շէն գոն և 'ի տպագրեալն խորով ,

բայց կան 'ի ձեռագիրս ըստ հա
ւաքման Մովսէսի ուրումն վար
դապետի 'ի խնդրոյ Թէոդորէի :
Թերեւս յետ Ժակաց յայլոց մատե
նից ելցեն և այլ բանք կարեորք
'ի պէտս լրութե գործոց խմաստա
սիրի , և յայնժամ ստուգեսցի և ու
րոշումն քանի մի բանից նորա գտե
լոց 'ի հատուածո Մովսէսի քերթու
զի՝ ուրեք ըստ իմաստից , և ուրեք
ըստ բառից :

2 Այս է առաջին հատուածն՝
որ կայ 'ի ձեռագիր օրինակին խու
րովու յետ յառաջաբանի Մովսէս
վարդապետի անգէն 'ի մուտս գրոց :

FRAGMENTA

JOANNIS PHILOSOPHI OZNIENSIS DE OFFICIIS

in libro Magni Chosrois reperta

J O A N N I S PHILOSOPHI

DE HORA NOCTURNA

CAMPANAE³ sonitus typus est tubae Gabrielis; conventus autem ad oratorium, collectionem designat ad tremendum tribunal. Expergefacti namque a somni torpore primaevos justos imitantur, qui divino

¹ Haec sunt quaedam Ozniensis nostri fragmenta, quae in ejus operum MSS. desiderata huc illic reperiuntur in Armeniacae Ecclesiae Officiorum Commentario, quem eleganti stylo protulit Chosroes cognomento Magnus Saeculo X. Anzevatiensis Episcopus. Tum cuncta Chosrois opera, tum haec Johannis Ozniensis fragmenta (ejus tamen nomen praeseferentia) tum quoque aliorum Scriptorum de hac re opuscula in unum collegit Moyses quidam Erzinghensis subsequen-
tium temporum Scriptor, eaque in tribus, quae penes nos sunt,

MSS. ipsissima conservantur. Fortassis aliquando prosilient ex antiquitatis ruinis alia quoque Philosophi nostri opera, quibus caetera nunc extantia magis magisque illustrentur.

² Hoc est primum fragmentum in Chosrois Codice occurrens sub initio libri, post praefationem Moysis doctoris, qui collexit opera Johannis Ozniensis, aliorumque.

³ Seu Crepitaculi, quo utuntur Orientales ad ministros populosque in Ecclesiam convocandos quum Officiorum divinatorum persolvendorum tempus adveniret.

ջինս յածային ազդմանէ 'ի միտմն զարթուցեալ 'ի մարմնականացն հեշտութիւն անկողնոց . և զհետ կամացն նոյն 'ի կիրս կացեալ առաքինութեանց : 'Եւ և զազդումն փողոցն 'ի Սինայ , և զազդումն հոգւոյն 'ի մարգարէսն նշանակէ , ոյք որպէս բարձրաբարբառ փողով 'ի վերայ լերինն բարձու կացեալ աւետիս նօթձէին Սիոնի : 'Եւ նաակէ և զառաքեալսն և զաւետարանիչսն՝ որք փողք քաջահնչօղք եղեն ժամաւ տուք տիեզերաց , և զհանդերձեալսն ևս զեկուցանէ վառն հասարակաց յարութիւն յաւիտենից ննջեցելոց . և զամ 'ի գիշերի ուսաք լինել : 'Եւ աջին՝ զի գիշեր էր անգիտուէ , և երկրորդն խաւար եգիպտական արտակրութեան . իսկ երրորդո՞րպէս 'ի գիշերի եղև տէրունական յարութիւն , սապէս մինչ անդգացեալք 'ի մեղմն էաք , 'ի մէջ գիշերի կենդանացաք կենարարին մերոյ յարութիւն :

'Եւրին Եկաննու Իմաստաւորի օջէնոյ՝¹

'Եւրին Եկաննու գուրդայիւք կարգեալ է կանոն ըստ եօթն դարու կենցաղոյս , և եօթն անգամ յաւուրն օրհնի ձեռն , և եօթն անգամ շուրջ գալն զլորիքովիւ , և յետ վեցիցն կատարելոյ , յեօթներորդին հնչեաց զփողն և ուժգին աղաղակել ըստ հրամանին Եստուայ , 'ի կործանումն Լորիքովի . ըստ այսմ օրինակի և մեք վեցիւք գուրդայիւք շրջապատեմք զմեքենայիւքն սատանայի , ըստ հրամանի մերոյն զօրավարի Յօի , և եօթն գոչեմք գուրդայս բարձրահնչին բարբառով զկանոնգլուխսն 'ի բեկումն զօրուէ բան .

¹ Եւ այս ևս հատուած , որոյ ձեռագիր Օրինակի ևեթ խոս իմաստն ճոխագոյն գտանի 'ի բանս . բնաստաւորին 'ի վեր անգր , կայ 'ի բովու :

instinctu expergefacti mente a corporali voluptatis cubili secundum Dei voluntatem in virtutum affectibus persistunt. Praeterea clangorem quoque tubarum in Sina, atque Spiritûs instinctum in Prophetas significat; qui tamquam altisonâ tubâ supra montem excelsum stantes, bonam Sioni afferunt annunciationem. Designat etiam Apostolos, et Evangelistas, qui tubae sonorae fuerunt, ad propalandam orbi terrarum opportunam exurgendi horam. Futuram quoque denunciat circa universalem per saecula obdormientium resurrectionem. Omnia autem in nocte fieri didicimus. Primum, quia nox erat ignorantiae; secundo, ad instar tenebrarum, quas Aegyptii passi sunt; tertio autem, sicut in nocte facta est dominica resurrectio, ita pariter quum eousque sensibus destituti in peccatis fuissetis, mediâ nocte vivificati sumus per Salvatoris nostri resurrectionem.

Ejusdem Johannis Philosophi Ozniensis *

SEPTEM porro *Copulis* comprehenditur unusquisque Canon ², secundum septem hujus vitae aetates. Septies quoque in die Deus laudatur, quemadmodum septies in gyrum perrexit populus circa Jericho; postquam enim sexies id factum esset, septimâ vice sonitum ediderunt tubae, vehemensque conclamatio facta est, Josue praecipiente, ad Jerichuntis eversionem. Simili quoque modo nos septem copulis circumdamus diaboli machinamenta, juxta Ducis nostri Jesu mandatum: atque elatâ voce per septem copulas Cano-

¹ Hoc quoque fragmentum (cujus sensus jam plenior invenitur in aliis Auctoris verbis) in solo praememorato Chosrois co-

dice reperimus.

² Videantur quae superius diximus de hac re in adnotatione num. 1. pag. 186.

սարկուին : Եւ ապա զուծերորդ 'ի խորհուրդ ուծե-
րորդին՝ զոր յայլոց մարգարէիցն է կարգեալ, հան-
դերձ օրհնութիւնք ամենատեառն մատուցանեմք, զհան-
դերձելոյն բերելով զօրինակ, յորժամ ընդ հրեշտակս
պարեմք անլուելի ձայնիւ : Օ կնի որոյ մաղթանք առ-
երկնաւոր թագաւորն՝ սրբոցն բարեխօսութիւնք՝ զերծա-
նիլ յորոգայթից չարին, և յաւիտենից տանջանացն,
և նոցին մասին արժանաւորիլ : Իսկ յարուէ տն և 'ի
տօնա տնորունիս զալելուայն երգել՝ նշանակէ զմիայն
օրհնութիւն պարապիլն ընդ հրեշտակս, և անկարօտ
գլխաբարեխօսի :

Նորին Երանելոյն (Յոհաննոս օֆեցյոյ)

Իսկ յերեկոյին միայնարուծէ աղօթեւն գոհուի
է . վասն զի տիւն կատարելով ժամօքն լցեալ ըստ
ժամուց, նա և պաճարիցն՝ հասեալ 'ի խոնարհ լու-
սոյն մեծի՝ աւելի փոյթ ունին 'ի լրութի յորովայ-
նին, յաղաքս պակասութե գիշերոյն . վայ զխաւիան
գիշերոյն զմտաւ ածեալ աղօթէ եկեղեցին ըստ մար-
գարէին ասելով. «Եւ առ տն կարդացի, և լուաւ,»¹ Ի
մի ժմկէ՝ ասէ, կարդացի, և յերեսին լուաւ ինձ, յերե-
կոյս՝ յայսմ աշխարհի, զի կարճեալ է օրն . 'ի վաղոր
դեան, 'ի յարուէ . 'ի հասարակ աւուրս, յորժամ դա-
տաստան դնի անստուեր լուսով յորորդութեան, և
սաստկանայ տապն յանցաւորաց . զորոյ օրինակն աստ
կարգեցին աղօթք 'ի դէպ 'ի սկիզբն աւուրն, և 'ի
ճաշքն զպատարագն, և 'ի հասարակն երթայ, երբ
օրինօք լինի . և 'ի կատարմանն հայցել բարիս, և ա-
պա գոհանալ զանցելոցն : Իսկ մերոցս մտաց կերա-
կուր լրութի է իմանալի առաքինութիւնք, զոր կատա-

¹ Seu potius: Canonum extre-
mitates.

² Illius nempe aetatis, in qua
cum Christo sumus in caelis re-

num capita ¹ decantamus ad vim diaboli confringendam. Postea vero octavum ad octavae aetatis ² mysterium, ex aliis Prophetis desumptum, cum laudibus universorum Domino exhibemus, vitae futurae typum praeserentes, quando cum Angelis incessabili voce choreas ducemus. Deinde ad caelestem Regem oratio exhibetur per Sanctorum intercessionem, ut ab illius mali laqueis atque ab aeternis cruciatibus erepti, ipsorum societate digni efficiamur. In resurrectione autem Domini, et in Dominicis festis *Alleluja* cantamus, ad significandum, quod solis laudibus cum Angelis vacabimus, neque amplius intercessionis indigemus.

Ejusdem Beati Johannis Ozniensis

PRODUCTA autem ad vespas Oratio est gratiarum actio. Etenim die absolutâ, per horas horis completas ipsorum etiam jumentorum, occidente magno luminari, major habetur cura ad ventri expletionem ob defectum in nocte ³. Propterea noctis impedimentum animadvertens Ecclesia, juxta Prophetam, orat dicens: *Ego ad Deum clamavi, et exaudivit me*. Uno tempore, ait, clamavi; et in tribus exaudivit me. *Vespere*, in hac vitâ; quia dies abbreviata est: *Mane*, in resurrectione: *Meridie*, quum judicium fiet in fulgido Trinitatis lumine, reorumque aestus percrescet. Cujus rei exemplum hîc constituere placuit, congruam videlicet principio diei orationem; sicut et prope prandium Missam, quae, quum regulariter agitur, meridiem attingit; impletâ autem die, bonorum postulationem ac postea de transactis gratiarum actionem. Nostrae autem mentis cibus est per intellectuales vir-

gnaturi; ut supra dictum est
pag. 187.

³ Id est, quia deficit eis cibus
in nocte.

րեմբ աղօթիւք 'ի սկսման աւուրն, 'ի մէջօրէի, և ըստ երեկոյս յերիս հատածս կենաց մերոց, ըստ շրջ ջաբերութե ժամանակաց մերոց :

(Դ) Կնի համառօտ սկսմանս և ութմներորդ հինգերորդ սաղմոսն կանոնեալ է, Խոնարհեցո՛ղ զոռնկն քո . և է սաղմոս այս խորհրդաբար : Որպէս կնոջն յանցաւորի ծնունդ գոլով բնութիւնս 'ի թիւնաւոր օձէն խածմանէ, աղօթեալ աղաչեմք զբնութեան մեր կազմին : (Յ) Զաւուր նեղութե կարգացի, և մեծ եղև ողորմութի քո . անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ դէք, և կեցո՛ղ զորդի աղախնոյ քո զԼաւի, և արա՛ առ մեզ նշանս բարի, և զգրոյմն նշանի քո . զոր տեսցէ ատելին չար, և պատկառեալ 'ի զօրունէ անպարտելոյ՝ զամօթն յաւիտենից զգեցցի . իսկ ես օգնեալ 'ի քէն տր՝ մխիթարեցայց յաւիտեան :

Իսկ հարիւր և երեսուն և ինն սաղմոսն 'ի նախա հօրն 'ի դէմս աղօթէ . Եպրեցո՛ղ զիս տր, և զբաղում վտանգից արարեալ յիշատակ . և հարիւր քառասուն սաղմոս . Տր կարգացի առ քեզ . և հայցէ պատարագ երեկոյին զհամբարձումն ձեռացն լինել, և խունկ ընդունելի զաղօթմն . յիշել զհամբառնալ ձեռացն տն՝ 'ի հօրէ ինդրել զթողուի խաչահանութեան, զոր պարտիմք առնել և մեք . 'ի դնել պահպան բերանոյ, և դուռն ամուր շրթանց, և ոչ խոտորիլ սրտիւ 'ի բանս չարս : Եւ ապա հարիւր քառասուն և մի սաղմոսն : Չայնիւ իմով ես առ տր կարգացի . և հեղումն առաջի տն զաղօթս, 'ի նուաղել հոգւոյն պարգևաց, յերեւելի և յաներևոյթ թշնամեաց կեցո՛ղ . հան 'ի բանտէ զանձն իմ, զհոգիս 'ի չարեաց, և սպասել արդարոցն հատուցման . երիւք սաղմոսիւք հայցէ յերից միութեցն զփրկիլն :

tutes plenitudo, quam die incipiente, meridie, et vespere, in tribus vitae nostrae partibus, juxta temporum nostrorum vicissitudinem, precibus perficimus.

Post brevem hanc inchoationem LXXXV. Psalmus praecipitur: *Inclina aurem tuam*. Mysticus autem est Psalmus iste. Quoniam natura nostra est mulieris reae partus ex venenosi serpentis morsu, orantes naturae nostrae Conditorem rogamus: *In die tribulationis invocavi*; et: *Magna fuit misericordia tua: Iniqui insurrexerunt in me*, daemones; et: *Salvum fac filium ancillae tuae Hevae*, et *Fac nobis signum bonum*, ac sigillum Signi tui ¹, quod videat infensus ille malus, atque insuperabilem virtutem erubescens, pudore induatur aeterno: ego autem adjutus a te, Domine, consolatione fruor in aeternum.

Psalmus autem CXXXIX. ex Primi parentis parte orat: *Eripe me, Domine*; pluribusque periculis commemoratis, subjicitur ex Psalmo CXL. *Domine, clamavi ad te*; quo et rogat *sacrificium vespertinum, elevationem manuum* fieri, et acceptabile *incensum*, orationem. Atque commemoratur elevatio manuum Domini veniam a Patre postulantis pro crucifigentibus: quod et nos agere debemus, *ponentes custodiam ori, et ostium circumstantiae labiis; ne declinemus corde in verba malitiae*. Sequitur Psalmus CXLI. *Voce mea ad Dominum clamavi*; atque effusio orationis in conspectu Domini, *in deficiendo spiritu* donorum, a visibili et invisibili inimico erepto. *Educ de custodia animam meam*, spiritum meum a malis ad expectandam justorum retributionem. Tribus itaque Psalmis poscimus a Trinâ Unitate salutem.

¹ Id est sanctae Crucis.

Նորին (Հոհաննուս:

Եւ ապա ըստ հնոյն նուիրելոյ չորք դորակից գինոյ, մեզ պատկանի վկայիցն խոստովանական համարձակութի, որք զարիւն անձանց նուիրեցին, որոյ հանգէտ մեսեդին կայ առաջի խաչին, և ուղղեալ աղօթք՝ խնկոցն նման, որով զուարճանայ եկեղեցի, զի թէ բանական ամ պատարագ ասի 'ի Պաւղոսէ, ապա 'ի սաղմոսաց ոմն նաչի, ոմն իւղ՝ ոմն գինի, ոմն խունկ գեղեցիկ, որպէս խնկարկու հաշտարարն, և սաղմոսն ցուցանէ զհամբարձումն ձեռաց պատարագ. և ժողովեալ զիրին միտս քահանայն յինքն, միջնորդ այ և մարդկան 'ի մէջ անցեալ զամենեցուն աղօթ՝ ընծայ (կամ աղօթընծայ) մատուցանէ այ:

Նորին (Հոհաննուս:

Ոհոհոհ որոյ և խորհրդաբար կարգեալ է երից սրբասացութեցն երգ, ըստ այնմ տեսլեան մարգարէին, և մեկնութե աւետարանչին. զի զփառս խաչին ետես Եսայի, և խօսեցաւ վասն նորա, զնոյն և զհայրականն յայտնեաց բարբառ, «Փառաւոր արարի, և դարձեալ փառաւոր արարից», և իւր ինքեան յաղագս իւր վկայէ ասելն, «Եւ փառաւորեցաւ որդի մարդոյ: Այ ոչ վայրապար մեք 'ի կիր առնումք զխաչեցարն 'ի գլուխ սրբասացուէ. և քանզի տք է Որդի հզօր և անմահ, և կամօք հօր, և հաճուք հոգւոյն եկն նա 'ի չարչարանս խաչին. և նովաւ իսկ ծանեաք զհայր և զհոգին: Եւ մի պախարակեսցեն այլապէս

1 Exod. 29. 40. et num. 28. 5.
et 7.

2 Antiphona sic nuncupata, de qua videatur adnot. pag. 234.

Ejusdem Johannis.

DEINDE, juxta antiquam oblationem quartae partis hin vini¹, erga Martyres cruorem suum offerentes confidentiam nos decet profiteri. Cui respondet *Meseti*² coram Cruce, et directa, incensi instar, in quo delectatur Ecclesia, deprecatio. Si enim unusquisque dicitur a Paulo *rationalis hostia*; ergo ex Psalmis unus est simila, alter oleum, alter vinum, alter incensum pulchrum; sicut et incensor (*est*) conciliator; Psalmus autem elevationem manuum ostendit sacrificium. Sacerdos autem in se collecto rei sensu, tamquam Dei hominumque mediator interveniens, orationem omnium, Deo munera, offert.

Ejusdem Johannis.

POST haec etiam mystice ordinatus est hagiologiae hymnus ter: juxta illam Prophetæ visionem atque Evangelistae interpretationem. Nam gloriam Crucis vidit Isaias, et locutus est de eâ. Idem et paterna vox manifestavit, dicens, *Clarificavi, et iterum clarificabo*³. Atque illiusmet de seipso testatur dictum: *Nunc clarificatus est Filius hominis*⁴. Quapropter haud inconsulto usurpamus nos verba illa: *Qui crucifixus es*, in hagiologiae complementum. Filius namque est *Sanctus, et Fortis, et Immortalis*, qui, Patris voluntate, ac Spiritûs beneplacito, venit ad passionem Crucis; et per ipsum utique novimus Patrem,

3 Johan. 12. 28.

4 Ibid. 13. 31.

խորհեցողքն զերից սրբասացունէ երգ . որք և ամօթ ևս վարկանին զփրկունէ մերոյ անօթ . այլ մեզ յայլ ինչ մի լիցի պարծել ըստ առաքելոյ , բայց միայն 'ի խաչաւն մերոյ (Յօի . ՎՅօի . և մեզ առկայասցի այս , զի ոչ ժամ իսկ է , այլ այսքան , զի ծանիցուք զսա հրեղէն պարիսպ եկեղեցւոյ , և շուրջ արկեալ է 'ի գլխաւորական աղօթս առաւօտի , և խորհրդական ժամուն երրորդի , և երեկոյի , երիցս անգամ յաւուրն զնոյն եւսակի կրկնելով :

Եւ զի զխաչին երախտիքն ծանեաք , ընդ նմին և զմայրն լուսոյ յիշատակեմք , և աղերսեմք 'ի բարեխօսութիւն առ այն՝ որ հաճեցան ընակիլ յորովայնի նորա , և խաչին իւրով սրբով փրկել զմեզ : Եւ այսպէս փոխան օրինաւոր գառանցն առաւօտոյ և երեկոյի մատուցելոց՝ յեկեղեցւոյ աստի մատուցանի խոստովանութի՛ սրբոյ անուան նորա 'ի պտղոյ ջրմանց , և անբիծ վարուց ուղղութի՛ :

Համբարձի . զի պահպանիցիմք տերունական աջոյն այ , ուստի և ակն ունիմք զօգնուի ընդունել յարարողէն յերկնի և յերկրի , և զի յարեաւ փորձուեցն մի խորշակահար լիցիմք , այլ պահելով զմեզ՝ 'ի մեղանոց ապրիցիմք , և յամ յորոգայթից հոգւով և մարմնով : Տր պահեսցե՛ զմուտ քո ծննդեամբ յաշխարհ , և զեւ քո մահուամբ . յայսմ հետե՛ մինչև յաւիտեան , յաստեացս մինչև հանդերձեալ յաւիտեանն :

Եւ որին (Յոկաննոս օգնեցաւ) :

Եւ ապա սաղմոսողքն հասարակ մաղթեն ընդ հովանեաւ բարձրելոյն լինել , և յերկինս հանգրս-

1 De Graecis loquitur, ut supra vidimus pag. 199. et alibi.

2 Galat. 6. 14.

3 In sacrâ Liturgiâ, quae horâ tertiâ celebratur.

4 Supple : Recitatur deinde

ac Spiritum. Neque nos vituperent aliter cogitantes ¹ de trinae hagiologiae hymno: alias erubescendum existimarent salutis nostrae instrumentum. Nobis autem, juxta Apostolum, *absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* ². Quae diximus satis habeantur, nec enim tempus est nobis; sed tantum, ut hunc (*hymnum*) noscamus igneum Ecclesiae murum, qui circumquaque extruitur in praecipuis Matutini, et mysticae horae Tertiae ³, ac Vesperarum orationibus; idem ter in die triplicatus.

Quoniam vero Crucis beneficium novimus, cum eâ et Matrem Lucis commemoramus, atque precamur ut intercedat apud illum, qui in ejus utero voluit habitare, nosque per Crucem suam redimere. Sic ergo pro legalibus agnis mane et vespere oblatis, ab istâ Ecclesiâ offertur sancti Nominis ejus confessio de fructu laborum, unâ cum illibatae conversationis integritate.

Levavi ⁴; ut nempe per dominicam Dei dexteram custodiamur: unde et expectamus, auxilium a caeli et terrae Creatore consequi, ne tentationum sol nobis suo noceat calore; sed per custodientem nos a peccatis et ab omnibus animae et corporis periculis eripiamur. *Dominus custodiat introitum tuum per natiuitatem in mundum, et exitum tuum per mortem, ex hoc nunc et usque in saeculum*, a praesenti vitâ usque ad futuram aeternitatem.

Ejusdem Johannis Ozniensis.

POSTEA psallentes ⁵ communiter orant; ut *sub umbra Altissimi* sint, atque *in caelo requiem* mereantur,

Psalmus: Levavi oculos meos in Qui habitat in adjutorio Altissimae etc.

⁵ Decantando scilicet Psal. 90.

տեան արժանաւորել, և աստէն յորսողէն փրկել յորողայթից զինու ճշմարիտ պահպանութե, և զի թագնաբար ընդ խաւար շրջի որողայթադիրն, զօրացո՞ղն թացս ոտից մերոց կոխել զգլխաւորական չարուի չարասիրին : Ո՞չ և յայսմ գիշերի առ քեզ համ բառնամք զմտաւորական աչս իբր ծառայ առ նոր, զի 'ի ծփական տառապանաց զերծուցես զմեզ, և ընդ ունիցիս զոգիս մեր անխարդախ կանխել առ քեզ 'ի մէջ գիշերոյ և առաւօտի զկամաւորն մատուցանել քեզ պատարագ բանաւոր : Եւ քարոզն միաբան խրն դրել զայսօսիկ յորդորէ : Իսկ քահանայն միջնորդէ աղօթիւք առ կենացն անմահից յոյսն Վ՛շ, կատարել 'ի բարի զաղօթն բարեխօսուք սրբոյ նժաճնին, և հաճոյական վկայիցն :

Եւ ժողովուրդն զքահանայն նոր անուանելով ազաէ յիշել յաղօթն զպաշտօնեայն ըստ հոգւոյ, և մարմնաւոր զծնօղմն, և զայն ևս մի ըստ միջէ : Իսկ նա համառօտելով ասէ, յիշեա՛ զնձ հաւատացեալս 'ի քեզ, և փրկեա՛ յիւրաքանչիւր վտանգից, և 'ի փորձուէց, զի յամենեցունց արժանաւորապէս փառաւորի ամենասուրբ Երրորդունն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . Եւմէն :

et hîc a laqueo venantium liberentur. Quoniam autem occulte perambulat in tenebris laquei parator, corrobora (*inquiunt*) pedum nostrorum gressus, ad capitalem improbitatis amatoris malitiam conculcandam. Quapropter et in hac nocte, ceu servi ad *Dominum*, ad te levamus intellectuales oculos, ut ex fluctuosis afflictionibus eripias nos; atque suscipias animas nostras, ut sine dolo praeoccupemus faciem tuam mediâ nocte, et mane, voluntariam hostiam tibi immolaturi. Praeco autem admonet, ut haec unanimiter poscantur. Porro Sacerdos per Orationem mediator fit coram immortali vitae spe, Christo; ut in bonum perficiat supplicationes per Sanctae Deiparae, acceptorumque Martyrum intercessionem.

Populus autem *Dominum* appellando Sacerdotem rogat, ut in oratione reminiscatur ministrorum spiritualium, nec non parentum carnalium, caeterorumque singillatim. Ille vero summatim dicit: « Memento omnium in te credentium eosque a singulis periculis, ac tentationibus libera »; ut ab omnibus jure meritoque glorificetur Sanctissima Trinitas, nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՒՈՒՆ

Յ Ո Վ, Հ Ե Ն Ն Ո Ւ

ԻՄԵՍՏԵՍԻՐԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ի ՌԻՍԱԸԱԻՒՂ Ճանապարհ առ ԹԺ Հնազան-
դութի ընդհանուր հաւատացելոց Վճի
կազմեցին սուրբ հարքն զկանոնական բանից դիտա-
ւորութի. զի որք յերկնային հրաւիրեալ են 'ի բնա-
կութի մարդկան տարակարծ խոհականութի՝ նո-
վաւ ընթացեալք՝ 'ի նպատակն հասցեն բարեգոր-
ծութե, և յանդիմանեալ խոշտանկեսցին զինքնա-
կամուրջ գնացեալն կամեցողքն: Եւ վասն զի ոմանք
առ ոմանս և ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սղբա սեր-
մանեալք, կամեցայ զբովանդակ զառ 'ի նոցանէն կա-
նոնական սահմանեալ բան՝ 'ի միում տեղւոյ գեղեց-
կագործ մատենիւ 'ի հայրապետանոցի աստ արձա-
նացուցանել: Ուրանօր և զիս ԹԺային Հոգին վե-
րակարգեաց յաթոռ Սրբոյն Վրիգորի 'ի կաթողի-
կոսութի աշխարհիս Հայոց, Եւ յովհաննէս նուաստագոյն
յիմաստասիրականաց խմբից, և 'ի բոլորից մեկին
մնացեալ ըստ մարմնոյ յազգականաց:

Եւ ընկալեալ զայս Զան՝ նախկին, վասն հոգեկա-

1 Զ յիշատակարանս զայս յա-
ւելու գհետ հին և հարազատ կա-
նոնաց նք հարցն և ժողովոց, զորս
նա ինքն 'ի մի գիրս հաւաքեալ ա-

ւանդեաց յետնոց: Այն է կանոն-
գիրք հին. յոր յետինք պատուա-
տեցին ինչ ինչ պիտանի, և ինչ ինչ
անպիտան:

EJUSDEM DOMINI
J O A N N I S
PHILOSOPHI

MEMORIALE¹

LUMINOSAE ad Dei obedientiam semitae pro universis Christifidelibus viam straverunt sancti Patres per Canonum sensa; ut qui ad caeleste habitaculum sunt invitati, praeter hominum prudentiam, per eam currentes ad bonorum operum terminum perveniant, atque reprehendendo compescant eos, qui pro lubitu volunt ambulare. Quoniam vero nonnulli Canones apud nonnullos, non autem omnes apud omnes diffusi comperiebantur, ideo volui omnia ab illis prolata Canonum verba uno optime elaborati codicis loco, tamquam monumenti columnam, erigere in hac aede Patriarchali: ubi et me Joannem infimum philosophici caetûs, cunctisque consanguineis orbatum divinus Spiritus constituit super sancti Gregorii sedem, ad Armeniae Catholicatum.

Suscepi autem hoc studium imprimis ob spirituale

¹ Hoc est monumentum vetusti libri Canonum Sanctorum Patrum et Conciliorum, quos Saeculo VIII. inchoante in unum collectos Philosophus noster in Patriarchali Archivio deposuit.

նաց իմոց զարմին, զի ըստ հրամայողական անուանին առ ընթեր կացցեն և հրամանացն գումարուիք. և թէ պարտ է սպասաւորաց բանին անձախօսունակ հարցն բանիւք կնքել բանիս: Երկրորդ զի ղուսումնասիրաց անձանց իմով աշխատուի սիրով կամեցայ հանգուցաւ նել զբազմախոյզ խնդիրս: Վրանզի գրեցաք՝ ի սմա ոչ միայն գլխաւորական սահմանեալն նոցա շարակարգու թիս, այլ և զժամանակն և զպատճառն ի սոյն յայս ի ներքս ածեալ յաւելաք, ընդ նմին և զգլուխս անց նիւրոց համառօտեալ բանիւք ի սկզբան անդ նախա կարգեցաք, զի անաշխատաբար անդուստ զբանն յիւրում տեղուոյն գտցէ խնդրոյն: Յաղագս որոյ անմոռացաբար հայցեմ ընդունել ի ձէնջ գլխողշուէն փոխարէնս. բանզի է այս գանձ՝ ոչ զոր ցեց և սւտիճ ապականէ, այլ որ ընդ ինքեան յերկնայինն ի վեր տաւ ի գանձ զտնանկ ստացողին զսիրտ, յորմէ ապա ոչ է պարտ թափուր թողուլ՝ որում և հաւատաց զսա զսրբարանս. զի մի զրկեալք ի սմանէ՝ զրկեսցին յայ կամանարգ լինել ի Վրժէ, յանարգաց ուրուք ձեռս արկանելով զսա:

Եւ այն որ պարգեւեաց ինձ ի վերայ երկրի տէրուի ընդ ամենազօր իւրոյ տերուիքն, որոյ բարեգթութիւն և ի հանդերձեալսն ի նոյն վստահանամ վայելել ի փառս, նա տացէ ձեզ միշտ ծարաւաբար մերձենալով ճաշակել ի հոգեկանս այս աղբիւրէ, յարաբաց ունելով զբերան մտաց առ ի ընդ սովաւ զօրովայն ներքին մարդոյն. աճել զաճումն նոյ, և հաւասարել չափոյ հասակի կատարմանն Վրժի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

mei generis emolumentum, ut juxta Praeceptoris nomenclationem adsit et summa Praeceptorum collectio; oportet enim ministros Verbiper theologorum Patrum verba concludere sermonem. Secundo, quia studiosorum virorum per meam elaborationem diligenter volui sedare quaestiones quamplurimas: quoniam scripsimus in hoc opere non solum Canonicas ab illis statutas constitutiones, verum etiam tempus, causamque praeterea introducentes adjecimus. Demum singulorum capitula in epitomen redacta ab initio praeposuimus, ut exinde verbum suo loco sine labore inveniat perquisitor. Quare, semota oblivione, peto recipere a vobis commemorationis vices: hic enim est thesaurus, quem nec tinea nec aerugo demolitur, sed qui secum ad caelestem thesaurum inopis eundem possidentis animum perducit. Eodem porro non oportet vacuum reddere illum, cui credidit hoc sanctuarium; ne isto privati, Deo quoque priventur; aut a Christo sint reprobati in alicujus ex improbis manus hunc tradentes.

Porro qui mihi largitus est super terram dominium sub omnipotenti Dominio suo, cujus benignitate etiam in futuris confido eadem gaudere gloria; ipse det vobis, ut sitientes semper accedatis ad hauriendum de hoc spiritali fonte; jugiter apertum habeatis os mentis ad implendum illo interioris hominis ventrem, ut crescatis in augmento Dei, et adaequetis *mensuram aetatis plenitudinis Christi* ¹. Cui gloria in saecula. Amen.

¹ Ephes. 4. 13.

ՅԱՆԵԼՈՒՆԾ

ՆՈՐԻՆ, ՈՐԳԷՍ ԵՐԵՒԻ

Յ Ո Վ Ն Ն Ն Ո Ւ

ԻՄԼՍՏԼՍԻՐԻ

ՃԱՌԻ ԿՐԿԻՆ ՅԵԿԵՂԵՑԻ ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

APPENDIX

EJUSDEM, UT VIDETUR

I O A N N I S

PHILOSOPHI

SERMONES DUO DE ECCLESIA TITULO CARENTES

ՃԵՌ ԵՌԵՂԻՆ

Հիմարիւ Եկեղեցւոյ :

“**ԵՆՈՂՈՎԷ** անձային Վահանայապետն 'ի տեղին նուիրեալ զգաստ կղերց և պաշտօնէից ”: Ըստ որում և երկնաւորն քահանայապետ զառաջին երիցունոն 'ի գլուխ լերինն թաքօրական , զկազմից վկայութեանն խորանի զմեծն **ՍՈՎԷՍ** , և զսեղանակազմն Հեղիաս զնախանձայոյզ փառացն այ 'ի մարգարէից անտի : Իսկ զ**Ս** էմն անուանեալ հաւատոյ , և զորդինն Որոտման 'ի մերձաւոր ականատեսացն իւրոց : Որոց փոխանակ ճառեցելոյ 'ի նոցանէ տաղաւարացն՝ զամպեղէն և լուսերանգ կամարն երկնի ցուցանէր : Որպէս զի յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի խորհուրդն եկեղեցւոյ , զոր 'ի վերայ նուցունց իսկ շինել հանգերձեալ էր զհամագումար կաթողիկէսք , ըստ առաքելոյ՝ զի ասէ , “**Շինեալք 'ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից** ” :

“**ԵՆ** առեալ քարինս երկոտասան անտաշս ”: Ըստ որում և **ՅԵՍՈՒՆ** աւետան 'ի միջոյ **Յորդանանու** 'ի վկայութի անցից ժողովրդեանն ցամաքաւ ընդ **Յորդանան** : Եմանապէս և տէր մեր զերկոտասան աշակերտան 'ի հոսանուտ վայրէ կենցազոյս առեալ 'ի վկայութիւն խորհրդական անցիցն հեթանոսաց ընդ ջուր մկրտութե աւազանին . որոց և ասաց , “**Գնալ ցէք և մկրտեցէք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ** :

Իսկ սաղմոսեւն 'ի սոյն խորհուրդ նպաստաւորի , “**Սեծ է տէր և օրհնեալ է յոյժ** ” վասն սկսման մեծախորհրդութեա . “**Վաղաք այ և լեառն սուրբ նորա** ” , այսինքն , հանգոյն երկնի բարձրագոյնս այս

1 Haec est Pontificalis, seu secunda Ritualis partis rubrica, quae non secus ac ritus est ab Johanne Mantacunensi seq.v. ar-

SERMO I.

Explanatio Ritûs jaciendi Ecclesiae fundamentum.

CONGREGAT divinus Pontifex in locum initiatum Cleri Ministrorumque choros ¹. Juxta id et caelestis Pontifex ² primos Presbyteros in cacumen montis Thabor; constructorem tabernaculi testimonii magnum Moysen, et arae erectorem Heliam zelotypum gloriae Dei ex ipsis Prophetis, Petrum vero, fidei Petram nominatum, et filios tonitruï ex proximis oculatis testibus ejus: quibus pro enarratis ab eis tabernaculis aulam caeli ex nubibus conflata ac luculenti coloris ostendebat. Ut per duos ac tres testes confirmetur mysterium Ecclesiae, quam super illos utique aedificaturus erat, ex universis congregatam Catholicam sanctam; juxta Apostolum dicentem: *Ædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum* ³.

Et accipiuntur duodecim lapides nondum politi. Quemadmodum et Josue filius Nave de medio Jordanis in testimonium transitûs populi per arida in Jordane: item et Dominus noster duodecim Discipulos ex latente spatio hujus vitae sumens in testimonium mysticae Gentium transfretationis per aquam baptismatis lavacri; quibus etiam dixit: *Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti* ⁴.

Psalmodia quoque huic mysterio favet; *Magnus est Dominus, et laudabilis nimis* ob magnae istius caeremoniae exordium. *Civitas Dei, et mons sanctus ejus:* idest, ad caeli similitudinem est excelsum hoc myste-

meniorum Catholico prolata.

² Supple congregaverat.

³ Ephes. 2. 20.

⁴ Matth. 28. 19.

խորհուրդ . զի Հաստարմատ ցնծասցէ ցնծութիւն
ամենայն երկիր , ըստ երկնայնոցն խրախուծեանն 'ի
լեռնէ Սիոնի մինչև 'ի կողմանս հիւսիսոյ քաղաք
լինել թագաւորի մեծի , և տաճարն նոր կենդանոյ :
Օր որպէս լուաք 'ի մարգարէիցն , սոյնպէս և տե-
սաք , զի նա խորհրդական վիմօք Հիմնեցոյց զսա :

Եւ միւսն ևս սաղմոս՝ « Սիրելի յարկ նոն զօրուէց ,
անուանէ , և փափաքելի բնակութի՝ որոց « Սիրտ և
մարմին ցնծասցեն առ նա կենդանի » : Սինչ զի ե-
րանելի լինել բնակելոյ արժանաւորացն . և որ 'ի սոյն
խսկ յարմարի՝ « Հաճեցար տէր ընդ երկիր քո » , զոր
նուիրեցաքս տեղի բնակութե . յորում դարձուցես
զգերութի մեր՝ որ 'ի բանսարկուէն , և թողցես 'ի
սմա զանօրէնութի ժողովրդեան քո , և ծածկեսցես
մկրտութեն ջրով զմեզս սոցա : Եւ դարձեալ կեցու-
ցես զմեզ կրկնապատիկ նորոգմամբ , զի ժողովուրդ
քո լեալ՝ ուրախասցուք 'ի քեզ յաւերժապէս :

Եւ և զՀիմնուս նորա բացածանուցանէ զկնի սորին
սաղմոս , « 'ի լեռնս նորա » , զոր 'ի Սինս հիմնա-
ցեալ արմատացոյց 'ի միտմն Սոլսեսի , բայց « Սիրեաց
զդրուս Սիոնի » , ուստի և ետ զփրկուի նորոյս Իւ-
րայելի , « քան զառաջին յարկն Յակոբայ » , զխո-
րանն և զտաճարն , զորմէ և « փառաւորեալն խօսե-
ցաւ » , վասն սորա հոգեկիր մարգարէիւքն քաղաք
լինել կենդանւոյն նոր :

Եւ զկնի սաղմոսացս քարոզէ սրկաւազն . « Եւ ևս
խաղաղութե , « Սինդրեսցուք հաւատով » , յաջողել
զգործս ձեռաց մերոց 'ի հաճոյս իւրոց կամաց : Եւ
երիս ասել Տէր ողորմեա՛ , խնդրուածք են խորհր-
դականք , զի սկզբամբ և միջոցաւ և աւարտմամբ
ողորմութի նորա մնասցէ առ մեզ :

Եւ ապա հաստատեն վէմ մի 'ի մէջ բեմին , յօ-
րինակ հոգեւոր վիմին , որ հատաւ 'ի նոր լեռնէ ան-
տի , և ելից ինքեամբ զբոլորեսին :

Իսկ զերկոտասան քարինն առեալս՝ նախ լուսնան
ջրով , և ապա գինով . նկարագրեն սոքա զերկոտա-
սան առաքեալն , զորոց լուաց տէրն զօրմն 'ի վերնա-

rium. Quia *robustae radices exultet exultatione omnis terra*, juxta caelestium laetitiam, a monte Sion usque ad latera Aquilonis civitatem fieri Regis magni, templumque Dei viventis. Nam *sicut audivimus a Prophetis, sic et vidimus*, quia mysticis lapidibus Deus *fundavit hanc*.

Alter autem Psalmus *dilectum tabernaculum Domini virtutum* appellat, et *optatum habitaculum* eorum, quorum *cor, et caro exultant in Deum vivum*: ita ut sint beati, qui illius habitatione fuerint digni. Rite huic aptatur illud: *Dilexisti, Domine, terram tuam*¹, quam dicavimus tibi locum habitationis; in qua *avertes captivitatem nostram* a diabolo factam, et *remittes in hac iniquitatem plebis tuae*, et per baptismi aquam *operies peccata istorum*: atque iterum salvabis nos duplici renovatione, ut populus tuus effecti laetemur semper in te.

Idipsum ostendit sequens Psalmus, *Fundamenta ejus in monte sancto ejus* esse, quae in Sina radicitus fundata inseruit in mente Moysis. *Dilexit tamen portas Sion*, unde et salutem dedit novo Israël, *super prisca tabernacula Jacob*, tabernaculum et templum. De quo et *gloriosa ipse locutus est* per Prophetas Spiritum gerentes, *civitatem esse Dei vivi*.

Post Psalmos istos praeconizat Diaconus: *Et etiam pacis: Fide poscamus, ut prosperet opus manuum nostrarum ad voluntatis suae placitum*: terque dicitur: *Domine miserere*; quae sunt mysticae preces, ut per principium, medium, et finem (*operis*) misericordia ejus apud nos maneat.

Deinde statuunt *petram unam in medio Sanctuarii*: ad exemplar spiritualis lapidis de sancto monte abscissi atque de se universum implentis.

Assumptis autem duodecim lapidibus, eos antea lavant aqua, deinde vino. Delineant isti duodecim Apostolos, quorum pedes lavit Dominus in coenaculo,

¹ Psalm. 84.

տանն, և ապա գինեաւ անապատկանաւ զմայլեցոյց, 'ի յիշատակ ջրոյն և արեանն՝ զոր բղխեաց 'ի կողից իւրոց : Իսկ յետ յարուէն ասաց նոցա մկրտիլ 'ի հօւր և 'ի հօգին տբ, և մկրտել զհեթանոսս յանուն տբ Եւրորդուէն խորհրդական ջրով աւազանին : Իսկ դնելն զքարինմն 'ի չորս անկիւնս եկեղեցւոյն՝ նշանակէ զնոցին ընթացս 'ի չորս անկիւնս աշխարհի, և պատշաճիլ հաստատութեք 'ի հիմն տաճարի այ, որ եմք մեք, 'ի նոսա խարսխեալ, և նոքա 'ի գլուխն Վրս :

Եւ ուխտն առաջի երթայ զպատերօք և խնկովք՝ լուսաւոր իմաստիցն խորհրդովք, և անուշաբուրիչ վարուք և աղօթիւք :

Եւ զկնի այսորիկ ընթեռնուին եպիսկոպոսին զազօթան՝ զբոլոր ուխտին առեալ զազօթս նուիրէ առաջի այ. և ապա հրամայէ առնուլ զգործի բրեւոյն, և զչափ որքանուէ շինուածոյն, և ծրագրէ զտեղին, ըստ տեսլեանն Եզեկիէլի վասն տաճարին, և սրբոյն Վրիգորի արուեստականութեան վկայարանացն սրբոց, առ 'ի գեկուցումն անչափն այ առնել իւր յարկ և սրբարան զչափաւորեալս ընութիւն՝ մշտածաւալն և անվայրափակն ընութի :

Իսկ օծանելն զքարինմն անայնոյն մեռնաւ՝ վերակոչմամբ խորհրդական Երրորդութեն, քանզի օծան նոքա 'ի Սիոն հոգւոյն այ, ըստ նոն՝ թէ, « Իսկ մկրտիցիք 'ի հօգին տբ » : Եւ երիցս ամէն ասելն՝ զաւմենայն զմերս ամենակալին այ խոստանալն է, այնմիկ որ ամենայն է յամենայնի : Իսկ սաղմոսն կցորդիւ՝ « Օ գործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա », ըստ շինուածոյն գործոյ և զամենայն գործս ուղղութեան ըստ կամացն այ յաջողել աղօթի :

Իսկ ընթերցուածքն շարամանեալ խորհրդովք համաձայնին նախակարգութեցս : Եւ յայէս և Տէր լոյսն սաղմոս, և աւետարանն սովիմբք խորհրդածին : Եւ քարոզն Սյան 'ի վերուստ և աղօթքն զխա

1 Seu mero.

2 Haec martyres sunt Ripsime et Cajana aliaeque multae Virgi-

nes in Armeniâ sub Tiridate martyrio coronatae, in quarum honorem duo templa aedificavit S. Gre-

posteaque vino incorrupto ¹ illos potavit ad fruitionem, in memoriam aquae et sanguinis, quem de latere suo fecit scaturire. Post resurrectionem autem dixit eis baptizari in igne et Spiritu Sancto, ac per mysticam lavacri aquam baptizare Gentes in nomine Sanctae Trinitatis. Porro lapides illi ad quatuor Ecclesiae latera ponuntur, ad significandum eorum cursum ad quatuor mundi latera, eorumque firmam computationem ad templi Dei fundamentum, qui sumus nos, in eis, iique in capite Christo, firmati.

Clerus autem antecedit cum luminibus et incenso; cum splendentium sententiarum consiliis, atque sua-violenti vitâ, et oratione.

Post haec orationem legit Episcopus, ac totius cleri preces sumens easdem coram Deo offert. Deinde jubet accipere instrumentum fodiendi, et mensuram quantitatis aedificii ac locum delineat, juxta Ezechielis visionem de templo, atque sancti Gregorii architecturam de sanctarum Martyrum ² basilicis: ut ostendatur, quod immensus Deus tectum sibi et sanctuarium facit mensurabilem nostram naturam, quum ipse sit semper extensa, et nequaquam spatio concludenda natura.

Unctio autem lapidum divino chrismate cum mysticae Trinitatis invocatione; quia illi in Sion uncti fuerunt Spiritu Dei, juxta illud; *Vos baptizabimini Spiritu Sancto* ³. Porro dicere ter *Amen*, est omnia nostra omnipotenti Deo polliceri; illi, qui est omnia in omnibus. Psalmum autem decantare cum antiphonâ: *Opera manuumstrarum dirige*, idem est atque orare, ut juxta aedificationis opus omnia quoque probitatis opera secundum Dei voluntatem prosperentur.

Lectiones autem mystice connexae praemissis consonant. Item et Psalmus: *Dominus illuminatio*, et Evangelium eandem praeseferunt mystagogiam. Praeconium quoque: *Pro supernâ*, cum oratione, pacem

gorius Illuminator, pro ut in celeberrimâ illa, quam habuit, vi-

sione sibi fuerat ostensum.

³ Act. 1. 5.

դադուութիւնն այլ քարոզէ, և աղօթել ուսուցանէ: Այլ դարձեալ քարոզէ սարկաւազն, խնդրեսցունք հաւատով. և եպիսկոպոսն օրհնուի և փառս համառօտէ Հօր և Արդար և Հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտենից: Այսինքն զի օժանդակութիւնն այլ և օրհներգութիւնն զգուշուի մատչելի է ՚ի սկիզբն անժամանդն գործոյ:

«Այլ նոյն հետայն առնու զբրին եպիսկոպոսն, և նախ ինքն հարկանէ զնուիրեալն երկիր. և ապա տայ ցարուեստաւորսն», : Այսինքն զի տէր ինքնին ձեռն ՚ի գործ արկ բրել և խել ՚ի ընութենէ աստի զփուշս խոցոտիչս, մալեալ և կակղեալ չարչարանօք խաչին, և սերմանել ՚ի մեզ զբանն հաւատոյ և նմանօրէն կրօնիցն խաչակցութե: Ասկ երիցս հարկանեն՝ նշանակէ յերիս հատածս ժամանակաց տպաւորել զխորհուրդն եկեղեցւոյ, խորանաւն վկայութե, և տաճարաւն Աղոյմոյնի, և միւսանգամ նորոգմամբն Օրաբարեղի: Ասկ զի չորս երիս անգամ ՚ի կողմանսն չորեսին, որ յերկոտասանս բովանդակին թիւս, ըստ քարանցն թուոյ՝ ՚ի խորհուրդ երկոտասանիցն առաքելոց՝ և գլխաւոր անդամոց մարդոյ. և զի գերակատար արուեստիւ սաքան զայլն ցուցանի թիւս, կէս ունելով զվեցեակն, և չորս գերիսն, և երեք զչորսն, և մի զերկոտասանն, յորում թուի՝ լիանայ լուսինն, և կատարին օրէնքն ի՛՛՛ն ՚ի շինիչն եկեղեցւոյ:

«Այլ մտանեն ՚ի ժամ ՚ի տեղւոյ սեղանոյն», : Վասն զի անդր աւարտի բոլորումն խորհրդոյ: Այլ ասեն աղեղու արուեստի՝ «Հիմունք նորա ՚ի լեառն քննութե», : Հիմունք եկեղեցւոյ են օրինակքն առաջինք, դրախտն այլ, և տապանն նոյեան, խորանն Աբրաամու, և զոր ետեան Յակոբ, ցուցեալն Առաքելի ՚ի Սինայ, և զոր կանգնեացն յանապատին: Այսպէս ՚ի հիմունք ՚ի սուրբ լեառն Արմէն, և յերկնաւորն Արուստղէմ աւարտին. վասն որոյ և կատարումն հիմնարկութե եկեղեցւոյ աստանօր դադարէ, «Այսինքն ՚ի վերուստ քա-

1 De hujusmodi numerorum supputationibus ex Philone de-

Dei annuntiat, atque orare docet. Iterum praeconizat Diaconus : *Fide poscamus*. Episcopus autem abbreviat: *Benedictio, et gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto in saecula saeculorum*; quippe quod per Dei auxilium, et per benedictionis diligentiam oportet accedere ad exordium opus divinitus traditum.

Mox ergo ligonem accipit Episcopus, ipseque prius caedit dicatam terram, et postea illum operariis dat; quia Dominus ipse manum operi admovit, ut foderet evelleretque ab hac naturâ sauciantes spinas, emulcens ac emolliens per Crucis passionem; utque in nobis verbum fidei, et concrucifixionis, juxta professionem, seminaret. Triplex autem caesio designat, quod tribus temporum sectionibus expressum fuit Ecclesiae mysterium, per tabernaculum testimonii, per templum Salomonis, et per Zorobabelis restorationem. Quatuor autem ter per quatuor latera numeris duodecim comprehenduntur, juxta lapidum numerum, ad symbolum duodecim Apostolorum, praecipuorumque hominis membrorum: et quia perfectissimâ supputatione iste supra caeteros numeros ostenditur, dimidium habens sex, et quater tria, terque quatuor, semel autem duodecim; quo numero plena efficitur luna, lexque in Christo Ecclesiae aedificatore adimpletur¹.

Incipiunt liturgiam in loco altaris; quoniam ibi mysterii implementum perficitur; et dicunt Alleluja modulatione productâ. Fundamenta ejus in monte sancto suo. Ecclesiae fundamenta sunt antiqua exempla, Paradisus Dei, et Arca Noè, Tabernaculum Abrahæ, et quod vidit Jacob, ostensum Moysi in Sinâ, et quod erexit in deserto. Haec fundamenta in monte sancto Sion, et caelesti Jerusalem perficiuntur: ideo jacendi fundamenti Ecclesiae perfectio hîc desinit per Praeconium: Pro superna, per Lectiones, et per

sumptis videantur quae superius diximus in adnot. num. 1. p. 55.

րողաւն , ընթերցուածովք , և աւետարանաւն 'ի փառս Վ՛թի այ օրհնելոյն յաւիտեանս :

(( )) ԲՀԿԿԻՖ Կարալէն Եկեղեցւոյ :

“ ՍՏԱՆԵՆ ԵՐԵԿՈՅԻՆ 'ի Հսկումն յեկեղեցին „ . զի արթունս և զուարթունս պարտին լինել՝ որք յարդարեն զինքեանս տաճարանալ այ , Հսկել սաղմոսիւք , և հոգեւոր երգովք 'ի համագումարմանն տեղւոջ :

“ Իսկ 'ի վաղուեանն յերրորդում ժամու ժողովին դարձեալ եպիսկոպոսն և քահանայքն և սարկաւագունքն յեկեղեցին , և զսեղանն դնեն 'ի մէջ եկեղեցւոյն „ : Եւ զայն խորհուրդ սորանկարագրի 'ի մարդն առաջին , զի ըստ պատկերի այ արարաւ , և եղաւ 'ի մէջ դրախտին : Իսկ եպիսկոպոսն և դառք պաշտօնէիցն շուրջ զսեղանովն՝ խորհուրդ տնօրէնութեանն Վ՛թի . զի առ նմին իսկ նկատեալ ցուցանիւր , սպասաւորեալ յերկնաւորացն Էութեանց՝ որ շուրջ կան զնովաւ . այլ և բանակք հրեշտակաց տեառն շուրջ էին զառաջին ստեղծուածովն : Իսկ ժողովուրդն արտաքոյ կացեալ՝ զանասնոց և զգազանաց ունի նշանակ . զի էին նոքա արտաքոյ ձծատունկն դրախտի :

Եւ սկսանիւ եպիսկոպոսին զսաղմոսն , կցըդիւն՝ “Տէր սիրեցի զվայելութի տան քոյ„ . վամն զի սիրելի էր Բանին այ՝ պատկերին իւրոյ մնալ 'ի փափկութեն վայրի , որպէս և այժմ սիրեաց նա տաճարացուցանել ինքեան զմերս կազմած , ըստ նախադուշակ մարգարէութեց , երգոց , և ընթերցմանց , և հրեշտակական երգոց աղեղովին : Եւ կնի աւետարանն , քարոզն , և աղօթք քահանայական՝ զեկուցիւք են հնոյ կտակին ընդ նորոյս շարամանութեան , վամն միոյ և նորին խորհրդոյ հրեշտակական միջնորդութիւն առաքելոց և մարգարէից , որոց առաջի կայ սեղանն հոգեւոր :

“ Եւ ապա առեալ զսեղանն սպասաւորքն հանեն

Evangelium ad gloriam Christi Dei benedicti in aeternum.

(Benedictio Ecclesiae nuper aedificatae.)

INTRANT *vespere ad vigilias in Ecclesiam*: quia vigilantes hilaresque esse debent, qui comparant se ipsos, ut sint templum Dei; atque Psalmis, et canticis spiritualibus vigilare in loco congregationis.

Mane autem horâ tertiâ congregantur iterum cum Episcopo Sacerdotes, et Diaconi in Ecclesiam, atque altare collocant in medio Ecclesiae. Primum ejus mysterium figuratur in primo homine; nam secundum Dei imaginem factus, in medio Paradisi fuit collocatus. Episcopus autem, ministrorumque chori circa altare (*designant*) mysterium dispensationis Christi; quia prope illud utique visibilis ostendebatur, cui caelestes eum circumdantes substantiae ministrabant. Castra quoque Angelorum Dei primam creatorem circumdabant. Populus autem foris stans animantium ferarumque symbolum praesefert; illa enim extra paradisum a Deo plantatum debebant.

Episcopus autem exorditur Psalmum cum Antiphona: Domine, dilexi decorem domus tuae: quia gratum erat Verbo Divino, imaginem suam in voluptatis loco permansisse: quemadmodum nunc etiam gratum fuit illi, templum sibi nostram plasmationem efficere, juxta praedictas prophetias, hymnos, et lectiones, angelicosque cantus. Porro post *Alleluja*, Evangelium, Praeconium, et Oratio sacerdotalis designant veteris Testamenti connexionem cum novo; pro uno eodemque mysterio, per angelicam mediationem Apostolorum, et Prophetarum, in quorum conspectu est altare spirituale.

Post haec ministri accepto altari, extra portam illud

արտաքոյ դրանն , : Բստ նախագոյն իմացմանցն՝ մարդն է առաջին , զինի պատուիրանազանցութեն արտասահմանեալ՝ի դրախտէ անտի անձային վճռաւ . և փակել դրանն այն է՝ զի հրամայեաց անձ բոցեղէն սերովբէիցն պահել զմոռտս նորին : Իսկ ըստ տնօրէն նուութեն խորհրդոյ՝ այն իսկ է , զի ՚ի տանն հայրենի նկարագրեալ էր այսր խորհրդոյ զօրուի . և ել Րանն բարի ՚ի ծոցոյն հայրենի , և բնակեաց նա ՚ի կուսին յորովայնի . և ել առ մեզ հրաշականն ծննդեամբ՝ երկրորդ եղեալ լ՝ քամ փոխանակ առաջնոյն յանցաւորի . և արտաքոյ դրանն չարչարեցաւ անպարտականն այնոցիկ կրից և մահու , զի զգատապարտութիւն բոլորից բարձցէ յանցաւորաց :

Եւ մեք զնախատինս նորա յանձին բարձեալ պարծանօք չարչարակցութե շուրջ զսեղանոջն սրբով եղիցուք . յաղերս մաղթանաց սկսանիմք նուագօք մարգարէութեն , “ Եւր մեզ տէր , լուր ” . և ՚ի գլխոյ սաղմոսին աշտիճանաց սկսանելով տուն առ տուն զլուր մեզ տէրն , ըստ նախկնագոյն մարգարէիցն հայցէ քահանայութիւն յայ , լսել ձայնի պաղատաւ նաց նուաղաձայն հիւանդացելոյ բնութեն :

Եւ ՚ի փառս տալն վերացուցանելն զսեղանն , և յառաջ տանելն ՚ի դուռնն կոյս՝ բարձրանալն է մտօք սրբոց նահապետացն յերկրայնոցս , և փափաքանօք ՚ի տան այ գտանիլ : Եւ երիցս կրկնելն զնոյն՝ զմըչ տամուռնչ աղօթմն նշանակէ , զոր ՚ի սկզբան՝ ՚ի միջոցի՝ և ՚ի կատարածի կենաց նուիրեցին այ :

Իսկ երկրորդն կցուրդ՝ “ ( ) զնեա՛ մեզ տէր , օգնեա՛ ” այս զմարգարէիցն ակնարկէ զաղաչանս վասն ՚ի վայր անկելոյ բնութեն : Օ ի ինքն իսկ՝ որ եհարն վասն յանցանաց , եկեսցէ և յարուցէ և բժշկեսցէ զհարուածս վերացն . որոց ՚ի բարձուռս համբարձեալ զտեսլարանս մտացն՝ յօգնութի զբարձրեալն աղերսէին : Եւ դարձեալ վերացուցանելն զսեղանն , և զսպասս նորին , և մերձ տանել ՚ի դուռն , զեւ վերամբարձ և զմերձաւոր խորհուրդն նշանակէ , որ առ

deferunt. Juxta primum sensum significat primum hominem post mandati transgressionem expulsum per divinam sententiam a paradiso. Clauduntur autem portae, quippe quod flammeis Seraphim praecepit Deus, ut ingressum illius custodirent. Verum juxta dispensationis mysterium hic est sensus; quia in domo paternâ fuerat delineata hujus mysterii vis, et egressus est Verbum bonum de sinu paterno, atque habitavit in utero Virginis, venitque ad nos per mirificam nativitatem, secundus Adam factus pro primo praevaricatore: atque *extra portam passus est* ¹, qui hujusmodi passionum ac mortis non erat reus, ut omnium reorum tolleretur reatum.

Nos autem ignominiam ejus super nos ferentes in crucifixione gloriati, circa sacrum altare stamus, ac rogationis supplicationem incipimus per prophetiae modulationem: *Exaudi nos, Domine, exaudi:* atque ex capite Psalmi graduum incipientes alternatim: *Exaudi nos, Domine*, juxta pristinos Prophetas poscit a Deo Sacerdotium, ut infirmatae naturae nostrae exaudiatur vox deprecationis exili sonitu prolatae.

Altaris autem elevatio in gloria, referenda, ejusque delatio ad portam significat, quod mente a terrenis elevati sancti Patriarchae in domo Dei reperiri cupiebant. Ter autem idem iteratur, ad monstrandam incessabilem orationem, quam in principio, in medio, et in fine vitae Deo obtulerunt.

Porro secunda Antiphona, *Adjuva nos, Domine, adjuva*, Prophetarum indicat preces pro naturâ nostrâ humi dilapsâ: ut ipse, qui ob delictum percusserat, veniat et erigat et sanet vulnerum plagas: unde in altum extolles mentis visionem Altissimum suppliciter in adjutorium invocabant. Atque iterum altaris elevatio cum apparatu suo, ejusque delatio prope ad portam significat, altius adhuc et propinquius fuisse mysterium; quia veniens ad por-

¹ Hebr. 13. 12.

դուրս եկեալ հասեալ էր մեր փրկութիւն 'ի լրումն ժամանակաց խորհրդոյն կատարման :

Իսկ երրորդ կցուրդն աղեղուիա զսպասաւորութի երկնաւոր զուարթնոցն տէրունական մարդեղունէն նշանակէ . յորում և մարդիկ համալծորդ նոցանց եղեալ , և զնոյն նուազ օրհնութե 'ի բերան առեալ միեղինաբար փառք 'ի բարձունս վերաձայնեն արարողին զեաղաղուն տիեզերաց : Եւ երիցս երեք՝ որ է ինն , երգելն զսաղմոսն՝ ըստ ինն դասուց հրանիւթիցն յեկեղեցի դասակարգիլ զպաշտօնեայնն նշանակէ : Վարձեալ և վերացման սեղանոյն խորհուրդ յայսմ նուագի զբարձրագոյն և գերահրաշ սքանչելեացն ունի տարացոյց 'ի խոնարհութեն մարմնի :

Եւ մօտ առ դրանն եղեալ սեղանն , սկսանին 'ի թիւ զհարիւրուտանս և եօթն սաղմոսն՝ « Եոստովան եղերուք ձեռն , զի բարի է » , և դարձեալ կրկնել կցըրդիւ , « Բաց մեզ տէր , բաց » , մինչև ցայն վայր՝ « Բացէք ինձ զդրունս արդարութե » , և կցուրդն կրկնակի՝ « Բաց մեզ տէր , բաց » , հառաչանք է սրտառուչ մարգարէիցն՝ աղամածնացս քաղաքակիցս լինել երկնախումբ բանակացն՝ ողորմութե բացողին զդրունս քաւութե առաքի մեր : Եւ որպէս առաջին սաղմոսն պաղատանք է սրբոց նահապետացն առ Հայր , և երկրորդն առ Որդի՝ մարգարէիցն , իսկ երրորդն առ Հոգին սուրբ՝ սպասաւորաց բանին . նոյնպէս և այսր սաղմոսի երեքնեքն է , առաջինն մեղմ ձայնիւ սրբտիւ սրբով մաղթանք նահապետացն . և կրկնեն բարձրագոյ ձայնիւ՝ աւետաւորացն Սիոնի է բարձրացուցանել զբարբառ , զի մոցուք 'ի յարկս սրբուէ՝ նորա արդարութե , և ասացուք՝ « Եւս դուռն ձեռն է , և արդարք մտանեն ընդ սա » :

Իսկ 'ի ներքս մտեալ սեղանոյն քահանայիցն և պաշտօնէից՝ նշանակէ առեցելոյն 'ի մէջ մարդոյ՝ իւրովք սպասաւորօք յերկնայինն մտանել յառագաստ՝ փոխանակ արտասահմանութեն մերոյ 'ի դրախտէն կենաց : Իսկ ձեռնագրելն խաչիւն զդուռնն , և ապա

tas prope erat nostra salus in plenitudine temporum perfectionis mysterii.

Tertia autem antiphona cum *Alleluja*, caelestium Vigilum ministerium quoad dominicam Incarnationem designat: in qua et homines illis conjuncti, eandemque laudis melodiam ore sumentes, unanimiter: *Gloria in excelsis* vociferant ei, qui pacem fecit in orbe terrarum. Ter autem tripliciter, novies videlicet, Psalmus cantatur ad ostendendum, quod secundum novem Igneorum Hierarchias ordinati sunt in Ecclesiâ ministri. Praeterea mysterium quoque elevationis altaris hac vice, altioris ac perquam stupendi miraculi in carne humilitatis habet symbolum.

Prope itaque ad portam collocato altari, incipiunt (Clerici) recitare Psalmum CXVII. *Confitemini Domino, quoniam bonus est*; et iterum repetunt per Antiphonam: *Aperi nobis, Domine, aperi*, usque ad illum versiculum: *Aperite mihi portas justitiae*. Antiphonae autem repetitio, *Aperi nobis, Domine, aperi*, est anxiosa Prophetarum suspiratio, ut nos Adami-genae per misericordiam illius, qui coram nobis propitiationis januam pandit, caelestium agminum cives efficiamur. Sicut autem primus Psalmus est sanctorum Patriarcharum deprecatio ad Patrem, et secundus Prophetarum ad Filium, et tertius Ministrorum Verbi ad Spiritum Sanctum; idipsum intellige et de triplici hujus Psalmi repetitione. Prius submissâ voce est Patriarcharum ex mundo cordesupplicatio: replicatio autem elatâ voce est exaltatio vocis Evangelistarum Sionis, ut per justitiam intremus in tabernaculum sanctitatis suae, et dicamus: *Haec est porta Domini, justi intrabunt in eam*.

Sacerdotum autem ministrorumque ingressio cum altari est indicium, quod loco nostrae de paradiso vitae proscriptionis susceptus ex nobis homo¹ intrat cum ministris suis in caelestem thalamum. Cruce vero signatur porta, et postea aperitur; quia per Cru-

¹ Christus nempe ea nostrâ carne homo factus.

բանալ, վաճառի խաչիւն երացաւ՝ զգորախտին մոռնալ և զերկնային առաքաստն ։

Եւ զի յեկեղեցին փոխեն զկարգս սաղմոսին՝ առաջինդ ասելով զվերջինն, « Ուրախ եղէ ես՝ ոյք ասէին », աղեղուիա կցրդիւն, քանզի յերկնաճեմ՝ առաքաստին հաւասարիմք հրեշտակական օրհնութեցն, սակայն զի եմք տակաւին 'ի վերայ երկրի՝ կարօտիմք օգնականութեան աղօթից, և սակս այնր ասեմք 'ի կցրդին միւսում, « ( ) քնեա՛ մեզ, տէր . և համբարձի զաչս իմ՝ 'ի լերինս », 'ի տէրն հրեշտակաց, 'ի հրեշտակս և յարդարոն առաջինս, « Ուստի եկեալ է ինձ օգնութիւն », : Եւ զի նեղուիք է մնալ մեզ 'ի տան նյ, և լսելի առնել զձայն պաղատանաց, ժտեմք աղերսական ձայնիւ, լուր մեզ տէր, քանզի յորժամ հրեշտակաց սպասաւորութեամբ ծանօթացաք նձայնոյ խորհրդեանն, և նոքին ևս ծանեան եկեղեցեաւ զբազմապատիկ իմաստութին նյ, որպէս առսէն Ղապրեալ ։

Եւ որպէս արտաքոյ դրանն ըստ փոփոխման սաղմոսացն փառս տալովն յառաջ մատուցանեն զսեղանն ըստ խորհրդոյն վերագրութեան, նմանապէս և 'ի ներքս ըստ փոփոխման սաղմոսացն յառաջ կոյս առբեմքն տանին զսեղանն : Իստ որում և տէրն շրջեցաւ 'ի տան ընտելութեան մերոյ՝ մարմնովն, զոր առն 'ի մէնջ . և ապաքինեալ զմեզ 'ի վնասողացն ախտից պանչելի զօրութիւնք և կենարար բժշկութիւնք, մերձեցաւ աչաւ կերտօքն յարուսաղէմ . և հրամայէր երթալ և պատրաստել խորհրդականն ընթրիս : Իսկ նոցա զուարթացեալ առ պատրաստութիւն հաղորդելոյ ընդ նմա՝ 'ի տօնին՝ 'ի դէպ էր ասել « Սիրտ իմ և մարմին իմ ցնծասցեն առ նձ կենդանի », : Իստ այնմ և այսմ խորհրդական սեղանոյ սպասաւորք՝ քահանայք և պաշտօնեայք նուագեն և ասեն, « Սիրտ իմ և մարմին իմ ցնծասցեն առ նձ կենդանի », . սիրտ զհոգին նշանակելով, քանզի առաջնապէս զգայ զուրախութիւն, և ազգէ յանդամս մարմնոյն ։

Եւ նախ 'ի թիւ ասել՝ զծածուկս սրտին երախայ

cem Christus paradisi ingressum, et caelestem thalamum aperuit.

Quoniam autem in Ecclesiâ mutant Psalmi ordinem, in primo loco ultimum collocantes, *Laetatus sum in his, quae dicta sunt*, cum Antiphonâ *Alleluja*; quippe in caelesti thalamo communicamus Angelicis laudibus; attamen quia in terrâ adhuc degimus, orationis auxilio indigemus; ideo dicimus in alterâ Antiphonâ, *Adjuva nos, Domine*, atque: *Levavi oculos meos in montes*, ad Angelorum Dominum, ad Angelos, et ad justos primos; unde *veniet auxilium mihi*. Quia vero per tribulationem opus est nobis permanere in domo Dei, et auditam facere vocem deprecationis; supplici voce postulamus: *Exaudi nos, Domine*. Siquidem quum per Angelorum ministerium agnovimus divinum mysterium, illi quoque per Ecclesiam cognoverant *multiformem Dei sapientiam*, quemadmodum dicit Apostolus ¹.

Sicut autem juxta Psalmorum mutationem gloriam exhibentes deferunt altare extra portam, secundum superius expositum mysterium; similiter et intus juxta Psalmorum commutationem admoventes deferunt altare in Sacellum. Quo pacto et Dominus noster per carnem ex nobis assumptam ambulavit in domo hujusce nostrae naturae: nosque per mirificas virtutes ac salutare sanationes curans a nocuis morbis, quum appropinquasset Jerusalem cum discipulis, jussum dedit eis, ut irent, et pararent mysticam coenam; illi autem hilares facti ob praeparationem communicandi cum ipso in festivitate, jure poterant dicere, *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Eodem pacto et huic mysticae mensae inservientes Sacerdotes et ministri concinunt ac dicunt: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Per cor indicantes animam, quia primitus laetitiam sentit, atque in membra corporis agit.

Porro mitius autea recitare, est arcanas cordis pri-

¹ Ephes. 3. 10.

րիս մատուցանել է նոյ, և ապա ձայնիւ շրթամբք ցնծութիւն արտաբերումն զուարթութեն հոգեւորի 'ի սրտէ անտի խորութեան :

Եւ դարձեալ 'ի թիւ, ըստ որում և վերացուցեալ զսեղանն 'ի բարձրութիւն բեմին . որպէս և տէր մեր սրբովք աշակերտօքն 'ի վերնատունն խորհրդոյ՝ շուրջ զսեղանոյն բազմեցոյց զնախածանուցեալսն իւր, և զուարթացոյց զսիրտս նոցա անզրաւական ուրախութիւն : Եւ այնմ և այս սպասաւոր ակնկալովք կատարման ուրախարարն խորհրդոյ . որոց իրաւացի է ասել՝ « Հոգի իմ և մարմին իմ ցնծասցեն առ ձեռք կենդանի » :

Եւ 'ի բեմին քահանայքն բարձր ձայնիւ սկսանին զաղեղուն զհրեշտակականն երգ, քանզի երկնից նմա նի բեմն, և համբարձմանն (Յօի 'ի վերին սեղանն . զորով շուրջ կան քահանայքն՝ որ են հրեշտակք ին ամենակալի՝ և նուազեն զհրեշտակականն երգ . զի որպէս վերացաւ սեղանն յերկնանման տեղի, փոխեցաւ և կցուրդն յերգս հրեշտակաց :

Եւ դարձեալ միւսանգամ զնոյն սաղմոս երկրորդել 'ի թիւ և յելս աստիճանացն՝ ըստ այնմ խորհրդովքն է . որպէս հարիւր տասնևեօթն սաղմոսն առ դրանն :

Եւ ապա երիցս ձայնիւ ասելն՝ « Սեղան քո տէր զօրութեց », և 'ի նոյնն հաստատեն զսեղանն 'ի տեղւոյ իւրում, զերից սրբասացութեանց սերովքիցն՝ սրբոյ և զուգական խորհրդութեն զեկուցանէ զերգատրութիւն . զոր 'ի մարմնաւորութեանն խորհուրդ ին մերոյ (Յօի ետես Եսայի, և լուալ վնուազ սրբաասացութեն . որում և ձեռքանն վկայէ Յոհաննէս : « Օ այս ասաց Եսայի՝ մինչ ետես զփառս նորա » :

Եւ լուանալն և օծանելն զսեղանն՝ զմարմինն ին նշանակէ՝ օծեալ ձեռքութեան անձառ միաւորութիւն, նա և խորհրդով մկրտութեանն 'ի (Յորդանան, և աւրեամբն 'ի խաչին . վասն որոյ և ջրով նախ, և ապա գինւով . ըստ որում մի են ջուրն և հոգին և արիւնն :

mitias Deo offerre: deinde altius, est spiritualis hilaritatis per laetitiae labia ex cordis profunditate prolatio.

Iterum recitatio fit, altari ad Sacelli altitudinem elevato. Quemadmodum et Dominus noster cum sanctis discipulis in coenaculo mysterii, circa mensam discumbere fecit a se praecoguitos eorumque corda gaudio infinito laetificavit; sic et isti ministri expectant laetifici mysterii implementum; unde illis aequum est dicere: *Anima mea, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*¹.

In Sacello autem Sacerdotes altâ voce incipiunt *Alleluja*, canticum Angelicum. Coelo namque assimilatur Sacellum, atque Jesu ascensioni sursum ad sublime altare: circa quod stant Sacerdotes, qui sunt Angeli Domini omnipotentis, atque hymnum Angelicum concinunt. Sicut enim exaltatum est altare ad locum coelo similem, ideo et Antiphona in Angelorum hymnos commutatur.

Est quoque juxta idem mysterium vel ejusdem Psalmi repetitio, qui praeterea in ascensu graduum recitatur; non secus ac Psalmus CXVII ad januas.

Deinde ter dicere elatâ voce *Altare tuum, Domine virtutum*, eodemque tempore firmare altare in loco suo, trinas Seraphim hagiologias sanctae et coaequali Trinitati, canticis superadditis, designat. Quas in Incarnationis mysterio Domini nostri Jesu Christi vidit Isaias, audivitque hagiologiae melos: de quo et Johannes theologus testatur: *Haec dixit Isaias, dum vidit gloriam ejus*.

Altaris autem lotio et unctio significat Domini corpus per Divinitatem fuisse in unione ineffabili inunctum; ipsummet et lotionis mysterio in Jordane, et sanguine in Cruce. Idcirco aquâ prius, deinde vino²; juxta quod unum sunt aqua, et spiritus, et san-

¹ Psalm. 83. 3.

² Subintellige: *Lavatur altare*.

Եւ խափւն անապրելն՝ նոյն իսկ է խորհուրդ չար-
չարանացն, որ սրբեացն զմեզ : Եւ խաջն՝ ՚ի մէջ սե-
ղանոյն՝ չարչարեալն է վասն մեր : Եւ ասելն ձայնիւ ,
“( ) ծեր իւղով զգլուխ իմ ,” . իւղ զանձուլութիւն բանին
ասէ , և գլուխ մեր մարդկութիւն՝ զոր առն ՚ի մէջ ,
և միացոյց անձառապէս : ( ) որ իմացեալ մանկանց
եկեղեցւոյ զխորհրդոյն յեղանակ՝ նուազեն առ հայր
անձ . “ ( ) ծեր իւղով զգլուխ իմ ,” . ըստ այնմ ,
“ Լ լ ասն այսորիկ օծ զքեզ անձ անձ քո , ,” :

“ Եւ ապա դրոշմեալ սրբով մեռնաւան երկոտա-
սան (տեղիս) ՚ի վերայ գլխոյ սեղանոյն , , զի անմեկ-
նելի յինքեան խորհրդոյ արար ՚ի վերնատանն զեր-
կոտասան աշակերտան ըստ սեղանակցութեն . յորում
տեղում և յետ վերացմանն իւրոյ օծ զնոսա հոգւով
սրբով : Եւ երկոտասան ՚ի չորեսին դէմն սեղանոյն .
քանզի և մարգարէքն երկոտասանք խորհրդական
բանիւքն իւրեանց անմեկնելի են յայսմ սեղանոյ :
Եւ միոյ միոյ ասեմն , օրհնեսցի օծցի և սրբեսցի
սեղանս՝ շուրջանակի նշանադրոշմամբքն , քանզի
է օրհնութի՛ զի յայտնաբանութի թարգմանի ըստ
սրբոյն Ղալմիսիսեայ մեկնութեն , որ է յայտնութեն
հօտի խորհուրդ : Եւ զի և օրհնեաց զմեզ հոգւոր
օրհնութի՛ յերկնաւորս ՚ի ՎՊ՝ հայրն բարեխնամող
լինել մեզ քան և անարատս նովաւ , որ է օծ զմեզ հո-
գւով սրբով առհաւատչելի , որով հոգեղէնք հաս-
տատեցան : Իսկ օծումն խորանին զգլուարթութիւն
երկնայնոց զօրութեանցն նշանակէ , որք սպասաւոր
են օծելոյն ան , և խորհրդագգածք առ մեզ միառ-
նութեն ան :

( ) ծանի նմանապէս և տաճարն , որ եմք մեք՝
լեալք , և անուանեալք . վասն զի յորժամեղև ընդ-
մեզ լ մեմնուէղ , և հաւասարեաց արեան և մարմնոյ ,
և օծ հոգւովն սրբով ՚ի բնակութի ինքեան զներքին
մարդն : Իսկ արտաքոյ ելեալ օծմամբք բառակող-
մանի , զի և զմեր բառանիւթեայ մարմնս է օծ ին-
քեամք , որ և արտաքին անուանի մարդ , զգալի

guis. Crucis vero signum fit, ad commonstrandum mysterium passionis illius, qui nos sanctificavit; et Crux in medio altaris est ipsemet pro nobis passus. Quum autem dicitur elatâ voce: *Unxisti in oleo caput meum*¹, oleum Divinitatem Verbi significat, caput autem nostram Humanitatem, quam assumpsit ex nobis, sibi que ineffabiliter copulavit. Quod mysterii momentum intelligentes Ecclesiae pueri, concinunt ad Deum Patrem: *Unxisti in oleo caput meum*; juxta illud: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*².

Deinde sancto chrismate obsignatur duodecies altaris caput; quoniam per mensae communicationem inseparabiles a sui ipsius sacramento reddidit in caenaculo duodecim discipulos. Quo in loco, et post Ascensionem suam unxit illos Spiritu Sancto. Atque duodecies in quatuor altaris lateribus; siquidem et duodecim Prophetæ per mystica eorum verba sunt ab hoc altari inseparabiles. Qualibet autem vice dicitur: *Benedicatur, ungatur, et sanctificetur hoc altare*, dum circumquaque obsignatur: quia est benedictio, quæ *sermonis revelatio* interpretatur, juxta sancti Dionysii explanationem, hoc est, mysterium revelationis Jesu. Immo et *benedixit nos spirituali benedictione in caelestibus in Christo* Pater benignus ac providens, ut *simus nos sancti, et immaculati* per eum, qui nos unxit Spiritûs sancti pignoribus, in quibus Spirituales³ firmati sunt. Altaris autem unctio significat caelestium Virtutum hilaritatem, qui ministri sunt Dei Inuncti, atque conjunctionis Dei cum nobis sunt mystagogi.

Ungitur similiter et templum, qui sumus nos, facti, et nuncupati: quia dum fuit nobiscum Emmanuel, et communicavit sanguini et corpori, interiorum quoque hominem unxit Spiritu Sancto suo in sui ipsius habitaculum. Foras autem ungitur in quatuor partibus; quia et corpus nostrum quatuor conflatum elementis, quod et externus homo appellatur,

3 Spirituales substantiae, seu *Angeli*.

մկրտութեն մաքրութիւն և օծմամբ : Ղարձեալ ներքին կողմն տաճարին հրեայքն , և արտաքին հեթա-նոսք անխտրաբար տաճարացանայ : Եւ շինեցան « Ս վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից . զի որք 'ի Վրտ մկրտեցան , զՎրտ զգեցան » : Եւ 'ի հաւատմն Լքրաամիւ յարմարեալք՝ հաղորդք եղեն արմատոյն և պարարտութեան ձիթենւոյն , և օրհնեցան աւետեացն զաւակաւ՝ որ է Վրտ :

Իսկ դրանց սեմոցն օծումն՝ սրբոյ Կուսին համաքատակի , յորում մոռտ և եւ առ մեզ տէր (Յս , ըստ հոգեւորման Եղեկիէղի . քանզի նա իսկ նշանակի 'ի դուռն արեւելեան , ընդ որ մոռտ և եւ միայն անձն Իսրայէղի . և զդուռն զինի փակեւն անխախտելի մնալն է կուսուէն կնքոյ 'ի մայրն լինելն Եւսմանուէղի :

Եւ դարձեալ յետ օծանելոյ զարտաքոյմն կողմանս 'ի ներքս մտանելն , և օծանել զհարաւակողմն , նշանակի 'ի վերջէ հաւատալոյ ազգատոհմին Իսրայէղի՝ ըստ Պաւղոսի , « Ս ինչ և լուսն հեթանոսաց մոցէ , և ապա ամենայն Իսրայէղ կեցցէ » , նովին իսկ հաւատով և օծմամբ՝ յորժամ բացցի նոցա վերստին դուռն ու դորմութեն այ :

Եւ զգեցուցանելն զսեղանն վայելչական և զարդարուն զգեստութիւն , զի զոր էաուն 'ի մէջ մարմին՝ ծածկեաց զնա զարդարեալ առաքինութիւն . որպէս վայել էր նմա ըստ ինքեամբ զամենայն զարդարութիւնս :

Իսկ վառումն զապտերացն՝ զի լոյս գիտութեն այ ծաւալեցաւ 'ի ստորին աշխարհս . և ընթերցմունք մարգարէականք և նորոյ կտակին՝ համաձայնութիւն են խորհրդածութե այսմիկ նորոգ աւուր պարզեաց փրկութե մերոյ :

Եւ 'ի գլուխ ամենայնի՝ կենարաք խորհրդեանն քահանայադործութիւն և հաղորդութիւն , աւանդ է

1 Subintelligitur Christus.

2 Subauditar: Scripturae. Sen-

sus autem est; lectiones novi Testamenti, quae propheticiis lectio-

ipsemet unxit per sensibilis baptismatis purificationem et unctionem. Praeterea interior pars templi Judaici, exterior autem Ethnici indiscriminatim effecti sunt Dei templum, suntque *aedificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum*. Etenim qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt; et per fidem Abrahae coaptati, participes facti sunt radicis, et pinguedinis olivae; atque benedicti fuerunt in semine repromissionis, quod est Christus.

Portae vero et postium unctio Sanctae Virgini apprimè assimilatur, per quam ingressus est et egressus ad nos Dominus Jesus, juxta Ezechielem videntem in Spiritu. Symbolice namque ipsa est procul dubio Orientalis porta, per quam ingressus, et egressus est solus Deus Israël: portam autem post se claudunt (*Ministri*), quia intemeratum mansit virginitatis sigillum, quum Mater fieret Emmanuelis.

Praeterea post externarum partium unctionem intus ingrediuntur (*Sacerdotes*), et ungunt australem partem, ut ostendatur, postremo loco ad fidem conversuram esse gentem Israël, juxta Paulum dicentem: *Donec plenitudo Gentium intret, et deinde omnis Israël vivet*, eâdem profecto fide, et unctione, quando aperietur illis rursus porta misericordiae Dei.

Vestitur autem altare decenti pulchroque apparatu. Nam, quod ex nobis assumpsit, corpus vestivit^r virtutis ornamento, quemadmodum illum decebat cunctas in se implevisse justitias.

Accenduntur porro lampades; quia divinae cognitionis lumen in hunc mundum inferiorem propagatum est. Propheticae autem lectiones, novique testamenti concordantes^a sunt mystagogiae hujusce novae diei donorum redemptionis nostrae.

Porro pro totius rei coronide, vivifici Sacramenti consecratio, et Communio, Dominica traditio est,

nibus concordant.

տէրունական, զոր 'ի կատարման տնօրէնութեն հրամայեաց առնել 'ի յիշատակ 'ի մշտնջենաւորան սրբութեան . որում մինչ 'ի կատարած այսր յաւիտենի հաղորդին խորհրդագածք, և հաղորդեցուցանեն զսրբեալն սրբարար աւագանաւն՝ կեցուցիչ մարմնոյ և արեան: Ար և պաշար առ նձ ուղեգնացութեն յիւրաքանչիւր ելս կատարածի կենաց պատրաստեալ պահի 'ի Վշտ հանգուցելոցն, մինչև 'ի դէպ ժամու 'ի սեղան արքայութե նորա քաղմիցիմք ըստ մեսուսն խոստման, և վայելիցեմք զպատրաստեալն 'ի սկզբանէ խորտիկան հոգեւորականա ընդ Վշտի անստերիւր յուսոյն մերոյ, և գոհացող ձայնիւ փառս վերերգեսցուք ամենասուրբ Արքորդութեն:

quam in dispensationis perfectione facere mandavit in sempiternae Sanctitatis commemorationem. Cui mystagogi usque ad hujus saeculi consummationem communicant, atque sanctificatos in sanctifico lavacro per vivificum corpus et sanguinem faciunt communicare. Haec etiam cen viaticum itineris ad Deum faciendi in exitu finis vitae uniuscujusque praeparata servatur quiescentibus in Christo: donec opportuno tempore ad regni ejus mensam juxta veracissimam promissionem, discumbamus, paratisque a principio spiritualibus dapibus fruamur cum Christo inconcussâ spe nostrâ, atque cum voce gratiarum actionis gloriam in hymnis referamus Sanctissimae Trinitati.

ՃԼՈՒ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՅԵԿԵՂԵՑԻ¹

«ԲԱՐԵԱՆԵՑԻՔ ՉԾՅԵԿԵԴԵՑԻ», մարգարէա-
կանն հրամայէ բան . ուտտի և մեր առեալ աստա-
նոր զնոյն ձայն հոգեհորհ հնչեցուցանեմք օրհնու-
թիւնն նոր երգելով ինչ 'ի յարկի սրբութեանն նորա :
Օ ի թէ առ հնոյն և ստուերականաւն այսպիսի
ցնծութիւն և ուրախութեամբ յորդորէ բանն օրհնել
զտէր 'ի դրունս Սիոնի , որչափ ևս առաւել 'ի նո-
րոգմանս մերում ճշմարիտ լուսաւորելոցս իրաւացի
է օրհնել զուարճալից բերանօք զհրաշագործն անծ ,
և տօնել զնաւակատիս փրկութե մերոյ : Օ ի ար-
դարեւ նաւակատեաց է տօնս 'սբ կաթողիկէ եկեղե-
ցւոյ . զոր տէր հաստատեաց՝ և ոչ մարդ , որ եղ զհի-
մունս սորա ոչ ըստ մարգարէութեն 'ի քարանց պա-
տուականաց շափիղայ և կարկեհան , այլ ինքն եղև
վեմանկեան , և հիմունս արկ սմա զառաքեալս և
զմարգարէս : Եւ կանգնել ոչ յասպիս զաշտարակս
սորա և ածեալ պարիսպ ընտիր քարանց պա-
տուականաց . այլ զհրեշտակաց բիւրաւոր զօրութիւնն
կացոյց սմա պարիսպ շուրջանակի , և զսրբօցն լու-
սազգեցիկ գումարութիւն : Ս ամն որոյ հրաւիրելով
զմեզ մարգարէութի հոգւոյն՝ մտանել ընդ դրունս
սորա խոստովանութիւն և պանծալի սրբութիւն , և պա-
տուիրէ մեզ նոր որդւոց Սիոնի հանգերձ երկրպա-
գութիւն օրհնել զտէր անծ , որ երեւցաւ մեզ , և ցըն-
ծութիւն և ուրախութիւն տօնել զխորհուրդ աւուրս
փրկութե մերոյ , որով պարակցեալ ընդ հրեշտակս՝
սաղմոսիւք և օրհնութեամբ պատուասիրեսցուք տօ-

1 'Ի հին մատենի անվերնագիր այս ճառ յարի յառաջինն՝ նոր տողիւ՝ և գլխագրով . իսկ 'ի տօնաւ պատճառս երկուս՝ յորս գտանի

այս և և թ ճառ երկրորդ , մեկա-
գրի . խորհուրդ եկեղեցւոյ կամ ,
Յազագս եկեղեցւոյ :

SERMO II.

PANEGYRICUS IN DEDICATIONE ECCLESIAE ¹

In *Ecclesiis benedicite Dominum*, jubet propheticus sermo. Hinc nos quoque eandem vocem modo sumentes, benedictionem gratiâ Spiritûs ornatam personare facimus, noviter decantantes Domino in tabernaculo Sanctitatis suae. Si enim in veteri et umbratili (*lege*) Domino benedicere hortatur oraculum hujusmodi exultatione et gaudio in portis Sion; quanto magis in renovatione nostrâ veraciter illuminatos decet ore laetitiae pleno Deum benedicere miraculorum operatorem, atque reparationis nostrae Encaenia celebrare. Siquidem profecto Encaeniorum est haec solemnitas sanctae Ecclesiae Catholicae, quam Dominus, non homo, fundavit. Qui posuit istius fundamenta non secundum prophetiam ex lapidibus pretiosis *ex sapphiro, et carbunculo* ², sed ipse fuit lapis angularis, et fundamenta illius posuit Apostolos et Prophetas; neque ex jaspide voluit illius turres erigere, nec electis lapidibus pretiosis moenia circumdedit, sed decies centena millia Angelorum Virtutum, fulgentiaque Sanctorum agmina constituit ejus murum in circuitu. Quapropter Spiritûs prophetia nos invitat, ut in confessione gloriosâque sanctitate per ejus portas intremus; nobisque novis filiis Israël praecipit, ut adorantes benedicamus Domino Deo, qui apparuit nobis, atque exultatione, et laetiâ celebremus ovantes hujus diei salutis nostrae mysterium, proindeque cum Angelis choreas ducen-

¹ In antiquo codice immediate jungitur hic sermo elegantissimus: in aliis iste dumtaxat occur-

rit cum quibusdam variantibus.

² Ezech. 28. 13.

նախմբութիւն : Վանգի այսօր արդարուն արեգակն պայծառ լուսով շուրջ փայլեաց զմեզ զփառս անու թիւ իւրոյ . որով հրաշագործեալք 'ի նմանի' ծանկցուք զպատիւ և զանուն նորա սրբարանիս :

Ս ամս զի նախ ասի տունն այ . և տաճար տեառն . դուստր Սիոնի . դշխոյ՝ Թա . հարմարան և առագաստ . Թա և կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի : Եւ արդ տունն այ ասի , զի 'ի սմա հանգեալ Վանն անձ' ըստ մարգարէութեն , թէ բնակեցայց , և հանգեայց 'ի նոսա : Եւ տաճար ան իմանի' ոչ ըստ հրէականին 'ի միում և եթ շինեալ տեղում , այդ գերագոյն հրաշագանութիւն 'ի ծագս տիեզերաց' երկնային կամար յօրինեալ . յորում ոչ նշոյլք միայն փառաց երեւեալ , այլ նոյն ինքն տէրն փառաց բնակէ , և իմանալի գեղապարտութիւն գեղահիւսակ սրբասացութիւն յօրինէ : Սակագրի և դուստր Սիոնի , և դշխոյ՝ Թա . զի 'ի Սիոնէ սկզբնաւորեալ եղև խորհուրդ շինուածոյ սորա . այս որ ոչ ըստ հնոյ կտակին օրինադրի , այլ աւետարանաւն ընդ այ որդեգրապէս միաւորի . զի եթէ չի նեալն 'ի Վաթայ Սիոնէ կոչեցեալ՝ ամրոց և ժողովարան իմանի , որչափ ևս 'ի Վեթէ շինեալս 'ի մարմին իւր եկեղեցի' ամուր աստատանի է զիմեւոյ 'ի սա ազգաց և ժողովրդոց . յորում ինքն և մանկունք իւր համալծորդք յորջորջին 'ի մարգարէութենէն' և դուստր , այսինքն ծնունդ Սիոնի անուանին . յոր հայեցեալ Օ պարիսա և Լեզէաս՝ ուրախանալ դատեր Սիոնի վերագոյն , այս ինքն տիեզերական եկեղեցոյ : Իսկ դշխոյ՝ Թա , վասն զի Վանն անձ 'ի սմա թագաւորեալ արեամբն անապականաւ՝ իբր շքեղաշուք զարդու ծիրանափառ զարդարեաց զսա : Եւ պսակ թագազարդութե եղ 'ի գլուխ սորա զխաչն պարծանաց , ըստ Եսայեայ՝ « Զնծասցէ անձն իմ » ի տէր , զի զգեցոյց ինձ հանդերձ փրկութեան , և պատմու ճան ուրախութեան . և ընդ աջմէ իւրմէ կացոյց , ըստ հոգեհոգ մարգարէութեանն « Եւ հանդերձս ոսկէհոգս զարդարեալ » . և ըստ Լեւեւելոյ՝ թէ

tes in psalmis et laudibus honorifice per hanc solennitatem decoremur. Hodie siquidem justitiae sol clarissimâ luce coruscare fecit circa nos divinitatis suae gloriam; per quam mirabiliter illuminati hujusce Sanctuarii dignitatem, nomenque noscamus.

Siquidem in primis dicitur Domus Dei, et Templum Domini, Filia Sion, Regina sancta, Nuptiarum domus et thalamus, Sancta et Catholica Apostolica Ecclesia. Dicitur itaque *Domus Dei*; quoniam in istâ quievit Verbum Divinum, juxta prophetiam dicentem: *Habitabo et quiescam in eis*. Templum autem Domini intelligitur non sicut Judaicum in uno dumtaxat loco fabricatum, sed praestantiori modo mirifico in extremitate orbis terrarum coeleste atrium extructum. In quo non jam splendor gloriae revelatur; sed ipse gloriae Dominus inhabitat, atque intellectuali choreâ pulcherrimâ trinam exornat hagiologiam. Cognominatur quoque Filia Sion, et Regina sancta; quippe quod ex Sion initium duxit hujus aedificii mysterium. Ista quidem non secundum vetus testamentum ordinatur, sed per Evangelium cum Deo adoptive copulatur. Si enim per illam a David conditam, Sion nuncupatam, propugnaculum, et synagoga intelligitur; quanto magis haec a Christo in corpus suum aedificata Ecclesia, erit refugii munimen gentibus et populis in eam confugientibus. Unde ipsa ejusque pueri conjunctim a prophetiâ nuncupantur filia quoque, seu Sionis generatio dicuntur: in quod respicientes Zacharias, et Aggaeus: *Gaude filia Sion*, exclamant, oecumenica nimirum Ecclesia. Porro Regina sancta; quia Verbum Divinum in eâ regnans, sanguine incorrupto, tamquam venustissimo purpurei decoris ornatu, eam exornavit: atque coronam decoris posuit in capite ejus Crucem gloriationis, juxta Isaiam dicentem: *Exultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento exultationis*¹; atque in dexterâ suâ collo-

¹ Isai. 61. 10.

“ Ինդ նմին յարոյց , և ընդ նմին նստոյց յերկնաւորս
'ի Վիշ ” :

Եւ և հարմարան զսա իմանամք , և առաջաստ
երկնաւոր թագաւորին . քանզի տիեզերակոչ աւե-
տարանաւն լուսազարդեալ , և 'ի խօսման կան 'ի սմա
հաւատով և հոգեւոր լուսցմամբ աւազանին փե-
սային երկնաւորի հոգիք արդարոց կատարելոց՝ ըստ
կամելոյն « Սաղոսի « Իբր զկոյս մի՝ եւ յանդիման կա-
ցուցանել Վիշի » , եւ և անախտ միաւորուք . յորում
և ինքն փրկիչ մարմնոյ իւրոյ պատարագի իբր զգառն
անմեղ առ 'ի բառնալ զամենայն արատ և զքիծ կար
կամուլթե 'ի սմանէ :

Եւ և կաթողիկէ՝ համաժողով ազանց բոլորից՝
'ի մի ժողովետոյ հնազանդութե լուսաւոր մկրտու-
թեամբ աւազանին երկնեալք և ծնեալք 'ի ժա-
ռանդութիւն այ հոգւովն սրբարարաւ : Եւ առա-
քելական զսա անուանեմք ըստ կանոնեալն հաւա-
տոյ . քանզի ոչ պարզաբար անուն ժողովոյ կաթողի-
կէ եկեղեցի անուանի , այլ որք Եւաքելովքն հրա-
ւիրանաւ հոգւոյն կենաց 'ի սպաս պաշտաման հոգ-
ւորի եղեն գումարեալք , և յանդրանկութի երկ-
նայնոյ քաղաքականութեն գրեցան :

Եւ արդ զի յայտնեցաւ մեզ անուն եկեղեցւոյ ,
մտցուք այսուհետեւ 'ի խորս խորհրդական բանից 'ի
գիրս եւս վերագրելոց , և 'ի ծովացեալ իմաստից նու-
ցա 'ի վեր բերցուք զմարգարիտն հաւատոյ , և զգանձս
նախնայն իմաստիցն զննեսցուք : Եւ նախ զայս արտա-
դրեսցուք , թէ զիմարդ շինեցաւ եկեղեցի , և վասն
որոյ պատճառի : Վասնզի ոչ եթէ արդէն իսկ նորոգ-
ծանուցաւ խորհուրդ եկեղեցւոյ . և կարգք որ 'ի
սմա՝ ոչ առժամագիւտք են , այլ յաւիտենականք ,
և տեսանելիքս այս իմանալիք՝ ոչ մարդկային իմա-
ցուածք , այլ նախնային հոգւոյն յայտնութե , այն որ
շինեցաւ Վանիւ հօր 'ի կատարածի աստ տեղի փա-
ռաց նախնայն իւրոյ , և տուն ապաւինի բանաւոր հօ

cavit, juxta illam in Spiritu prophetiam, in vestitu deaurato exornatam ¹: Apostolo quoque testificante: *Conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus in Christo* ².

Nuptiarum domum praeterea hanc intelligimus, atque coelestis Regis thalamum; quia per Evangelium orbem invitans lumine perfusae et cum coelesti Sponso desponsatae perseverant in eâ per fidem, et spiritualem lavacri lotionem animae justorum perfectorum, juxta Pauli voluntatem: *Virginem castam exhibere Christo* ³ per sanctam, castamque unionem. In qua et ipse corporis sui Salvator tamquam agnus innocens sacrificatur ad tollendam ex eâ omnem maculam ac deformitatis rugam.

Vocatur quoque Catholica, eo quod undique congregantur in eâ ex omnibus gentibus in uno obedientiae receptaculo per fulgidum lavacri baptismum in haereditatem Dei parti ac geniti per Spiritum sanctificantem. Etiam Apostolicam, juxta impositam fidem, eam nominamus. Non enim congregationis dumtaxat nomine Catholica Ecclesia appellatur; sed qui per Apostolos, invitante vitae Spiritu, in spiritualis officii ministerium fuerunt congregati, in primogeniturâ quoque coelestis civitatis descripti sunt.

Quum itaque nobis revelatum sit Ecclesiae nomen, ingrediamur dehinc in mysticorum, quae in Scripturis sacris scripta sunt, verborum profunditatem, et ex eorum sententiis pelagi instar copiosis, margaritam fidei educamus, atque divinae sapientiae thesauros perquiramus. Imprimis autem istud exponamus: quomodo nimirum, et qua de causâ aedificata sit Ecclesia. Haud siquidem nunc primum agnitum fuit Ecclesiae mysterium; nec, qui in eâ habentur, ordines ad tempus sunt; sed sunt aeterni: atque visibilia haec intellectualia sunt, non humana inventa, sed divini Spiritûs revelationes. Illa, quae in Verbo Patris condita est, hîc in implemento est locus gloriae

3 2. Cor. 11. 2.

տի իւրոյ . որք նախ ցրուեալք յօտարէն 'ի յօգտումն կորստական ամպարշտութեանց՝ հաւաքեցաք վերստին 'ի ամա՝ ճանաչել զմիադաւան միասնական խոստովանութիւն խորհրդական Երրորդութեն , և երկրպագել մեծի և ահաւոր տէրութեն :

Վանգի իմաստունն այլ շինեաց զհայրենի տունն՝ ոչ նորոգ , այլ զանկեալն զ'ի սկզբանէն որ յԱգամայ , և զՎաւթին , որ ըստ մերակերպուե՛ ժառանգ և կանգնիչ հայրենի թագաւորութեն եղև ըստ աւետեացն Վաքրիէղի : Վանգի Վանն որ 'ի Հօրէ Ծաղեցաւ լոյս , և նոյն իմաստութի , և զօրութի է՝ այլ Հօր , որ յօշից 'ի գոլ զարարածս էած , զերկին , և զիմանալի զօրս երկնայինս զաննիւթս և զանտեսաւ նելիս . և զերկրորդ աշխարհս նիւթաւան և տեսաւ նելի . յորոց վերայ և զմարդն կացոյց թագաւոր ընդ իւրովն թագաւորութե . և այսոքիկ 'ի խորհուրդ եկեղեցւոյ :

Եւ որպէս զերկնայինսն հրեղինաւ պարածածկեաց խորանաւ զմերձակայնս փառաւորիչս անմատոյց լուսոյ անծութեն , նոյնպէս և յայսմ խորանի պարածածկին վարագուրաւ դառք քահանայից , որք կան 'ի սպասաւորութի տոեկալի և ահաւոր խորհրդոյ մարմնոյ և արեան տն , որ կատարի 'ի փրկութի աշխարհի : Վանգի անդ 'ի քերովբեականն յաթոռ Վանն մարմնացեալ ընդ աջմէ Հօր նստի , և 'ի բիւրուց երկրպագի զօրաց . և աստ 'ի վերայ քառաթև սեղանոյն Վանն պատարագեալ 'ի հաւատացելոցն հանգչի հոգիս , և ինքեամբ զմերս վերանուիրէ պաշտօն հոգեւորական . և ինքն անցեալ նստի գեր 'ի վերոյ իշխանութեց և պետութեց :

Եւ 'ի ջուրս վերինս՝ հրեշտակացն շրջապատին պարք , ըստ այնմ՝ թէ « ջուրք՝ որ 'ի վերոյ քան զերկինս՝ օրհնեցէք զանուն տն » : Եւ Հոգին սուրբ ծաւալեալ 'ի վերայ աւազանին՝ զնուութիս մեր կենդանակերպելով՝ ծնանի նոր ծնունդ նորափեսաւոր

1 Loquitur de illo velo quod tum, Sacellum et Altare dividit a juxta orientalium Ecclesiarum reliquo Templi spatio, et Sacer-

Divinitatis suae, et domus asyli rationalis gregis sui. Qui enim antea ab alieno dispersi fueramus in exitialium impietatum dispersionem, iterum hîc collecti sumus; ut mysticam noscamus unius professionis consubstantialis Trinitatis, atque magnam tremendamque Dominationem adoremus.

Dei namque Sapientia aedificavit patriam domum haud nuper, sed labentem ab initio ex Adam, et ex David; qui nempe juxta formam nostram haeres, et paterni regni restaurator fuit, secundum Gabrielis annunciationem. Verbum enim, quod ex Patre ortum est lux, idem quoque sapientia est, et virtus Dei Patris, qui ex nihilo ad existentiam duxit creaturas, coelum et intellectuales exercitus coelestes, immateriales et invisibiles, nec non alterum hunc mundum materialem ac visibilem: supra quem et hominem constituit regem sub regno suo. Haec autem ad Ecclesiae symbolum.

Et quemadmodum coelestes igneo circumvelavit tabernaculo proxime glorificatores inaccessae lucis Divinitatis, item in hoc tabernaculo quoque Velo¹ circumteguntur Sacerdotum chori, qui stant in ministerio tremendi atque horribilis, quod in salutem mundi perficitur, mysterii Corporis et Sanguinis Domini. Siquidem ibi in Cherubeo solio Verbum incarnatum ad dexteram Patris sedet, atque a militum centenis millibus adoratur: hîc autem Verbum immolatum super quadrilatum altare in fidelium animabus quiescit, et per se sursum offert ministerium nostrum spirituale: ipse tamen excellentius sedet supra Principatus, et Potestates.

Ibi in aquis superioribus Angelorum circumferuntur choreae, juxta illud: *Aquae, quae super coelos sunt, benedicite nomen Domini*²: hîc Spiritus sanctus super lavaorum expansus, naturam nostram vitaliter reformans novam parturit generationem novis pennis

dotes quodammodo ab adstantium oculis abscondit.

² Dan. 3. 60.

զարդարեալ . անդ երկնայնոց էութեցն ջուկքն եօթն-
պարեան խմբիւք զերեքսրբեան օրհնուիս քաղցրա-
նուագ երգեն 'ի փառս համաբուն տերութեն : Եւ
աստ նոցին նմանութիւն երամացեալ բիւրուց բիւրք
նորածնունդ լուսակերպից զնոյնգունակ օրհնութիւն
միշտ 'ի բարձունս առաքեն իշխանն լուսոյ . անդամօր
իննեակ դասուցն կարգք յերիս որոշեալ զատմունս
համազուգեալ փառատրութիւն 'ի գերագոյակն Եւ
որդուութիւն ունին զհայեցուածս անլոյծ պնդութիւն .
քանզի յետ նորա և շուրջ զնովաւ են կարգեալք և
հուպ նմին՝ ընդ երկոտասանիւք պարունակեալ թը-
ւովք՝ ըստ չնորհաց նահապետացն և փրկչին մերոյ
աշակերտացն : Երիս չորս և 'ի չորս երիս գերակա-
տարութիւն՝ զերկնայինն իմանամք խոհրդապետ քա-
հանայապետութիւն յորս իջանէ անծանոն լոյս գե-
րալրապէս : Եւ յապէս և ամենայն քահանայապետութիւն
եկեղեցւոյ սկիզբն և արմատ և կատարումն զէջո ու-
նելով զերկնայինն քահանայապետ հանդերձելոցն
բարեաց : Եւ յգ կարեւորապէս առաջնորդն մերոյ քա-
հանայութիւն 'ի գերագոյն անծպետութեն լցեալ պար
գեւէ , և նոյն դարձեալ աննախանձաբար և զանազա-
նապէս մատակարարէ խոնարհագունիցն դասուց , ի
բոլոր զամենեւեան անծանալ համբարձմամբ մտաց և
առաքինի վարուց՝ ածէ 'ի ճշմարտութեն կերպարան :

Եւ զի համառօտագոյն ասասցուք , ամենայն ինչ՝ որ
յեկեղեցի , զերկնայնոցն բերէ ցոյց օրինակի : Եւ ապ-
տերն հանապազորդեան 'ի սմա՝ յերկինս սրբոցն ի-
մանի մշտնջենալոյս պայծառութիւն . իսկ բուրումն
անուշահոտ իմկոցն՝ Հոգւոյն սրբոյ յերկնայինս և
'ի հոգիս մեր բուրումն անուշահոտութե յայտնէ :
Վահանայապետն՝ որ 'ի սմա բաշխէ զչնորհս ճշմա-
րիտս , օրինակ է մեծի քահանայապետին . յորմէ
վտակն անմահութե Հոգին Երկեանս և անմահութե
բաշխէ մարդկան : Եւ դասք պաշտօնէից որոշեալք
'ի սմա՝ երկնայնոցն դասուց զանազան ունողաց զգաս

1 Firmissimum hoc est testimo-
nium processions Spiritus sancti

ex Filio tamquam ex fonte, cuius
origo est Pater. De hac re et in

ornatam. Ibi caelestium substantiarum agmina septem chorearum conventibus Trisagios hymnos dulcissime concinnunt ad gloriam consubstantialis Dominationis: hic autem illos imitati decies centena millium collectorum, nova luciformium generatio, semper similes benedictiones in excelsum ad lucis Auctorem mittunt. Ibidem novem Hierarchiarum ordines in tres distincti sectiones per conjunctam doxologiam erga perfectissimam Trinitatis essentiam, visionem possident indissolubili constantia; etenim post illam, et circa illam sunt ordinati, ac prope eandem sub duodecim comprehensi numeris, juxta Patriarcharum, et Salvatoris nostri Discipulorum gratiam. In tribus quatuor, et in quatuor tres supremis perfectionibus caelestes intelligimus Hierarchias illas archimystagogas, in quas plenissimum lumen divinum descendit. Sic et omnis Ecclesiae Pontificatus principium ac radicem et perfectionem habet Jesum coelestem Pontificem futurorum honorum. Necessario itaque Sacerdotii nostri Dux repletus dono supremi divinitatis Principatus, ipse quoque iterum sine invidia abunde varieque illud inferioribus Choris distribuit; tamquam si omnes per mentis elevationem, et per morum probitatem deificarentur ad veritatis formam perducti.

Ut autem strictius dicamus; omnia, quae in Ecclesia cernuntur, caelestium rerum exemplum praeferunt. Lampas quotidiana in ista, sempiterna Sanctorum in caelis claritas intelligitur; suffusus suavolentum incensorum, Spiritus sancti in coelestibus, et in animabus nostris fragrantiam suavitatis declarat: Pontifex, qui in ista veras gratias distribuit, est typus magni Pontificis, unde rivus immortalitatis, Spiritus sanctus¹, vitam et immortalitatem hominibus distribuit: Ministrorum autem chori in ista distincti, caelestium Hierarchiarum ad varios pertinentium

sequentibus disserit.

և զպաշտօն նշանակաբար ունին զօրութիւն : Իսկ տօնք ցնծութեան օր 'ի սմա՝ առհաւատչեայ յուսացեալ ուրախութեան զանձ տեսողացն , և յերկնայինս գեղապարութեն և խնդութե տայ զտարացոյց՝ ըստ գրեցելուն , թէ “ Ուրախուի յաւիտենից 'ի վերայ գլխոց նոցա ” : Ուստի ունիմք իմանալ , թէ արդարեւ երկնից երկինք և սրբութիւնք սրբոց 'ի ցոյցս իմանի աստի :

Սա է դրախտ նախապատկան անմտանելի չարաց . զի 'ի նմանէ օձիւն արտաքս անկաք , և Վշիւ 'ի սմա մտանեմք . և վասն զի դրախտն կենդանեաց զմեղօք մեռեալն ոչ ընդունի . նոյնպէս և յայտ եկեղեցւոյ արտաքս որոշին ամպարիշտք և մեղաւորք : (Յայնմ դրախտի ծառ կենաց , յորմէ արգելաւ նախաստեղծն : Իսկ աստ խաչն լուսոյ փոխանակ նորա 'ի նոյն տնկադործէ կանգնեալ արմատացաւ , և ծաղկեցաւ կենսաբեր արեամբն նորուն , յորմէ միշտ կ'ընեն՝ որ 'ի տիեզերս հաւատացեալք՝ զպտուղն կենաց : Եւ աղբերն եղեմաբուղիս ոռոգանէ զվայելչափայր բուրաստմն , և անտի 'ի չորս բաժանի առաջն . իսկ աստ Բանն Ճշմարտութե բղխեալն 'ի Հօրէ աղբերաբար՝ զաւետարանին հոսէ զնացս ընդ չորեքծագեան տիեզերս , և մկրտութիւն մաքրէ և նորոգէ զմարդիկ 'ի կեանս արդարութե :

Յայնմ դրախտի աղամ ստեղծաւ պատկեր նոյ . և աստ մարդն յեկեղեցւոյ ծննդեամբ աւագանին լինի որդի նոյ : Եւ փայտ գիտութե բարւոյ և չարի . և աստ խաչին ծանեաք զճշմարիտ բարին զանձ , և խոյս տուաք 'ի պատրողաբար ծառայեցուցչացն . որպէս և ինքն փրկին հրամայեաց . “ Յորժամ բարձրացուցանիցէք զորդի մարդոյ , յայնժամ գիտասցիք՝ թէ ես եմ , ” : Եւ ծառք տերեւախիտք , ծաղկազարդք . և աստ դասք առաքելոց և մարգարեից լուսաբեր իմաստութեամբ և ծաղկազարդ առաքելութեամբ զլորորդութե հաւատ ուսուցանեն վայելչածաղիկ

1 Isai. 35. 10.

2 A primo scilicet paradiso.

3 Ut poenitentes et catechumeni qui primis Ecclesiae saeculis

ejiciebantur.

4 Conferantur haec cum praedictis. Sic etiam in Armeniorum

breviario dicitur Verbum divinum

choros variaque implentium ministeria symbolice virtutem praeseferunt. Laetitiae vero festivitates, quae in istâ (*celebrantur*), arrhabo sunt optatae illorum, qui Deum vident, laetitiae, ac choreas in caelestibus agendas et gaudium designant, juxta scriptum: *Laetitia sempiterna super caput eorum* ¹. Unde colligere est, quod revera caeli caelorum, et Sancta Sanctorum speciatim haec intelligitur.

Ista est paradisus a Deo plantatus, in quem nequeunt ingredi mala: ab illo namque ² foras per serpentem ejecti sumus, et in hunc per Christum ingredimur. Quoniam autem viventium paradisus haudquam recipit mortuos peccatis; similiter et ex istâ Ecclesiâ foras ejiciuntur improbi et peccatores ³. In illo paradiso arbor vitae, qui Protoplasto fuerat vetitus; hîc autem pro illo Crux lucis ab eodem plantatore erecta radicem misit, ejusque vivifico sanguine floruit; ex qua semper, qui in mundo sunt, fideles fructum vitae colligunt. Ibi fons ex Eden scaturiens irrigat venusti spatii viretum, indeque in quatuor progressus dividitur: hîc autem veritatis Verbum ceu fons ex Patre profluens ⁴ Evangelii diffluit gressus ad quatuor orbis extremitates, atque homines in vitam justitiae purgat per baptismum ac renovat.

In illo paradiso Adam formatus est imago Dei; hîc autem homo in Ecclesiâ per lavacri regenerationem fit filius Dei. Ibi lignum scientiae boni et mali: hîc verum bonum Deum novimus, atque eos, qui fraudulentem in servitutem nos redigunt, effugimus; quemadmodum et ipse Redemptor praecipit, dicens: *Quum exaltaveritis Filium Hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum* ⁵. Ibi arbores frondibus vestitae, floribusque exornatae: hîc Apostolorum et Prophetarum chori cum luculentâ sapientiâ, et floridâ virtute Trinitatis edocent Fidem per venustorum florum disci-

profluens ex Patre: quem tamen locum ignorantes quidam minime intelligentes volunt legere ex Patre et Filio, quasi de Spiritûs

sancti processione sermo habetur.

5 Johan. 8. 28.

վարդապետութիւն : Օ՛հա սերորեւիցն պարփակէ հրեղէն սուրն . և զսա չոգին սուրբ պարունակէ նշանաւ տէրունականն խաչի : Յայնմ դրախտի պատուիրանն տուաւ գործոյ և պահպանութե . զնոյն և աստ պատուէր առաք՝ ստանալ զօրէնս չոգւոյն , և անսխալ պահէ :

Յառաջինն Միսայ շինեցաւ 'ի կողիցն կին , և տուաւ նմա յօգնականութի . իսկ յերկրորդն Միսայ կողիցն , յորմէ ել արին և ջուր , շինեցաւ եկեղեցի : Օ՛ր և առաքեալ համեմատէ՝ ասելով . « Խորհուրդս այս մեծ է , բայց ես ասեմ 'ի Վճռ և յեկեղեցի » :

Խորհրդածի եկեղեցի և նոյեան տապանին . զի որպէս յերիս որոշմունս հրամայեցաւ կազմած տապանին՝ ներքնատուն և միջնատուն և վերնաձեղուն . նոյնպէս և եկեղեցի երիս ունի յարկաց պատրաստութիս , զարտաքինն գաւիթ , և զտաճարն , և զսրբառուն խորան : Եւ զազմահոյլ կենդանիքն մտեալ ապրեցան 'ի ջրհեղեղին պատուհասից : Եւ աստ բազմութիւն հաւատացելոց 'ի շնչահեղձոյց մեղացն ծովէ վերաբերող առաքինութիւն առ երկինս թառցեալ ապրեցան 'ի սահմանասոյց հեղձմանէ : Յայնմ տապաւ նէ արձակեալքն կենդանիք , նովիմք վարեցան ըստ բռնութեն ակորժից , որպէս և մտին . իսկ աստի գաղանաւ բարոյքն արձակեալք զգոնացան յիմաստս հոգեւոր որդիութե այ : Եւստի արձակեալ զազուան՝ այլ ոչ ևս յաւել դառնալ . և աստ արձակեաց Վճռ զսեւացեալն սատանայ յեկեղեցւոյ իւրմէ , և 'ի լոյս էած զսեւացեալն մեղօք : Եւստի ազուան ընկղմեցաւ 'ի ջուր անդր . և սատանայ ընկղմեալ 'ի հոգիս մեղաւորաց բունէ , որ 'ի տղմի հոսանուտ կենացս թաւալին : Եւ դուռն 'ի կողմանէ սորա առաքեալք և մարգարէք , ընդ որ փոխանակ աղանուոյ շղաքեր հրեշտակի՝ չոգին սբ մտանելով ոչ սակաւս 'ի տապանէն հանէ , այլ զբոլոր տիեզերս յերկրէ յերկինս հանէ : Եւ ցամաքել ջրոյն՝ մատոյց Վոյ պատարագ Մատուծոյ . և 'ի ցամաքել մեղացն 'ի մէնջ՝ լինիմք սեղան Մատու

plinam. Illum igneus Seraphim gladius circumcludit; istum dominicae Crucis signo circumscribit Spiritus sanctus. In illo paradiso praeceptum operandi ac custodiendi datum fuit; idem hic quoque mandatum accepimus, ut Spiritus legem adipiscamur, eamque infallibiliter observemus.

Ex primi Adami costâ aedificata est mulier, eique data fuit in adiutorium: ex secundi autem Adae latere, unde exiit sanguis et aqua, aedificata est Ecclesia; quod et Apostolus confert, dicens: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*¹.

Mystice consideratur Ecclesia et per arcam Noë: sicut enim trium sectionum praecepta fuerat Arcae constructio, deorsum, coenacula, et tristega; similiter et Ecclesia triplicem habet tectorum distributionem, externum videlicet atrium, templum, et Sanctitatis tabernaculum. Illuc multorum, quae ingressa erant, animantium agmina a diluvii suppliciiis servata sunt: hic autem fidelium populi per virtutem ad superna perducentem ex suffocante peccatorum mari in caelum advolantes erepti sunt a submergentium cataractarum suffocatione. Dimissa ex illâ arcâ animantia iisdem usa sunt pro uniuscujusvis naturâ affectionibus, sicut quum intraverant: hic autem dimissi, qui ferini moris fuerant, ad sententias spiritualis adoptionis Dei resipuerunt. Corvus inde dimissus non amplius reversus est: et hic nigrescentem Satanam dimisit Christus ab Ecclesiâ suâ, et eos qui pro peccatis nigrescebant, ad lucem reduxit. Corvus ille immersus est in ipsis aquis, et Satanâ immersus nudificat in animabus peccatorum qui in luto labentis vitae volutantur. Ostium autem ex latere hujus (*sunt*) Apostoli, et Prophetæ, per quod pro columbâ frondiferâ nuntiâ Spiritus sanctus ingrediens, haud paucos ex Arcâ educit, sed universum orbem de terrâ pertrahit ad caelum. Arescente aquâ,

¹ Ephes. 6. 32.

ծոյ, և 'ի սուրբ մտաց պատարագ ընդունելի մատուցանեմք նոյ :

Եւ սա և աշտարակ իմանալի : Վրանդի այն ամբարտակ 'ի հպարտից և յապարասանից շինեցաւ, վասն որոյ և վաղվադակի կործանեցաւ . որոց և 'ի բաժանել լեզուացն՝ չար համաձայնութիւն խափանեցաւ : Եւսկ աստ զցրուեալսն յաշտարակէն զազգս 'ի հոգեւոր համաձայնութիւնն էաժ տէր մեր, և շինեաց 'ի մարմին իւր աշտարակ հօր հաստահեղոյս վիմօք զկաթօղիկէ՝ Եւ 'ի վերայ առաքելութեան հաւատոյ անասանելի հաստատութիւն . զոր ոչ հողմք սատանայ ահանք, և ոչ անձրեք յորդախաղաց ուղիսից բռնութեան կարացին փլուցանել . այլ և բարձրացեալ խորհուրդ սորա գերագոյն երկնայնոյն ամբարձաւ կաւմարի : Եւսկ աշտարակ 'ի տիտանեանն Ռեղայ շինեցաւ և սա բարձրացեալ խորհրդով յաճն Ռանի : Եւսկ աշտարակ զմի լեզուն 'ի բազումն բաժանեաց, և զչար միաբանութիւն յաւիտենից քակեաց 'ի միմեանց . և այս աշտարակ զքակեալսն և զանջատեալսն աժ 'ի մի, համաշունչ և միախորհուրդս զամենեսեան առնելով 'ի մի յոյս կոչմանն Վշի : Յայնմ աշտարակի յեթեանասուն և երկու լեզուս զազգս նահապետացն բաժանեաց . իսկ յայս աշտարակ եթեանասուն և երկու առաքեալքն հաւաքեցին զհանրական տիեզերս, և ծննդեամբ սրբոյ աւագանին արարին որդիս լուսոյ և տուրնջեան :

Համաքատակի այս սրբարանի խորհուրդ և ընդ խորանին Եւրամով, յորում տաղաւարեաց ձեռն երկու հրեշտակօքն . վասն զի 'ի օմա բնակէ խորհրդական Եւրորդուլին . որպէս ասաց մարգարէիւն : “Եւսկ օմա բնակեցայց, զի հաճեցայ ընդ սա” : Եւսկ յառաջքան զհամաշխարհական ուրախութիւն եկեղեցւոյ 'ի մաշկեայ խորանին ընդունել զտէրն և զարարիչն ամենեցուն . և աստ կատարելապէս միացաւ ընդ մանկունս եկեղեցւոյ . ըստ այնմ, թէ “Եւսկ 'ի նոսա, և բնա

obtulit Noë sacrificium Deo; et arescentibus peccatis in nobis, efficimur altare Dei, et ex mundâ mente acceptabilem hostiam Deo offerimus.

Est ista turris quoque intelligibilis. Nam turris illa a superbis, et arrogantibus condita est, ideoque confestim corrui; quorum etiam improba concordia per linguarum divisionem evacuata est. Hic autem dispersas de turri gentes in spiritualem concordiam adduxit Dominus noster, atque in corpus suum aedificavit solidis lapidibus turrin fortem, Catholicam sanctam super Apostolicae professionis fidem firmitate inconcussâ; quam nec diabolici venti, neque validae redundantium torrentum pluviae evertere potuerunt. Immo excelsum istius mysterium est caelesti arco valde excelsius. Turris illa a Titaneo Belo extructa est; ista vero sublimiori mysterio a Verbo Divino. Turris illa unam linguam in plurimas divisit, et pessimam concordiam in aeternum dissolvit: turris ista destructos sejunctosque adduxit in unum, unanimes et consentientes cunctos reddens in unâ spe vocationis Christi. In illâ turri in septuaginta duas linguas familiae Patriarcharum sunt divisae: in hac vero turri Septuaginta duo Apostoli universum terrarum orbem collegerunt, et per sancti lavacri regenerationem eos fecerunt lucis, et diei filios.

Hujusce Sanctuarii mysterium conformatur quoque tabernaculo Abrahae, in quo cum duobus Angelis commoratus est Deus: in isto enim mystica Trinitas inhabitat; quemadmodum per Prophetam dixit: *In hoc habitabo, quia complacui in eo*¹. Ibi ante universalem Ecclesiae laetitiam in pelliceo tabernaculo exceptus fuit universorum Dominus ac Creator: et hic perfecte cum Ecclesiae pueris copulatus est, juxta illud: *Ambulabo inter eos, et habitabo in illis*²,

² Corinth. 6. 16.

կեցայց 'ի նոսա, . և այլն : Յայնմ խորանի զպարզեա-
կան զաւակն խոստացաւ ան լ' քրասամու . և աստ
նոյն ինքն Վճռաւակն օրհնութե պարզես մեծա-
մեծս բաշխէ հաւատոց որդւոցն լ' քրասամու : Լ' նգ
նահապետն միածնաւն իւրով պատարագաւ յառա-
ջեաց գրաւեաց զանձ 'ի պարտս սիրով իւրով . ընդ
որումեա չայրն երկնաւոր զմիածինն իւր պատարագ
կենդանի զգաւնն անարատ՝ որ եբարձ զմեղս աշ-
խարհի , սիրով միացուցեալ զամենեսեան ընդ ին-
քեան :

Խորհրդածի սա և լեառն սինէական . յորում
փոխանակ փառացն միգապատ և հրատեսիլ երե-
մանցն , և պակուցանող ձայնիցն փողոց և որոտմանց
'ի լսելիս ժողովրդոցն , նոյն ինքն անպարագրելի
Բանն Հօր զփայլատակող Ճառագայթս անութեն
ամպով մարմնոյն թաքուցեալ՝ կենսաբեր աւետարաւ
նին փողով զտիեզերս հրաւիրեաց յորդեգրուի Հօր :
Լ' նգ երեսքն Ս' ովսեսի լուսաւորեցաւ , յոր ոչ կարէին
հայել որդիքն իսրայելի . իսկ աստ բացաւ երեսօք
զփառս տն իբրեւ ընդ հայելի տեսեալք՝ անատես
ամենեքեան վերադրիմք : Լ' նգ պատգամք անագիծք
'ի տախտակս քարեղէնս տուեալ եղև նոցա 'ի ձեռն
Ս' ովսեսի . և աստ աւետարանն փրկութե ինքնախօ-
սութե Որդւոյն ան՝ լուսաւորէ զամենայն մարդ զե-
կեալն յաշխարհ :

Ի նպատակ օրինակի այսր քաւարանի կազմեցաւ
հրամանաւ ան խորանն վկայութե 'ի Բեսելիելէ , և
կանգնեցաւ 'ի Ս' ովսեսի . և յետոյ տաճարն հրա-
շագան 'ի Սողոմոնէ . մին զփոփոխելի կարգ օրինա-
ւորացն նշանակէր , և միւսն զհաստատուն խորհուրդ
այսր սրբարանի զեկուցանէր : Սակայն 'ի նոսա մար-
մնոյ մաքրութե կատարէին աւօրեայ լուսցմամբք
և պատարագօք : Իսկ աստ հոգեւոր սրբութի և մա-
քրութի մկրտութեամբ աւազանին , և խորհրդական
ճաշակմամբ տէրունական մարմնոյն : Լ' նգ արիւն
անամնոց սրսկեալ 'ի վերայ ժողովրդեան . և աստ
արիւնն տէրունական հեղու 'ի փրկութի աշխարհի :

et caetera. In illo tabernaculo Deus repromissionis semen Abrahae promisit; hîc autem ipse benedictionis semen Christus dona magna filiis fidei Abrahae distribuit. Ibi magnus Patriarcha per unigeniti sui sacrificium Deum charitate suâ praeoccupavit ad debitum; juxta quod Pater caelestis dedit Unigenitum suum sacrificium vivum, Agnum immaculatum, qui tollit peccata mundi, cunctos sibi in charitate coniungens.

Mystice est ista mons quoque Sina, ubi pro nebulosae igneaeque apparitionis gloria, et pro formidabili tubarum ac tonitruum sonitu, quem populus audivit, ipsummet incircumscripsum Patris Verbum fulgidos Divinitatis radios sub carnis nube occultans, per vivifici Evangelii tubam in adoptionem Patris orbem terrarum invitavit. Ibi illuminata fuit Moysis facies, in quam respicere non poterant filii Israël: hîc autem revelatâ facie gloriam Dei, tamquam per speculum videntes, omnes Deum aspicientes fimus. Ibi dem oracula divinitus in lapideis tabulis delineata illis per Moysen data sunt: hîc vero salutis Evangelium per ipsiusmet Filii Dei locutionem *illuminat omnem hominem venientem in mundum* ¹.

Ad commonstrandum exemplum huiusce propitiatorii, Deo praecipiente, aedificatum fuit a Beseleel tabernaculum testimonii atque a Moyse erectum; deinde admirabile templum a Salomone: quorum unum mutabilem legalium ordinem designabat, aliud autem firmam huius sanctuarii profunditatem indicabat. Verum in illis corporis purificationes peragebantur per quotidianas lotiones sacrificiaque: hîc autem spiritualis sanctificatio, et purificatio (*fit*) per lavacri baptismum, et per mysticam dominici corporis degustationem. Ibi animalium sanguis super populum aspersus; hîc dominicus sanguis funditur in

¹ Johan. 1. 9.

Յառաջինս գառն զգալի զենեալ, և 'ի սմա գառն հոգեւորական վասն կենաց աշխարհի պատարագեալ:

Ընդ մանանայ յերկնից տուեալ նոցա 'ի կերակուր, և աստ հաց կենաց Վճի իջեալ յերկնէ՝ կեանս տայ աշխարհի: Ընդ ջուր 'ի վիմէն բղնեալ յարբուսն ծարաւեաց. և աստ ջուր կենդանարար 'ի կողիցն Վճի 'ի զմայլումն հաւատացելոց: 'Ի նոսա թլփատուծի մարմնոյ. և աստ թլփատուծի սրտի՝ 'ի մերկանալ զանդամս մարմնոյ թլփատուքն Վճի: Ընդ պատարագք և զոհս յանամնոց. և աստ անձինք մաքրեալք սուրբք և հաճոյք ան: 'Ի նոսա աւազան ջուրց առ 'ի մարմնոյ լուացումն. և աստ աւազան հոգեւոր ջրոյ 'ի մաքրութի հոգւոյ և մարմնոյ: Ընդ ցուպ քահանայապետին պողաբերեալ կաղին արքայաւ կան, և աստ խաչն լուսոյ պողաբերեաց զՎճ: Ընդ տախտակ դատաստանի ճշմարտութե և յայտնութ. և աստ աւետարանն քարոզեալ արքայութե:

Ընդ պճղնաւոր զգեկուով ունէր քահանայապետն առ ստորոտոյն զանգակս, և խոյր 'ի վերայ գլխոյ, և վակաս չորեքկարգեան ակամբքն՝ խառնեալ ոսկւով շղթայաձևիւք ընդ միմեանս: Իսկ յեկեղեցի նշանակելով զՎճ՝ զգեցեալ մեզ հաւատովք՝ սիրով և սրբութիւն: Իսկ զանգակքն. զպայծառ քարոզութեն որ 'ի մեզ ծաւալումն բացայայտէ. և խոյրն զշնորհս հոգւոյն զեկուցանէ: Վանդի զպճղնաւորն զգեկուով Լճարոյնի՝ զմարմնանալ Լանին նշանակէր, զչորեքնիւթեայ բնութիս զարդարեալ շքեղաշուք արդարութիւն: Եւ կարմրոյն մանուածոյ զանապական աւրեանն կցորդութի, որով հաւասարեաց մեզ արեան և մարմնոյ: Եւ բեհեղովն սպիտակաւ զածութեանն ընդ բնութիս մեր խառնումն. և ծիրանեաւն զծածկեալ խորհուրդանձառելի տնօրէնութե: Եւ չորեքկարգեան ակունքն երկոտասան 'ի լանջս քահանայապետին՝ երկոտասան առաքելոցն համաքատակին. զի սիրտ և կամք եղեն Վճի, և 'ի չորս առաջս բաժանեցին զաւետարանն 'ի չորեքծագեան տիեզերս:

salutem mundi. In priscis illis sensibilis agnus immolatus ; in hac agnus spiritualis pro mundi vitâ sacrificatus.

Ibi manna de caelo pluit illis in cibum ; hîc autem panis vitae Christus de caelo descendens vitam praestat mundo. Ibi aqua de petrâ scaturiens in potum sitientium ; hîc aqua vivificans de Christi latere in fidelium fruitionem. In illis circumcisio corporis ; hîc circumcisio cordis ad denudanda per Christi circumcisionem corporis membra. Ibi sacrificia, et animalium hostiae ; hîc animae mundaе, sanctae, et Deo gratae. In illis piscina aquarum ad corporis ablationem ; hîc autem spiritualis aquae lavacrum in purificationem animae, et corporis. Ibi Pontificis virga nucem regiam fructificans ; hîc autem Crux lucis fructificavit Christum. Ibi rationale veritatis, et revelationis ; hîc vero praedicatum regni Evangelium.

Ibi Pontifex talari veste indutus cum tintinnabulis ad oram, et tiarâ in capite, et humerali gemmis quadruplici ordine cum auro ad catenae formam intertextis. In Ecclesiâ vero designat nos Christum induisse per fidem et charitatem et sanctitatem. Tintinnabula ostendunt clarae inter nos praedicationis propagationem ; tiara demum significat Spiritûs gratiam. Quod enim Aaron talarem tunicam indueret, id Verbi significabat Incarnationem per venustam gloriosamque justitiam adornantis naturam nostram quatuor constantem elementis. Per caeruleum, caelestem indicavit virtutem ; et per coccineum his tinctum, incorrupti sanguinis participationem, qua nobiscum communicavit sanguini, et corpori : per byssum autem candidum, Divinitatis cum naturâ nostrâ admixtionem : et per purpureum, absconditum inefabilis humilitatis mysterium. Duodecim porro quatuor ordinum gemmae in pectore Pontificis Duodecim Apostolos praefigurant ; quoniam Christi cor, et voluntas fuere, et in quatuor profluvia diviserunt Evangelium per quatuor orbis extremitates.

11 ամն որոյ՝ այսոցիկ բերապատիկ բարեաց աղբիւր խորհրդածի սուրբ եկեղեցի . և մեզ ոչ միայն այժմուս , այլ և 'ի հանդերձեալն յաւիտենի լինելոց է տեղի ապաւինուե , ոկզմաւորեալ 'ի կանխուածենէ լինելութե արարածոց յանսկիզմն արարողէն , որ նա ինքն է սկիզմն և կատարած հաստատութեան եկեղեցւոյ , և առ միմեանս միաւորութե օրինակացն և ճշմարտութեան ըստ պատեհաբար համեմատութեան :

Եւ այժմ իրաւացի է առնուլ փոխանցաբար , և համաքատակել զսա հանդերձելումն իմանալի խորհրդով . քանզի որպէս օրինակքն առաջինք աւարտեցան յայս ճշմարտութեա հասումն , նոյնպէս և սա զհանդերձելոյն ունի նկատումն : Եւ նախ այս՝ զի դիր շինուածոյ սորա հանդէպ է արեւելից . վասն զի յարեւելից ակնկալուք եմք գալստեան երկնաւորն արքայի և փեսայի . և դարձեալ դէմ՝ յանդիման է սա դրախտին որ յարեւել՝ որպէս բնակիչս նմա զօրդիմն իւր մնուցանելով , որք խաչակցուքն Վճի ըստ աւազակին բարեբարոյի խզելոց են զբոցեղէն սրոյն անցս , և ընդ հովանեաւ տաւաղին անմահական տնկոցն . իսկ լուսանցոյցն յարեւելս զմուտ իմանալի լուսոյն յաշխարհիս և ծագումն ըստ արեգակման զարդարմն նշանակէ : Իսկ 'ի կողմանէ՝ զմտացն խորհրդածելն 'ի խոնարհ ձեացուցանէ , և զի կողմնաւ կիքն մեր՝ որ են աջեայք և ահեկեայք , լուսաւորք են առաքինութի : Եւ որ յարեւմուտն է , նկատէ զլոյսն՝ որ յարեւելից մտանէ մինչև յարեւմուտս : Եւ ձեն զի քառակողմանի է՝ հրաւիրակ է չորից անկեանց տիեզերաց 'ի մի յոյս կոսման միով հոգւով 'ի Վճ միացեալ միոյ նոյն ընծայել զերկրպագութի :

Իսկ ազդարարն ժամահար՝ նախ 'ի փառատրութի նոյն է բոլորից հրաւիրակ . և դարձեալ զհրեշտակական փողոյն հնչումն նշանակէ , զայն՝ որ զարթու

1 Subintelligitur vitae.

2 Ad Verb. transitus lucis.

3 Subintelligitur fenestra.

Quapropter horum innumerabilium bonorum fons consideratur sancta Ecclesia; atque nobis non solum in praesenti, verum et in futuro saeculo futura est asyli locus, incipiens ex principio existentiae creaturarum a Creatore principii nescio; quippe ipse est principium, et finis firmitatis Ecclesiae, atque exemplorum veritatisque ad invicem unionis, juxta congruam analogiam.

Nunc porro aequum est eam sumere allegorice, eamque per intellectuale mysterium futurae¹ configurare: sicut enim praecedentia exempla ad istius veritatis intelligentiam completa sunt, ita ista quoque ad futura refertur. Imprimis itaque situs aedificationis istius respicit ad Orientem; quia caelestis regis ac sponsi adventum ex Oriente expectamus. Ista praeterea est contra Paradisum, qui est in Oriente, tamquam illius incolas instruens filios suos, qui per participationem crucis Christi, ad boni latronis exemplum dissecturi sunt flammei gladii adiutum, et sub immortalium plantarum umbrâ requiescant. Porro fenestra² ex parte Orientis significat ingressum intelligibilis luminis in mundum, justorumque solis instar splendorem: ad latus autem³ designat humilem quodammodo mentis contemplationem; ea enim, quae nobis ad dexteram et ad sinistram manent, lucida sunt per virtutem: quae autem ad Occasum est (*fenestra*), intuetur lumen, quod ab ortu usque ad occasum ingreditur. Forma autem quadrangularis invitat quatuor orbis angulos, ut per unam vocationis spem uno Spiritu in Christo copulati uni Deo adorationem exhibeant.

Instrumentum⁴ vero, quod pulsatur ut ad Officium populus advocetur, imprimis invitat ad glorificandum universorum Deum: item et Angelicae tu-

4 Crepitaculum scilicet, vel Campana.

ցանկ 'ի մահահանգիստ քնոյն զտիեզերս, և ընդ առաջ գալստեան երկնաւորն հրաւիրէ թաղաւորի :

Իսկ վարագուրին անջրպետութի՛ն զառաջին երկնից ցուցանէ որոշումն , ուր միայնակ խորորդութիւն ասի բնակիլ յերկինս երկնից . և այն ևս՝ անջրպետ որ ընդ մէջ մեր և անմարմին էութեցն կայ :

Եւ տաճարն ժողովեաղ հաւատացելոց՝ զհաւասարութի մեր ընդ հրեշտակս զեկուցանէ, յորժամ կամք ամենեքեան առաջի բեմին Վհի : Եւ արտաքոյն եկեղեցւոյն ժողովեաղ է յանցաւորաց , որք կան արտաքոյ , տեսանեն և լսեն զպատիւ արժանաւորացն :

Իսկ զապտերացն լուցմունք՝ զլուսաւոր վարս և զողորմածութիւն իմաստնոցն կուսանացն բացայայտէ . նաև զերկնից լուսաւորացն բերէ նմանութիւն՝ զարեգական և զլուսնի և զաստեղաց : Եւ հանապազորդ վառումն լուսոյն՝ զմշտալոյս պայծառութի՛ն արդարոցն ցուցանէ առ 'ի յայ :

Իսկ սեղանն սրբութե՛ն զմիամականութի՛ն տը խորորդութեն խորհրդածէ . և ծածկեալ զգետիւք պատեհագունիւք՝ զծածկեալ խորհուրդ անծութեն տայ իմանալ : Եւ պսակն պարապնդեալ զգեղական պատիւ խորորդութեն 'ի մի բերեալ փառաւորութի՛ն՝ ըստ օրհնութե՛ն սրբոց սերովբէիցն . վասն զի 'ի մարմնաւն Որդւոյ յայտնեցաւ խորհուրդ խորորդութեն : Եւ նուիրանոցքն արծաթիւք՝ յստակ և մաքուր բանն է հաւատոյ , զոր նուիրեմք 'ի սպաս պաշտման ուղիղ դաւանմամբ ան . ըստ այնմ , թէ "Ինչքան ընտիր և փորձք են" : Իսկ խորհրդանոցքն յաջմէ և յահեկէ ցուցանեն զպատրաստութի՛ն սպասուց եկեղեցւոյ՝ անպակաս ունել զտուրս օղորմութե՛ն առ աղքատս : Եւ պատարագին մասն անպակաս մնալ 'ի խորանին , այս է՝ օչ լինել դատարկ 'ի հաշտարար

1 Haec et in Ozniensis nostri fragmentis fere iisdem verbis reperiuntur, ut videre est pag. 239.

quod magis magisque suadet, Johannem nostrum esse istius quoque Sermonis Auctorem.

bae sonitum designat excitans orbem a somno requiei mortis, atque in occursum adventus caelestis regis convocans ¹.

Veli autem divisio demonstrat primi caeli sejunctionem, ubi sola Trinitas dicitur habitare in caelis caelorum; atque spatium illud, quod nos inter incorporeasque substantias extat.

Templum praeterea congregatorum populorum nostram denotat cum Angelis communicationem, quum stabimus omnes ante tribunal Christi. Externum autem Ecclesiae spatium locus est collectionis delinquentium, qui foras stantes aspiciunt et audiunt illorum, qui digni sunt, honorem.

Lampadum porro accensio luculentam vitam, et prudentum virginum pietatem declarat; ac caelestium Luminarium solis, et lunae, ac stellarum similitudinem praesefert. Quotidie vero eadem ardent, ut ostendatur perennis, qui ex Deo est, justorum fulgor.

Porro Sanctitatis Altare mystice designat sanctissimae Trinitatis consubstantialitatem; operitur autem illud decenti apparatu, ut absconditum Divinitatis arcanum intelligatur. Corona vero circumornata (*ostendit*) coaequalem Trinitatis honorem in unam redactum glorificationem, juxta sanctorum Seraphim benedictionem: siquidem per Filii incarnationem revelatum est Trinitatis mysterium. Argentea autem oblatoria ² sunt nitida ac munda fidei verba, quae per rectam professionem Deo offerimus in officii ministerio, juxta effatum: *Eloquia Domini electa, et probata sunt* ³. Sacra ⁴ vero ad dexteram, et ad sinistram, ostendunt paramentorum Ecclesiae observationem indeficienter habere eleemosynae largitionem erga pauperes. Atque Sacrificii partis sine intermis-

² Seu instrumenta illa, super quae oblationes offeruntur.

³ Psal. 11. 7.

⁴ Seu loca, ubi sacra asservantur.

մարմնոյն Վրտի՝ եկեղեցւոյն . զի մի ասիցի այն, «Պա-
կասեացի կերակուր 'ի տանէ ւայ ձերոյ » :

Իսկ աշտանակն՝ խաչն լուսոյ , և 'ի վերայ նորա
գունդ վառեալ անութիւնն եօթնարկի շնորհօք :
Եւ խնկանոցն զանազան բերէ խորհուրդ : Օ ի
որպէս նա լի է հոտով անուշուութե , նոյնպէս և կոյմն
սուրբ լի էր Հոգւով սրբով և զօրութիւն բարձրելոյն :
Իսկ բուրուառն զհրեշտակապետին ցուցանէ աւետա-
բանութի առ Եղիսն Կր . և երեք ամբառնալիքն , զի
վերաբերեալ եղև նա աւետեօք խորհրդական անու-
շահոտ գիտութե Կր խորհրդութեն՝ և 'ի մի կատա-
րումն համաբուն տերութեն : Իսկ բուրումն խնկոցն
հաշտարարութե , ըստ այնմ զոր 'ի հնումն Մհարոն
նուէրս մատուցանէր ւայ , զոր այժմ հաշտութի իւ-
րով արեամբն արար Վրտ . զոր մատոյց ւայ Հօր 'ի հոտ
անուշից . և դարձեալ զանուշաբուրիչ շնորհս Հո-
գւոյն սրբոյ առ մեզ նշանակէ , որպէս յառաքեալն
'ի սուրբ Պենտակոստէին , և նոքօք ընդ ամենայն տի-
եղերս . վասն այնորիկ նախ 'ի բեմն ծխեն , զի նախ
'ի Հօրէ ելանէ Հոգին սուրբ , և ապա դայ յառաջ-
նորդն , և ապա յայլն . ըստ այնմ , թէ « Երպէս իւրն
որ իջանէ 'ի գլուխ և 'ի մորումն Մհարոյնի » :

Իսկ աւագանն հաստատեալ մայր է որդէգրութե
հոգւոր ծննդոց , որ 'ի ջրոյ և 'ի Հոգւոյ վերստին
ծնեալ լինին որդիք ւայ . և արեանն Վրտի հաղոր-
դեալք՝ ժառանգակից նմին եղիցին , և բնակարան
Հոգւոյ նորա սրբոյ :

Եւ զի նախ 'ի խորհրդանոցն հանգուցանեն զխոր-
հուրդն , վասն զի նախ 'ի ծածուկ եկն առ մեզ Վրտ ,
և յորովայնի կուսին հանգեալ . և ապա յայտնա-

1 Ad temporalem processionem
id spectat : sin autem de aeterna
accipere velis, accipe eo modo,
quo S. August. dixit, principali-

ter ex Patre procedit: nam etsi ex
Filioque procedat, Pater tamen est
processionum fons, atque origo.

2 Seu ad digniorem ex clero.

sione permansio in tabernaculo, demonstrat, Ecclesiam nequaquam carere propitio Corpore Christi; ne forte dicatur illud: *Defecit cibus de domo Dei vestri.*

Candelabrum autem, Crux lucis, et super eam ardens globus (*est*) Divinitas, septiformi gratiâ. Thuris vero phiala Deiparae præfert mysterium: sicut enim illa plena est odore suavitatis, ita et sancta Virgo plena erat Spiritu sancto, et virtute Altissimi. Thuribulum autem commonstrat Archangeli annuntiationem ad Virginem sanctam: atque tres catenulae (*habentur*) ad illud elevandum, quia per annuntiationem elevata est ista ad mysticam ac suaviolentem sanctae Trinitatis cognitionem, atque ad unam consubstantialis Domini perfectionem. Olfactus vero thuris reconciliationis (*est*) juxta illud, quod olim Aaron hostiam Deo offerebat; quam modo reconciliationem peregit Christus in suo sanguine oblato Deo Patri in odorem suavitatis. Item suaviolentem erga nos Spiritus sancti gratiam significat; sicut super Apostolis in sanctâ Pentecoste, et per illos super universam terram. Idcirco prius ad Sacellum thus adolet (*Celebrans*), quia primum ex Patre provenit Spiritus sanctus¹; deinde venit ad Praepositum², postea ad caeteros, juxta effatum illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*³.

Firmatum autem Baptisterium est mater adoptionis eorum, qui spiritaliter nascuntur, qui regenerati ex aquâ et Spiritu, filii Dei efficiuntur, atque Christi sanguini communicantes illius cohaeredes fiunt, ac Spiritus sancti habitaculum.

Prius in Offertorii loco⁴ ponunt mysterium⁵; quia prius occulte venit ad nos Christus, et in utero Virginis requievit; et deinde palam super Crucis altare

3 Psal. 132. 2.

4 Iste Offertorii locus respondet quodammodo Latinorum Ambaco, super quam in Missâ sole-

mnis calix et caetera pro sacrificio parantur.

5 Sive mystici Sacramenti materiam.

պէս 'ի սեղան խաչին եղև բերեալ: 'Ասև 'ի հանդերձելումն երևմանն՝ յայտնապէս ցուցանի երկնաւորաց և երկրաւորաց:

Եւ քոցացն հարումն զօրինակ ունի սրբոց սերով բէիցն, զոր 'Վանիէլ եցոյց, «Հազարք հազարաց պաշտէին զնա», Իսկ նստել քահանայապետին յաթոռ բեմին՝ զնստելն յաթոռ փառաց ահաւոր բեմին երկնաւորն քահանայապետի նշանակէ 'ի միւսանդամ դալստեանն: Եւ սեղանոյն բացումն՝ զյայտնապէս երևումն անօրթին ամենայն արարածոց բացաքարովէ, յորժամ ցուցանէ զինքն արժանաւորաց իւրոց • ըստ այնմ, թէ «Տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս և էն», Եւ համբուրեն զսեղանն՝ զանձարելոցն տայ զտաւրացոյց, որք վստահութիւն հաւատոց և սրբութեամբ հաղորդին նմա:

Իսկ ժամակարգութիւն որ 'ի սմա, ոչ վայրապար, այլ մեծ իմաստութիւն և ծածկեալ խորհրդով • որպէս յաւուր միաշաքաթոջն նախ մաքրելն զեկեղեցին • վամս զի յառաջ սրբեցաւ աշխարհս, և ապա 'ի սրբ բեալն բաշխեցաւ Վշ, ըստ իւրում բանին՝ լուցանել ճրագ, և տանն աւելածել:

Իսկ մտանելով մեր 'ի սմա խաչանիշ կնքելով զգէմն երկրպագութիւն յարեւել՝ Սիածինն սկսանելով, զվերանալն տպաւորէ խաչագգեստիցն 'ի հանդիպումն ինն յօդս ցնծութիւն երկրպագել՝ զմիածին անձ ընդ ամպս երկնից նշանաւ խաչին եկեալ տեսանելով:

Եւ ապա երգող առեալ երկդասիւնքն համախմբեալ ընդ վերինն, զՏէր Թագաւորեաց, վայելութիւն զգեցաւ • զըլորից նշանակելով զվերնոց և զներքնոց Թագաւորն անձ եկեալ տեսանելով, վայելապէս զգեցեալ զփառս հայրենիս • Թագաւորեալ և արք ընդ նմա:

Յետ որոյ համբարձմամբ աւետարանին գեղապաւ

1 Haec flabella quae communiter argentea sunt, vel aurea, super hastam elevata a Diaconis leviter

agitantur; indeque campanulae circumquaque dispositae, sonitum tamquam volucrum alas a-

fuit perductus. In futura quoque revelatione palam se ipsum coelestibus ac terrestribus ostendet.

Flabellorum ¹ vero motio typum praesefert sanctorum Seraphim, de quibus Daniel dicit: *Millia millium ministrabant ei* ². Pontificis sessio in throno Sacelli sessionem significat caelestis Pontificis super gloriae thronum horrendi tribunalis in secundo suo adventu; quum autem Altare reseratur, manifesta Divinitatis revelatio universis creaturis aperte praedicatur, quando seipsum dignis se ostendet, juxta illud: *Videbimus eum, sicuti est* ³. Altaris Osculatio indicat Deo adhaerentes, qui illo per fidei confidentiam, et per sanctitatem communicant.

Officii ⁴ autem horae non sunt in hac inconsulto statutae, sed magnâ sapientiâ, et abscondito mysterio. Item in die Primâ sabbati prius emundatur Ecclesia; quoniam antea purificatus est mundus, et deinde inter sanctificatos distributus fuit Christus, juxta sui ipsius effatum: *Accendit lucernam, et everrit domum*.

Porro intrantibus nobis hîc, vultum cruce signamus, adorantes ad Orientem, atque *Unigenitum* ⁵ incipimus, ad exprimendam Cruce signatorum elevationem in occursum Domini in aëra, atque laetificam adorationem, quum videbimus Unigenitum Deum in nubibus caeli venientem cum Signo Crucis.

Deinde assumptis canticis uterque chorus unâ simul cum supernis, dicit: *Domînus regnavit, decorem indutus est*, ad significandum, eos quodammodo vidisse omnium superiorum et inferiorum Regem Deum venientem paternâ gloriâ decenter indutum, cum eo Sanctis etiam, qui cum ipso sunt, conregnantibus.

Deinde, elevato Evangelio, pulcherrime laetamur

gitantium, proferant. De flabello Gracorum videatur eruditissimus Goar.

² Dan. 7. 10.

³ 1. Johan. 3. 2.

⁴ Seu Liturgiae.

⁵ Introitum Missae.

ըեալ օրհնութիւն երկից սրբասացութիւն խաչեցարին ,
յորոյ վերայ զաժորդին տեսանեմք հոգւոյ աւամբ՝
յաթոռ նստեալ բարձու , և 'ի բիւրուց երկրպա-
գեալ դասուց , պսակեալ զխաչեալմն վամն ինքեան :

Եւ զմնի քարոզն համաշխարհական կոչմամբ զգու-
մարեալմն տպաւորէ յաշխարհաժողով ատեանն բո-
լոր տիեզերաց : Եւ և սաղմոսք և ընթերցուածք
մարգարէականք զգատաստանն , որ ըստ գրոց , բա-
ցայայտէ . ըստ այնմ , թէ « Եւնել նոցա դատաստան
ըստ գրոց » . և դարձեալ զի 'ի հանդերձելումն նախ
մարգարէքն և առաքեալքն վկայեն քարոզուէն , և
ապա թագաւորն վճիռ հատանէ : Իսկ ալելու՛ն քա-
ջահնչօղ ձայնիւ զհրեշտակացն քաղցրաբանուէն օրհ-
նաբանութիւնն նշանէ : Իսկ մերձ առ նմին աւետարանն՝
կենսաբեր ձայնիւ՝ անժխօսութիւն , զորդեգրութեանն
առքերելով պարգևս հրաւիրէ : Յետ որոյ խոստո-
վանութի հաւատոյ յամենայն լեզուաց յանուն նոն
մերոյ Յօի Վրի և այլ հօր և հոգւոյն սրբոյ : Եւ
ապա քարոզք և քահանայական աղօթք՝ կոչէ ըզ-
հրաւիրեալն և զկոչեալն . և 'ի սմին՝ սրբասացու-
թիւն :

Եւ յետ աղօթիցն 'ի վերայ ամենայնի՝ վայելումն
և արբու՛մն անմահական բաժակին , և կենաց հացին ,
զանդ ուրախութիւնն նշանակէ թագաւորելոցն 'ի լոյս ,
յորժամ՝ նոր արբցէ զնա ընդ մեզ յարքայութեան
հօրն , յայտնելով և վարդապետելով իւրոց աշակեր-
տացն զանճառելի խորհուրդն , յանկ ելեալ բանին՝
թէ « Ինդ իս կերթիւք և արթիւք 'ի սեղան իմ յար-
քայութեն իմում » : Եւ յազիկ հանդերձելոց բա-
րեացն ցոյցք յեկեղեցւոյ :

Իայց պարտ է գիտել , թէ ընդէր զեկեղեցի՝ որ
յանշու՛նք քարանց և 'ի փայտից շինեալ է , և զժո-
ղովն հաւատացելոց՝ միապէս կոչէ եկեղեցի : Եւ որ
որպէս զգրախոն կրկին իմանամք , նոյնպէս և զեկե-
ղեցի կրկին իմասցուք . զի եկեղեցի յերայեցւոցն

1 Evangelium nempe.

hannes noster iisdem fere verbis.

2 Haec quoque alibi dixerat Jo-

Vid. pag. 233.

per trisagiam Crucifixi benedictionem: super quod ¹ Filium Dei vidimus mentis oculo in sede excelsâ sedentem, atque a millibus centenis millium adoratum ²; item illos etiam, qui propter ipsum crucifixi fuerint, coronatos (*aspicimus*).

Deinde Praeco ³ convocans universum orbem, praefiguratur totius orbis terrarum coetus ad universale tribunal congregatos. Item Psalmi, et Lektionen propheticae patefaciunt iudicium, quod secundum scripturas (*faciendum est*); juxta illud: *Facere eis iudicium secundum scripturas*. Praeterea quia in futuro (*judicio*) prius Prophetæ et Apostoli de praedicatione testificantur, et postea Rex sententiam profert. Porro *Alleluja* sonorâ voce decantatum dulcisonam Angelorum doxologiam designat. Mox autem Evangelium, in quo vivificâ voce Dei locutio (*continetur*), per invitationem confert adoptionis donâ. Post istud Fidei professio, ex omni linguâ in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Dei Patris, et Spiritûs sancti. Deinde praeconia, et sacerdotales orationes vocant invitatos, et vocatos: atque interim hagiologia ⁴.

Post preces autem super omnia, fruitio, et potatio immortalis calicis, et panis vitae significat supernum gaudium eorum, qui in luce regnant; quum ⁵ bibet illum nobiscum novum in regno Patris, revelans docensque discipulos suos inenarrabile mysterium, impleto eo sermone: *Mecum manducetis, et bibatis de mensâ meâ in regno meo*. Haec sunt in Ecclesiâ futurorum bonorum indicia.

Caeterum scire oportet, curnam Ecclesia, quae ex inanimatis lapidibus lignisque aedificata est, nuncupetur Ecclesia non secus ac fidelium congregatio. Itaque sicut Paradisum dupliciter intelligimus, sic et Ecclesiam dupliciter consideramus. Nam Ecclesia

³ Diaconus scilicet Praeconium decantans; ut alibi diximus.

⁴ Seu Canticum benedictionis.

⁵ Subintelligitur *Christus*.

առ մեզ ժողով թարգմանի, ըստ նմին անուան կոչի
 և ժողովարանն, զի է շինեալ նա ստուգապէս տուն
 ւնայ՝ յաղազտ պատարագելոյ՝ ի նմա Որդւոյն ւնայ, նոյն
 պէս և մարդս տաճար է ւնայ ըստ Պաւղոսի, յաղազս
 սրբութեան անաղանիս և մաքրութեան վարուց։ Օ ի որ
 պէս յայս անշուշտ տաճարիս՝ որ ի քարանց և ի
 փայտից, զամենակարող անունն ւնայ կարգամբ ի վե-
 րայ, և օծանեմք յանունն ւնայ, և տուն ւնայ անուա-
 նեմք, զի ստուգապէս ւնայ ի նմա ընակէ . նոյնպէս և
 հաւատացեալք որ յանուն Հօր մկրտին, և օծանին
 իւղով, և յանուն Վրի ւնայ կոչին քրիստոնեայք, որ
 պէս ասէ Ղապեալ։ «Եւ զորս եղ ւնայ յեկեղեցւոյ»,
 և այլն։ Եւ զոր զգալի եկեղեցի անուանի՝ առնէ
 ինքեամբ զհացն և զգինին ի ձեռն քահանային մար-
 մին և արիւն Վրի, զնոյն և մարդս եղեալ եկեղե-
 ցի՝ ընդունի ճաշակմամբ։

Օ ի եթէ խորանն և տաճարն ըստ օրինակին փա-
 ռաւորեցաւ, քանի՞ առաւել որ ճշմարտուն է օրինա-
 կին՝ փառացն ւնայ ընակարան հաւատով իմացեալ լինի։
 Ս ամս որոյ չորից սեանցն կառուցուին՝ զչորից առա-
 քինուէց որ իմեզ՝ ցուցանէ . և կամարացն միաւորուի
 զսիրոյն շողկապակցէ զառաքինութեն զատուցումն։
 Իսկ երկոտասան քարանցն հիմնացելոց՝ զերկոտասան
 անդամոց նշանակէ բանականաց . և շարայարուի մե-
 ծամեծ քարանցն և փոքունց՝ զարանց հաւատացե-
 լոց՝ միանգամայն և զկանանց՝ բարեպաշտութի միա-
 ցելոց . զի ի Վրի (Յօ չիք խտիր՝ ոչ արանց և ոչ կա-
 նանց)։ Իսկ կապակցութի խճիցն և այլոց նիւթոց՝
 զհաւատացելոց ունի զնշանակ, որ միաւորէ զամե-
 նեսեանս ի մի յոյս կոչմանն Վրի։

Իսկ գմբեթաձև խորանարդ բարձրացեալ ի ծայր
 գագաթմանն ունելով զծաղկեալ նշան խաչին ծի-
 րաներինեալ ւնային արեամբն ցուցանէ . որով զման

1 Ex hebraeo Gr. dicta est ἐκκλησία.

ex Hebraeo apud nos *Congregatio* interpretatur ¹: eodem nomine vocatur et locus Congregationis. Et quemadmodum illa veraciter aedificata est Domus Dei, propterea quod in ea Filius Dei sacrificatur; similiter et homo est templum Dei, juxta Paulum, propter lavacri sanctificationem vitaeque puritatem. Et sicut super hoc inanimato templo ex lapidibus lignisque confecto omnipotens Dei nomen invocamus, illudque linimus in nomine Dei, atque Domum Dei appellamus; reapse enim Deus habitat in eo; item et fideles in nomine Patris baptizantur, et unguuntur oleo, et in nomine Christi Dei nominantur Christiani; sicut dicit Apostolus: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia* etc., . Quod autem ea, quae sensibilis Ecclesia vocatur, reddit per se panem, et vinum per manum Sacerdotis corpus et sanguinem Christi, idem ipsum homo quoque Ecclesia factus suscipit per communionem.

Si enim tabernaculum, et templum in typo glorificata sunt, quanto magis intelligendum erit de gloriae Dei habitaculo per fidem ², quod est ipsa typi veritas? Propterea quatuor columnae erectae sunt quatuor virtutum, quae in nobis (*esse debent*), indicia: atque fornicum unio in unum copulat virtutis charitatis distinctionem. Duodecim autem lapidum fundatio designat duodecim rationalium membra; conjunctio vero magnorum lapidum ac parvorum, viros fideles, simul et faeminas, per pietatem unitos: nam in Christo Jesu nulla habetur discrepantia non virorum, non mulierum. Lapillorum autem colligatio caeterarumque materiarum, fidelium symbolum praesert, quatenus omnes copulantur in unâ spe vocationis Christi.

Forma vero cupolae adinstar tabernaculi exaltata, in summitate verticis habens florens Crucis Signum, se se ostendit purpureo tinctam, divini sanguinis co-

² De homine scilicet per fidem reddito gloriae Dei habitaculo.

կունս իւր լուսազարդեալ խաչազգեստ յուղարկէ 'ի վերինն Երուսաղէմ, ցնծալ և պարել 'ի խորանն լուսոյ, միշտ զուարճանալ, և վայելել յանմահական ճաշակացն :

Եւս է խորհուրդ եկեղեցւոյ, և այսքան 'ի սմա անծային նշանացն խաղացումն: Եւրդարեւ «Ո՛ր խօսեսցի զգօրութիս նո՛ւ», և այլն, որ այսքան ձիրս պարգեւեաց օրդւոց մարդկանս: Եւ արդ զի՛նչ հատուցանեմք տրիւտուր նոն նոյ մերոյ, այլ միայն երկիր պազանել նմա հոգւով և ճշմարտութե՛ք, ասելով ընդ Եւաքելոյ՝ թէ «Շնորհք նոյ 'ի վերայ անպատում պարգեւաց նորա», Եւ այսպէս տեղեկացեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ զորպիսութիւն խորհրդոյ շինուածոյ սորա, և զսրբազան 'ի սմա յօրինեալ կարգս, ընդ հրեշտակացն տօնելով զնաւակատիս սորա՝ երկնաւոր առաքելութե՛ք 'ի սմա կրօնաւորեսցուք, փառաւորելով զհայր և զՈրդի և զԻմր հոգին յաւիտեանս . ամէն :

1 'ի տօնապատճառն, զինի ձայնիցս՝ «Կրօնաւորեսցուք 'ի սմա», յարին և այս բանք: «Եւ որպէս 'ի գրախտին նոյ մերկ և մաքուր 'ի մեզացն ծածկութից՝ եղիցուք առաջանին նոյ մաքրութե՛ք զՔրիստոսիցեալ: 'ի փայտն կենաց մերձեսցուք՝ զանմահականն ճաշակելով զպատուք. զանմահ փեսային զգալուստ և զխօսակցութի 'ի սմա ըն

կայցուք, և փառաւորեսցուք ըզհայր և զորդի և զԻմր հոգին յաւիտեանս . ամէն», : Զայսոսիկ չեղաք 'ի կարգին՝ խիթալով, զի մի՛ ըստ սովորութե՛ն հաւաքածոյ գրեանց տօնապատճառաց՝ գրիչք յիւրեանց պատուաստեալ իցեն զայլ և այլ բանս, որպէս և ուրիշ ուրիշ կարձեալ :

lore: quo pueros suos luce exornatos cruceque indutos ad supernam Jerusalem dirigit, ut exultent, choreasque ducant in tabernaculo lucis, semperque immortalī degustatione delectentur et oblectentur.

Hoc est Ecclesiae mysterium, tantaque in eā divinatorum signorum processio. Profecto *quis loquetur potentias Domini?* et caetera; qui filios hominum tot gratiis donavit. Quam ergo retribuamus remunerationem Domino Deo nostro? nisi illum dumtaxat adoremus *in Spiritu, et veritate*¹, dicentes cum Apostolo: *Gratias Deo super inenarrabilibus donis suis*. Sicque, a Spiritu Sancto edocti tantum aedificiī huius mysterium, ac sacratissimos, qui in eo constituti sunt, ordines, cum Angelis Dedicationem ejusdem celebrantes, caelesti virtute in isto religiose² conversemur glorificando (*Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in saecula saeculorum. Amen*).

¹ Johan. 4. 25.

² Hoc loci alius codex haec addit: «Et sicut in paradiso nudi, et immunes a peccati operimentis, per sancti lavacri munditiam simul Christo induti; ad lignum

vitalis accedamus, immortalem gustantes fructum: immortalis sponsi adventum ac desponsationem in hac assequamur, et glorificemus Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum in saecula. Amen»

ՅՈՎՏԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԵԱՐԻ

Լ ՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ թողովան	ԵՂ .	8 .
Լ աննդ նորին թողովայ . ՎԷ	„	56 .
Ճ առ ընդդէմ պաղիկեանց	„	78 .
Բ նդդէմ երևումանայ	„	108 .
Յ աղափա կարգայ եկեղեցւոյ	„	180 .
- - - և նախ՝ վասն պաշտամանց գիշերոյ	„	182 .
- - - Լաւաօրու	„	190 .
- - - Լաւափալի	„	204 .
- - - Լ ան պաշտամանց երրորդ, վեցերորդ, և իններորդ ժամու	„	208 .
Ս Ե թի աւուր մաշաբաթի (կիրակի)	„	224 .
Տ ադուածք նոյն գործոյ . ՎԵ գիշերային ժամու	„	236 .
- - - Ս Ե երեկոյեան ժամու	„	240 .
Յ եղադարան կանոնագրոյ	„	250 .
Ճ առք երկու յեկեղեցի՝ անվերնագիր	„	255 .
- - - ա . 'ի հիմնարկէս եկեղեցւոյ	„	256 .
- - - և յօրհնումի նորաշէն քառարի	„	264 .
- - - Բ . 'ի նաւաւարիս եկեղեցւոյ	„	280 .

ELENCHUS OPERUM

IOHANNIS PHILOSOPHI

O	RATIO Synodalis	Pag.	9.
	<i>Canones ejusdem Synodi . . . . .</i>	"	57.
	<i>Sermo contra Paulicianos . . . . .</i>	"	79.
	<i>Contra Phantasticos . . . . .</i>	"	109.
	<i>De Officiis Ecclesiae . . . . .</i>	"	181.
	- - - <i>Nocturno . . . . .</i>	"	183.
	- - - <i>Matutino . . . . .</i>	"	191.
	- - - <i>Ortus Solis . . . . .</i>	"	205.
	- - - <i>Meridie, hora III. VI. IX. . . . .</i>	"	209.
	<i>De magna die Prima-Sabbati, Dominica . . . . .</i>	"	225.
	<i>Fragmenta de hora nocturna . . . . .</i>	"	237.
	- - - <i>De hora vespertina . . . . .</i>	"	241.
	<i>Memoriale de libro Canonum . . . . .</i>	"	251.
	<i>Sermones de Ecclesia, sine titulo . . . . .</i>	"	255.
	- - <i>I. De Fundamento Eccl. jaciendo . . . . .</i>	"	257.
	- - <i>Cum benedictione novae Eccl. . . . .</i>	"	265.
	- - <i>II. Panegyricus in Dedicatione Eccl. . . . .</i>	"	281.

VERBA

ANIMADVERSIONE AUT CORRECTIONE

DIGNA

<i>pag.</i>	<i>lin.</i>	
13	18	ad juvenum . . . <i>lege</i> . . . ad juventam
	22	facere . . . . . fieri
15	30	raectoribus . . . . . rectoribus
16	10	առ նմա խուժ . . . . . առ նմա խուժ
18	34 35	և զփոքումբքն ... համան, զփոքումբքն ... համանգա, համայն է . . . . . մայնցն է
19	7	ibi per suum . . . . . ibi sui
	16	in hac vita . . . . . viventi, (<i>aut</i>) ut vivens .... transeat
25	6	baptizaturi . . . . . baptizandi
30	21	դժոխագաղելի . . . . . դժոխագաղելի
39	18	praetiosissimi . . . . . pretiosissimi
45	6	septiformam . . . . . septiformem
51	4	musicarum amantes etc.. <i>melius diceretur</i> : animas, quae . . . , tamquam per instrumenta citharoedos fieri Spiritus etc.
65	33	Psalmm II . . . . . Psalmum III.
67	<i>adnot.</i> 3	Post Nersetem Magnum duo alii Nersetes fuerunt, u- nus anno 524, alius ann. 640. Forsitan vel de uno vel de alio istorum loquitur Ozniensis.
71	12	<i>Sancus</i> . . . . . <i>Sanctus</i>
73	24	flexilia: Arm. ճօճանակս, quae vox verti etiam pote- rat <i>flabella</i> .
74	13	'ի և մարմնական . . . . . և 'ի մարմնական
80	6	տէրութեանն . . . . . տէրութեանն
85	5	Saturnum: alludit Ozniensis ad Arm. ethymologiam vocis հռնոսս, quae vox ex Graeco Χρόνος (<i>tempus</i>) Armeniace potest intelligi ex voce հռիւ (<i>praelium</i>), ob vocis similitudinem, quasi հռիւ italice diceretur <i>guerra</i> .
	23	Heroes facti; ad verb. <i>Heroes nominati</i> , seu <i>deorum</i> <i>prosapia</i> .
87	23	<i>in cujus manu</i> . . . . . <i>in cujus manu</i>
88	<i>adnot.</i> 1	sacc. iv . . . . . sacc. vi. vel vii.
95	16	incomprehensibilis. . . . . <i>ad verb.</i> invisibilis eodem sensu, ac si diceretur in- comprehensibilis.

116	34	միանձնականութիւն . . . կամ ընթերցելի . . . հասակա- նութիւն, որ և համագոյութի անի, և կամ իման, միահո- գիւնի, եղեալ յապողի- նարէ, որուրանայր զմարդ- կային հոգինքն, շատ համարելով զանձայինն :
125	16	Animam, Corpus, et mentem. Sic a S. Gregorio Il- luminatore tradita fuit Nicenae fidei professio, qui- busdam additis declarationibus, ut quodlibet du- bium a gente suâ arceret, omnesque sui temporis haereticos profligaret.
137	24	Hinc sequetur etc . . . potest quoque verti: Haec sequitur, etc. tuncque adnot. num. 3. omnino est abrodenda.
145	29	quemque. . . . . vel aliud
149	18	Quasve ex hisce. . . . . Quosve ex nostris (<i>Patri- bus</i>) .... ?
177	1	benedicebat. . . . . benedicebant
	10	eus. . . . . eos
256	<i>in adnot.</i>	seq. v. . . . . Saec. v.
269	<i>in adnot.</i>	ea nostrâ carne. . . . . ex nostrâ carne
281	<i>in adnot.</i>	jungitur . . . . . subjungitur
303	32	osservationem . . . . . asservationem
305	20	Apostolis. . . . . Apostolos
	<i>in adnot.</i>	super quam. . . . . super quem
307	<i>in adnot.</i>	proferant. . . . . proferunt

Franz Steckeler
Buchbinderel
Höchstädt/Do.

